1

ÜLKE

1977

REŞAT FUAT BARANER
EN BÜYÜK TEHLİKE!

MUZAFFER ERDOST
FAŞİZM ÜZERİNE BİR DENEME

İCEN BÖRTÜCENE
KÖYLÜLÜĞÜN FARKLILAŞMASI ÜZERİNE

VAHAP ERDOĞDU
DEMOKRATİK GÜÇBİRLİĞİ VE 5 HAZİRAN SEÇİMLERİ

A. F. MİLLER
TÜRKİYE VE BOĞAZLAR SORUNU

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ç I K A R K E N
Ü L K E
1-3

FAŞİZM ÜZERİNE BİR DENEME
MUZAFFER ERDOST
4-103

DEMOKRATİK GÜÇBİRLİĞİ VE 5 HAZİRAN SEÇİMLERİ
VAHAP ERDOĞDU
104-168

KÖYLÜLÜĞÜN FARKLILAŞMASI ÜZERİNE
İCEN BÖRTÜCENE
169-220

EN BÜYÜK TEHLİKE!
MİLLÎ TÜRK DAVASINA AYKIRI BİR CEREYANIN İÇYÜZÜ..
REŞAT FUAT BARANER
221-257

TÜRKİYE VE BOĞAZLAR SORUNU
A. F. MİLLER
258-285

AÇIKLAMALAR DEĞİNMELER YANITLAR

NÜFUS SORUNU VE MALTHUS
M. E.
286-294

ÜLKE

SAYI 1 EKİM KASIM ARALIK 1977

ÇIKARKEN

ÜLKE'nin yayın amacı, Türkiye'de devrimci hareketin genel ve güncel sorunlarını incelemek, araştırmak, genel ve güncel sorunlara yaklaşımda bir temel sağlanmasına ve Türkiye devrimci hareketinin ideolojik bütünleşmesine katkıda bulunmaktır.

Türkiye devrimci hareketinin bölünmüşlüğünün nedenlerini iki ayrı noktada saptamak mümkündür: Birinci neden, proletaryadan küçük-burjuvazinin bütün kesimlerine kadar emekçi sınıf ve katmanlar arasındaki farklılıkların ve farklılaşmaların ideolojide yansımasıdır. İkinci neden, soyut teorik plandan Türkiye devrimci hareketinin somut sorunlarını tahlile geçişte kendini yadsınamaz bir biçimde ortaya koyan ideolojik çalışımdaki eksiklikler ve yetersizliklerdir.

Emekçi sınıf ve katmanlar arasındaki farklılıklardan ve farklılaşmalardan doğan ideolojik ayrılıklar, kuşku yok

ki, bu temeldeki farklılıklarla birlikte değişip başkalaşarak —bu sınıf ve katmanlar var olduğu sürece— varlığını sürdürecektir. Ne var ki, proleter devrimci ideoloji ile günümüzde çeşitli kılıklara bürünmüş bulunan küçük-burjuva ideolojileri ve özellikle küçük-burjuva sosyalizmi arasındaki farkların teoride ve pratikte saptanması, Türkiye devrimcisinin tarihsel görevidir.

Devrimci teorinin Türkiye pratiğine uygulanmasında ve uyarlanmasındaki yetersizlikler ve eksikliklerden kaynaklanan ayrılıkları, nitelik bakımından birincilerden ayırmak gerekir. Teori, Türkiye pratiğinde, Türkiye'nin genel ve güncel sorunlarıyla içiçe gerçekleşir. Soyut bir teorik anlayışta değil, ancak somut sorunlara yaklaşımda ideolojik birlik, kararlı ve sağlıklı bir birlik olabilir. Yalnızca soyut, teorik düzeyde bir birliğin, somut sorunlar karşısında bölünmekten kendini kurtaramadığının hemen hemen olanaksız olduğu deneyimlerle ortadadır. Türkiye'nin genel ve güncel sorunları karşısında ideolojik birliğin sağlanması, bizce, ilkin, Türkiye'nin genel ve güncel sorunlarının incelenmesi, araştırılması ve tartışılmasıyla ve teori ile pratik arasında doğru bir sentezle sağlanabilir. Türkiye devrimci hareketi, somut sorunlarda ideolojik birliği oluşturma sürecini, yeterli nicelik ve nitelikte sağlamış değildir. *Ülke*, böyle bir sürecin oluşumunun hızlandırılmasına katkıda bulunacağını ümit etmektedir.

Kuşku yok ki, her ülkenin devrimci hareketi, dünya devrimci hareketinin bir parçasıdır, ve bu nedenle de dünya devrimci hareketinden soyutlanamaz. Türkiye devrimcisi, Türkiye gerçeğinden ayaklarını kestiği, özel olanı dıştalayıp, yalnızca dünya devrimci hareketi içersinde genel olanı esas aldığı zaman havada kalmaya mahkûm olduğu gibi, dünya devrimci hareketinden kopuk ve ayrık duran bir hareket de, ne denli Türkiye gerçeğiyle yoğrulursa yoğrulsun, genel perspektiften yoksun kalmaya mahkûmdur. Bunun yanında, dünya devrimci hareketini, sosyalist uluslar arasındaki çekişme ve sürtüşmeler derekesine indirgemek de, genel olanın yerine özel olanı koymak, gerçekten uzaklaşmak demektir. Türkiye devrimci hareketinin ideolojik yetersizliğinin temelinde yatan genel nedenlerden biri

de, dünya devrimci hareketi ile Türkiye devrimci hareketinin, gerçekçi ve dengeli bir biçimde, hem güncel yönden, hem tarihsel derinliği açısından, gerektiği ölçüde bütünleştirilememiş olmasıdır.

Bu nedenlerledir ki, *Ülke,* küçük-burjuva ideolojiler ile proleter devrimci ideoloji arasındaki çizgiyi titizlikle gözönünde bulundurarak, proleter devrimciler arasındaki bölünmüşlüğün nedeni olan marksist teori ile Türkiye devrimci hareketi arasındaki eksik ve yetersiz olan volan kayışlarından biri olmak ve Türkiye devrimci hareketinin somut sorunlarını tahlil ve oluşturma sürecine katkıda bulunmak amacıyla, yayına başlamaktadır. Ve bu çerçeve içersinde, sayfalarımız, tüm inceleme ve araştırmalara olduğu kadar, tartışma ve eleştirilere de açıktır. *Ülke,* bu görevini, belirli bir ölçüde de olsa, yerine getirebilmek, gerçekleştirebilmek için, Türkiye'nin genel ve güncel sorunlarına marksist bir açıdan yaklaşmakla yetinmeyecek, devrimci hareketimizin tarihinde yer alan belgesel nitelikteki incelemelere, Türkiye konusunda yabancı dillerde yayınlanan araştırmalara, marksist araştırıcılara veriler sağlayacak belgelere ve belgesel çalışmalara da yer verecektir.

ÜLKE

MUZAFFER ERDOST

FAŞİZM ÜZERİNE BİR DENEME

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK FAŞİZM

I. ZORUN GERİCİ VE DEVRİMCİ NİTELİKLERİ

Engels, "zor"un *mutlak* bir kötülük olduğunu söyleyen Dühring'i eleştirerek,[1] siyasal zorun *ikili niteliği* olduğunu belirtir. "Siyasal zor, iki yönde etkili olabilir."[2] der. Ya iktisadî evrim *yönünde*, ya da iktisadî evrime karşı.[3] İktisadî evrim yönündeki siyasal zor ile "iktisadî evrim arasında bir çatışma yoktur",[4] iktisadî evrime karşı çıktığı zaman siyasal zor, "iktisadî evrim ile çatışma durumuna"[5] girer. Birinci durumda, siyasal zor, "iktisadî evrimi hızlandırır"; ikinci durumda, üretici güçlerin gelişmesini engeller.

Bir başka deyişle, mülkiyet ilişkileri, üretici güçlerin gelişmelerinin engeli haline geldiği zaman,[6] birinci du-

[1] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 301.
[2] Aynı yapıt, s. 300.
[3] Aynı yapıt, s. 300.
[4] Aynı yapıt, s. 300.
[5] Aynı yapıt, s. 300.
[6] Karl Marx, "Önsöz", *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara 1974, s. 24.

rumda, toplumsal üretici güçler, iktisadî temeli (üretim ilişkilerini) değiştirir, ve bu devrimci altüst oluş, üretici güçlerin gelişmesinin önündeki engelleri kaldırır, üretici güçler, yeni bir gelişme olanağına kavuşur. Marx'a göre, zor "bağrında yeni bir toplum taşıyan eski toplumun ebesi"dir.[7] İkinci durumda ise, mülkiyet ilişkileriyle çelişkiye düşen toplumun maddî üretici güçleri, toplumdan bağımsız bir güç haline gelmiş bulunan siyasal zor tarafından baskı altına alınır, gelişmeleri önlenir, ve onları tahribe yönelir.

Buradan çıkaracağımız sonuç şudur ki, siyasal zor, mutlak olarak, *eşittir*, kötülük değildir. Siyasal zorun, devrimci bir yönü vardır, iktisadî evrimi hızlandırır. Siyasal zorun tutucu, gerici yönü ise, iktisadî evrime *karşı* olmasıdır, ve üretici güçler ile çatışma haline giren mülkiyet (üretim) ilişkilerini, yani "düzen"i temsil eder. Burada siyasal zor, iktisadî evrimin önüne çekilen bir engeldir, ve savaşım kendisinin engeli haline gelen siyasal zorun (iktidarın) yıkılmasıyla sonuçlanır. "İktisadî evrim, istisnasız ve acımasız kendi yolunu açar",[8] "savaşım her zaman siyasal iktidarın yıkılması ile sonuçlanır".[9]

Siyasal zor, yalnızca baskı altına almaya çalıştığı sınıf ve zümreler ile değil, baskı *yöntem ve araçlarıyla* da, bağlı bulunduğu "maddî, yani iktisadî koşullar[la], yani nüfus ve tekniğin nitelik ve niceliğiyle" de[10] birbirlerinden ayırdedilir. Bu da yetmez. Zor maddî temeli değil, maddî temel zoru belirler. "Zor"un zor olarak varlığını sürdürebilmesi, maddî temele, üretime dayanır. "Zor" diyor Engels, "iktisadî durum tarafından belirlenir".[11] Bir başka yerde de vurgular: "zor" "üretime bağımlı"dır.[12] Zor, "*iktisadî* yaşam biçimine",[13] "iktisadî gücün koşullarına ve araçlarına"[14] bağlıdır. Zor, "en yetkin olanların o kadar yetkin olmayanları altettiği *aletler* ister"; kısacası zor, "üretime, zorun *emrinde*

[7] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, s. 301.
[8] Aynı yapıt, s. 300.
[9] Aynı yapıt, s. 300.
[10] Aynı yapıt, s. 384.
[11] *Anti-Dühring*, s. 277; *Tarihte Zorun Rolü*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 37.
[12] *Anti-Dühring*, s. 511.
[13] Max Jöhans, *Kölnische Zeitung*, 20 Nisan 1876, s. 3'ten: *Anti-Dühring*, 384.
[14] *Anti-Dühring*, s. 284; *Tarihte Zorun Rolü*, s. 44.

bulunan maddî araçlara"[15] dayanır. Sanayi ve para, burjuvaların elinde bulunduğu içindir ki, soylu şatolarının duvarları burjuva toplarının darbeleriyle yıkıldı, burjuva arkebüzlerinin mermileri, şövalyelerin zırhlarını deldi.[16] Geçtiğimiz iki dünya savaşı arasında ve İkinci Dünya Savaşında ise, siyasal zor, soylu şatolarını delen toplarla, şövalye zırhlarını delen arkebüzlerle, bir gün olsun zafer kazanamaz, bir gün olsun ayakta duramazdı. Artık burada, zor, burjuvaziye değil, ağır sanayii elinde bulunduran burjuvaziye, savaş sanayiini, çağdaş tekniğin üstün araçlarını elinde bulunduran tekelci burjuvaziye bağlıdır. "Temel, silahlanmadır, ve bu etken de doğrudan doğruya üretim aşamasına bağlıdır."[17] Bu nedenledir ki, zoru, üretim aşamasından soyutladığımız zaman, *belirleyici özelliğinden* de soyutlamış oluruz.

Zorun, bu özelliklerini belirledikten sonra, üç ayırdedici özelliğini de saptayabiliriz: 1° zor, hangi sınıf tarafından uygulanmaktadır; 2° zor, hangi araç ve yöntemlerle uygulanmaktadır; 3° zor, hangi sınıfa karşı uygulanmaktadır. Bu üç ölçüte vereceğimiz yanıtlar, *birlikte*, zorun ilerici ve gerici yönünü ortaya koyabileceği gibi, iktisadî evrime karşı olan herhangi bir siyasal zor ile gene iktisadî evrime karşı olan ve iktisadî evrime karşı olan diğer zorlara göre farklılık gösteren, faşizm arasındaki ayrımı saptamamıza olanak sağlayacaktır. Eğer, zor, 1° emperyalist aşamaya gelmiş tekelci burjuvazi tarafından uygulanıyorsa; 2° burjuva demokratik kurumları *kaldırarak* açık terörcü yöntemlerle uygulanıyorsa; 3° esas olarak işçi sınıfına ve emek sahibi yığınlara karşı uygulanıyorsa, burada, siyasal zorun adını koyabiliriz: *f a ş i z m.* Bunlardan herhangi birini çıkararak, ya da değiştirerek, herhangi bir "siyasal zor"u tanımlayabiliriz, ama çağdaşımız olan ve aynı zamanda iktisadî evrime karşı olan zoru, yani faşizmi *klasik anlamda* tanımlayamayız. Örneğin, siyasal zorun, işçi sınıfına karşı değil de, kölelere karşı, ya da serflere karşı bir baskıyı ifade ettiğini söylediğimiz zaman, burada da iktisadî evrime karşı bir zordan, yani köleci

[15] *Anti-Dühring*, s. 277; *Tarihte Zorun Rolü*, s. 37.
[16] Aynı yapıtlar, s. 278; s. 38.
[17] *Anti-Dühring*, s. 551.

ya da feodal devletten sözetmiş olacağız, ama faşizmden değil.

Çıkaracağımız sonuçlar şunlardır ki, siyasal zor, iktisadî temele bağlıdır, iktisadî yaşam biçimine bağlıdır, iktisadî koşullara, yani nüfus ve tekniğin nitelik ve niceliğine bağlıdır. Üretim ilişkisine ve üretim ilişkisinin gelişme düzeyine bağlıdır. Ve bu nedenle de, temsil ettiği sınıflar arasındaki karşıtlığa, o düzeyi belirleyen araçlara, bu araçların kullanım yöntemlerine bağlıdır. Zor, ilerici ve gerici iki ayrı niteliğe sahip olduğu gibi, bu iki nitelik de, temsil ettikleri *aşamalara göre* kendi aralarında farklılıklar gösterir.

II PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ VE BURJUVA DİKTATÖRLÜĞÜ

Zorun, "tarihte, başka bir rol, devrimci bir rol de oyna-[dığı]"[18] sözlerine dayanarak, Lenin, "zora dayanan devrimin oynadığı tarihsel role verdiği değer —*der*—, Engels'te, zora dayanan devrimin gerçek bir övgüsü haline dönüşür".[19] Bir kez daha görmekteyiz ki, zor, *yalnızca* kötülük içermemektedir; zorun bir de devrimci yanı, iktisadî evrimi hızlandıran bir yanı vardır. Faşizm sözkonusu olduğunda, küçük-burjuva demagogların birbirine katıp karıştırdığı ve görkemli(!) sosyalistlerimizin de yanıtlamakta bocaladıkları şey, birincilerin zorun devrimci ve gerici yönünü, bu iki yönünü, *nitel* farklılığı göremeyip, ortak yanları olan "zor"u aynı şey saymaları; ikincilerin ise, zorun, iktisadî temelden doğduğu gibi, iktisadî aşamaya bağlı olarak, *nicel* farklılığını gözönünde bulundurmamış olmalarıdır. Okur, bir bakışta görecektir ki, *çağdaş üç devlet tipi olan* proletarya diktatörlüğü de, burjuva diktatörlüğü de, faşizm de, ortak bir yan içerir: zor. Birincisi (proletarya diktatörlüğü) ile son ikisi (burjuva diktatörlüğü ve faşizm) arasındaki farklılık zorun *niteliğinde*; son ikisi arasındaki farklılık ise, zorun *niceliğinde*dir.

[18] *Anti-Dühring*. s. 301.
[19] V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976, s. 26.

"Burjuva devletleri —*diyor Lenin*—, biçim olarak çok değişiktir, ama özde aynıdırlar: biçimleri ne olursa olsun bütün bu devletler, son tahlilde kaçınılmaz olarak *burjuva diktatörlüğüdürler*. Kapitalizmden komünizme geçiş, kuşkusuz son derece bol ve çeşitli siyasal biçimler gösterir, ama özü kaçınılmaz olarak aynı olacaktır: *proletarya diktatörlüğü*."[20] Gerek burjuva diktatörlüğü, gerek proletarya diktatörlüğü, *birer devlet* tipidir. "Marx'a göre —*diyor Lenin*—, devlet, bir sınıf *egemenliği* örgütü, bir sınıfın başka bir sınıf üzerindeki *baskı* örgütüdür."[21] Devlet, nasıl, "toplumun, gelişmesinin belirli bir aşamasındaki ürün"[22] ise, toplumun gelişme evrelerine tekabül eden devlet tipleri de birbirlerinin yerlerini almıştır.

"*Yalnızca* sınıf savaşımını kabul edenler —*diyor Lenin*—, henüz marksist değillerdir; Marksist, yalnızca, sınıf savaşımının kabulünü, *proletarya diktatörlüğünün* kabulüne dek *genişleten* kimsedir."[23] "... bu dönem sırasında devlet, *yeni bir yolda* (proletarya için ve genel olarak mülksüzler için) demokratik ve *yeni bir yolda* (burjuvaziye karşı) diktatörce bir devlet olmak zorundadır."[24]

Anlaşılıyor ki, proletarya diktatörlüğü, sınıf savaşımlarının bir *parçasıdır* ve burjuvaziye karşı, proleter devlet, "doğrudan doğruya zora dayanan"[25] bir yönetim biçimidir. Burjuva diktatörlüğü ile arasındaki fark, birincisinde, yani burjuva diktatörlüğünde, burjuvazinin, proletaryayı, proletarya olarak muhafaza ederek baskı altına alması; ikincisinde, yani proletarya diktatörlüğünde, —kendisini de bir sınıf olarak ortadan kaldıracak olan— proletaryanın, burjuvaziyi bir sınıf olarak ortadan kaldırması yeralır. Birincisinde, yani burjuva diktatörlüğünde, "yalnızca zenginler için, *azınlık* için bir demokrasi";[26] ikincisinde, yani proletarya dik-

[20] V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", *Marx-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 397-398.

[21] V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, s. 13.

[22] Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 217.

[23] V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 396.

[24] Aynı yapıt, s. 397.

[25] V. İ. Lenin, "Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 444.

[26] V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 405.

tatörlüğünde "halk için, *çoğunluk* için demokrasi"[27] vardır. "Proletarya diktatörlüğünde demokrasi —*diyor Stalin*—, sömürücü azınlığın haklarının sınırlandırılmasına dayanan ve bu azınlığa karşı yönelmiş bir *proleter* demokrasisi, çoğunluğun demokrasisidir."[28]

Burjuva diktatörlüğünde demokrasi, giderek güçlenen ve o ölçüde *azalan* bir azınlık içindir. Proletarya diktatörlüğünde demokrasi, emekçi halkın giderek *genişleyen* geniş yığınları içindir. Proletarya diktatörlüğünde demokrasi son derece genişlemiştir, eksiksiz hale geldiği zaman ise (yani sınıflar ortadan kalktığı, devlet söndüğü zaman) "gereksiz hale gelecek ve kendiliğinden sönecektir".[29]

Bizim buradan çıkaracağımız iki sonuç vardır:

Birincisi, zorun karşıt niteliğidir: Burjuva diktatörlüğü, üretici güçleri baskı altına alarak, iktisadî evrime *karşı* bir zor kullanır. Proletarya diktatörlüğü ise, üretici güçlerin gelişmesi önündeki engelleri kaldırarak, iktisadî evrim *doğrultusunda* bir zor kullanır.

İkincisi, demokrasinin birbirine ters yönde ilerlemesidir: Burjuva diktatörlüğünde, bir yandan güçlenen ve o ölçüde azalarak baskısını şiddetlendiren burjuvazi, daha geniş yığınlar üzerinde, üretici güçlerin gelişmesi oranında daha da artan bir zora başvurur, zaten dar olan demokrasi alanı daha da daralır. Proletarya diktatörlüğü ise, yalnızca emekçi halk yığınları için bir demokrasi olarak kalmaz, giderek —sınıfları ortadan kaldırarak devletin sönmesine değin— demokrasiyi yaygınlaştırır.

Görülmektedir ki, zor ile demokrasi arasında bir eşitlik vardır. Zora ne denli küçük bir azınlık sahip olursa, —ancak zora sahip olanlar için bir demokrasi sözkonusu olduğu için— demokrasiye o denli küçük bir azınlık sahip olmakta; zora ne denli geniş yığınlar sahip olursa, demokrasi o denli genişlemiş olacak, sınıfsız toplumla birlikte, demokrasi de, zor (devlet) ile birlikte sönecektir.

Burjuva diktatörlüğü ile proletarya diktatörlüğü ara-

[27] "Devlet ve Devrim", *Marx-Engels-Marksizm*, s. 405.
[28] J. Stalin. *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 50-51.
[29] V. İ. Lenin, "Devlet ve Devrim", adı geçen yapıt, s. 405.

sında tarihsel evrim bakımından fark, birinin giderek daralan bir demokrasiye, diğerinin giderek genişleyen bir demokrasiye dayanmış olmalarıdır. Demokrasi daraldıkça, baskı yeğinleşir ve bu nedenle burjuva diktatörlüğü, sermayenin büyümesi ve yoğunlaşması ölçüsünde, kaçınılmaz bir biçimde, baskıyı artırır.

Hangi sınıfın hangi sınıfa karşı zor uyguladığı ise, konumuzun başlıca noktalarından biridir. Nasıl devlet, toplumun gelişmesinin belirli bir aşamasının ürünü ise, devlet tipleri de, üretim (mülkiyet) ilişkileri aşamalarını simgelerler. Devlet, üretim ilişkilerinin gerisinde de kalsa, onun ilerisine de düşse, bu, *genel* anlamda, üretim ilişkilerinin gerisine düşme ya da ilerisine geçme şeklinde düşünülemez. Devlet, toplumun gelişmesinin belirli bir aşamasının ürünü olduğu gibi, devletin tipi de, mevcut üretim (mülkiyet) ilişkisi aşamasıyla belirlenir. Köleci devlette egemen olan köle sahipleri, kölelere karşı zor kullanırlar. Kullanılan zorun niteliğine göre, köle olmayan diğer emekçi kastlar da, dolaylı da olsa, bu zorun baskısı altındadırlar. Zor, köleci devlette, köle sahiplerinin elinde; feodal devlette, feodal beylerin elinde; burjuva devlette, burjuvazinin elindedir. Bundan dolayıdır ki, burjuva diktatörlüğünde siyasal zora sahip olan sınıf, devleti elinde bulunduran sınıftır: burjuvazi; burjuvazi, uzlaşmaz karşıtlık içinde bulunduğu işçi sınıfını baskı altına alır. Bu baskı, aynı zamanda, genel anlamda, emekçi *her* sınıf ve zümre üzerinde bir baskıdır. Çünkü, küçük-burjuvazi, emek ve sermaye gibi ikili niteliğe sahiptir, ve emeğinin sermayesine ağır bastığı oranda, bu baskının altındadır. Baskı altında tutulan, başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm emekçilerdir. Burjuva devletin, burjuva egemenliğinin olmadığı yerde, bir burjuva diktatörlüğünden nasıl sözedilemezse, esas hedefi işçi sınıfı olan (ve emekçi sınıf ve zümreleri de içeren) bir baskı olmaksızın da burjuva diktatörlüğünden sözedilemez.

III. BURJUVA DİKTATÖRLÜĞÜ VE FAŞİZM

A) FAŞİZM, BURJUVAZİNİN SİYASAL İKTİDARINA SON VERMESİ DEĞİLDİR, BURJUVAZİNİN İKTİDAR ETME YÖNTEMLERİNİ DEĞİŞTİRMESİDİR

Burjuva diktatörlüğünü faşizmden ayıran fark, zorun niteliğinde değil, niceliğindedir; ve baskının nicel değişikliğinin en yüksek düzeye çıkması, zorun uygulama *biçimini*, uygulama *yöntemini* de değiştirir, ama onun *sınıfsal özünü* değiştirmez. Burjuva diktatörlüğü, zoru, burjuva demokrasisi yoluyla, parlamenter demokrasi *yoluyla* uygular. Faşizm, esas olarak, burjuva diktatörlüğünün, burjuva demokrasisini, parlamenter demokrasiyi *ortadan kaldırarak*, sürdürülmesidir. Kuşku yok ki, bu tümcelerin dar sınırları içersinde kalarak, faşizm ile burjuva diktatörlüğü arasındaki farkı doğru olarak açıklayamayız. Bu tümceleri açmak, genişletmek gerekir.

August Thalheimer, faşizm ile "bonapartizm" arasında ("faşizm ile bonapartizmi aynı kaba" koymadığını söylemekle birlikte) zengin bir paralellik kurar. *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* ve *Fransa'da İç Savaş*'tan aktardığı metinlerle, faşizmi açıklamaya çalışır. R. Griepenburg ve K. H. Tjaden'in "*Faşizm ve Bonapartizm*"[30] adlı yazılarında, faşizmin sınıfsal niteliğinin *ilk bulucusu* olarak onurlandırdıkları Thalheimer, faşizm olgusunun, diğer şeyler yanında, "birbirine karşı uzlaşmaz bir cephe almış iki büyük sınıfın, yani sürekli iktidara yeterli gücü kalmayan b ü y ü k b u r j u v a z i ile iktidarı almaya gücü henüz yeterli olmayan i ş ç i s ı n ı f ı n ı n siyasal güçlerinin belirlediği bir ortam"da[31] meydana geldiğini öne sürer.

August Thalheimer, Bonaparte'ın, Fransa'da, yaşayış tarzları, çıkarları, kültürlerinin benzeşmesi bakımından "bir sınıf meydana getiren",[32] ama bu benzeşmenin, aralarında, "hiç bir ortaklık, hiç bir ulusal bağ, hiç bir siyasal örgütlen-

[30] Bkz: *Birikim*, Ağustos 1975, n° 30-39.

[31] "Faşizm ve Bonapartizm", *Birikim*, n° 6, s. 37.

[32] K. Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, Sol Yayınları, Ankara 1976 s. 132.

me yaratmadığı ölçüde" "bir sınıf meydana getirmeyen"[33] köylülüğün desteğinde, ve daha sonra gene Marx'ın belirttiği gibi "burjuvazinin ulusu yönetme yeteneğini çoktan yitirmiş —ve işçi sınıfının henüz elde etmemiş— bulunduğu bir dönemde"[34] iktidara gelmiş olması ile faşizmin iktidara gelişi arasında zengin bir benzerlik bulur. Nitekim, Thalheimer, Engels'in, daha sonra *Fransa'da İç Savaş*'a yazdığı önsözde Marx'ın görüşünü vurgulamasına, "Eğer proletarya *henüz* Fransa'yı yönetemiyor idiyse, burjuvazi de *artık* yönetemiyordu."[35] sözlerine ayrı bir yer verir. Gene Engels'ten, Louis Bonaparte'ın, burjuvaziyi, "burjuvazinin sosyal egemenliğini, onun siyasal egemenliğine son vererek"[36] kurtardığını belirten sözlerine özel bir önem vererek, faşizmin, burjuvazinin sosyal egemenliğini kurtarabilmek için, burjuvazinin siyasal egemenliğine son vermek olduğunu ileri sürer.[37]

Marx ve Engels'in Louis Bonaparte'ın iktidara gelişine ilişkin olarak ortaya koydukları tahlillerle, faşizm arasında bir paralellik kurmak gerekirse, genel olarak, şu sonuca varılacaktır: faşizm, burjuvazinin artık yönetemediği, işçi sınıfının da henüz yönetme yeteneğinde bulunmadığı bir toplumsal ortamda, burjuvazinin sosyal egemenliğini kurtarmak için, siyasal egemenliğine son vermesi, yani siyasal iktidarı *burjuvaziden* almasıdır. Burada doğru olan ile doğru olmayanı ayırmak, faşizmin tanımı bakımından son derece önemlidir.

Stalin ise, faşizmin —diyor— Almanya'daki zaferini, yalnızca işçi sınıfının zayıflığının işareti olarak, ve faşizme yolu açan sosyal-demokrasinin işçi sınıfına karşı ihanetlerinin sonucu olarak düşünmemek gerekir. Bunu, aynı za-

[33] *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, s. 132.

[34] K. Marx, "Paris Komünü", *Paris Komünü Üzerine*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 98.

[35] Friedrich Engels, "Karl Marx'ın 'Fransa'da İç Savaş'ına Önsöz", *Paris Komünü Üzerine*, s. 41.

[36] Bu konuya ilişkin Engels'in tümcesi şöyledir: "Louis Bonaparte, burjuvaları işçilere karşı, ve sırası gelince işçileri de burjuvalara karşı koruma bahanesi ile, *kapitalistlerin elinden siyasal iktidarlarını aldı*; ama buna karşılık, tüm burjuvazinin yükselme ve zenginleşmesini, görülmemiş derecede kolaylaştırdı." ("Karl Marx'ın 'Fransa'da İç Savaş'ına Önsöz", *Paris Komünü Üzerine*, s. 41.)

[37] Bkz: "Faşizm Üstüne", *Faşizm ve Kapitalizm*, Suda Yayınları, İstanbul 1974, s. 44 ve 45.

manda, burjuvazinin zayıflığının işareti, burjuvazinin *artık** eski parlamentarizm yöntemleri ile, burjuva demokrasisi yöntemleri ile, iktidar eyleyebilecek durumda olmadığını gösteren bir işaret saymak gerekir, burjuvaziyi, iç politikasında terörcü hükümet yöntemlerine başvurmaya zorlayan budur; faşizmin zaferini, ayrıca, burjuvazinin *artık** barışçı bir dış politika temeline dayanarak güncel duruma bir çıkış yolu bulabilecek güçte olmadığını gerçekleyen bir işaret olarak kabul etmek gerekir, burjuvaziyi bir savaş politikasına başvurmaya zorlayan da budur."[38]

Aradaki fark açıktır. Thalheimer, faşizmin, burjuvazinin sosyal egemenliğini kurtarmak için siyasal egemenliğine *son verdiğini* söylediği halde; Stalin, "burjuvazinin artık parlamentarizm yöntemleri ile, burjuva demokrasisi yöntemleri ile iktidar eyleyebilecek durumda olmadığını" belirterek, *burjuvazinin,* iç politikada terörcü hükümet yöntemlerine, dış politikada savaşçıl yöntemlere başvurduğunu söyler. Thalheimer (yani trotskist görüş), faşizmin, burjuvazinin siyasal iktidardan *uzaklaştırılması olduğunu*; Stalin ise, faşizmin, burjuvazinin siyasal iktidardan uzaklaştırılması değil, burjuvazinin iktidar yöntemlerinin (terörcü ve savaşçı) bir *değişikliği* olduğunu söyler.[39]

Açıklamalar, Nüremberg mahkemesi belgeleri, kısacası tarih, faşizmi, trotskistlerin değil, Stalin'in doğru saptadığını tanıtlayan örneklerle doludur. Faşizm, burjuvazinin iktidar eyleme, hükümet etme yöntemlerindeki değişikliktir, bir başka deyişle, burjuvazinin, parlamentarizm yöntemleri, burjuva demokrasisi yöntemleri yerine, bu yöntemleri kaldırarak,

[38] J. Stalin, "SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi XVII. Kongresine Sunulan Merkez Komitesi Çalışma Raporu", *Leninizmin Sorunları*, s. 530.

[39] Buraya, Dimitrov'un, eleştirisini eklemek yerinde olacaktır. "Faşizmin —diyor Dimitrov—, sözgelimi Otto Bauer'in iddia ettiği gibi 'her iki sınıfın — proletarya ile burjuvazinin üstünde yer alan' bir devlet gücü biçimi değildir. İngiliz sosyalisti Brailsford'un belirttiği gibi 'Devlet mekanizmasını ele geçirmiş olan küçük-burjuvazinin başkaldırması' da değildir. Hayır, faşizm, ne sınıfların üstünde varolan bir güç, ne de küçük-burjuvazinin ya da *yozlaşmış proletaryanın* (lumpenproletarya) finans-kapital üzerindeki iktidarıdır. Faşizm, finans-kapital iktidarının ta kendisidir; işçi sınıfı ile köylülerin ve aydın kitlenin devrimci kesimlerine karşı örgütlenmiş bir yıldırıcı öcalma hareketidir. Dış siyaset açısından faşizm en kaba biçimiyle bağnaz bir ulusçuluktur; öteki uluslara karşı kini körükler." (Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, Ser Yayınları, Ankara 1976, s. 53.)

* İtalikler benim. —*M.E.*

terörcü ve savaşçı yöntemleri koymuş olmasıdır. Bu özellik, burjuva diktatörlüğü ile faşizm arasındaki farkın ayırdedici özelliği olduğu gibi, burjuvazinin siyasal iktidarı burjuvazinin dışında bir sınıfa devretmediğini, tersine, burjuvazinin terörcü ve savaşçıl kesiminin siyasal iktidara egemen olduğunu açıklar.

B) HİTLER FAŞİZMİ, BURJUVAZİNİN SİYASAL İKTİDARINA SON VERMEMİŞ, BURJUVAZİNİN TEKELCİ VE ÖZELLİKLE SAVAŞÇIL KESİMİNİ İKTİDARA GETİRMİŞTİR

Faşizmin tahlillerine ve Hitler'in kendi sözlerine bir göz gezdirelim:

"Faşizm, demokrasi ilkelerine toptan karşıdır. Bunlarm başında seçim ilkesi gelir. Faşist görüş bir aptal insanla, akıllı kişinin, bilisizle aydının eşit oy hakkı olmasını kabul etmez. Faşizme göre, matematik bir demokrasi, saçmalıktan başka bir şey değildir."[40]

Hitler, daha *Kavgam*'da, parlamentarizme ve burjuva demokrasisine karşı açık bir saldırıya geçmişti. "... parlamenter rejimden —diyordu Hitler—, dürüst her insan nefret eder. Yahudi kadar pis ve hile dolu bir şeyi ancak Yahudi beğenir."[41] "Seçim yolu ile büyük bir adam bulup çıkarmak, deveyi iğne deliğinden geçirmekten daha zordur."[42] "Çoğunluk hiç bir zaman bir adamın yerini tutamaz. Çoğunluk yalnız aptalları değil, hain ve alçakları da temsil eder. Bomboş olan yüz beyin, akıllı bir adamın yerini alamaz."[43] "Objektif olarak tetkik edildiği zaman, parlamenter prensip kadar *yanlış* bir prensip olmadığı görülür."[44] Hitler'in parlamento, demokrasi, genel oy konusundaki görüşlerini, daha gelişkin biçimiyle Herman Raushning'in anılarında bol sayıda bulabiliriz: "Demokrasi —diyor Hitler—, gelecek yılların politika sistemi değildir. Almanya'nın büyük talihi, bu hükmü kalmayan rejimi, vaktinde terketmiş olmasını bilmesindedir."[45] "Demokrasinin devri geçti."[46] "Alman milleti, kendisi-

[40] Dr. Murat Sarıca, Rona Aybay, *Faşizm*, İzlem Yayınları, İstanbul 1962, s. 38.
[41] Adolf Hitler, *Kavgam*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1972, s. 95.
[42] Aynı kitap, s. 92.
[43] Aynı kitap, s. 87.
[44] Aynı kitap, s. 89.
[45] Hermann Raushning, *Hitler (Bana) Dedi ki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1940, s. 97.

ni ölüme götüren demokrasi salgınından kurtulmalı..."[47] "Oy vermiyoruz, çoğunluğun kararlarını uygulamıyoruz..."[48] "...müteaddit partilerle her nevi parlamentolu demokrasi sistemini elemine ettik."[49] "Bir kitle topluluğunda düşünceye yer yoktur."[50] "Artık eşitlik olmayacak, demokrasi olmayacak."[51] vb., vb..

Hitler, parlamentarizme, burjuva demokrasisine karşı çıkarak, bu kurumları ortadan kaldırır ve "kanun çerçevesini" aşarken, burjuvazinin siyasal iktidarına son mu veriyordu, yoksa, burjuvazinin temsilcileri olarak, liberal burjuva yöntemler yerine tekelci-burjuva yöntemler mi getiriyordu? Hitler, "Kanun çerçevesini aşacak şeyler yapmak mecburiyetindeyim. Benim hakkımda *burjuva ahlâkı* ölçüsünde hüküm vermesinler."[52] diyor ve bir başka yerde devam ediyordu: "Ulusu *liberallerle demokratlara* terketmek. Bu mefhumu değiştirmeliyiz."[53] "Nasyonal-sosyalistlerin başarısının sırrı, burjuvazinin politika fikirlerinin, kesin olarak [çeviride "kat'iyyen"] mahkûm olduğunu farketmesindedir. Demokrasi, herhangi bir millî cevheri mahveden bir zehirdir."[54]

Faşizm, burjuva hukukuyla sağlanan siyasal eşitlik haklarını da çiğnemiştir. Bir Alman mahkemesi, Hitler'in, cezalandırılmasını istediği sanığı suçsuz bulduğunda, Hitler, "Benim suçlu diye ilân ettiğim bir kimseyi, bir Alman mahkemesinin suçsuz çıkarması bir daha görülmeyecektir"[55] diyecek, ve sanık, bu kez Gestapo tarafından tutuklanacaktır.[56] Mussolini, Serrati'nin yargı organlarınca suçsuz bulunması üzerine, "Yargı organları, birisini serbest bırakabilir, ama ben de onu vurdururum."[57] diyecek, bir başka yerde şun-

[46] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 97.
[47] Aynı kitap, s. 98.
[48] Aynı kitap, s. 176.
[49] Aynı kitap, s. 177.
[50] Aynı kitap, s. 189.
[51] Aynı kitap, s. 203.
[52] Aynı kitap, s. 73.
[53] Aynı kitap, s. 205.
[54] Aynı kitap, s. 97.
[55] J. Carl Friedrich-Brzezinski, *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*, Ankara 1964, s. 37.
[56] Dr. Çetin Yetkin, *Kaba Kuvvet Felsefesi*, Toplum Yayınları, İstanbul 1969, s. 134-135.
[57] George Catlin, *A History of Political Philosophers*, London 1950, s. 725'ten aktaran: Dr. Çetin Yetkin, *Kaba Kuvvet Felsefesi*, s. 120.

ları söyleyecektir: "Fikirlerimizi kafalara sokmak için, inatçı kafaların sopalanmasının gerekli bulunduğu açıktır."[58] Ve açıktır ki, faşizmde, zor, açık kaba kuvvete, bir başka anlatımla, açık terörcü diktatörlüğe dönüşmüştür.

Hitler'in, parlamentarizme, burjuva demokrasisine karşı çıkarken, zoru açık terörcü bir zora dönüştürürken, bu kurumları yaratan, kendi ürünü olan liberal burjuvaziye karşı çıktığı da açıklığa kavuşuyor. O zaman okur, bize, bunun, Hitler faşizminin, burjuvazinin siyasal iktidarına son vermek anlamına geldiğini söyleyecektir. Bir anlamda doğrudur bu söz, gerçekte, Hitler faşizmi, *tüm* burjuvazinin değil, burjuvazinin liberal kesiminin, serbest rekabet kapitalizminin, bir başka deyişle tekel-öncesi kapitalizmin siyasal iktidarına son vermektedir, ama genel anlamda burjuvazinin ve özel anlamda *tekelci kapitalizmin tek başına iktidarı* için.. Bunu tanıtlayacak sayısız örneklerden birkaçına bakalım:

Otto Dietrich, "1931 yazında —*diyor*—, Führer, birdenbire çalışmalarını *etkili sanayi kralları* üzerinde toplamaya karar verdi."[59] (Hitler'in *1933'te* muhafazakârlarla birlikte iktidarı paylaştığını, şansölyeliğe getirildiğini, 1934'te tek başına iktidara geldiğini okur gözönünde bulundursun.)

"Parti iki taraflı bir oyun oynamak zorundaydı." —diye yazıyor *Nazi İmparatorluğu*'nun yazarı ve devam ediyor—: "Bir yandan, Strasser, Goebbels ve deli Feder, nasyonal-sosyalistlerin gerçek 'sosyalist' ve *para krallarının düşmanı olduklarını bar bar bağırarak halkı aldatırken*, öte yandan, partinin yaşaması için para sahiplerinden bol bol para sızdırılması gerekiyordu. Hitler, 1931 yılının son yarısında 'Almanya'yı baştan başa gezdi, *iş çevrelerinin* bellibaşlı kişileriyle konuştu'. Bu konuşmaların bir kısmı *çok gizli* geçiyor, 'dağ başlarında, tenha yerlerde' yapılıyordu."[60] "Funk'un savaştan sonra Nüremberg hapisanesinde yapılan sorgusu sırasında verdiği ifadelerden —diye devam ediyor yazar—, Hitler'in yardım gördüğü '*etkili sanayi krallarının*' hiç olmazsa

[58] Herbert L. Mathewes. *The Frits of Fascism*, New York 1943, s. 152'den aktaran: Dr. Çetin Yetkin, aynı kitap, s. 122.

[59] William L. Shirer, *Nazi İmparatorluğu*, I, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1970, s. 230.

[60] Aynı kitap, s. 230.

kimler olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Batı Alman maden sahiplerince toplanan ve 'Ruhr Hazinesi' adıyla bilinen *siyasal bir gizli fonu yöneten* sendika-düşmanı madenciler kralı Emil Kirdorf, *1926 parti kongresinde* Hitler tarafından kandırılmıştı [biz, 'Hitler ile anlaşmıştı' diye okuyalım]."[61] *I Paid Hitler* ("Hitler'e Para Verdim") adlı kitabın yazarı "*çelik tröstü başkanı* Fritz Thyssen, Hitler'e daha önce yardımıda bulunanlar arasındaydı. Nazi liderine *1923'te* Münih'te rastlamış, Nazi Partisine, Ludendorff kanalıyla, ilk bağış olarak 100.000 altın mark vermişti. Birleşik Çelik Kurumlarında nüfuzlu bir adam olan Albert Voegler de, Thyssen'e katılmıştı. Hitler'in 1930 ile 1933 yılları arasında *iktidara geçmek için yaptığı son çalışmalar sırasında* sanayicilerden gelen paraların bellibaşlı kaynağı *kömür ve çelik krallarıydı.*" "Funk, aynı zamanda, öteki sanayi ve kurum müdürlerinin de adlarını vermişti. *Dev kimya karteli* I. G. Farben müdürlerinden Georg von Schnitzler, Potasyum sanayimden August Rosterg ve August Diehn ...; Hamburg-Amerika demiryollarından Cuno; Merkezî Almanya Linyit Sanayii; Kolonya'nın büyük sanayicilerinden Otto Wolf; Kolonya Bankasından Baron Kurt von Schroeder; Deutsche Bank, Commerz und Privet Bank, Dresdner Bank, Kredit Gesellschaft ve Almanya'nın en büyük sigorta şirketi Allianz."[62] Krupp, başlangıçta Hitler'e karşıdır. "Ama Krupp az sonra işi anladı" diyor Thyssen ifadesinde, "hemen aşırı bir nazi oldu".[63]

Sanırım bu kadarı yeter... Hitler'in, 1934'te oyların %88'-ini alarak iktidara gelmiş olmasına, yani geniş halk yığınlarına dayandığına bakarak, onun, burjuvazinin sosyal egemenliğini kurtarmak için siyasal egemenliğine son verdiğini söylemek mümkün değildir; Hitler, "burjuvazinin, *artık,* eski parlamentarizm yöntemleri ile, burjuva demokrasisi yöntemleri ile iktidar eyleyebilecek durumda olmadığını" ve bu nedenle, siyasal iktidarın, tekel-öncesi burjuva kurumlarını ve onların iktidardaki ortaklığını sona erdirerek, *yalnızca* tekelci burjuvazinin iktidarını, siyasal iktidarı tekelci kapitalizmin iktidarı olarak, partisinde ve kişiliğinde simgeliyordu. Daha

[61] *Nazi İmparatorluğu*, I, s. 231.
[62] Aynı kitap, s. 231-232.
[63] Aynı kitap, s. 232, 233.

Kavgam'ı yazdığı yıllarda, bir yandan burjuva demokrasisini acımasızca yerin dibine batırırken, öte yandan şöyle diyordu: "Alman burjuvazisinin *bilhassa yüksek tabakaları*, devlet veya milletle ilgili içişler sözkonusu ise, kendilerinden *tam bir feragat* beklenebilir. iyi bir hükümetin idaresinde, iyi bir telkin ile [çeviride "psikoloji"] *bu tabakalar* devlete daha çok faydalı, çok kıymetli olabilir."[64] Burjuva demokratik kurumları yaratan tekel-öncesi kapitalizmin temsilcisi burjuvazi yere batırılırken, burjuvazinin özellikle yüksek tabakalarına, yani tekelci kapitalizmin temsilcisi burjuvaziye karşı övgü, faşizm ile birlikte, tekelci burjuvazinin tek başına iktidara gelmekte olduğu görüşünü doğrulamaya yeter bir kanıt olsa gerekir. "Faşist diktatörlüğün *tekelci devlet niteliği*,* —diyor Glasneck— çeşitli bakanlıklar temsilcilerinin, tekellerin görüşlerini benimsemesinde kendini çok açık olarak gösteriyordu."[65] Burjuva diktatörlüğü, tekelci burjuvazinin diktatörlüğüne, ve o da "kapitalist sınıfın savaşçı fraksiyonunun diktatörlüğüne"[66] dönüşür. Çünkü, "daha şimdiden" (Mart 1939), "savaş düzeyinde" bulunan ülkeler ("Japonya, Almanya, İtalya"), "sanayilerini yoğunlaştırmaları sonucu"[67] kapitalist sınıfın savaşçı kesimini, tekelci burjuvazinin, finans-kapitalin en emperyalist unsurlarını en öne çıkarmış, en güçlü duruma getirmiş olurlar.

C) TEKEL-ÖNCESİ KAPİTALİZM İLE TEKELCİ KAPİTALİZMİN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI FARKI VE DEMOKRASİNİN DARALARAK YEĞİNLEŞMESİ

Lenin, tekel-öncesi kapitalizm ile tekelci kapitalizmin, *ekonomik* özellikleri nedeniyle, birbirine *karşıt* özgürlük ve barış anlayışlarını şu sözlerle anlatır: "... —en yüksek noktasına yetmişlerde ulaşan— *tekel-öncesi kapitalizm** temel *ekonomik* özellikleri nedeniyle, barış ve özgürlükten

[64] *Kavgam*, s. 105.

[65] Johannes Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*. Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 104.

[66] Otto Bauer, "Faşizm", *Faşizm ve Kapitalizm*, s. 131.

[67] J. Stalin, "SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesinin Faaliyeti Üzerine XVIII. Parti Kongresine Sunulan Rapor", *Leninizmin Sorunları*, s. 687.

* İtalikler benim. —*M.E.*

e n ç o k h o ş l a n m a s ı y l a a y r ı l ı r d ı.* Öte yandan, emperyalizm, yani son olgunluğuna ancak 20. yüzyılda ulaşmış olan *tekelci-kapitalizm,** temel ekonomik özellikleri nedeniyle, barış ve özgürlükten e n a z h o ş l a n m a s ı y l a* ayırdedilir."[68]

Barış ve özgürlükten en çok hoşlanan tekel-öncesi kapitalizm, serbest rekabet burjuvazisi, parlamentarizmle, burjuva demokrasisiyle, bu barış ve özgürlük anlayışını simgeler. Hitler'in sözleriyle ifade etmek gerekirse, "kendisini ölüme götüren demokrasi salgınından" en az hoşlanan ise, tekelci kapitalizmdir. Faşizm, tüm burjuvazinin iktidarının yerini, yalnızca, burjuva demokrasisini kendisi için bir zehir olarak kabul eden tekelci burjuvazinin, tekelci burjuvazinin en az özgürlükten hoşlanan, terörcü ve savaşçı kesiminin iktidarının alması ve bir başka deyişle "finans-kapitalin *en gerici, en şoven, en emperyalist unsurlarının açık terörcü diktatörlüğü*"dür.[69]

Komünist Enternasyonal Yönetim Kurulunun bu tanımında "en" pekiştirici sıfatı, finans-kapitalin, *ülkelere göre,* örneğin Ömer Laçiner'in yorumladığı gibi[70] Fransa'ya göre —nispî olarak— Almanya'daki emperyalist unsurların, daha gerici, daha şoven olması sözkonusu değildir, *bir* ülkedeki, finans-kapital zümresinin *en* gerici, *en* şoven ve *en* emperyalist unsurlarının açık zorba diktatörlüğüdür sözkonusu olan. Faşizm, —işçi sınıfının iktidarı almaya yetenekli olmadığı— ama burjuvazinin ise yönetemediği değil, *burjuva demokratik yöntemlerle yönetemediği,* ve burjuva demokratik yöntemleri kaldırmak için ise, tekelci burjuvazinin *tek başına* iktidara geldiği bir ortamın ürünüdür. Daha önce ayrıntılarıyla üzerinde durduğumuz gibi, demokrasi yaygınlaştıkça, genişledikçe, zor (şiddet) azalır; demokrasi azın-

[68] "Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky", *Marx-Engels-Marksizm,* s. 447-448.

[69] Palmiro Togliatti, *Lectures on Fascism,* Lawrence & Wishart, London 1976, s. XIV, ve 2; Georgi Dimitrov, "Faşist Saldırı ve İşçi Sınıfının Faşizme Karşı Savaşı Açısından Komünist Enternasyonalin Görevleri", *Faşizme Karşı Birleşik Cephe,* Birinci Kitap, Ser Yayınları, Ankara 1976, s. 52.

[70] Bkz: Ömer Laçiner, "Faşist Diktatörlük ve 'Kitle Desteği' Sorunu". *Birikim,* Temmuz 1976, n° 17, s. 44.

* İtalikler ve espaslar benim. —*M.E.*

lıkta olan bir sınıfın demokrasisinden (burjuva diktatörlüğünden), bu sınıfın yalnızca *üst kesiminin* demokrasisi haline geldiğinde, zor yeğinleşir (şiddet artar), ve siyasal iktidar, bu üst kesimden savaşçı kesimin (daha üst kesimin) eline geçmesiyle, demokrasi en daralmış şekline, zor (şiddet) ise en yüksek düzeyine varır.

Öyle sanıyorum ki, buraya kadar, *klasik tanımıyla,* faşizmin, emperyalist aşamaya erişmiş bulunan tekelci burjuvazinin *varlığını,* esas olarak işçi sınıfının *varlığını,* kaldırılmış burjuva demokratik kurumların *varlığını,* zorun açık kaba kuvvete *dönüştüğünü* içerdiğini görürüz.

Bu konudaki sözlerimizi tamamlarken, burjuva diktatörlüğünün de, katliamlara varan terör yöntemlerine gerektiğinde başvurmaktan geri kalmadığını ekleyelim. Nitekim Lenin, Komünist Enternasyonalin 1. Kongresine sunduğu tezlerde (Mart 1919) şöyle diyordu: "Cumhuriyetçi Fransa'da Dreyfus davası, özgür ve demokratik Amerikan cumhuriyetinde kapitalistlerin silahlandırdıkları paralı asker birlikleri tarafından grevcilere uygulanan katliam — bu ve buna benzer binlerce olgu, burjuvazinin boş yere saklamaya çalıştığı gerçeği, yani terör ve burjuva diktatörlüğünün en demokratik cumhuriyetlerde bile fiilen varolduğu ve sömürücülerin sermaye iktidarının sarsıldığını sandıkları her keresinde bunun apaçık ortaya çıktığı gerçeğini göstermektedir."[71] Burjuvazi, *genel olarak burjuva demokratik kurumlarla yetinebildiği,* ama *arızî olarak yetinemediği* zaman, terör uygular; ancak *genel olarak yetinemediği* zaman, terörü ve diktatörlüğü, *açık, genel ve sürekli hale getirerek,* faşizme geçer. Bir başka anlatımla faşizm, terör ve baskının, açık, genel ve süregen hale getirilmiş olduğu burjuva diktatörlüğüdür; böylece baskı ve terör *kurumlaşır,* baskı ve terörü yürüten özel baskı kurumları oluşur. Zor, maddî temele, "tekniğin *nitelik ve niceliğine*" (Engels) bağlıdır ve bu nedenle, faşizm, en yüksek maddî temele, nicelik ve nitelik olarak en yüksek tekniğe sahip olan sınıfın, yani finans-kapitalin en emperyalist unsurlarının ürünüdür ve kaynağını bu-

[71] V. İ. Lenin, *Burjuva "Demokrasisi" ve Proletarya Diktatörlüğü,* Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 150-151.

radan alır. Emperyalist bunalımın, dünyayı yeniden paylaşmak için başlattığı genel savaşlarla çözümlenmediği yerde ortaya çıkar, ya da genel savaşların bunalımı çözmeye yetmediği yerlerde kendini gösterir. Ama her ikisi de, biri genel, diğeri bölgesel savaşa dönüşerek, siyasal iktidarın yıkılması ile, faşizmin yıkılması ile sonuçlanır.

Kuşku yok ki, faşizm, emperyalist kapitalizmin belirli bir aşamasında ortaya çıkmakla birlikte, ortaya çıkması kaçınılmaz değildir ve bu anlamda —yalnızca bu anlamda— raslansaldır. Kapitalizmin en son aşaması emperyalizmden, faşizme geçmeden, sosyalizme geçilmiş olması bunun kanıtıdır.

IV FAŞİZM VE İŞÇİ SINIFI

A) PROLETARYANIN ÖZ ÇIKARLARI VE AZAMÎ KÂR SORUNU

Faşizm olgusu, önsüz ve sonsuz bir olgu değildir. Yeryüzünde ilk kez Birinci Dünya Savaşından sonra, savaştan eliboş ve yenik çıkan iki emperyalist ülkede, İtalya'da ve Almanya'da doğar; ergin ve yüksek düzeyine, genel bunalımın çöküntüsü yıllarında ulaşır. Faşizmin, emperyalizmle birlikte, emperyalist savaştan yenik düşen ülkede, emperyalist özlemlerden doğduğu açıktır. Emperyalizm olmaksızın faşizm olmaz, "emperyalizmi bilmiyorsanız, faşizmin ne olduğunu bilemezsiniz".[72] Çünkü faşizm, emperyalist çağın olduğu kadar, emperyalizmin öz çocuğudur. Değişen yeni güçlerine göre dünyayı yeniden paylaşmak isteyen emperyalist devletlerden İtalya ve Almanya'nın, savaştan yenilgiyle çıkması, yani bu ülkeler emperyalistlerinin özlemlerini gerçekleştirememesi, aynı zamanda, geniş yığınlar arasında "yenenlere karşı öyle bir kin tohumu saçtı ve öcalmaya elverişli öyle bir ortam yarattı ki",[73] savaştan artakalan yirmi-otuz milyon cesetten geriye kalan sakat ve işsizlerin önemli bir kısmının özlemi, emperyalistlerin dünyayı yeniden paylaşma savaşı özlemiyle bütünleşmiş gibiydi. Ülkenin önünde iki seçenek vardı: ya bunalımın, proletaryanın devrimci zaferiy-

[72] Palmira Togliatti, *Lectures on Fascism*, s. 4.
[73] Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 531.

le sonuçlanması, yani proletarya diktatörlüğü, ya da finans-kapitalin açık terörcü diktası. Artık öyle görünüyordu ki, burjuvazi, burjuva demokratik kurumlarıyla, bu bunalımın ve çöküntünün önüne geçemezdi. Açıktır ki, içerde, işçi sınıfına yönelmişti ve devrimci işçi sınıfını ezmek, baskı altına almak için, işçi sınıfının yararlanabileceği savaşım araçlarını —bunlar burjuvazinin kendi öz çocukları da olsa— yerlebir etmeyi, burjuvazi, kendi varlığı için kaçınılmaz sayıyordu. Daha 1848'de "Proletarya kendi öz çıkarları ve kendi öz istemleri ile ayrı bir sınıf olarak onun [burjuvazinin] karşısına çıkma cüretinde bulunur bulunmaz —diyordu Engels—, *burjuvazi öcalmada hangi çılgınca yırtıcılığa kadar yükselebileceğini** ilk kez gösteriyordu. Ve gene de 1848, *1871 burjuvazisinin kudurganlığı karşısında** henüz bir çocuk oyunundan başka bir şey olmadı."[74] Ama burjuvazinin kudurganlığının her yinelenmesinde, bir önceki kudurganlığı da, çocuk oyunu gibi kaldı. Üstelik şimdi artık, proletaryanın gücü ve istemi, sosyalist bir ülkenin varlığı ile pekişiyor, buna karşılık burjuvazi, süregelen büyük bunalım dolayısıyla, çılgınlığın, kudurganlığın son kertesine çıkmakta, kendi varlığı açısından, bir sakınca görmüyordu.

Sermayenin sorunu, proletaryanın iktidarı alması; tekelci sermaye için ise, aynı sorunun yanısıra, "azamî kâr"dı. Bu nedenledir ki, faşizmin, belirleyici, esas nedeni, işçi sınıfının gelecekteki devrimi olduğu kadar, bunun kadar önemli olan "azamî kâr" sorunuydu. "Tekelci kapitalizm, ortalama kâr ile yetinemez..."[75] Dünyayı yeniden paylaşma savaşından yenik çıkan, bir başka deyişle, sermaye ihracı olanağı Versailles Antlaşması ile elinden alınmış bulunan tekelci burjuvazi için, bu sorun, ülke içine, bir başka deyişle işçi ücretlerine ve sosyal haklarına yönelmek zorundaydı. Büyük bunalımın, faşizmin gelişmesi ve güçlenmesi için İtalya'da ve Almanya'da bir ortam yarattığı gerçektir. Ne var ki, büyük bunalım 1929-1932 yılları arasında olmakla birlikte, Mussolini, bunalımdan çok önce, 1924'te faşist çoğunluğu sağlıyor, Hitler ise bunalmıdan sonra, 1934'te çoğunluğun oylarını alıyor-

[74] Marx, Engels, Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, s. 41.
[75] J. Stalin, *Son Yazılar, 1950-1953*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 91.
* İtalikler ve espaslar benim. —*M. E.*

du. "Esasen —diyor Raushning, anılarında— Hitler'in taraftarları fırsatı kaçırdığı için ona çıkışmıştır. Gerçekten de 1932'de iktisadî bunalım şiddetini yitirmeye başlamıştı. Bunun üzerine parti taraftarlarının sayısı azaldı. Hitler, iktidar mevkiine gelmek için yaptığı bütün planların suya düştüğünü görüyordu."[76]

Bunalımdan işçi sınıfı ve orta sınıflar bitkin çıkmıştı, ama tekelci burjuvazi güçlenmişti. Bu bozulan dengeye uygun yeni bir düzen kurmak, tekelci kapitalizm için kaçınılmazdı. Orta sınıfların, küçük-burjuvazinin, proletaryanın gerici kesimlerinin desteğiyle iktidara geldikten sonra, işçi sınıfına karşı saldırıya geçmenin de zamanı geliyordu.

B) SENDİKALARIN FAŞİSTLEŞTİRİLMESİ

İtalya'da faşizmin iktidara gelişiyle hızlandırılan sendikaları faşistleştirme girişimleri, 1926'da çıkarılan sendikalar yasasıyla, resmen faşistleştirilerek tamamlandı, faşist olmayan sendikalar kapatıldı ve aynı yasa ile *grev de yasaklandı.*[77]

Daha *Kavgam*'da, marksist sendikalara karşı mücadele ederek, bu sendikaları ele geçirmek için iki yol bulunduğunu, birinin özel sendikalar kurarak marksist sendikalar ile mücadeleye girişmek, diğerinin ise marksist sendikalara sızarak onları "yeni idealin vasıtaları" haline getirmek olduğunu söyleyen Hitler, "birinci yolun fena" olduğunu ileri sürüyordu.[78] 1 Mayıs 1934'te işçi bayramının görkemli bir biçimde kutlanacağını söyleyerek, tüm sendika liderlerini uçaklarla Berlin'e getirtmiş, işçi liderleri ile görüşerek ihtilâlin Alman işçilerine karşı yöneltildiği iddiasının yalan olduğunu, gerçeğin bunun tam tersi olduğunu söylemiştir. Yöneticilerin Berlin'de bulunduğu sırada, Almanya'nın her yanındaki sendikaları SA'lar basmış, sendika örgütlerini dağıtmış, liderlerini tutuklamış, toplama kamplarına göndererek işkence yaptırmıştır. Buna karşın, işçilere karşı "barış" saldı-

[76] Hermann Raushning, *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 17.

[77] Bkz: Dr. Murat Sarıca, Rona Aybay, *Faşizm*, s. 56-60; Çetin Özek, *Direnen Faşizm*. I, İzlem Yayınları, İstanbul 1966, s. 127-132.

[78] *Kavgam*, s. 605.

rısı devam etmiş, Hitler'in yardımcısı Ley'in, "İşçiler, size yemin ediyorum ki, yalnız mevcut haklarınız korunmakla kalmayacak, daha da genişletilecektir." dedikten üç hafta sonra, Hitler, yeni bir yasa çıkartarak, *toplu sözleşmelere son vermiş ve grevleri yasaklamıştır.*[79] "Reichstag'ın yakılması —diyor Dimitrov— bir işaretti. Bunun sonucu faşizm işçi sınıfına karşı genel bir saldırıya geçti; sendikaları ve işçi sınıfının öteki örgütlerini ele geçirdi ve yoketti. Faşist barakaların ve temerküz kamplarının kubbelerinden, işkence edilen anti-faşistlerin haykırışları yükseldi."[80]

Bunalım öncesi ve sonrası aynı olayla karşılaşıyoruz: sendikaların dağıtılması, yerine faşist sendikaların konması, toplu sözleşme ve grev haklarının kaldırılması. Amaç, dış muslukları kapanmış tekelci kapitalizme azamî kârın sağlanmasıdır. Bu bakımdan sömürge ve yarı-sömürgelere, pazarlara sahip emperyalist devletlerin tekelci-burjuvazisi ile, sömürge ve yarı-sömürgeleri, dış pazarları olmayan ülkelerin tekelci burjuvazisi arasında azamî kâr açısından bir farklılık vardır: birinciler, işgücünün, hammaddelerin, toprağın ucuz olduğu bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere sermaye ihraç ederek azamî kâr sağlarken, bu olanaktan yoksun ikinciler, azamî kâr için, işgücünün, hammaddelerin fiyatını düşürmek için, işçi sınıfının iktisadî haklarını koruyan sendikaları dağıtarak, grev ve toplu sözleşme haklarını kaldırarak, işçilerin kazandığı hakları, *zor* kullanarak geri aldılar.

C) İŞÇİ SINIFININ FARKLI KAYNAKLARI VE SINIF BİLİNCİNE YANSIMASI VE İŞÇİ SINIFINI ÖNCÜSÜNDEN AYIRMA

Faşizmin asıl amacı, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kitlelere karşı olduğu halde, ve bu amacına, orta sınıf ve tabakaları, işçi sınıfının doğal müttefiklerini, kendi müttefiki haline getirerek, önce işçi sınıfına ve onun ardından da öncü ve önder gücü yenildiği için orta sınıf ve tabakaların kendisine ağır darbeler indirdiği halde, faşizm, gene de, bu sınıfların bağrında, içinde varolma, güçlenme olanağı bul-

[79] Bkz: Doğan Özgüden, *Faşizm*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları, İstanbul 1966, s. 77.
[80] Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, s. 71.

muş, ve bu kitleleri kendi sınıflarının aleyhinde kullanabilmiştir. Aşağıda aktaracağımız örneklerden de görüleceği gibi, faşizm ikiyüzlü, yalancı, demagojik bir yol izleyerek, onları kendi sınıfları aleyhine kullanır. Elbette ki, faşizm, ilkin, küçük-burjuvazinin ve proletaryanın *en geri* unsurları arasında kendine bir yer arar. Ama bu, sınıfsal bakımdan ne anlama gelir, sınıfsal açıdan bu olguyu nasıl açıklamak gerekir? Çünkü, örneğin, İtalya'da, faşizm, gücünü, faşist partiden (1.096.000 üye) aldığı kadar, faşist sendikalar birliğinden de (1.659.000 sanayi işçisi dahil, 4.042.000 üye) alıyordu. Faşist gençlik 336.000, 15 yaşına kadar olan genç İtalyanlar 3.659.000, üniversite grupları 53.000, faşist öğretmenler birliği 83.000, faşist hizmetliler birliği 110.000, devlet sanayi işçileri birliği 32.000, faşist demiryolları birliği 99.000, posta işçileri birliği 48.000 idi.[81]

Gerçi İtalya'da kurulan korporasyonlar, üyesi olsun olmasın kendi iş kolundaki *bütün* işçilerden aidat toplayabiliyordu ve olasıdır ki, bu rakamlar, sadece aidat ödeyen işçi ve memurları da kapsamaktadır, ve faşistlerin sayılarının bu rakamlardan daha az olması mümkündür; ama öğrenci ve memurun yanısıra, işçilerin de faşist birliklerde toplandığı bir gerçektir. Bunun nedenini, onun sınıflaşma bilincinde aramak gerekir.

Proletarya, işgücünden başka satacak bir şeyi olmayan, üretim araçlarından mülksüzleştirilmiş bir sınıf olmakla birlikte, proleterleşme süreci, bilinç düzeyi, proletarya olarak durumu, onun çeşitli eğilimler taşımasına, şu ya da bu etkiye karşı farklı tepkiler göstermesine neden olur. İşçi sınıfına, kendi içinden yeni üyeler katıldığı gibi, orta ve küçük-burjuvazinin çeşitli kesimlerinden de yeni üyeler katılır. İşçi sınıfına kendi içinden katılan üyeler, geldikleri iş çevresinin niteliklerini bir ölçüde naklederler. Bunlar, küçük esnaf ve zanaatçıların yanında bir ya da birkaç kişi olarak çalışan unsurlar arasından gelebilir. Bunlar, yalnızca, içinden geldikleri çevrelerin geri ideolojilerinin etkisinde değillerdir, aynı zamanda, örgütsüz ve dağınıktırlar; kişisel eğilim ve davranışları, küçük-burjuvazinin kişisel çıkarlarını üstün tutan eğilimlerine

[81] Ercoli, "İtalyan Faşizminin Gücü Neredendir?", *l'Internationale Communiste*, XVI, 19, 5 Ekim 1934, s. 1254-1270.

benzer. Ya da, yanında bir ya da birkaç kişi çalıştıran küçük ve orta köylü işletmelerinde çalışan ailelerden gelirler. Bunlar da, ailelerinin dağınıklığını, ezilmişliğini, geriliğini sürdürebilirler. Ya da, yarı-köylülerden (köy yarı-proleterlerinden), köy ya da kent küçük-burjuvazisinden gelirler. Bunlar da, durumlarına göre, küçük-burjuva olma özlemini uzun yıllar, ve çalıştıkları yere göre belki de ömür boyu taşıyabilirler.

Proletaryanın kaynakları çeşitli olduğu gibi, bunların kapitalist üretim içinde, toplanmaları, biraraya gelmeleri de değişik boyutlarda olur. Ya bir kısmı, birer, ikişer hizmetli olurlar, şuraya buraya dağılırlar; ya kapitalizmin gelişme derecesine göre —ağır ya da hızlı— şu ya da bu büyüklükteki işletmede, şu ya da bu büyüklükteki kentte toplanmaya, biraraya gelmeye başlarlar. Kapitalizmin yavaş geliştiği yıllarda, proletaryanın, kendi sınıf bilincine varması da o denli yavaş olur; üretimin yoğunlaştığı yerlerde, proletarya hızla bir birlik oluşturmaya, bir kuvvet olduğunun, bir sınıf olduğunun bilincine varmaya başlar. Bazan bu da yetmez. Mevsimin bir kısmını kömür madenlerinde, bir kısmını köyünde toprağında geçiren yarı-proleterler, gene aynı şekilde ülkenin kapitalist gelişme düzeyine oranla geride kalmış kentler ve kırsal alanlardaki işletmelerde biraraya gelen işçiler, çevrelerinin küçük-burjuva ve gerici ideolojilerinin baskısı altında tam gelişemez. Proletaryanın en ileri, en devrimci unsurlarının, ağır sanayi, özellikle metalurji sanayii işçileri arasından çıkması,[82] onların, proletaryanın sınıf olarak gelişme, dayanışma, birlik olma, güçlenme koşullarını, bu işletmelerden ve yerleştikleri kentin ileri düzeyinden almış olmalarındandır.

Stalin, *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?*'de, Tiflisli kunduracı örneği ile, bir proleter durumuna gelen bir küçük-burjuvanın, başlangıçta, *öznel olarak,* bir küçük-burjuva olarak kaldığını, çünkü küçük-burjuva olma özlemi ve eğilimi içinde olduğunu çarpıcı bir biçimde açıklar.[83] Büyük ayakkabı fabrikalarının rekabetine dayanamayıp dükkânını kapatarak, ayakkabı fabrikalarının birinde işçi olarak çalış-

[82] "Maden [sanayii] işçileri, Rusya'da —öteki kapitalist ülkelerde olduğu gibi— proletaryanın öncüsüdür." (V. İ. Lenin, *Gençlik Üzerine*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 132.)

[83] Bkz: J. Stalin, *Anarşizm Sosyalizm mi?*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 29-30.

maya başlayan Tiflisli ayakkabıcımız, toplumsal durumu ile *şimdiden* proleterdir, ama bilinci ile *hâlâ* proleter değildir, küçük-burjuvadır. Bir başka deyişle, bu ayakkabıcı, *daha şimdiden* küçük-burjuva durumunu yitirmiştir, ama onun küçük-burjuva bilinci henüz yokolmamış, gerçek durumunun gerisinde kalmıştır. Ayakkabıcımız, bir miktar para biriktirip, atelyesini yeniden açma özlemini sürdürdüğü sürece, kendi bilincinde küçük-burjuva olarak kalacaktır.

"Ama —*diye devam eder Stalin*—, biz, ayakkabıcımıza dönelim. Bildiğimiz gibi, biraz para artırmaya ve atelyesini yeniden açmaya niyetlenmektedir. Bu proleterleşmiş ayakkabıcı, çalışmaya devam eder, ama para artırmanın çok güç bir iş olduğunu görür, çünkü kazandığı, geçimine ancak yetmektedir. Üstelik, özel bir atelye açmanın öyle pek çekici olmadığını da görür: bina ve eklentiler için ödemek zorunda olduğu kira, alıcıların kaprisleri, para darlığı, büyük ayakkabı fabrikatörlerinin rekabeti ve benzer dertler — özel zanaatçının kafasını kurcalayan sıkıntılar işte bunlardır. Öte yandan proleter, böyle kaygılardan nispeten kurtulmuştur; alıcılarla ya da bina ve eklentilerinin kirasını ödeme zorunluluğuyla kendini sıkıntıya sokmamaktadır. Her sabah fabrikaya gider, akşamleyin de 'sakin kafayla' evine döner ve cumartesi günleri aynı sükunetle 'ücretini' cebine atar. Burada, ilk kez ayakkabıcımızın küçük-burjuva hayalleri dağılır; burada, ilk kez, onun ruhunda proleter özlemler uyanır.

"Zaman geçer, ve ayakkabıcımız görür ki, parası en temel gereksinmelerini bile karşılamaya yetmemektedir, ve ücretlerdeki bir artışa pek fazla gereksinmesi vardır. Aynı zamanda, işçi arkadaşlarının sendikalar ve grevlerden sözettiğini duyar. Ayakkabıcımız, bu noktada, koşullarını iyileştirmek için, kendine bir atelye açmanın değil, patronlarla savaşmanın gerekli olduğunu anlar. Sendikaya katılır, grev hareketine girer ve kısa sürede sosyalist düşüncelerle dolar...

"Böylece, *uzun vadede,* ayakkabıcının maddî koşullarındaki bir değişikliği, bilincindeki bir değişiklik izlemiştir: önce maddî koşulları değişmiş ve bir süre sonra da, buna uygun olarak, bilinci değişmiştir."[84]

Okur, burada, proleter olmanın, proleter bilince sahip olmanın, birbirini izleyen, ama ayrı süreçleri oluşturduğunu gördüğü kadar, proleter olan ayakkabıcımızın proleter bilince sahip olması için bir fabrikada çalışmak gibi bir koşulu da içerdiğini görmektedir. Proleter olan ayakkabıcımız, bir ayakkabı fabrikasına değil de, bir ya da birkaç kişi çalıştıran bir başka ayakkabıcının atelyesine girmiş olsaydı, ya da bir dairede odacılık yapmak zorunda kalsaydı, proleter bilince aynı şekilde, aynı zaman içersinde sahip olacak mıydı? Elbette ki hayır. Proleter olan ayakkabıcımızın, proleter bilince yükselmesi, sendikalaşma, grev, toplu sözleşme örneklerini, içinde yaşadığı toplumda, birlikte çalıştığı arkadaşlarıyla birlikte, önce sınıf bilincine yükselmiş işçi sınıfının öncüsünde görecektir.

Bütün bunlardan şu sonucu çıkarırız ki, işçi sınıfı, en ileri, en devrimci sınıf olmakla birlikte, bu sınıf, kendi içinde, en ilerilerinden en gerisine kadar, bilinç düzeyi bakımından birbirinden çok farklı unsurlardan oluşur.

Faşizm, işçi sınıfını, köylü tabanından, doğal müttefiki kent ve kır küçük-burjuvazisinden kopardıktan sonra, orada durmaz, işçi sınıfının bu özelliğinden yararlanarak, işçi sınıfının öncüsünü[85] geri kalan işçiler yığınından koparıp

[84] J. Stalin. *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?* s. 29-30.

[85] İşçi sınıfının öncüsü olmak gereken, onun en ileri düzeydeki işçilerinin, işçi liderlerinin, "yaşam tarzlarıyla, ücretleriyle, dünya görüşleriyle tamamen küçük-burjuva niteliği taşıyan burjuvalaşmış" (V. İ. Lenin, "Fransızca ve Almanca Baskılara Önsöz", *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, s. 15.) tabakalar üzerinde de durmakta yarar var.

Daha önce belirttiğimiz gibi, dünyayı yeniden paylaşma savaşından yenik düşen ülkelerin tekelci burjuvazisinin, işgücünün, hammaddelerin, toprağın ucuz ve bol olduğu ülkelere sermaye ihracı önlenmekle, *aşırı kâr* olanağı bir ölçüde önlenmiş olur. Yenik ülkenin tekelci burjuvazisi, normal kârlarla yetinemeyeceği için, işçi ücretlerini, hammadde fiyatlarını vb. düşürmek ister. İşçi sınıfına karşı kanlı savaş açması, ülkelerin dışında sömürge ve yarı-sömürgeler ele geçirmek, daha doğrusu ucuz işgücü, ucuz hammadde, ucuz toprak ele geçirmek için başlattığı kanlı savaşı, bu kez, kendi ülkesi içinde, içerde sürdürür. Emperyalist savaştan yenmiş olarak çıkan ülkenin tekelci burjuvazisi, "özellikle zengin ve güçlü *bir avuç* (...) devlet" (aynı yapıt, s. 15), bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden, " 'kendi' ülkelerinin işçilerinden sızdırdıkları kârların çok daha üzerinde" (aynı yapıt, s. 15) kârlar sızdırırlar ve bu kârdan, "işçi liderlerini ve işçi aristokrasisini oluşturan bu yüksek tabakaya" (s. 15) paylar vererek, bu tabakayı bozarlar. " 'İleri' ülkelerin kapitalistleri de, dolaylı ya da dolaysız, açık ya da maskeli, bin türlü çareye başvurarak, onu bozmaktan geri kal[maz]". (s. 15.)

"Yaşam tarzlarıyla, ücretleriyle, dünya görüşleriyle —*diyor Lenin*—, tamamen küçük-burjuva niteliği taşıyan bu burjuvalaşmış işçi tabakası ya da

ayırır.[86] Ve faşizm, artık, işçi sınıfının öncüsünü yapayalnız bıraktıktan, işçi sınıfını parçalayarak zayıflattıktan sonra, onu ezer ve sindirir.

Sonuç olarak faşizm, orta ve küçük-burjuvaziyle birlikte, aynı kökenden gelen ya da yaşayış ve düşünüş tarzıyla orta ve küçük-burjuvaziye benzeyen *gençliği de,* işçi sınıfının tabanından ayırır, ve gene aynı şekilde işçi sınıfının geri yığınları ile birlikte, aynı kökenden gelen ya da yaşayış ve düşünüş tarzıyla işçi sınıfının geri yığınlarına benzeyen *gençliği de, işçi sınıfının öncüsünden ayırır.*

Faşizm, işçi sınıfını, doğal müttefikleri olan kent ve kır küçük-burjuvazisinden ve onun gençliğinden ayırarak kendini iktidara getirecek kitlesel tabanı oluşturur; ama faşizm burada duramaz, esas amacına varmak için, bu kez de işçi sınıfının geri kalan yığınlarını ve onun gençliğini, işçi sınıfının öncüsünden ayırarak, işçi sınıfının sendikal örgütlerini bir gecede dağıtacak güce ulaşır.

V UZLAŞMAZ SINIF KARŞITLIĞI VE GERİCİ KÜÇÜK-BURJUVA İDEOLOJİSİ

Hitler, "Büyük hedefler peşinde olan bir hareket —diyor—, *kitle ile* teması kaybetmemek için azamî dikkat sarfetmelidir. Hiç bir fikrin, *halk kitlelerinin gücüne dayanmadan* gerçekleşmeyeceğini bilerek yapacaktır."[87] Kuşku yok ki, burada, "halkın gücüne dayanmak" ile "halkın çıkarları" arasında herhangi bir ilişki yoktur, ve Hitler, halka karşı davranışlarında içten değil, ikiyüzlüdür. Hitler'in izlediği politikanın esaslarını belirtmek için yukarıya aldığımız tümcelerin hemen ardından, onun bu ikiyüzlülüğünü de örnekleriyle vurgulamak gerekiyor. Hermann Raushning, anılarında, Hitler'in zaman zaman "burada söylenenler aramızda ka-

'işçi aristokrasisi', II. Enternasyonalin başlıca desteği olmuştur; günümüzde de *burjuvazinin başlıca toplumsal* (askerî değil) desteğidir. Çünkü bunlar, *işçi* hareketi içinde, *burjuvazinin gerçek ajanları,* kapitalist sınıfın işçi uşakları (*labour lieutenants of the capitalist* class), reformizmin ve şovenizmin gerçek yayıcılarıdır. Proletarya ile burjuvazi arasındaki iç savaşta, bunlar, kaçınılmaz olarak ve oldukça önemli bir sayıda, burjuvazinin yanında, yeralırlar." (Aynı yapıt, s. 15-16.)

[86] Sol sapmanın tehlikelerini Stalin'in aynı biçimde nitelediği satırlara bakınız: *Leninizmin Sorunları,* s. 263.

[87] A. Hitler, *Kavgam,* s. 990.

lacak, dışarı sızmayacaktır"[88] sözlerine benzer sözlere yer verir. Bu sözler, gerçekte, Hitler'in gerçek düşüncelerinin halkın çıkarları ile bağdaşamadığını açığa vurmaktadır. Örneğin, "kinimizi serinde, buzlukta saklıyoruz ve *maskelerimizi atıp* olduğumuz gibi görüneceğimiz günü bekliyoruz."[89] derken de, halka *karşı* ikiyüzlülüğün maskesini takar. Bir başka yerde "Bu gece —der Hitler—, burada *tartıştığımız planların* partinin basit militanları tarafından duyulmaması ne kadar doğru ise, genel öğrenim denen nesneye de bir son vermek gerektiği o kadar doğrudur. Her sınıf için ve her sınıfta her kademe için ancak bir derece öğrenim olur."[90] Bir yandan Almanya'yı baştan başa dolaşarak "iş çevrelerinin bellibaşlı kişileriyle" "çok gizli" şekilde görüşürken, öte yandan, kendi partisinin militanlarından halkın her kesimine değin gizli düşünceler taşıması, onun temsil ettiği sınıf ile kullandığı ideoloji arasındaki ikiliği ortaya koyar.

Faşizm, finans-kapitali temsil ettiği halde, finans-kapital ideolojisiyle değil, ya küçük-burjuva ideolojisiyle, ya da küçük-burjuvazinin gerici ideolojisiyle sahneye çıkar.

Küçük de olsa bir sermaye sahibi ve emekçi olan küçük-burjuvazinin emek ve sermaye arasında denge sağlamak istemesi, onun ikili doğasından gelir ve küçük-burjuva ideolojisi, devleti, bir uzlaşma organı olarak niteler. Küçük-burjuva ideolojisi, uzlaşmaz sınıf karşıtlığı yerine, uzlaşmayı koyar.

Kapitalizmin doğası gereği, proleterleşen, proleterleşmekte olan küçük-burjuva unsurlar, —daha önce *Anarşizm mi? Sosyalizm mi?*'den uzun pasajlar aktararak açıkladığımız gibi— nesnel olarak mülksüzleşmişken bile, öznel olarak yeniden mülk (üretim aracı) sahibi olma özlemini, küçük-burjuva olma özlemini taşır; saflarına katıldığı sınıfın, proletaryanın ekonomik ve siyasal sınıf savaşımına katılmaz, küçük-burjuva olma çabasını sürdürür. Burjuva toplumda, kaçınılmaz olarak proleterleşmekte olan ya da proleterleşmiş bulunan unsurların, mülk sahibi olma, küçük-burjuva olma ideolojileri, küçük-burjuvazinin *gerici* ideolojisini oluşturur.

[88] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 34-35.
[89] Aynı kitap, s. 157.
[90] Aynı kitap, s. 40.

Finans-kapitalin temsilcisi faşizm, temsil ettiği kendi sınıfının ideolojisiyle değil, kitleler karşısına, ya küçük-burjuva ideolojisiyle, ya da küçük-burjuvazinin gerici ideolojisiyle çıkar. Faşizmin bu iki özelliğini —ki genel özelliklerindendir— açıklamaya çalışalım:

Lenin, "küçük-burjuva ideologların", "devleti, sınıfların bir *uzlaşma* organı olarak"[91] nitelediklerini belirtir. Çünkü küçük-burjuvazinin, devleti, bir uzlaşma organı, proletarya ile burjuvazi arasında bir denge organı olarak görme eğilimi, onun sınıfsal temelinde vardır. Aynı zamanda bir emekçi olan küçük-burjuva, kendi küçük sermayesinin güvencesini de bu dengede görür.

Bir yandan iş çevrelerinin bellibaşlı kişileriyle çok gizli görüşmeler yapan Hitler, bir yandan kitlenin temsilî melekesinin sınırlı, anlayışının kıt, hafızasının çok zayıf,[92] hatta aptal olduğunu[93] söylerken, öte yandan, "Pancermanist hareket —diyordu—, ciddî bir mücadeleyi başarıya ulaştırmak şansını artırmak için, bütün gayretiyle burjuvayı değil, *kitleleri kazanmaya* çalışmalıydı."[94]

Kitleleri kazanmak için, Hitler, bu küçük-burjuva ideolojisine dayanmış ve sınıf savaşımını yadsımıştır. Irkçı nazi devletin, patron ve proletaryanın birbiriyle mücadele etmesine karşı çıkarak[95] şöyle diyordu: "İşverenler ve işçiler birbirleriyle ücret ve tarife mücadelesi yapmamalı, bu sorunu toplumun ve *devletin* yararına olarak ortaklaşa çözümlemelidirler."[96] "Nazi sendika için grev, ancak ırkçı nazi devlet bulunmadığı zaman başvurulacak ve yararlanılacak bir araçtır."[97] "Nazi korporasyon sınıf kavgasını ve sınıf fikrini bırakacak, onun yerine Alman burjuvazisinin meslekî çıkarlarının koruyucusu olacaktır."[98] " İşçilere olduğu gibi patronlara da verilen gerçekten nazist eğitim, bir halk toplumunda, kadroları karşılıklı yardımlaşmaya yöneltir."[99] "Be-

[91] V. İ. Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, s. 13.
[92] *Kavgam*, s. 179.
[93] Aynı kitap, s. 173.
[94] Aynı kitap, s. 105.
[95] Aynı kitap, s. 604.
[96] Aynı kitap, s. 604.
[97] Aynı kitap, s. 604.
[98] Aynı kitap, s. 608.
[99] Aynı kitap, s. 602.

nim sosyalizmim, sınıfların kavgası değil, intizamdır."[100]

Burjuva toplumun başlıca iki sınıfını, uzlaşmaz karşıt iki sınıfı olan proletarya ve burjuvaziyi uzlaştırma, sınıf savaşımını önleme, gerçekte burjuvazinin çıkarlarına hizmeti içinde taşır, ama ideoloji olarak küçük-burjuva ideolojisini yansıtır. Faşizmin, küçük-burjuva ideolojisini kullanması, onun *genel* özelliğidir.

Bir başka genel özelliği ise, faşizmin, küçük-burjuvazinin gerici ideolojisini kullanmasıdır.

Hitler'in gerici küçük-burjuva ideolojisinin temelinde, köylülüğün proleterleşme eğilimi olgusu karşısında, onu toprak sahibi yapmaya, yeni toprak fethine isteklendirmesi vardır. "İlkönce —diyor— bütün ulusun temeli olan sağlam bir köylü sınıfını muhafaza etmek olanağı elde edilmelidir. Küçük ve orta köylülerden meydana gelen sağlam bir tabaka, bugün bizde görülen sosyal sıkıntılara karşı daima en iyi muhafaza vasıtası olagelmiştir."[101] Birinci Dünya Savaşında, Almanya'nın izlediği politikayı eleştirirken de, ekonomik bakımdan dünyayı ele geçirme hayalinin, ülkeyi, "ölçüsüz olduğu kadar zararlı bir sanayileştirmeye götürdüğünü" belirttikten sonra şunları yazıyor: "Bu anlayışın, ilk ve en önemli sonucu, köylülerin durumunun daha da kötüye gitmesi oldu. Bu gerileme nisbetinde, büyük kentlerde proletarya günden güne arttı ve nihayet denge tamamen bozuldu."[102]

Hitler, Alman köylüsünün proleterleşmesini durdurmak; —ki bunun için sanayileşmeyi dengelemek gerektiğini söyler— ve küçük ve orta köylülerden sağlam bir tabaka oluşturmak, artan nüfus için ise yeni topraklar fethetmek gerektiğini ileri sürer. "... toprak genişliği ile nüfus sayısı arasındaki nispeti bağlayabilme",[103] "Alman ulusuna bu dünyada hakkı olan araziyi temin etme" gayesinden "asla ayrılmayacaklarını"[104] söyleyecektir.

Çizilen tablo açıktır: küçük ve orta köylünün kaçınılmaz proleterleşmesi olgusu karşısında, onu küçük mülk sahibi

[100] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 157.
[101] *Kavgam*, s. 139.
[102] Aynı kitap, s. 232.
[103] Aynı kitap, s. 657.
[104] Aynı kitap, s. 660.

yapmaya, artan fazla nüfusu yerleştirmek için onu yeni toprak fethine —savaşa— isteklendirmek. Bu gerici küçük-burjuva ideolojisi, Hitler'in, geniş kitleleri kazanmasında önemli bir rol oynar. Kuşku yok ki, her ülkede, her zaman, kitleler aynı hedefler için isteklendirilemez, ama küçük-burjuvazinin gerici ideolojisi, faşizm olgusunun ortaya çıktığı her ülkede, kendisine özgü hedefler içerir. Ortak ve genel yön, faşizmin, kitleleri kazanmak için, küçük-burjuvaziyi yıkımdan kurtarmayacak, onun yıkımım hızlandıracak sınıfın, yani çıkarlarını temsil ettiği egemen sınıfın ideolojisini değil, küçük-burjuva ideolojisini ve özellikle küçük-burjuvazinin gerici ideolojisini kullanmasıdır.

VI. FAŞİZM VE LUMPENPROLETARYA

A) LUMPENPROLETARYANIN GERİCİ NİTELİĞİ

Bunalım yıllarında had bir düzeye yükselen nispî fazla nüfus, mümkün olan her biçimde vardır.[105] İşçi, yarı işsiz ya da tam işsiz olduğu zaman, bu nispî fazla nüfus içinde yer alır. Ne var ki, nispî fazla nüfusun sefalet alanındaki, en dipteki tortusu, nispî fazla nüfusun had safhaya çıkmasıyla, daha da sefalete itilir, tortu daha yoğunlaşır ve kabarır. Bu tortunun çalışabilecek durumda olanları, bunalım ve gönenç dönemlerine göre eksilir ve artar. Sanayi proletaryasından kesinlikle ayırdedilen ve "serseriler, suçlular, orospular, tek sözcükle 'tehlikeli sınıf'ı",[106] yani lumpenproletaryayı oluşturan kesimin yaşam koşulları ise, onları, "daha çok gerici entrikaların *p a r a l ı a l e t i** olmaya hazırlar."[107] "*Lumpenproletarya* —diyor Engels—, bu karargâhım büyük kentlerde kurmuş, bütün sınıflardan gelen en bozulmuş bireyler tortusu, olanaklı tüm bağlaşıklar içinde, en kötü olanıdır. Bu ayaktakımı, tamamen *s a t ı l ı k** ve küstahtır."[108]

[105] *Kapital*, Birinci Cilt, 678.

[106] Aynı yapıt, s. 681.

[107] K. Marx, F. Engels, "Komünist Parti Manifestosu". "*Komünist Manifesto"nun Doğuşu*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 123; *Seçme Yapıtlar, 1*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 143.

[108] Friedrich Engels, *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 22. Engels, "Köylüler Savaşı"na "Önsöz"ünde, aynı paragrafı, her devrimcinin büyük bir özenle gözönünde bulundurması gereken şu sözlerle bitirir: "Bu serserileri savunucu olarak kullanan, ya da bunlara dayanan her işçi önderi, sadece *harekete ihanet ettiğini* kanıtlar." (s. 23.)

* İtalikler ve espaslar benim. —*M.E.*

Proletaryanın kendi ortamında meydana gelen lumpenproletarya, tarihte, burjuvazi tarafından, para karşılığında *proletaryayı birbirine düşürmek* ve onu ezmek için kullanılmıştır. Fransa'da 1848 sınıf savaşımları sırasında, kendisini "tek başına proletaryadan güçsüz hisseden" burjuvazi, tek çıkar yolu "proleterleri birbirlerine düşürmek"te bulmuş ve bu amaçla, 15-20 yaşlarında gençlerden oluşan, herbiri biner kişilik 24 gezgin muhafız taburu kurmuştu. "Bu gençlerin çoğunluğu *lumpenproletaryadan* geliyordu: evet, büyük kentlerde sanayi proletaryasından kesinlikle ayırdedilen bir yığın oluşturan lumpenproletarya, toplumun çöplüklerinde yaşayan her çeşitten hırsızlar, caniler fideliği, belli bir mesleği olmayan sokak serserileri, *gens sans aveu et sans feu* [yersiz yurtsuzlar], ait oldukları ulusun kültür derecesine göre başka başka, ama hiç bir zaman *lazzaroni* [Napoli'de halkın en alt tabakası] niteliğini yalanlamayan insanlar. Geçici hükümet bunları çok genç yaşta silah altına aldığı için, kolayca etki altına alınabilecek, en rezilce haydutlukları yapabilecek ve en pis pazarlıklarla satın alınabilecekleri gibi, en yüksek, kahramanca yararlılıkları ve en coşkunca özveri örnekleri de gösterebilecek durumda idiler. Geçici hükümet onlara günde birbuçuk frank ödüyordu, yani onları satın alıyordu. Onlara özel bir üniforma veriyordu, yani onları dıştan bakışta, gömlekli işçilerden ayırdediyordu. İşte böylece, Paris proletaryasının karşısında, gene onun kendi ortamından çekip çıkarılmış, genç, güçlü kuvvetli, gözüpek, atak 24.000 adam kuvvetinde bir ordu vardı."[109]

1849'da kurulan 10 Aralık Derneğine ise, Bonaparte, "halkı temsil etmekle görevlendirilen 10.000 baldırı çıplak serseriyi" toplamıştı.[110] Burjuvazinin sosyal egemenliğini kurtarmak için Bonaparte, "Bir yardımsever dernek kurmak bahanesi ile Paris lumpenproletaryasını örgütlendirmişti. Geçimlerinin ve hatta kökenlerinin nereden geldiği şüpheli, yıkıma uğramış 'kibar düşkünler' yanında, burjuvazinin kokuşmuş serüvencileri ve döküntüleri yanında, bu dernekte,

[109] Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları, 1848-1850*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 155; *Seçme Yapıtlar, I*, s. 266-267.

[110] Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, s. 78; *Seçme Yapıtlar, I*, s. 531.

başıboş serseriler, yolverilmiş askerler, zindandan çıkmış forsalar, sürgün kaçkını kürek mahkûmları, hırsızlar, şarlatanlar, lazzaroniler, yankesiciler, gözden sürmeyi çeken hokkabazlar, kumarbazlar, pezevenkler, genelev işletenler, hamallar, işsiz yazarlar, org çalıcıları, paçavracılar, bileyciler, kalaycılar, dilenciler, kısacası, Fransızların *bohème* dedikleri bu ne olduğu belirsiz, çürümüş, kararsız tüm yığın vardı. İşte Bonaparte, kendisine yakın olan bu unsurlarla 10 Aralık Derneğinin gövdesini oluşturmuştu."[111]

Görülüyor ki, tarihte, lumpenproletarya, burjuvazi tarafından, burjuvazinin sosyal egemenliğini kurtarmak için, proletaryaya karşı, satın alınarak kullanılmış, sonal çıkarı bakımından burjuvaziye, burjuvazinin egemenliğinin pekişmesine hizmet eden vurucu güç haline getirilmiştir.

Marx ve Engels, *Komünist Manifesto*'da, lumpenproletaryayı, bu toplumsal tortuyu, bu "tehlikeli sınıfı", "*eski toplumun* en alt tabakaları tarafından fırlatılıp atılmış, olduğu yerde çürüyen yığın"[112] olarak nitelerler. Eski toplum biçimlerinin en alt tabakalarından oluşan toplumun çöplüklerinde, diplerinde, yanıklarında, ücra köşelerinde yaşamaya devam eden ve kapitalist toplumda yaşamaya devam edecek olan bu toplumsal tortu, içinden geldikleri eski ve en alt yaşayış biçimlerine uygun bir ideolojiye kolayca sahip çıkarlar ve gerici ideolojilerin savunucuları olurlar. Bu toplumsal tortunun yaşayış biçiminden gelen gerici özelliğidir ki, tekelci burjuvazinin elinde, demokratik güçlere ve kurumlara karşı bir cinayet makinesi haline gelir. Ve bunun içindir ki, finans-kapitalin "en gerici" kesimi, toplumun bu "en geri" öğelerini kendi çıkarlarına alet eder.

B) FAŞİZMİN LUMPENPROLETARYAYI SİLAHLI GÜÇ OLARAK KULLANMASI

Emperyalist aşamada, burjuvazi, mevcut yöntemlerle yönetemediği zamanlarda ise, bu kendi sisteminin büyüttüğü, bu başıboş serseriler selinden yararlanmakta elbette bir an duraksamayacaktı. "Muhafız Gücü" ve "13 Aralık Derneği" örneklerinde olduğu gibi, Hitler, toplumun tortusundan, pa-

[111] *18 Brumaire*, s. 77-78, *Seçme Yapıtlar*, *1*, s. 530.
[112] "*Komünist Manifesto*"*nun Doğuşu*, s. 123; *Seçme Yapıtlar*, *1*, s. 143.

rayla tutulmuş dayılardan, serserilerden oluşan "Hücum Birliği"ni (*Sturmabteilungen*, kısaltılmış adıyla SA) kurdu. Birinci Dünya Savaşı bunalımının saflarını kabarttığı bu "tehlikeli sınıf", "Hücum Birliği"nin saflarını da aynı ölçüde kabartmış, ama 1924-29 gönenç dönemi bu kabarmayı durdurmuş ve geriletmişti. Ama, onu hiç bir zaman bitirmedi, kapitalizm varoldukça nispî fazla nüfus, nispî fazla nüfus varoldukça "toplumun tortusu" lumpenproletarya varolacaktı. 1929 bunalımı patlak verdikten kısa bir süre sonra, Almanya'da "üretim, 1929 ile 1932 yılları arasında hemen hemen yarıyarıya düştü. Milyonlarca işçi işten atıldı. Binlerce küçük ticarî teşebbüs kapandı."[113] İşsizlerin sayısını azaltmak amacıyla yapılan bütün hilelere karşın, resmî açıklamalara göre, Almanya'da işsizlerin sayısı 5 milyona ulaştı. Dört yıllık sanayi bunalımı işçi sınıfım tüketmiş, umutsuzluğa sürüklemiş, köylülüğün yoksul tabakalarını yıkıma sürüklemiş,[114] işsizler sınıfıyla birlikte lumpenproletaryanın saflarını şişirmişti. Lumpenproletaryanm kabaran saflarım, Hitler, faşizmin silahlı gücü altında toplamaya hız verdi. Nitekim 1929 bunalımı, Hücum Birliğini hızla kabartıyor ve bir yanda kendisini güçsüz hissetmeye başlayan sanayi burjuvazisinin yasal olmayan vurucu gücünü oluşturuyordu.

Hitler, bir yanda "para ile tutulmuş katiller çetesi"[115] olan "Hücum Birliği" ile ilerlerken, öte yanda, bu birliğe karşı "Güvenlik Örgütü"nü (*Schutzstaffein*, kısaltılmışı SS) kurdu. Hücum Birliği, katiller, haydutlar, gangsterlerden, yani lumpenproletaryanm en tehlikeli ve başıbozuk unsurlarından oluşuyordu, ve o ölçüde de, bir yerden sonra Hitler için tehlike teşkil ediyordu. Güvenlik örgütü ise, büyük bir kısmı lumpenproletaryanm ve proletaryanın saflarından genç yaşta çekip alınarak etki altına alınmış unsurlardı. "Uzun Bıçaklar Gecesi" olarak adlandırılan 30 Haziran 1934 gecesinde, Hitler, Güvenlik Örgütüne dayanarak, Hücum Birliğine karşı bir iç darbe düzenledi, "Partinin binden fazla üyesi yargılanmadan idam edildi ve daha birçok masum da katledildi".[116] "Uzun Bıçaklar Gecesi"nde, Hücum Birliği liderle-

[113] *Nazi İmparatorluğu*, I, s. 218-219.
[114] J. Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 529.
[115] "Hitler", *Meydan Larousse*, c. 5, s. 917.
[116] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 149.

rinin yanısıra, katliamın "Alman *gangsterleri muhitine* nakledilmiş olması"[117] ile, bir iç darbe ile, Hitler, kendisine karşı bir güç haline gelmeye başlayan *lumpenproletaryanın*, gangster takımının, haydut takımının yerine, genç yaşta etki altına aldığı ve büyük bir kısmı proletaryanın saflarından çekilip çıkarılarak disipline edilmiş, eğitilmiş Güvenlik Birliğine sırtını dayamıştı. Hitler, aynı zamanda, bir hamlede bütün Almanya'da muhalefetin de ağzını kapamıştı[118] ve 2 Ağustos 1934'te oyların %88'ini alarak, kendi anlatımıyla "aşağı tabakadan" gelmiş, "ayaktakımı arasında" yetişmiş olan[119] Hitler, iktidara gelmişti. Burjuva demokratik kurumlar, gene büyük bir kısmı proletaryanın "ortamından çekip çıkarılmış, genç, güçlü kuvvetli, gözüpek", ve genç yaşta silah altına aldıkları için kolayca etki altına alınabilen[120] Güvenlik Birliğinin vurucu gücü ile, kısa zamanda ortadan kaldırılmış, böylece, tekelci kapitalizm, burjuva demokratik kurumlar yerine, içerde, iktidar eyleyebileceği açık terörcü yöntemleri koyarak, diktatörlüğünü gerçekleştirmişti.

Burjuvazinin olsun, tekelci burjuvazinin olsun, "kızıl anarşinin gelecekte yapacağı terör korkusuyla",[121] "sermayenin iktidarının sarsıldığını sandığı her zaman" (Lenin) gene proletaryanın ortamından çekip çıkarılmış lumpenproletaryayı, ya da genç yaşta silahlandırılarak kolay etki altına alınabilen lumpenproletaryanın genç, güçlü kuşaklarını, proletaryayı bölmek, onu zorla sindirmek, tüm toplumu sindirmek için kullandığını, ve *esas olarak* bu vurucu güce gereksinme duyduğunu görüyoruz. Marx ve Engels, lumpenproletaryanın bu gerici niteliğine değindiği yerde, onun, "proleter devrim ile hareketin içine sürüklenebildiğini" de belirtir. "Tehlikeli sınıf", toplumsal tortu, [Almanca özgün metne göre "lumpenproletarya"] "şurada burada, bir proleter devrimi ile, hareketin içine sürüklenebilir; ne var ki, kendi yaşam koşulları, onu daha çok gerici entrikaların paralı aleti olmaya hazırlar" Lumpenproletaryayı, devrimci hareketten çok, burjuvazi, kendi vurucu gücünün "paralı" aleti olarak

[117] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 149.
[118] Aynı kitap, s. 149.
[119] Aynı kitap, s. 154.
[120] Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850*, s. 55.
[121] Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, s. 125.

kullanmıştır. Ama konumuz açısından bundan daha önemli olan şey, lumpenproletaryanın, faşizm için vazgeçilmez ve o ölçüde *gerekli* bir kitle teşkil etmesidir. Nispî fazla nüfusun en dipteki tortusunu oluşturanlar, yani "tek sözcükle 'tehlikeli' sınıflar", faşizmin "paralı" aleti olduğu kadar, onun için gerekli bir gücü de oluşturmuş, bir başka deyişle lumpenproletaryanın varlığı, *faşizmin* genel önkoşulu olmuştur.

VII. EMPERYALİZMİN SALDIRGANLIK ARACI OLARAK FAŞİZM

Lenin, *Emperyalizm*'de, "1914-1918 savaşının, iki taraf için de emperyalist bir savaş (yani bir fetih, yağma, talan savaşı), dünyanın paylaşılması, sömürgelerin, malî sermayenin (finans-kapitalin) 'nüfuz bölgeleri'nin bölüşülmesi ve *yeniden bölüşülmesi* için çıkarılmış bir savaş olduğunu"[122] tanıtlar. Emperyalist güçler arasında ve kendi güçleri arasında paylaşılmış bulunan dünyanın, "eşit olmayan gelişme yasası sonucu" emperyalist güçlerin gelişmesindeki farklılık, onları, dünyanın, *yeniden* ve *yeni güçler oranına göre* paylaşılmasına zorlar. Birinci Dünya Savaşı, dünyanın emperyalist güçler arasında paylaşılması savaşıydı.

İki yüzyılın (19. ve 20. yüzyılların) kesiştiği yıllarda, Almanya'da "*Berlin drank Bağdat*" ("Berlin'den Bağdat'a") diye bir slogan yaygınlaşmıştı. Bağdat'ı Berlin'e bağlayacak demiryolunun yapımı Almanlara verildiği zaman, bu üç sözcüklü slogan, Almanya'nın emperyalist politikasını vurgulayan, ve gelecekteki, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşının emperyalist açıklamasını içeren bir anahtar slogan oldu.

Süveyş Kanalının açılmasından sonra, İngiliz Uzak-Doğu ticaret ve egemenlik yolu, İstanbul Boğazından Süveyş Kanalı-Basra Körfezi hattına kaymıştı. Doğuda ve Uzak-Doğuda egemenliğin anahtarı olan bu yol, Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde bulunduğu gibi, bu yolun önünün kesilmesi de, gene aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerindeydi. Çarlık Rusyası Boğazlardan ve İskenderun'dan Akdenize açılmak ve Süveyşi ele geçirmek, Musul ya da Sü-

[122] V. İ. Lenin, "Fransızca ve Almanca Baskılara Önsöz", *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 10.

leymaniye üzerinden Basra Körfezine sarkarak İngilizlerin yolunu kesmek istiyordu. Berlin'i Bağdat'a bağlayacak bir demiryolu ise, Almanların, Basra'ya çıkmalarının en uygun yolu olacaktı. İngiliz donanmasının yolunu keseceği gibi, Uzak-Doğu yolunu Basra Körfezinden Avrupa'nın ortasına, doğrudan Berlin'e bağlayacaktı. Anadolu'nun batısından ortasına doğru uzanacak ve Bağdat'a gidecek demiryolunu ortadan kesecek yeni demiryollarının İngilizler tarafından yapımı, Basra Körfezinde İngiliz etkinliğinde Kuveyt Emirliğinin kuruluşu, İngilizlerin Dicle ve Fırat üzerinde nehir taşımacılığı haklarını Osmanlı İmparatorluğu'ndan almaları, bu savaşın önemini vurgulayan olaylar zincirinden birkaçıdır.

Savaşın nasıl çıktığı, nasıl geliştiği, bizim konumuzun dışında kalıyor. Ama şurası kesin ki, savaş, bir emperyalist savaştır, ve dünyayı, sömürgeler olarak, malî-sermayenin (finans-kapitalin) nüfuz bölgeleri olarak *yeniden paylaşma* savaşıdır. "Bilindiği gibi —diyor Stalin—, birinci emperyalist savaş sırasında, büyük devletlerden biri, Almanya da aynı şekilde yokedilmek ve onun kesesinden zengin olunmak isteniyordu. Almanya'yı yok edemediler, ama Almanya'da yenenlere karşı *bir kin tohumu saçtılar ve öcalmaya elverişli bir ortam** yarattılar."[123] Hitler, bu kin tohumunu, bu öcalma duygusunu, Cermen ırkının üstünlüğü görüşüyle, üstün-ırk görüşüyle, yeni bir savaşa kanalize edebilmenin, dünyanın yeniden paylaşılmasının, yeni bir emperyalist savaşın temel öğesi olarak kullandı.

Hitler, Birinci Dünya Savaşı sonuçlarını eleştirirken, ekonomik alanlar ele geçirmenin, denizaşırı ülkelerde nüfuz sahaları elde edebilmenin esas koşulunu, kuvvetli bir donanmanın varlığında görüyor, ve Almanya'nın kuvvetli bir donanması olmaması nedeniyle, bu kez, "İngiltere sanayii ile rekabetten kaçınmanın", "kolonileri ve dünya ticaretini bırakmanın", "Alman savaş donanmasından vazgeçmenin", "devletin bütün kuvvetini *kara ordusu üzerinde teksif etmenin*"[124] gerekliliğini öne sürüyordu. Almanya'nın hem donanmadan yoksun olma zaafı, hem finans-kapitalin en emper-

[123] J. Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 531.
[124] *Kavgam*, s. 142.
* İtalikler benim. —*M.E.*

yalist güçlerinin yeni hammadde kaynakları ve pazarları ele geçirme ihtirası; hem 1929-32 bunalımının yarattığı, bir yanda aşırı ürün, öte yanda bu ürünleri almaktan yoksun işsizler yığını, barış ekonomisi yerine, bir savaş ekonomisi kurmaya malî-sermayeyi (finans-kapitali) zorluyordu. Geniş yığınlar, ne kadar yenilgiden dolayı öcalma hırsıyla dolu olsa da, sonucu yenilgiyle biten *benzer* bir savaşa aynı yığınları hazırlamak büsbütün zordu. Gereksinme duyulan hammadde kaynaklarını, gereksinme duyduğu tarımsal ürünlerin kaynaklarını uzaklarda aramanın gereği yoktu. " artan nüfusa iş ve ekmek bulabilmenin sadece iki yolu kalıyordu" —diyor Hitler ve devam ediyor— "ya bir arazi elde etme politikası, ya da bir müstemleke ve ticaret politikası takip etmek. Bu iki yolun en doğrusu, birincisi idi. Arazi ele geçirmenin, sayısız faydaları olduğu görülür."[125] "Savaştan önceki sömürgeci ve ticarî politikamıza son veriyor ve geleceğin arazi politikasını başlatıyoruz."[126] "Almanya yeni topraklarını Avrupa'dan bulmalı ve elde etmelidir."[127]

Bu, ilk bakışta, emperyalizmden fetih politikasına dönüş gibi görünür. Aslında ise bu, Birinci Dünya Savaşının emperyalist özünün değil, *stratejisinin* değiştirilmesinden başka bir şey değildir. Savaşın, sömürgeler üzerinden emperyalist metropollere (kendi ülkelerine) çekilmesidir. Bu, emperyalizmin, daha da kudurganlaştığını ortaya koyan bir olgudur. Emperyalist ülkelerin, birbirleriyle, yabancı nüfuz sahaları üzerinde değil, *kendi ülkelerinde* savaşa girmiş olmasıdır. İlk aşama olarak, emperyalist ülkelerin kendileri, metropoller ele geçirilecek, ikinci aşamada, ve dolayısıyla, sömürgelere sahip olunacaktır.[128] "*Almanya* —diyor Hitler—

[125] *Kavgam*, s. 139.
[126] Aynı kitap, s. 663.
[127] Aynı kitap, s. 140.
[128] Mussolini'nin görüşleri ise, yayılma politikasında birleşmekte, o da gelişme koşullarını kendi tarihsel kökeninde (Roma İmparatorluğu'nun gelişme doğrultusunda) aramaktadır. "Faşizm için —diyor Mussolini—, ulusların imparatorluğa, yani topraklarını genişletmeye yönelmeleri bir hayatiyet ifadesidir; bunun aksi, sınırlar içinde kalmak zihniyeti bir gerileme belirtisidir." (Benito Mussolini, *Fascism (Doctrine, Institions)*, Paris 1933.) Bu gelecekteki imparatorluğun genişleme sınırlarını ise Mussolini şöyle açıklar: "İtalya'nın tarihsel hedeflerinin iki adı vardır: Asya ve Afrika Güney ve Doğu, İtalyanların başlıca çıkar alanıdır." (E. Here-Hodge, *Turkish Foreign Policy 1918-1948*, Ambilly-Annemasse 1950, s. 108'den alıntı: *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, s. 296.)

Avrupa olduğu zamandır ki, hakikaten Almanya sayılacaktır. Almanya Avrupa'dır. Ancak bize Avrupa ve *sömürgeleri lâzım.*"[129]

Görülmektedir ki, aslında emperyalist savaştan bir fetih savaşına dönüş sözkonusu değildir; bu, emperyalist savaşı, metropollere yöneltme savaşıdır. Hitler'in bunun için iki gerekçesi olmalıydı: biri, Almanya, başta İngiltere olmak üzere diğer emperyalist güçleri, denizaşırı ülkelerde yenecek güçte değildi, kendi ülkelerinde yenme şansına daha çok sahipti. Devletin bütün gücünü kara ordusu üzerine teksif etmek, bu iş için yeterli görünüyordu. Öteki, yığınları, sömürgeler alanına sevkedebilmenin, sömürgeler alanında yeniden savaşa sokabilmenin güçlüğüydü. Bunun için, Cermen ırkını, ancak onun tarihsel düşmanlarını ve dolayısıyla komşularını göstererek isteklendirebilir, kendilerini yenenleri yenmek gibi büyüklük gururuyla coşkulandırabilirdi.

VIII. FAŞİZM VE IRKÇILIK

Kuşku yok ki, bir ulusun şoven duygularını uyandırmak, geliştirmek ve kabartmak, tarihsel bazı önkoşullar gerektirir. Geleneksel önkoşullar gerektirir. Hele emperyalist savaşı, ırksal bir savaş maskesiyle örtebilmek için, bu tarihsel önkoşulların, yaşayan kuşaklarda henüz canlı olması gerekir. Kuşku yok ki, bu tarihsel önkoşullar, Avrupa'da Cermen ırkı için en güçlüsüydü ve Birinci Dünya Savaşının yenilgisiyle, yeniden canlandırılmaya hazır hale getirilmişti.

Faşizm bu gerici ideolojiyi canlandırmak için var gücüyle çalışırken, ırklar savaşını sınıf savaşlarının üzerine çıkardı ve sınıf savaşlarını, ırklar savaşıyla boğmaya çalıştı. Bunu yapmak için, hayvan topluluklarının yaşam yasalarının, insan toplumuna, uygar insan toplumuna aktarıldığına tanık oluyoruz. "Değer bakımından —diyor Hitler— birbirine denk olmayan iki varlığın çiftleşmesinden, daima bu iki değerin ortalamasına sahip bir melez doğar. Yani bu çiftleşmeden meydana gelen canlı, aynı ırka mensup ana veya babadan daima üstün, fakat üstün ırka mensup olan ana veya babadan daima aşağı olur. Kuvvetlinin vazifesi hükmet-

[129] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 23.

mektir, zayıfla kaynaşarak erimek ve böylece kendi büyüklüğünü feda etmek değildir."[130] "İnsanlar, köpek, at, kedi cinsinin ıslahı ile değil, daha çok insan ırkının ıslahı ile uğraşacaklardır."[131] Hitler'in bu fikirlerini uygulamaya hazır Darré, "En saf kanları ayıklanmaya tâbi tutacağız —diyor ve devam ediyor— kuşaklar boyunca cebrî birleşme ile saf Alman tipini ihya edeceğiz."[132] "Kuvvetli bir ırk, zayıf bir ırkı bertaraf edecek, zayıflar yerini kuvvetlilere bırakacaktır."[133] "... başka ulusların, —diyor Hitler— Alman ulusu ile aynı hakka sahip olmalarını asla kabul etmeyeceğim. Bize Allah tarafından verilen görev, öteki uluslara boyun eğdirmektir."[134] "Bizim yegane vazifemiz yağma ve katliamdır."[135]

Bu kadar yeter sanırız. Bu, hayvan toplumlarına ait yasaların insan toplumlarına uygulanması; hayvanlar âleminin, insan toplumlarının kategorileri yerine konmasıdır.

"Hayvanın erişebildiği en büyük şey —diyor Engels— *toplamaktır*; insan *üretir*."[136] "Sadece bu tek ama çok önemli ayrım bile, hayvan toplumlarına ait yasaların insan toplumlarına geçirilmesini olanaksız kılar."[137] "Üretim, varolma mücadelesi denilen şeyin, artık salt bir varolma aracı haline değil, zevk alma ve gelişme aracı durumuna geldiğini ortaya koyar. Burada —gelişme araçlarının toplumsal bakımdan üretildiği yerde— hayvanlar dünyasının kategorileri tüm olarak uygulama alanından çıkarılır."[138]

Demek oluyor ki, toplayan hayvandan üretim faaliyetiyle ayrılan insan, *gelişme araçlarını* toplumsal bakımdan ürettiği yerde, hayvanlar dünyasının kategorileri, insan toplumunun kategorileri olmaktan çıkmaktadır.[139] Faşizmin ırk

[130] *Kavgam*, s. 283.
[131] Aynı kitap, s. 405.
[132] *Hitler (Bana) Dedi ki*, s. 29.
[133] Aynı kitap, s. 135.
[134] Aynı kitap, s. 38.
[135] Aynı kitap, s. 71.
[136] Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 392.
[137] Friedrich Engels, "Lavrov'a Mektup", K. Marx, F. Engels, *Nüfus Sorunu ve Malthus*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 220.
[138] *Doğanın Diyalektiği*, s. 392.
[139] Engels'in insanı hayvandan ayıran son ve temel bir farkı daha belirtelim: hayvan dış doğadan yalnızca *yararlanır* ve salt varlığı ile onda değişiklikler meydana getirir; insan onda değişiklikler meydana getirerek amaçla-

anlayışı ise, üreten, gelişme araçlarını toplumsal bakımdan üreten insanı, hayvan kategorisi içersine sokarak, onu yalnızca lâyık olmadığı bir yere, hayvan atalarına kadar indirmekle kalmaz, en ilkel, hayvansal duyguları ön plana çıkarmaya çalışarak, insanın ürettiği ve yarattığı tüm değerleri ve güzellikleri tahribe yöneltir, "tüm Avrupa'yı onbeş-yirmi milyon silahlı adamın kırıp geçirmesine teslim edecek bir ırklar savaşı"[140] patlak vermeye hazır duruma getirilir.

IX. FAŞİZMİN FAZLA NÜFUS TEORİSİNİN ELEŞTİRİSİ

Faşizmin doğum çığlıkları arasında savaş vardır ve bu savaş, emperyalist bir savaştır. Emperyalizmi, *dün,* emperyalist savaşlardan ayırmamız nasıl mümkün değil ise, faşizmi de emperyalist savaştan ayırmamız o denli mümkün değildir.

Hitler savaşa gerekçe olarak, Almanya'nın fazla nüfusunu esas almıştır. İşsizlerin sayısı, savaştan sonra ilk kez 1928'de bir milyonun altına —650.000'e— düşmekle birlikte, bunalım yıllarında 5 milyona yükseldi. Bu rakama, sayıları milyonları bulan kısmî işsizler de eklendiği zaman, had safhaya çıkmış bulunan nispî fazla nüfus, burjuva bakış açısından, bunalımın nedeni olarak görünür. Hitler, bunu, nüfus sayısı ile toprak genişliği arasındaki bir dengesizlik olarak ele almakta, "Alman nüfusunu *muntazaman çoğaltmaya*"[141] zorunlu olduklarını söyleyerek artmakta olan Alman nüfusuna karşı dünya nüfusunu azaltmakla (ulusları kökten imha etmekle) yükümlü olduklarını ekler. Malthus, fazla nüfusun kaynağını nasıl kapitalist üretim ilişkilerinde aramaya yanaşmazsa, Hitler de fazla nüfusun nedenini toprakların darlığında, Versailles Antlaşmasının maddelerinde arar.

Faşizm, Malthus'un nüfus teorisini, sınıfsal temelinden ırksal bir temele indirgeyerek, yeni bir biçim altında geliştirir. Çünkü, Malthus'a göre, nüfus yasası, bir iktisat yasası değil, sonsuz ve ölümsüz bir doğa yasasıdır. Faşizm, bunu ilke olarak benimsemiştir. Malthus, bugünden sahiplenilmiş bulu-

rına yarar duruma sokar, ona *egemen olur.* İnsanın öteki hayvanlardan son ve temel farkı budur, bu farkı meydana getiren de gene emektir." (Friedrich Engels, "Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü", *Doğanın Diyalektiği* s. 228.)

[140] Friedrich Engels, "Karl Marx'ın 'Fransa'da İç Savaş'ına Önsöz", *Paris Komünü Üzerine,* s. 39.

[141] *Hitler (Bana) Dedi ki,* s. 122.

nulan dünyada, çocuklarına bir geçim olanağı sağlayamayan ana-babaların (yoksulların) çocuk yapmaya hakları olmadığını öne sürmekte, ve böylece kapitalist toplumda, egemen sınıflar tarafından, yoksul emekçi sınıfların, yeni kuşaklarının çoğalışını, kendi çıkarlarına ve gereksinmesine göre denetlemek istemektedir. Faşizm ise, Malthus'un bu sınıfsal cezalandırmasını, ırksal bir düzeye indirgeyerek, kendisine toprakları dar geldiğini söylediği Alman nüfusunun daha da çoğalmasını önererek, Almanlar dışındaki dünya nüfusunu, ulusları kökten imha ederek, azaltmayı ileri sürmektedir.

Marx'a göre, "Her özel tarihsel üretim biçiminin, tarihsel bakımdan geçerli kendi özel nüfus yasaları" olduğu gibi, "kapitalist üretim tarzına özgü [de] bir nüfus yasası" vardır.[141a] Kapitalist toplumda ise, aşırı nüfus, işçi nüfusta meydana gelen nispî fazlalıkla oluştuğu halde, Malthus, bu aşırı nüfusun, nüfusun mutlak aşırı çoğalmasından meydana geldiğini ileri sürer. Böylece Malthus, kapitalist toplumda, aşırı nüfusun kaynağını, kapitalist topluma özgü bir nüfus yasasıyla, bir iktisat yasasıyla değil, genel bir doğa yasasıyla açıklar. Faşizm, kapitalist toplumda —Almanya'da—, meydana gelen aşırı nüfusu, Malthus gibi, nüfusun mutlak artışı olarak niteleyerek, bu artışın, genel bir doğa yasasından ileri geldiğini öne sürmüş olmaktadır.

Bunalım, işsizler ordusunu had safhaya çıkarmakla birlikte, ne var ki, nispî fazla nüfus, bunalımların ürünü değil, bunalımlar gibi kapitalizmin, kapitalist sistemin ürünüdür. Çünkü büyüyen sermayenin, sermayenin değişen ve değişmeyen unsurlarına yatırımı aynı oranda olmaz. Değişmeyen sermaye (yani makineler, binalar, hammaddeler vb.) ile değişen sermaye (işçi ücretleri) arasındaki "oransızlık, aritmetik biçimde değil, geometrik bir biçimde ilerler".[142] "Bu yüzden birikimin ilerlemesiyle, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye oranı değişir. Başlangıçta diyelim 1 1 iken, bundan sonra sırayla 2 1, 3 : 1, 4 : 1, 5 1, 7 : 1 vb. haline gelir, yani sermaye artmaya devam ederken, toplam değerinin 1/2'si [yarısı] sadece 1/3, 1/4 1/5, 1/6, 1/8 vb. oranında *işgücüne**

[141a] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 699.

[142] Karl Marx, "Ücret", *Ücretli Emek ve Sermaye — Ücret, Fiyat ve Kâr*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 80.

* İtalikler benim. —*M.E.*

dönüştüğü halde, 2/3, 3/4, 4/5, 5/6, 7/8 oranlarında olmak üzere üretim araçlarına dönüşür. *Emeğe olan talep**, sermayenin bütünü ile değil, *ancak değişen kısmının miktarıyla** belirlendiğine göre, bu talep, daha önce varsayıldığı gibi toplam sermayedeki artış ile orantılı olarak artacağına, *gittikçe küçülen şekilde düşer*. *Emeğe olan talep** toplam sermayenin büyüklüğü nisbetinde ve büyüklüğün artması ölçüsünde *artan bir hızla düşer*.*"[143] Açıktır ki, iktisadî bunalım olmaksızın da, kapitalist üretim sistemi, üretici güçlerin artışı arasında, doğal nüfus artışının sağladığı oranda emek talebinde bulunmaz, sistemin özelliğinden dolayı daima yarı yarıya tam işsiz bir "nispî fazla nüfus", "yani sermayenin kendisini genişletmesi için gerekli olandan fazla bir nüfus"[144] meydana getirir. "... bunalım ve duraklama, fazla nüfusun *durmadan** meydana gelmesine"[145] neden olur, ve nispî fazla nüfus "bunalım sırasında *had*,* durgun zamanlarda tekrar *kronik** bir durum"[146] alır.

Nispî fazla nüfusun kaynağı, faşizmin iddia ettiği gibi, toprakların darlığı değil, "kapitalist birikimin kendisidir".[147] Esasen "kapitalist üretim, doğal nüfus artışının sağladığı kullanıma hazır işgücü miktarıyla asla yetinemez".[148] Kapitalist üretim, "bu doğal sınırların dışında", daima "yedek bir sanayi ordusunun bulunmasını ister".[149]

Açık olan şudur ki, faşizmin nüfus teorisi, maltusçu nüfus teorisi, gerici burjuvanın nüfus teorisidir, ve o, bunu, emperyalist savaşın temel taşı yapmıştır.

X. "SOL" SEKTERLİK, ULUSAL GURUR VE ENTERNASYONALİZM

Palmiro Togliatti'nin, 1934-35'lerde, faşizm üzerine yazdığı yazıları içeren *Lectures on Fascism*'ine bir giriş yazan James Klugmann, "Faşizm —diyor—, işçi sınıfının potansiyel müttefiki olabilecek güçlere karşı tutumundaki gerçek-

[143] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, s. 667.
[144] Aynı yapıt, s. 671.
[145] Aynı yapıt, s. 670.
[146] Aynı yapıt, s. 678.
[147] Aynı yapıt, s. 668.
[148] Aynı yapıt, s. 672.
[149] Aynı yapıt, s. 672.
* İtalikler benim. —*M.E.*

likten ve her şeyden önce de onun sekterliğinden yararlanır. Devrimcilerin, gençliği ya da köylülüğü ihmal ettiği ya da enternasyonalizmi anti-nasyonalizm ile birbirine karıştırdığı, yani halkın *geçmişte ilerici olan** her türlü gerçek halk yurtseverliğini ve emekçi halkın gururunu reddettiği durumlarda, faşizm, bundan hemen yararlanır."[150]

İtalya'da olduğu gibi, Almanya'da da, faşistler, yurtseverliği tekellerine almışlardı, çünkü sosyalist ve komünistler, soyut ve kitlelerin anlayamadığı bir enternasyonalizme saplanmışlardı ve halkın ulusal özlemlerini dile getirmekten kaçınıyorlardı. Komünist Enternasyonalin VII. Dünya Kongresine sunduğu raporda Dimitrov, bu konuya özel bir yer ayırmaktadır. Çünkü "Faşistler, geçmişte *yiğitçe yönetilen ne varsa** tümünün mirasçıları ve sürdürücüleri" olmuşlar, buna karşılık, "halkın *ulusal duygularını zedeleyecek ne varsa** faşizm-düşmanlarına karşı silah olarak" kullanmışlardır.[151] Dimitrov, devrimcilerin, "halk[ın] bugününü ve yarınını ilgilendiren sorunlarla olduğu kadar, dünü ilgilendiren sorunlarla da ilgilenmek durumunda" olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir: "Komünistler, *halkın devrimci geleneğini ve geçmişini bugünkü kavgasıyla birleştiremiyorlarsa,** o zaman ulusun g e ç m i ş i n d e d e ğ e r l i n e v a r s a* faşist sahtekârların eline verilmiş olur."[152]

Enternasyonalizmin, anti-nasyonalizm ile, proleter anlamda ulusçuluğun burjuva anlamda ulusçulukla karıştırılması, faşizmin, "kitlelerin ateşli ulusal duyguların"dan[153] yararlanmasına neden olur. Ulusun geçmişinde ilerici ne varsa, tümünün faşizme terkedilmesi, ya da faşizmin ulusal olan her şeye sahip çıkabilmesi, başta köylülük olmak üzere küçük-burjuva kitleleri, küçük-burjuva kökenli ya da küçük-burjuva ideolojiye bağlı öğrencileri, memurları, hatta proletaryanın geri unsurlarını, devrimci proletaryanın saflarından koparır, ve onları faşizmin kitle gücü arasına katar. İşçi sı-

[150] James Klugmann, "Introduction", Palmira Togliatti, *Lectures on Fascism*, s. XIV.
[151] Georgi Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, s. 113-114.
[152] Aynı yapıt, s. 126.
[153] Aynı yapıt, s. 55.
* İtalikler ve espaslar benim. —*M.E.*

nıfı, faşizme karşı savaşırken, "*kendi doğal müttefiklerinden*"[154] kopar. "*Büyük köylü kitlesini* kazanan faşizm —diyor Dimitrov—, proletaryanın kendi doğal müttefiklerinden kopması sonu *işbaşına geldi.*"[155]

Köylülük ve kent küçük-burjuvazisinin, daha önce de yinelediğimiz gibi, küçük de olsa bir mülk sahibi olduğu için burjuvaziye, kendi emeğiyle ürettiği için emekçiye dönük iki yüzü vardır. Kökleri, özel mülkiyetin varolduğu kapitalizm-öncesi ekonomi biçimlerine uzanan kır ve kent küçük-burjuvazisi, kapitalizmin gelişmesinin zayıflığı oranında "bilinçli ve tutarlı gericiler yetiştirir".[156] Kapitalizmin gelişmesi oranında ve bunalım yıllarında ise, hızla yıkıma uğrayarak büyük bir kısmı proleterleşir ya da proletaryanın yakın adaylarını oluşturur. Küçük-burjuvazinin bu hızla dalgalanan unsurları, onun, bilinçli ve tutarlı gericiliğini sarsar, ama onu ulusal duygularından, gurur duyduğu ulusal geleneğinden uzaklaştırmaz. Gerek proleterleşen, proleterleşmekte olan ve gerek eski durumunu koruyan kır ve kent küçük-burjuvazisi, hemen, egemen sınıfın hizmetine girmek ya da *işçi* sınıfını izlemek durumunda kaldığı zaman, maddî çıkarları bakımından olduğu kadar, *ideolojisi* bakımından da kendi müttefikini arar. Bu müttefik, *doğal müttefiki* işçi sınıfıdır. İşçi sınıfının, bütün ülkelerin işçilerine karşı enternasyonal ruhunu her an diri tutması, onun ulusal duygulardan gurur duymasıyla çelişmez. Onun ulusal gururu, ulusun geçmişinde *ilerici, devrimci ne varsa,* onlara sahip çıkması, *gerici, tutucu ne varsa* ondan kin ve nefret duymasıyla karakterize edilir. Küçük-burjuvazi, *emekçi yönüyle* bu ilerici, devrimci geçmişe, *mülk sahibi yüzüyle* gerici, tutucu geçmişe bağlıdır ve onun kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinden gelen kökü, bu iki geleneği, zihninde bilinçsiz bir karma oluşturur. Onun büyük kısmıyla proleterleşen yönü, emekçi yönünü ağdırırsa, ilerici ve devrimci geleneğe bağlılığını da ağdırır, ideolojisinin iki yönünden birini, gerici ve tutucu yönüne karşın ilerici ve devrimci yönünü ileri, öne çıkarır.

Çeşitli *ulusal topluluklardan oluşan* Rusya'da, 1914'te,

[154] Georgi Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, s. 127.
[155] Aynı yapıt, s. 165.
[156] Lenin, "Gençlik Enternasyonalizminin Görevleri", *Gençlik Üzerine*, s. 102.

Lenin, "Büyük-Rus Ulusal Gururu Üzerine" adlı yazısında, "Ulusal gurur duygusu —diyor—, bize, biz bilinçli Rus proleterlerine yabancı bir duygu mudur? Elbette ki değildir! Biz, dilimizi ve yurdumuzu severiz; biz, yurdumuzun emekçi yığınlarını (yani yurdumuz nüfusunun onda-dokuzunu) demokratik ve sosyalist bilinç düzeyine yükseltmek için elimizden geleni yapıyoruz. Zulüm ve aşağılamalara karşı göstermiş olduğumuz direnişten ötürü gurur duyuyoruz. Rus işçi sınıfının, yığınların güçlü devrimci partisini yaratmış olmasından ötürü; Rus köylülüğünün demokrasiyi benimsemeye başlamasından ötürü gurur duyuyoruz. Rus ulusu da, bir devrimci sınıf yarattığı için, bu ulus da insanlığa, özgürlük ve sosyalizm uğruna savaşım örnekleri de verebildiği için, yüreklerimiz ulusal gururla doludur. Yüreklerimiz ulusal gurur duygusuyla doludur; işte bundan ötürüdür ki, (....) kölece *geçmişimizden özellikle* nefret ederiz; toprak sahiplerinin, kapitalistlerin de desteğiyle, Romanovlar, Bobrinski ve Purişkeviçler çetesini güçlendirmek için, bizi savaşa sürükledikleri zaman bugünümüzden de nefret ederiz."[157]

Sorun açıktır sanırım. Lenin, Büyük-Rusların ulusal gururu ile ulusal nefretini karşı karşıya koymaktadır. Ulusal gurur duyduğu geçmiş ve bugün, ilerici, demokratik ve devrimci olandır; nefret duyduğu geçmiş ise, "katliamlar, sıra sıra idam sehpaları, zindanlar, büyük açlık ve papazlara, çarlara, büyük toprak sahiplerine ve kapitalistlere kölece bağlılık"[158] ve "toprak sahiplerinin, kapitalistlerin de desteğiyle, Polonya ve Ukrayna'yı boğazlamak için, İran'da ve Çin'de demokratik hareketi ezmek için ve yüzkarası olan Romanovlar, Bobrinski ve Purişkeviçler çetesini güçlendirmek için" Rusya'nın savaşa sürülmüş olmasıdır.[159] Belki, bu yazının Türkiye ile ilgili bölümünde yeri gelmeyecektir diye, konuyu somut olarak okurun zihninde canlandırmak için, biz de eklemek istiyoruz: Biz de ulusal geçmişimizden gurur duyarız, Pir Sultan Abdal'ı, Şeyh Bedrettin'i, Nazım'ı yetiştirdiği için ulusal geçmişimizden gurur duyarız; ulusal kurtu-

[157] V. İ. Lenin, "Büyük-Rus Ulusal Gururu Üzerine", *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 126-127.
[158] Aynı yapıt, s. 127.
[159] Aynı yapıt, s. 127.

luş savaşını verdiğimiz için, emperyalizmi kendi toprağımızda da olsa yendiğimiz, hilafeti ve saltanatı yıkıp cumhuriyeti kurduğumuz için geçmişimizden gurur duyarız; geçmişimizden nefret de ederiz, Pir Sultan'ı asan, Kubilay'ı kesen geçmişimizden nefret ederiz; Kürtler üzerinde yüzyıldır süren ve kanlı zulümlere varan bugünümüzden, ülkeyi yeniden yarı-bağımlı duruma getiren bugünümüzden, Deniz'leri idam eden bugünümüzden, yüzlerce gencimizi işkence altında inleten, yüzlerce gencimizin canına kıyan zulüm ve baskıdan dolayı da bugünümüzden nefret ederiz.

Ahmed Arif, "Anadolu" şiirinde bu gurur ve nefretin güzel bir tablosunu çizer: "*Utanırım, Utanırım fıkaralıktan, - Ele, güne karşı çıplak... - Üşür fidelerim. - Harmanım kesat.*" — Ve biz, bu günümüzden nefret ederiz. "*Binlerce yıl sağılmışım Korkunç atlılarıyla parçalamışlar Nazlı, seher-sabah uykularımı. - Hükümdarlar, saldırganlar, haydutlar, Haraç salmışlar üstüme.*" — Ve biz, bu geçmişimizden nefret ederiz. "*Nasıl severim bir bilsen, Köroğlu'nu, Karayılanı, - Meçhul askeri - Sonra Pir Sultan'ı ve Bedrettin'i. Sonra kalem yazmaz - Bir nice sevda... - Bir bilsen, Urfa'da kurşun atanı, - Minareden, barikattan, - Selvi dalından.*"[160] Ve biz, bu günümüzden ve bu geçmişimizden gurur duyarız.

Proletaryanın "ulusal"lığı, tarihsel seyri içinde, farklı nitelikler alır. Ama, bilimsel sosyalizmin klasikleri, bütün ülkelerin işçilerini birleşmeye çağırdıkları bildirilerinde, proletaryanın "ulusal" niteliğini vurgulamışlardır. "Öz olarak olmasa bile —der *Komünist Manifesto*—, biçim olarak, proletaryanın burjuvaziyle savaşımı *ilkin** ulusal bir savaştır."[161] "Proletarya, her şeyden önce, siyasal gücü ele geçirmek, ulusun önder sınıfı durumuna gelmek, bizzat *ulusu* oluşturmak zorunda olduğuna göre, kendisi, bu ölçüde, u l u s a l d ı r,* ama sözcüğün burjuva anlamında değil."[162] "Proleter sınıf kavgasının *ulusal biçimleri* ve her ülkede işçi hareketleri ile —diyor Dimitrov—, proletarya arasında çelişki sözkonusu

[160] Ahmed Arif, "Anadolu", *Hasretinden Prangalar Eskittim*, 12. basım, Cem Yayınları, İstanbul 1976, s. 61-62.
[161] Marx ve Engels, "Komünist Parti Manifestosu", *Seçme Yapıtlar, 1*, s. 144.
[162] Aynı yapıt, s. 151.
* Espaslar ve italikler benim. —*M.E.*

değildir. Aksine, *proletaryanın uluslararası çıkarları* ancak bu şekilde başarıyla korunabilir."[163] "Her komünist partinin en önemli görevlerinden biri, işçileri ve bütün emekçileri, proletarya enternasyonalizminin ruhuyla eğitmektir. Her kim bu durumun kendisine emekçi kitlelerin ulusal duyguları ile alay etme hakkı tanıdığını ya da alay etmeye zorladığını düşünüyorsa, gerçek bir bolşevik değildir."[164]

Ulusallık nedir? En kısa anlatımıyla ulusun çıkarını, sınıfların çıkarı üstünde tutmaktır. Ama proletarya, sınıf çıkarı gereği, ulusal çıkar ile sınıf çıkarı çakıştığı yerde, ulus çıkarını savunarak, sınıf çıkarını savunmuş olur. Sorun her zaman şu olmuştur: ulusal olmaktan (uluslaşmaktan, ulusal savaştan, ulusal bağımsızlıktan) hangi sınıf daha çok yararlanır. Kapitalizmin gelişme çağında, çokuluslu devletlerde, egemen ulus ve ezilen ulus arasındaki savaş, egemen ulusun burjuvazisinin ezilen ulusun pazarına sahip çıkmak istemesinden doğuyordu. Ezilen ulusun burjuvazisi, kendi ulusundan pazara sahip çıkmak için, egemen ulusun burjuvazisine karşı başkaldırıyordu. Ezilen ulusun burjuvazisi, kendi ulusundan köylülüğü ve proletaryayı —ki proletarya da demokratik özgürlükten yararlandığı için, bu savaşta onun da çıkarı vardır— yanına alarak, ulusal savaşın önderliğini yaptığı zaman, burada en fazla yarar sağlayan sınıf burjuvaziydi, ve burjuvazi, ulusal savaşın önderi olduğu gibi, savaşın ulusal niteliği de "burjuva" idi. Emperyalist dönem, burjuva anlamda ulusal savaşların sonu, dünya devriminin, proleter devrimlerinin başlangıcıdır. Artık, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, proleter devrimleri çağında, ulusal bağımsızlık savaşları, dünya kapitalizmini zayıflatan savaşlardır, ve bu anlamda, proleter devrimin bir evresini, aşamasını oluştururlar. Proleter devrimin bir evresini oluşturan ulusal savaşlar, yalnızca *bağımsızlık* savaşları değil, aynı zamanda, köleliğe, ulusal baskının her çeşidine karşı, proletaryanın *özgürlük* savaşıdır. Bağımsızlık ve özgürlük savaşından en çok yararlanacak sınıf başta proletarya olmak üzere, tüm emekçi sınıf ve zümrelerdir. Bu anlamdadır ki, ulusal bağımsızlık ve özgürlük savaşları, proleter devrimleri çağında,

[163] Georgi Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe,* Birinci Kitap, s. 116.
[164] Aynı yapıt, s. 115.

biçim olarak burjuva da olsa, özü bakımından proleterdir. Proletarya, küçük-burjuvazi ile, ve özellikle köylülük ile ittifakını pekiştirmeden, ulusal bağımsızlık ve özgürlük savaşını başarıya ulaştıramayacağı gibi, küçük-burjuvazinin büyük burjuvazinin müttefiği haline gelmesine olanak sağlar ya da gözyumarsa, büyük burjuvazinin eline işçi sınıfını ezmesi için büyük bir güç vermiş olur. Bu nedenledir ki, sol sekterlik, özellikle halkın ilerici ve devrimci geleneğine sahip çıkılmaması, ulusal duyguların zedelenmesi, diyalektik gelişmesinden soyutlanarak enternasyonalizmin ulusallığın karşıtı bir kavram olarak yanlış yorumu, işçi sınıfının doğal müttefiki olan köylüyü, kent küçük-burjuvazisini, küçük-burjuva kökenli ya da küçük-burjuva ideolojisine bağlı gençliği ve memur kitlelerini, hatta proletaryanın en geri bazı kesimlerini, küçük-burjuvazinin gerici ve tutucu ideolojisine kaydırır ve orada büyük burjuvazinin gerici ve tutucu ideolojisiyle kenetlenmesine yolaçar. Devrimci ve ilerici ulusal geçmişe, değil sahip çıkmamak, onlara faşizmin sahip çıkmasına izin vermek, kent ve kır küçük-burjuvazisinin ittifakını kısa zamanda kaybetmek demektir.

XI. FAŞİZMİN YAZGISI

Yazımızın başlarında, zorun iktisadî temele bağlı olduğunu Engels'ten pasajlar aktararak açıkladık. Gene Engels'ten aktardığımız bir pasajda, zorun, biri iktisadî evrim doğrultusunda —ilerici ve devrimci—; diğeri iktisadî evrime karşı —gerici ve tutucu— birbirine karşıt ikili niteliğe sahip olduğunu okuduk. Faşizm, zorun, iktisadî evrime karşı olan niteliği içinde yer alır. Bu durumda "zor, iktisadî evrime karşı çıkar, iktisadî evrim karşısında yenik düşer".[165] bir ülkede, devletin iç zorunun, ülkenin iktisadî evrimi ile çatışma durumuna geldiği her yerde, savaşım, her zaman, *siyasal iktidarın yıkılmasıyla** sonuçlanır."[166]

Çünkü, iktisadî evrime karşı çıkan zor, şiddetine göre, üretici güçlerin gelişmesi üzerindeki baskıyı artırır, üretici güçlerin gelişmesini önler, üretilen değerleri savurganlıkla

[165] *Anti-Dühring*, s. 300.
[166] Aynı yapıt, s. 300.
* İtalikler benim. —*M.E.*

tüketir, yeniden-üretimi giderek azaltır, ve toplumu yıkıma sürükleyerek, kendi iktisadî kaynaklarını kurutur ve siyasal iktidarın yıkılması ile de sonuçlanır.

1870'lerde Engels, zorun maddî temele bağlı olduğunu yazarken, aynı zamanda, zorun para yapamadığını, olsa olsa daha önce para yapan kişiyi soyup soğana çevirdiğini yazıyordu.[167] Çünkü zor, silahlanmak, örgütlenmek vb. için, iktisadî üretim yoluyla sağlanmış paraya gereksinme duyar. Faşizm, doğuşu ve gelişmesi sırasında, yalnızca terörcü militan örgütlerinin, parayla satın alınmış militanlarının gereksinmelerini karşılamak için paraya gereksinme duyarken, iktidara geldiğinde, kendi doğası gereği, emperyalist savaşa hazırlanmak için ülkenin ulusal ekonomisini savaş ekonomisine çevirir. Faşizmin iktidara gelmek için mücadele ve iktidar etme evreleri, dış görünüşü bakımından birbirinden ayrı olmakla birlikte, özünde aynıdır. Çünkü kapitalizm tarafından yaratılan yedek sanayi ordusu, bunalımla birlikte had safhaya ulaşmış, ve uzun süren bunalım, işsizliği daha geniş yığınlar için sürekli hale getirmişti. Bir yanda üretim araçları ve aşırı ürün, öte yanda büyük bir işsiz çokluğu. Üretim biçiminin değişim biçimine başkaldırdığı, bir başka deyişle devrimin olgunlaştığı bir evredir bu. Ama, "devrimin zaferi hiç bir zaman kendiliğinden gelmez. Ve bunu hazırlayabilecek ve kazanabilecek olan da, yalnız, kuvvetli bir devrimci proletarya partisidir."[168] Burjuvazinin iktidarı temellerine kadar sarsılmış olmakla birlikte, proletaryanın "yığınlarını arkasından sürükleyecek ve iktidar olacak kadar güçlü" devrimci bir parti yoksa, "devrimin zaferi gelmez".[169] Aksine, "sefaletin korkunç tanrıçası",[170] faşizm ile gerdeğe girmeye hazır hale gelir. Bir yanda birikmiş üretim araçları ve ürün, öte yanda yığılan işsiz kitlesi, üretim biçiminin değişim biçimine başkaldırması[171] olgusuna, devrimci bir dönüşüme yolaçacağı yerde, faşizm, birikmiş aşırı ürünün, geniş halk kitlelerinin sırtından, işsiz kitlenin gerici ve satılık kesimi tarafından tüketilmesi yolunu açar. Böylece, bunalımın

[167] *Anti-Dühring*, s. 277; *Tarihte Zorun Rolü*, s. 37.
[168] J. Stalin, *Leninizmin Sorunları* s. 534.
[169] Aynı yapıt, s. 534.
[170] Hitler, *Kavgam*, s. 109.
[171] *Anti-Dühring*, s. 449.

hızı yavaşlamaya, üretim araçları yeniden hareket etmeye başlar. Ne var ki, bu "zor, ürünlerin tüketimini değiştirebilir, ama üretim biçiminin *kendisini** değiştiremez".[172] Üretim biçiminin kendisini değiştiremediği için de, bir yanda yığılan aşırı ürün, büyük kitlelerin sırtından, faşizmin terörcü militanları ve örgütleri tarafından (silah, geçim maddeleri vb. olarak) savurganlıkla tüketilir. Faşizm iktidara geçtiği zaman da, üretim biçimi değişmez. Ürünlerin üretimi tüketilebilecek bir alana, ülkenin ulusal ekonomisi savaş ekonomisi alanına kaydırılır. Faşizm ile, iktidar, finans-kapitalin en emperyalist kesiminin eline geçmiş olduğu için, savaş sanayiine geçiş o denli gerekli ve kolay olur. Çünkü, finans-kapital ile iktidar özdeştir, ve savaş sanayiine geçiş, finans-kapitalin en emperyalist unsurlarının özlemini dile getirmektedir. Böylece bir yanda duran üretim araçları harekete geçer, aşırı ürün tüketilir, geniş işsiz yığını emilmeye başlanır. Ama sonuç değişmez: üretilen değerler savaşa hazırlanmak için ve savaş sırasında tüketilir, elbette ki yeniden-üretmek için değil. "Ürettiği ürünlerin bir kısmını *—diyor Marx—*, üretim araçlarına ya da yeni ürünlerin unsurlarına *devamlı bir şekilde** dönüştürmedikçe hiç bir toplum, üretime devam edemez."[173] Silah ve silahların kullanımı için tüketilen ürünler, üretim araçlarına ya da yeni ürünlerin unsurlarına dönüşmemiştir. "Gerçekte, ulusal ekonomiyi savaş ekonomisi yoluna sokmak ne anlama gelir? Sanayii, tek bir yönde, savaşa doğru yöneltmek anlamına; savaş için gerekli nesneler üretimini, ulusal tüketime bağlı bulunmayan üretimi, bütün araçlarla genişletme anlamına; tüketim nesneleri bakımından üretimi ve özellikle pazarın erzakını son derece daraltma anlamına; sonuç olarak, nüfusun tüketimini kısma ve ülkeyi iktisadî bir bunalım karşısına koyma anlamına gelir."[174] Faşizm, savaşa girmese bile, üretilen ürünleri bir daha yeniden-üretime dönüştüremeyecek biçimde tüketerek, ve üstelik üretilen ürünleri, üretici güçlerin bir kısmını diğer bir kısmıyla baskı altında tutmak için tüketerek, üretim yenilenemeyecek ker-

[172] *Anti-Dühring*, s. 511.
[173] *Kapital*, Birinci Cilt, s. 603.
[174] J. Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 689.
* İtalikler benim. *—M.E.*

teye gelir, ve Engels'in birkaç kez yinelediğimiz ifadeleriyle, siyasal iktidarın yıkılmasıyla, yani faşizmin yıkılmasıyla sonuçlanır. "İktisadî evrim, istisnasız ve acımasız kendi yolunu açar."[175]

Açar ama, bazı devrimcilerin ileri sürdüğü gibi, devrimi olgunlaştırmış olarak değil. Nasıl zor, üretim biçiminin kendisini değiştirmezse, ve nasıl devrimin zaferi hiç bir zaman kendiliğinden gelmezse, bunun gibi, faşizm, "parlamentarizmin ve burjuva demokrasisinin en son izlerini, zorbalara karşı mücadelesinde işçi sınıfının yararlanabileceği bu *kalıntıları*" yıkarak[176] devrimci partilerin, zorbalara karşı savaşım araçlarının kırıntılarını da ellerinden alarak, onları illegaliteye iter. Faşizmin yıkıntıları üstünde, demokrasinin başarısı boy verir, ama demokratik savaşımın on, yirmi, otuz, hatta yüzyıl *gerisinden* başlayan bir demokrasidir bu. Yunanistan'da cunta yıkılmıştır ama, yirmi yıl öncesi Yunanistan'ı için *eskimiş* bulunan Karamanlis'in iktidara gelişi, demokrasinin bir başarısı olarak alkışlanmıştır. Arjantin'in faşist lideri General Videla, "1789 Fransız Devrimindeki fikirleri benimsiyoruz —diyor ve devam ediyor— ancak o dönemdeki fikirleri bizim çağımıza uygulayabilmek için de gerekli değişiklikler yapmak gerekmektedir".[177] Aşağıyukarı ikiyüzyıl öncesinin demokrasisine dönüş, kuşku yok ki, Arjantin için, bir nefes alış, bir aydınlığa çıkış olacak. Ama ilerlemenin, ne büyük bir gerileme olduğunu unutmak, bizi, klasik faşizmin olduğu kadar, bir sonraki bölümde ele alacağımız yeni-faşizmin de, bir proleter devrimin koşullarını yaratacağı korkunç yanılgısına götürür.

İKİNCİ BÖLÜM
YENİ-FAŞİZM VE TÜRKİYE

I. BAĞIMLI VE YARI-BAĞIMLI ÜLKEDE FAŞİZM

Şimdiye değin saptadığımız şeylerin başında, faşizmin, emperyalizmin bir evresi olgusu olduğu, "finans-kapitalin,

[175] *Anti-Dühring*, s. 300.
[176] J. Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 529.
[177] "Arjantin'de İşkence Uygulaması Artıyor", *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1977, s. 9

en emperyalist unsurlarının açık terörcü diktatörlüğü" olduğudur. Bu tanımın içerdiği öğeler şunlardır: 1° finans-kapitalin (malî-sermayenin) en emperyalist unsurlarının varlığı; 2° açık terör; 3° diktatörlük.

Bilineceği gibi, diktatörlük, siyasal iktidara sahip olmakla sağlanır; siyasal iktidarın *açık* terörcü yönetimi ise, klasik faşizmde burjuva demokratik kurumların ortadan kaldırılması ile gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'ye bir bakalım: Türkiye emperyalist bir ülke midir? Tersine, Türkiye, emperyalizme bağımlı bir ülkedir. Türkiye'de, burjuva demokratik kurumlar, özellikle parlamento, genel oy hakkı, sendika, toplu sözleşme, grev hakkı vardır. Bu anlamda, Türkiye'de, bir baskı rejimi olsa da, bunun faşizm olmadığı gibi yanlış bir sonuca varırız. Yanlış bir sonuca varırız, çünkü, yeni-faşizmi, klasik faşizmin kategorileriyle açıklamaya kalkıştığımız zaman, yanlış sonuçlar çıkarmamız kaçınılmaz olur. Ve çünkü, yeni-faşizmi tanımak için, klasik faşizmi bilmek ne denli gerekli ise, yeni-faşizmi, faşizmin yeni kategorileriyle açıklamak da o denli zorunludur. Çünkü ilkin emperyalist ülkenin kendisinde, metropolde varlığını ortaya koyan faşizm, bu kez metropolden dışarı çıkmış, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere ayağını basmıştır.

Faşizmin birinci evresinde, İtalya ve Almanya, savaştan elleri boş, bir başka deyişle, sömürgesiz çıkmışlardır. Bu ülkelerin emperyalist unsurları, faşizme, diğer şeyler yanında, kendi ülkelerinde, azamî kâr sağlamak gereksinmesi duydular ve dünyayı bir kez daha paylaşmak istediler. Metropolde azamî kâr sağlamak ve dünyayı yeniden paylaşmak için ülkeyi bir kez daha savaşa hazırlamak, ancak, burjuva demokratik kurumların kaldırılmasıyla mümkündü. Oysa, sömürge ve yarı-sömürgelere sahip emperyalist devletler için durum daha değişiktir. Almanya ve İtalya gibi ülkeler azamî kârı sağlamak için, burjuva demokratik kurumları kaldırmak gereğini duydukları zaman, savaştan kârlı çıkan emperyalist ülkeler, bu azamî kârı, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden sağlar durumdaydılar. Ne var ki, çok geçmeden, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerdeki gelişmeler, azamî kâr sorununu ve ülkenin bağımlılıktan kurtulması sorununu gün-

deme getirecek, ve bu kez, aynı gereksinmeyi, savaştan kârlı çıkan ülkelerin emperyalistleri duyacaktır — ama çelişkinin daha da keskin ve halkanın daha zayıf olduğu bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde. İşte bu nedenledir ki, yeni-faşizm, emperyalist ülkelerden, metropolden, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere kaymıştır. Faşizmin genel kategorilerini, bu bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde göreceğiz, ama ülkelerin özel niteliklerine göre *değişikliklere uğramış olarak.*

II. FAŞİZMİN METROPOLDEN BAĞIMLI ÜLKELERE KAYMASININ TEMEL İKTİSADÎ NEDENLERİ

"Kapitalizm —diyor Lenin—, kapitalizm olarak kaldıkça, *sermaye fazlası,* belli bir ülkede yığınların yaşam düzeyini yükseltmeye değil —çünkü bu durumda kapitalistlerin kazançlarında bir azalma sözkonusudur—, dış ülkelere, geri kalmış ülkelere sermaye ihracı yoluyla, bu kârları artırmaya yönelir."[1] Yalnızca ilerlemiş ülkelerde meydana gelen muazzam sermaye fazlası, daha yüksek kâr sağlamak için geri kalmış ülkelere yatırılmakla kalmaz, emperyalizm, fabrikaların ürünleri için yeni pazarlar kazanmak, fabrikalar için gerekli hammadde, yarı-hammadde kaynaklarını ele geçirmek için, bu ülkeleri, iktisadî, askeri, siyasal ve kültürel yönden etki alanları haline getirmek, pazar ve hammadde kaynakları olarak paylaşmak ister. Amaç tektir: en yüksek kârı, azamî kârı sağlamak.

"Kâr" —biliyoruz ki— "artı-değer ile girişime yatırılan toplam sermaye arasındaki orandır."[2] Artı-değer ise sermayenin organik bileşimine bağlıdır. Sermaye, değişmeyen (binalar, makineler, hammaddeler vb.) ve değişen (işçi ücretleri) sermaye olmak üzere ikiye ayrılır, ve bunların bileşim oranları, sermayenin organik bileşimini meydana getirir. Artı-değer yalnız değişen sermayeden sağlandığına göre, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye ağır basması halinde, artı-değerin yatırılan sermayeye oranı azalacak, dolayısıyla, kâr oranı da düşecektir. Bir başka deyişle, kapitalist, işini genişleteceği zaman, eski makinelerin yerine, iki katı, üç katı verimli yeni makineler aldığı zaman, yani iki katı,

[1] V. İ. Lenin, *Emperyalizm,* s. 81.
[2] V. İ. Lenin, "Karl Marx", *Marx-Engels-Marksizm,* s. 37.

üç katı fazla değişmeyen sermaye yatırdığı zaman, eski işçi sayısının aynısıyla, üretime devam ettiği takdirde, artı-değer aynı kalacak (çünkü işçi ücretlerine yatırılan değişen sermaye aynı kalmaktadır), ama girişime yatırılan toplam sermaye artacaktır. Kâr, artı-değer ile girişime yatırılan toplam sermaye arasındaki oran olduğu için, kapitalistlerin kâr oranı, eskisinin altına düşecektir. Ya da, kapitalist, makineleri iyileştirmek için, değişmeyen sermayesini iki katına çıkardığı zaman, aynı ürünü üretebilmek için, işçilerin yarısına yol verecektir. O zaman da, sermayenin organik bileşimi yükselecek ve kâr oranı ortalamanın altına düşecektir. Ortalama kâr ile yetinemeyen tekelci-kapitalist, azamî kârı, en yüksek kârı nasıl sağlayacaktır? Ülke içersinde bunun yolları açıktır: fiyatları yükselterek, ücretleri düşürerek. Muazzam bir "sermaye fazlası" biriktiren tekelci-burjuvazi, eğer kendi ülkesinin sınırları içine hapsedilmişse, sermaye fazlasını, dışarıya, geri kalmış ülkelere ihraç edemediği sürece, yeni makinelere yatırmak ve dolayısıyla da kâr ortalamasını düşürmek zorunda kalacaktır.

"Bugünkü kapitalizmin —diyor Stalin—, temel ekonomik yasasının bellibaşlı çizgileri ve gerekleri aşağıyukarı şu şekilde ifade edilebilir: belirli bir ülkenin halkının çoğunluğunu sömürerek, iflâsa sürükleyerek ve yoksullaştırarak; diğer ülkelerin ve hele geri kalmış ülkelerin halkını boyunduruğu altına alarak ve sistemli bir şekilde talan ederek; ve nihayet savaşlarla ve en yüksek kârlar sağlamak için ulusal ekonomiyi askerileştirerek, azamî kapitalist kârı sağlamak.

"Deniyor ki, buna karşın, ortalama kâr, kapitalist gelişmeye şimdiki koşullarda rahat rahat yetebilir. Bu yanlıştır. Ortalama kâr, verimliliğin alt sınırıdır, onun altma düşüldüğünde kapitalist üretim olanaksızlaşır. Ancak, sömürgeleri ele geçirerek, halkları köleleştirerek ve savaşlar açarak, bugünkü tekelci kapitalizmin büyük işadamlarının sadece ortalama bir kâr sağlamaya uğraştıklarını düşünmek gülünç olurdu. Hayır, tekelci kapitalizmin devindiricisi olan şey, ne ortalama kârdır, ne de genel olarak ortalama kârın bir miktar artması demek olan fazla-kârdır (*surproiit*), ama özellikle azamî kârdır (*profit maximum*). Tekelci kapitalizmi,

sömürgeleri ve diğer geri kalmış ülkeleri boyunduruk altına almaya ve sistemli bir şekilde soymaya, birçok bağımsız ülkeyi bağımlı duruma sokmaya, bugünkü kapitalizmin büyük işadamlarının kârların azamisini elde etmelerine olanak sağlayan en 'elverişli iş' olan yeni savaşları düzenlemeye, ve nihayet dünya ekonomik egemenliğini ele geçirmek için çabalar harcamaya, bu gibi sonu ne olacağı bilinmeyen işlere girişmeye iten, işte bu azamî kâr sağlama zorunluluğudur."[3]

Burjuvazinin temsilcisi yazarlar ise, emperyalizmi, yedek işsiz ordusunun bir "ekmek" sorunu, "iç savaştan kurtulma" sorunu olarak görmüşlerdir. Lenin, *Emperyalizm'*de, para kralı Cecil Rhodes'ın şu sözlerini aktarır: "Dün East-End'deydim, işsizlerin yaptığı bir toplantıda bulundum.. Ateşli söylevler dinledim orada. Bunların hepsi tek bir çığlıktan ibaretti: ekmek! ekmek! Birleşik Krallığın 40 milyon nüfusunu kanlı bir iç savaştan kurtarmak için, bizler, sömürge politikacıları, fazla nüfusu yerleştirebileceğimiz, fabrikalarımızın ve madenlerimizin ürünleri için yeni pazarlar kazanabileceğimiz yeni topraklar elde etmek zorundayız. İç savaştan kaçınmak istiyorsanız, emperyalist olmak zorundasınız."[4] Lenin, birkaç sayfa sonra İngiliz Cecil Rhodes'm sözlerini tamamlayan bir Fransız'ın sözlerini aktarır: "Yalnız işçi yığınlarının değil, aynı zamanda orta sınıfların yurt içinde infilak etmesi istenmiyorsa, dışarda kullanılmalıdır."[5] Emperyalizmin ideologlarına göre, sermaye ve emtia ihracı, emperyalist ülkenin bir ekmek sorunu, iç patlamadan kurtulmanın yoludur. Marksizme göre ise, yedek sanayi ordusu, kapitalizmin doğasından gelmektedir, kapitalizm, belli bir düzeyden sonra, üretici güçlerin gelişmesini engelleyerek, ekmek sorununu kendisi yaratır. Sermaye ihracının nedeni ise, işsiz kitlesine ekmek sağlamak değil, azamî kârı elde etmektir. Nitekim, tekelci burjuvazi, sermaye fazlasını, kendi ülkesinde tarıma yatırma olanağı varken, yalnızca azamî kâr sağlamak amacıyla, geri kalmış ülkelere ihraç eder, çün-

[3] J. Stalin, "SSCB'nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları", *Son Yazılar 1950-1953*, s. 92-93.
[4] *Die Neue Zeit*, XVI, 1, 1898, s. 304'ten alıntı: *Emperyalizm*, s. 103.
[5] Bkz: *Emperyalizm*, s. 110.

kü, "geri kalmış ülkelerde, kâr her zaman yüksektir, çünkü buralarda sermaye pek az, toprak fiyatı nispeten düşük, ücretler az, hammadde ucuzdur".[6]

Ama, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeler, oldukları yerde kalmamıştır. Emperyalizm, bu ülkeleri sömürebilmek için emtiasını pazarlamak, hammadde kaynaklarını emmek, yeni sermaye yatırımları yapmak zorunda olduğundan, bu ülkelere limanlar, yollar yapmaya, tüketim aracı üretimine yönelik de olsa fabrikalar açmaya başlıyor, bir yandan ulusallaşmayı hızlandırmaya, bir yandan yığınları uyandırmaya, devrimci bir sınıfın, işçi sınıfının yaratılmasına neden oluyordu. Buna paralel olarak, metropole göre ucuz da olsa, toprağın fiyatı yükseliyor, hammaddelerin fiyatı yükseliyor, artık bir varlık haline gelmiş bulunan işçi sınıfı kendi öz sendikasını kuruyor, toplu sözleşme hakkı sağlıyor, grev hakkını kazanıyor ve işgücünün fiyatı giderek yükseliyor.

Bu devrimci uyanış, artık metropolden daha hızlı oluşmaktadır, çünkü emekçi sınıflar, emperyalizmin ağır sömürüsü altında, metropoldeki emekçilere göre, nispî olarak, giderek daha fazla yoksullaşmaktadırlar. Bunun başlıca nedeni, yabancı sermayenin, bağımlı ülkeden kazandığı kârı yurtdışına transfer etmesi, dolayısıyla, kapitalizmin, üretici güçlerin gelişmesine olanak sağladığı süreç içersinde ve bu süreci tamamlamadan, üretici güçlerin gelişme olanaklarını yavaşlatmasıdır.

Çünkü, bir ülkenin kapitalisti, mülk edindiği artı-değerin bir kısmını, kendi özel tüketimi için harcar, bir kısmını yeniden-üretime yatırır. Eğer artı-değerin tümü kapitalistin kişisel tüketimi için harcanırsa, buna *basit* yeniden-üretim diyoruz. Bu durumda, geçen yıl yatırılmış olan sermaye, aynen yeniden-üretime girer. Kapitalist, yaratılan artı-değerin bir kısmını kendi kişisel tüketimi için harcar, diğer kısmını üretime yatırır, üretimi genişletirse, buna *genişletilmiş* yeniden-üretim diyoruz. Kapitalist üretimin çelişkilerini azaltan, onu bir ölçüde ilerici yapan husus, *genişletilmiş* yeniden-üretimdir. Ancak genişletilmiş yeniden-üretim sayesinde, yeni işçi istihdam edebilir, ve genişletilmiş yeniden-üre-

[6] *Emperyalizm*, s. 61.

tim, üretici güçlerin gelişmelerine bir ölçüde olanak sağlar.

Kapitalist bir ülkede (metropolde), genişletilmiş yeniden-üretim olanağı, bir sınıra kadar şunun için vardır: kapitalist, elde ettiği artı-değerin kişisel tüketiminden geriye kalan kısmını üretime yatırarak, işletmesini genişletir. Emperyalizmin canalıcı özelliklerinden biri şudur ki, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeye sermaye yatıran sermaye sahibi, metropolde, yani bağımlı ülkenin *dışında* bulunduğu için, tüm artı-değer yurtdışına transfer edilir, ve bu bağımlı ülkede yaratılan ve biriktirilen artı-değer, bağımlı ülkede, yeniden-üretime yatırılmaz; ve dolayısıyla, ülkede yaratılan ve biriktirilen artı-değer oranında bağımlı ülkeye yatırım yapılmaz. Emperyalizme bağımlı ülkede kapitalizmin kendi gelişme olanaklarını tıkayan ve üretim ilişkisini, kapitalizmin normal gelişme sürecini tamamlamadan, *üretici güçlerin gelişmesinin engeli haline getiren* etken budur.

İkinci sorun, ülkenin bağımsızlığı ve egemenliği sorunudur. Biliyoruz ki, üretim iki seksiyona ayrılmaktadır: 1° üretim araçları üretimi, 2° tüketim nesneleri üretimi. Bir ülkede bu iki seksiyon birarada bulunmadan, o ülkede, kapitalist nitelikte de olsa bağımsızlıktan ve dolayısıyla yerli kapitalizmin egemenliğinden sözedilemez. III. Enternasyonalin IV. Kongresinde, Lenin, "Bize bir de ağır sanayi gereklidir." diyor ve şunları ekliyordu: "Her şeyden tasarruf ediyoruz. Okullardan bile. Ve bunu, ağır sanayimizi kurmadığımız takdirde; onu kuramadığımız takdirde, hiç bir sanayii kuramayacağımızı ve ağır sanayimiz olmayınca da, *bizim bağımsız bir ülke olarak kalamayacağımızı anladığımız için,** böyle yapıyoruz."[7] Stalin, ağır sanayii frenlemenin, ülkeyi *kapitalist ekonomi sisteminin bir eki* haline getirmek olacağını vurgular.[8] Ağır sanayi, burada, birinci seksiyonda yer alan üretim araçları üretimidir ve üretim araçları üretimine geçmemiş bir ülke, aynı düzen içinde, iktisadî bağımsızlığını korumaya aday bile değildir. Çünkü, içerde, tüketim nesneleri üreten yerli kapitalistler, biriktirdikleri artı-değeri

[7] V. İ. Lenin, *Yapıtlar*, c. XXVII, s. 349, Rusçadan aktaran: J. Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 240-241.

[8] Bkz: *Leninizmin Sorunları*, s. 24.

* İtalikler benim. —*M.E.*

yeniden-üretime yatırmak istedikleri zaman, her şeyden önce üretim araçları almak zorundadırlar. Bu nedenledir ki, yerli kapitalistler tarafından, genişletilmiş yeniden-üretim için yatırılan biriktirilmiş artı-değer, üretim aracı üreten kapitalistlere, yani yurtdışına gider.

Emperyalistler, bağımlı ya da yarı-bağımlı ülkeye sermaye ihraç etmekle birlikte, bu ülkelerde, hiç bir zaman —zorunlu kalmadıkça— üretim aracı üretimine geçmezler. Bağımlı ya da yarı-bağımlı ülkenin ekonomisini kendine bağlama ve ekonomiye kendine göre yön verme, üretim araçları üretimine sahip ülkelerin elindedir. Biriktirilen artı-değeri bu yolla sızdırdıkları gibi, sattıkları makinelerin yedek parçalarını vb. ellerinde tutarak bağımlı ülkenin ekonomisini denetim altında tutarlar. Ağır sanayiye, yalnızca üretim araçları üretimi olarak bakmamak gerekir; niteliği bakımından ağır sanayi içinde ele alınması gereken, ama üretim aracı üretme niteliğinde olmayan silah sanayiini de bu kategori içinde ele almak gerekir. Ağır sanayiye sahip olmayan ülkeler, kendi silah sanayilerini de kuramazlar, ve ekonomik yönden olduğu gibi, askerî yönden de bağımlı hale gelirler.

Kapitalist dünya ekonomisine egemen olan tekelci sermayenin elindeki tekniğin niteliği geliştikçe, dünya ekonomisini yönlendiren ve etkileri altına alan iktisadî konular da değişir, ve bağımlı ülke ekonomisi, bu gelişmenin sürekli olarak dışında ve gerisinde kaldığı için, bağımlılıktan kurtulamaz. Daha elli yıl kadar önce, emperyalist ülkeler, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerin pamuğunu alır, ona pamuklu dokuma satardı. Bugün ise tekstil makineleri (üretim araçları) satarak, tekstil alanında, ülkeleri gene kendine bağımlı duruma getirmektedir. İkinci Dünya Savaşının silahları bile, bugün büyük ölçüde tarihin hurdalığına atılmıştır. Savaş ve savunma, yerdegezerlerden havaya, havadan uzaya çıkmış, barutun yerini nükleer güç almıştır. Daha elli yıl önce, finans-oligarşiyi oluşturan finans-kapital, kömür ve demir madenlerini ellerinde bulunduranlardan oluşuyordu, bugün dünya ekonomisine yön veren petrol ve nükleer üretimi elinde bulunduran tekelci-burjuvazi, finans-oligarşiyi oluşturuyor. Teknik ve sanayi ilerledikçe, egemenliğin, tekniğe ve ekonomiye, ulusal

ekonomiye olduğu kadar savaş ekonomisine de yön veren, onu yönlendiren ekonomileri ellerinde bulunduranlara geçtiği açık bir gerçek. Emperyalizm ise, bağımlı ülkelerde, elli yıl öncesinin üretim aracı üretimine bile geçilmesine izin vermemektedir. Çünkü üretim aracı üretimine geçmek demek, o ülke ekonomisinin bağımsızlığının iktisadî anahtarını, o ülkenin kendi eline teslim etmek demektir. Her ne kadar "herhangi *bir ülkedeki** kapitalist sınıf, bir bütün olarak, birbirlerinden kâr sağlayamazlar"sa da,[9] —tüccar sermayesinin "çeşitli ülkelere ait ürünlerin fiyatları arasındaki farkı sömürmesi olgusu"[10] bir yana— bağımlı ülkenin kapitalisti, biriktirilen artı-değeri yeniden-üretime yatıracağı zaman, bunun önemli bir kısmıyla, *dış ülkelerden,* emperyalist ülkelerden üretim aracı alacağı için, artı-değerin önemli bir kısmını emperyalist ülke kapitalistiyle paylaşır. Sömürülen değerin tümü emekçiler tarafından yaratılmış olmakla birlikte, yerli kapitalist tarafından mülk edinilen artı-değerin, fiyat farkı dolayısıyla yabancı ülke emperyalisti ile *paylaşılması,* sömürüyü, ulusal düzeye yükseltir. Böylece, yalnızca emekçiler sömürülmüş olmaz, sömürülen kitle, tekel fiyatlarından gelen farklar nedeniyle ve zorunlu olarak, yabancı sermayeye kaptırılır.

Bağımlı ülkelerde bir yandan sömürünün geniş yığınları daha fazla etkileyerek onları siyasal yaşama çekmesi, öte yandan demokratik kurumların kurulması zorunluluğu, kabaran işçi sınıfının sendika, toplu sözleşme ve grev haklarını kazanmasını, nüfusun artmasını ve kentlerin büyümesini sağlamış, giderek toprağın fiyatı yükselmeye, ücretler artmaya, hammadde pahalanmaya başlamıştır. En yüksek kâr, azamî kâr, bir ölçüde de olsa tehlikeye girmiştir. Ama bundan daha önemlisi, emekçi kitleler, giderek yoğunlaşan iktisadî savaşımlara girişirler ve iktisadî savaşım, siyasal savaşıma dönüşürken, metropolde olduğu gibi, yalnızca emek ile sermaye karşı karşıya gelmekle kalmaz, bağımlı ulus ile emperyalist devlet de karşı karşıya gelir; ve savaşım en çok

[9] K. Mark, *Kapital*, Birinci Cilt. s. 186-187.
[10] Karl Marx, *Capital*, vol. III. s. 330; *Kapitalizm-Öncesi Ekonomi Biçimleri*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 107.
* İtalikler benim. —*M.E.*

sömürülen ve en devrimci sınıf proletaryanın öncülüğünde, köylülüğün ve küçük-burjuvazinin kitlesel desteğinde millî (ulusal) ve demokratik savaşıma dönüşür.

Bir ülkeyi iktisadî, askerî ve siyasal yönden kendisine bağlamış olan emperyalist devlet, azamî kârı düşürmemek için bağımlı ülkenin üretici güçlerine karşı iktisadî bir savaşıma; o ülkeyi pazar, yatırım alanı vb. olarak elden çıkarmamak için bağımlı ülkenin ulusal güçlerine karşı siyasal bir savaşıma girişir. Gerek iktisadî savaşım, gerek siyasal savaşım, arkasındaki askerî güce dayanır, ama bağımlı ülkenin *stratejik önemi* ağır bastığı ölçüde, emperyalist devlet, iktisadî ve siyasal savaşımı, stratejik açıdan değerlendirir, yani o ülkenin stratejik önemi ağır basıyorsa, bu savaş, bir iç iktisadî savaşım, bir yerel siyasal savaşım olmaktan çıkar, bölgesel bir savaş niteliğine bürünür.

Açıktır ki, savaşım, emperyalist ülkeden, metropolden, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere kaymıştır. Faşizmin birinci evresinde, faşizm, emperyalist ülkede, metropolde oluşuyordu; faşizmin ikinci evresinde, faşizm, yarı-bağımlı ve bağımlı ülkelere kayar. Faşizm, gene finans-kapitalin en emperyalist unsurlarının, işçi sınıfının öncülüğünde tüm emekçi sınıf ve zümreleri baskı altına almak için, yürüttüğü terörcü diktatörlüktür.

1950'lerde ABD Endüstri Kuruluşları Genel Sekreteri Jones B. Carey, "Geçen savaşta —diyordu— faşistlerle savaşmak için komünistlerle birleştik, gelecek savaşta *komünistlerle savaşmak için faşistlerle birleşeceğiz*".[11] Bu sözler bir gerçeği söylerken, bir gerçeği gizliyor aynı zamanda. Çünkü, ABD emperyalistlerinin faşistlerle birleşmesi sözkonusu olamaz artık; o, faşizmin ta kendisi olmuştur. Örneğin ABD'nin, CIA aracılığıyla, Şili'de Allende'yi cumhurbaşkanı yapmamak için parlamenterlere rüşvet olarak 350 bin dolar ayırdığı, bunu başaramayınca, Şili'de Allende'yi devirmek için 8 milyon dolar harcadığı bilinen bir gerçek iken, bugün 15 bin devrimcinin kanına malolan ve bir o kadar devrimciyi zindanlarda çürüten açık terörcü diktatörlüğün, Şili faşist cuntasının kendisi olduğunu düşünmek, bu cuntanın

[11] D. Welsh, G. Morris. *CİA, Vietnam'da Pasifikasyon ve Dünya İşçi Hareketleri*, Sol Yayınları, Ankara 1969, s. 124-125.

varlığının esas nedeninin ABD emperyalizmi olduğunu bir an olsun unutmak, mantığın yadsınmasından başka bir şey değildir.

"Bütün ülkeler ve halklar için —diyor Dimitrov— geçerli, evrensel bir faşizm gelişme şeması ortaya koymak büyük bir yanlış olur."[12] Ayrıca Dimitrov belirtiyor ki, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde bazı faşist gruplar gelişmektedir, ama bunlar Almanya, İtalya ve diğer kapitalist ülkelerde görülen faşizm çeşidinden değildir.[13] Dimitrov şunu da ekliyor ki, faşizm geniş bir kitle tabanına sahip olmadığı zamanlarda da, *devletin silahlı güçlerine dayanarak* iktidara gelir ve devlet organlarını da kullanarak kitle temelini genişletmeye çalışır.[14]

Bunalımın devrimci bunalıma dönüştüğü, dönüşme yeteneği gösterdiği yerlerde, emperyalizm, devrimci hareketi, en asgarisinden en azamisine kadar değişen araçlarla önlemeye çalışır. Bütün bunlar, iki gerçeği bize açıklar: birincisi, devrimci bunalımın, metropollerden, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere kaydığını; ikincisi, emperyalizmin, devrimci hareketi önleyebileceği araçların ve yöntemlerin, devrimci hareketin yeğinliğine bağlı olduğunu. Devrimci hareket, cılız ise, zor, kendini o denli az gösterir; devrimci hareket yeğinleştikçe, zor, açık terörcü diktatörlüğe dönüşür.

III. TÜRKİYE'NİN STRATEJİK YERİ VE EMPERYALİZM AÇISINDAN ÖNEMİ

1853'te Karl Marx "İstanbul —diyordu—, Batı ile Doğu arasına kurulmuş altın bir köprüdür. Batı uygarlığı bu köprüden geçmeksizin dünyanın çevresini güneş gibi dolaşamaz; bu köprüyü de, Rusya ile mücadele etmeksizin geçemez."[15] Gene aynı yılda, Engels, 1789 devriminden sonra, Avrupa kıtasında, biri Rusya ve Mutlakiyetçilik, diğeri Devrim ve Demokrasi olan iki kuvvet bulunduğunu belirttikten sonra, Rusya'nın Türkiye'yi ele geçirmesi sorunu karşısında, "devrimci demokrasi ile İngiltere'nin çıkarları —diyor— *aynı*

[12] Georgi Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, s. 131.
[13] Bkz: Aynı yapıt, s. 133.
[14] Bkz: Aynı yapıt, s. 132.
[15] Karl Marx, "Rusya'nın Geleneksel Siyaseti", Marx-Engels, *Doğu Sorunu*, [*Türkiye*], Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 109.

*doğrultudadır.** Çarın, İstanbul'u başkentlerinden biri yapmasına, ne devrimci demokrasi, ne de İngiltere izin verebilir."[16]

Marx ve Engels, soruna, kuşku yok ki, devrim açısından bakıyorlardı. Avrupa'da iki güç vardı: biri Devrim ve Demokrasi; öteki Rusya ve Mutlakiyet. Avrupa'da devrimin gelişmesine karşı olan güç çarlıktı, yani Rusya ve Mutlakiyetti. Çünkü çarlık Rusyası Avrupa'da gericiliğin kalesiydi. Devrimci hareketin Asya'ya ilerleyebilmesi ve dünyayı dolaşması, teknik devrimin İstanbul Boğazını geçmesine bağlıydı ve bu da, İstanbul Boğazının olduğu kadar, Asya'ya uzanan karayolunun geçtiği Anadolu yollarının, ilerici bir devletin elinde ya da denetiminde bulunmasına bağlıydı. İngiliz ticaretinin Türk topraklarına yaptığı ithalâtın, 1840'ta 1.440.592 sterlin iken 1851'de 3.948.595 sterline yükseldiğine ve bunun üçte-ikisinin İstanbul dahil Karadeniz limanlarına gitmesine değinen Engels, bu nedenle İngiltere'nin Çanakkale ve İstanbul limanlarına gereksinme duyduğunu,[17] bu limanların çarlık Rusyasının eline geçmesi halinde, *Karadenizin Rusya'nın bir iç gölü haline gelerek,* böyle bir olayın, "gerek ticari yönden, gerek siyasal yönden, İngiltere'nin gücüne, öldürücü değilse bile, ağır bir darbe olacağını"[18] belirtir. Marx ve Engels, İngiltere'nin ticarî ve siyasal çıkarları, devrimci demokrasinin çıkarlarına uygun düştüğü ve özellikle İstanbul Boğazının çarlığın eline geçmesinden devrimci demokrasinin büyük zarar göreceğini düşündükleri için, bu konuda kamuoyunu uyandırmaya özel bir özen göstermişler, üç yılı aşkın bir süre, her hafta postaya verdikleri iki yazıdan en az birini bu konuya ayırmışlardır. Buradan, biri genel, diğeri özel iki vargıya varıyoruz. Genel olan, devrimci hareketin, önünü kesen güçlere karşı olmasıdır; özel olan, Karadenizin ticaret için serbest bir deniz olarak kalabilmesidir. Her ikisi de, boğazları elinde ya da denetiminde bulunduracak ülkenin siyasal niteliğine bağlıdır.

Boğazlara bu iki açıdan bugün baktığımızda, iki öğenin

[16] Friedrich Engels, "Türkiye Konusunda Gerçek Sorun" Marx-Engels, *Doğu Sorunu [Türkiye]*, s. 34.

[17] Aynı yapıt, s. 258.

[18] Aynı yapıt, s. 29.

* İtalikler benim. —*M.E.*

de değiştiğini görürüz. Çarlık Rusyası'nın yerini Sovyetler Birliği almıştır, ve Karadenize kıyı diğer iki ülke de (Romanya ve Bulgaristan) sosyalist dünyada yerini almıştır. Buna karşılık, 19. yüzyılın ortalarında, Marx ve Engels, ulusları, "gerici" ve demokratik devrimci olarak birbirlerinden ayırıyor ve demokratik ulusların yanında yer alıyorlardı, tarihsel ve siyasal nedenler gözönünde tutulduğunda, Marx ve Engels haklı idi (bkz: V. İ. Lenin, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı* s. 150, not); Ekim Devrimi, tarihsel ve siyasal yönden doğru olan bu ulusların gerici ve demokratik devrimci olarak ayrılması temeli yerine, ezen ve ezilen uluslar temelini geçirmiştir ve yüzyıl önce devrimci demokrasinin çıkarlarıyla, ticarî ve siyasal çıkarları aynı doğrultuda olan İngiltere, en büyük emperyalist ülkelerden biri olarak, *ezen* ülkelerden biri olarak, devrimci demokratik hareketlerle *çatışma* durumuna dönüşmüştür.

Boğazlar, yeni dönemde, dünya devrimci hareketini, Karadenizde kilitleyen kilit ya da Akdenizin yollarını açan bir kapı durumuna gelmiştir. Tuğamiral Pierre Celerier, "... boğazların kaybı —diyor—, sadece Sovyet donanmasının serbestçe okyanuslara açılmasını değil, aynı zamanda Batıya karşı kara saldırılarını destekleyen engellerin devamını mümkün kılar."[19] Sovyetlerin, boğazlar üzerinden, deniz yoluyla okyanuslara açılabileceğini söyleyen yazar, bu devletin, karasal kuvvet ile ilk saldırılarını, "Orta-Doğu üzerinden Fas'a kadar ilerlemekle tamamlayabileceğini"[20] ileri sürer. Bu sözleri, askeri saldırıdan soyutlarsak, dünya devrimci hareketinin boğazlardan okyanuslara ve karadan okyanus sınırına, Fas'a değin gelişebileceğinin de ileri sürülmüş olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz.

Görülüyor ki, Türkiye, dünya ölçüsünde politik bir savaşım sürdüren bir ülke olmamakla birlikte, dünya politikasının etkisi altındadır ve nedeni de, Türkiye'nin jeostratejik bakımdan *dünya ölçüsünde* bir ülke olmasıdır. Bu nedenledir ki, emperyalizm, Türkiye'ye, yalnızca bir yarı-bağımlı ülke olduğu için değil, Türkiye'nin dünya ölçüsünde jeopo-

[19] Tuğamiral Pierre Celerier, *Jeopolitik ve Jeostrateji*, Genkur Basımevi, Ankara 1963, s. 86.

[20] Aynı broşür, s. 88.

litik bir yeri olduğu için de önem verir ve bu ikincisi birincisine *ağır basar.*

Bir başka deyişle, emperyalizm, Türkiye'yi yalnızca borçlandırdığı, yatırım yaptığı, emtia ihraç ettiği, yeraltı ve yerüstü kaynaklarını emerek sömürdüğü ölçüde değil, bundan ayrı ve bunun ötesinde, devrimci hareketin gelişmesinin jeopolitik yolunu dünya ölçüsünde elinde bulundurduğu için de Türkiye'ye özel bir önem vermektedir ve verecektir. Çünkü Türkiye'nin dünya jeopolitiğindeki yeri, yarı-bağımlı bir ülke olmasından çok fazla önem taşımaktadır; ve Türkiye'ye, emperyalizm, gelecek günlerde, bir yarı-bağımlı ülke olmasından çok, jeopolitik önemi ölçüsünde ağırlık verecektir. Başka bir anlatımla, Türkiye'nin dünya devrimci hareketi içinde jeopolitik önemi, kendisinin taşıdığı önemden çok fazladır. Bu ise, emperyalizmin, Türkiye'de, dünya ölçüsünde bir kere daha saygınlığım sarsıcı, açık terörcü baskılara girişmekte duraksamayacağının maddî kanıtı olmak gerekir.

IV. EMPERYALİST İDEOLOJİNİN ARACI OLARAK PANİSLAMİZMİN VE PANTÜRKİZMİN TÜRKİYE'DE DİRİLTİLMESİ

İngiltere, Hindistan başta olmak üzere, Uzak-Doğu yollarının geçiş noktası bulunan boğazlar üzerindeki dikkatini, Süveyş Kanalının açılmasıyla (1869) yavaş yavaş Süveyş'e kaydırarak 1875 yılında kanala sahip oldu. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğü kendi çıkarlarıyla birleşirken, şimdi, bu bütünlüğü, Uzak-Doğu yollarını güvenlik altına almasını kolaylaştıracak biçimde parçalamayı kendi çıkarına uygun buluyordu. İngiltere, güçlü donanmasıyla, denizaşırı yolları ele geçiriyor, denizaşırı sömürgeleri ellerinde tutuyor ya da sömürgelerine yenilerini katıyordu. Buna karşın, Almanya, karayolu ile ulaşabileceği Balkanlar ve Yakın-Doğuda etkin olmak, sömürgesiz sömürge politikası uygulamak, bir başka anlatımla, hammadde ve sınaî ürünleri için pazar sağlamak istiyordu. İmparator Wilhelm II'nin İstanbul'u ziyaretleri (1889 ve 1898) ile gelişen Türk-Alman yakınlaşması sonunda, Bağdat'ı Berlin'e bağlayacak demiryolunun yapımı Almanlara verildi. Böylece Almanya, Ber-

lin'den Bağdat'a o günün önemli ulaşım aracı demiryoluyla bağlanmak ve Basra Körfezini etkisi altına alarak, İngiliz donanmasının karadan önünü kesmek istiyordu. Bağdat'a inen demiryolunun bir hat ile İskenderun'a bağlanması düşüncesi de, gene Akdenize açılmak ve Süveyşi denetleyebilmek amacını güdüyordu.[21] Ruslar ise, Musul-Bağdat hattını ele geçirmeyi, bu arada İskenderun'a inmeyi tasarlayacaklardır.[22]

Kısaca anahatlarını vermeye çalıştığımız faaliyetler, Birinci Dünya Savaşına öngelen ve bu savaşın temelini oluşturan hususlardır ve amacı Uzak-Doğu yollarım, Osmanlı İmparatorluğu toprakları *üzerinde* ele geçirmek eğilimini taşımaktadır. Emperyalist ülkeler, özellikle İngiltere ve Fransa ile Almanya, Türkiye içinde emperyalist çıkarları doğrultusunda iktidarlar için savaşım veriyorlardı. Savaştan kısa bir süre önce, 1913'ün sonlarında, İngiliz siyasetinin yandaşı Kâmil Paşanın sadareti, Alman siyaseti yandaşı Enver Paşa tarafından ele geçiriliyordu.

Alman emperyalizminin çıkarları Irak'a uzandığına göre, Türkiye'yi, hem bu hattı tutmaya ve hem de İran ve Türkistan'a uzanan bir koridor açarak bu merkezlere Rusların sarkmasını önlemeye yöneltecek bir siyasal öz bulunması gerekirdi. Türkiye'yi Irak'a yöneltmenin ideolojik dayanağı *islamcılık* ve Türkistan'a yöneltmenin ideolojik dayanağı ise *turancılık* olabilirdi. Alman emperyalizmi, müslümanların halifenin başkanlığında birliğini sağlamak için islamcılığı, Türklerin bütünlüğünü sağlamak için ise turancılığı, diriltilmesi gereken ideolojiler olarak görüyorlardı. Elbette bu iki politika, bir *savunma* politikası değil, bir *saldırı* politikasıydı, oysa dağılmakta olan Türklerin yeni topraklar ardında koşmalarının aklauygun hiç bir nedeni yoktu. Bir tek nedeni vardı, o da Alman emperyalizminin çıkarları bu topraklarda idi, ve Türkler, Enver'in kişiliğinde, panislamizm ve panturanizm etkisi altında, Alman emperyalizminin özlemlerini dile getirmekteydiler. Mustafa Kemal, 20 Eylül

[21] Hand Rohde, *Asya İçin Mücadele*, 1. Kitap, *Şark Meselesi*, Askerî Matbaa, İstanbul 1932, s. 23.

[22] Bkz: Fevzi Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri*, Genelkurmay Matbaası, Ankara 1936, s. 157.

1917'de, Enver'e verdiği raporda, hedefimiz saldırmak değil, savunmak olmalıdır. *Türkiye*'yi savunmak zorundayız. Artık Osmanlı İmparatorluğu için tek bir asker bile feda edilmemeli, Türkiye için saklanmalıdır."[23] diyordu. "Alman danışmanlar ise, Enver Paşa ile birlikte Türk ordusunun saldırıları için planlar hazırlıyorlardı. Bunlar *Alman tekelci sermayesinin yayılma özelliklerine tıpatıp uygun düşüyordu.*"[24] Enver'in çevresindeki jön Türklerin "topraklar ele geçirmek amacı"nı "onların milliyetçi dargörüşlülüğü ve şovenist ele geçirme tutkusu ile açıklama" mümkündü.[25] "Baron von Wangenheim ve Türk ordusunun, Alman Genelkurmay Başkanı General Bronsart ile olan anlaşması gereğince" Enver, "pantürkizmin ve panislamizmin ele geçirme planlarını gerçekleştirmek istiyordu. 19 Aralık 1914'te saldırıya geçen ordunun ilerleme yönü Azerbeycan-İran-Hindistan'dı".[26] Enver, 1 Kânunuevvel 1330 (14 Ekim 1914)'da "Karargâhı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürü Kaymakam Kâzım Beye" yazdığı bir emirde, onun, Alman emperyalizminin çıkarları doğrultusunda geliştirilmiş olan pantürkizmini ve panislamizmini açıkça belgelemektedir. Kâzım Beye yazılan emir şöyle: "1. Vazifeniz, fırkanızla İran'a yürümek ve Tahran'ı işgal ile İran hükümetini Rus nüfuzundan tahlis eylemek, mümkünse Türkistan dahilinde isyan çıkartmaya çalışmak ve geçtiğiniz yerleri Rus ve İngilizler aleyhine tahrik etmektir. Efganistan cihetine tesire çalışmanız muvafık olur. 2. Bağdad'ın İngilizler eline düşmemesi için iktiza ederse İran'a girmezden evvel Bağdad'a yürüyünüz. 3. Tebriz üzerinden Dağıstan'a ilerleyecek olan Halil Bey fırkası ile irtibat tesis ediniz."[27] "Dersaadet [İstanbul] Merkez Kumandanı Kaymakam Halil Beye" yazdığı emirde de[28] aynı sonuçlar yeralmaktadır. Bu tarihten kısa bir süre sonra Enver, Kafkas Ordusunun komutanlığını bizzat yüklenerek, sonal amacı Hindistan olan saldırıya geçecektir.

Buraya kadar saptanılan şey şudur ki, Alman tekelci

[23] Johannes Glasneck, *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 70.
[24] Aynı yapıt, s. 50.
[25] Aynı yapıt, s. 48, 49.
[26] Aynı yapıt, s. 53-54.
Fevzi Çakmak, adı geçen kitap, s. 45-46.
[28] Aynı kitap, s. 46-47.

burjuvazisinin çıkarlarına uygun hedeflere Türklerin yöneltilmesi ve bir saldırı politikası izlenmesi, dağılmakta olan imparatorluğun içinde canlı duran pantürkizm ve panislamizm gibi akımların diriltilmesiyle mümkün hale gelmiştir. Bizim için önemli olan, Alman faşizminin kabarış yıllarında, Alman emperyalizminin, Türkiye'de, bu kez eskisi kadar canlı olmayan, ama Birinci Dünya Savaşı sırasında diriltilerek belirgin ideolojiler haline gelen pantürkizmi ve panislamizmi *yeniden* diriltmeye çalışacağıdır.

V. ALMAN FAŞİSTLERİNİN TÜRKİYE'DE TURANCILIĞI GELİŞTİRME GİRİŞİMLERİ

"Alman emperyalistleri —diyor Johannes Glasneck—, *1933 yılında faşist diktatörlüğün kurulmasından sonra** Avrupa'da egemenliği ele geçirme ve son olarak da dünya egemenliğine ulaşma yolundaki savaşımlarının ikinci dönemine başladıklarında, Wilhelm döneminin Bağdat demiryolu politikasına da başvurdular. Bazı alanlarda yöntemlerini ne de olsa azçok değiştirmek zorunda kalmışlardı ama hedef gene eskisi gibiydi: Alman tekelcileri, faşist yoldan 'yeni bir düzene sokmak' istedikleri Avrupa ile sımsıkı bağlamaya çalıştıkları Türkiye, İran ve Arap ülkelerini zengin ve aynı zamanda ucuz hammadde kaynakları olarak görüyorlardı. İngiliz donanması savaş sırasında denizaşırı yolları kapatsa bile, Balkanlar gibi Yakın-Doğu da, Alman savaş sanayiine petrol, krom, bakır ve mangan cevheri, pamuk ve tiftik sağlayabilirdi. Alman generalleri, Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi, İngiltere ile Fransa'nın Yakın-Doğudaki durumunu ve Güney ve Kuzey Hindistan ile olan bağlarını Türkiye'yi çıkış noktası yaparak tehlikeye sokmak istiyordu."[29]

"Alman finans-kapitalinin temsilcileri, önce Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının *hızını yavaşlatmaya** çalıştılar."[30] "Alman tekelleri için sözkonusu olan, Türkiye'nin kaçınılmaz sanayi sürecine müdahale etmek ve onu kendilerine göre bir yöne çevirmekti."[31] Weigelt, 27 Ekim 1933'te verdiği konfe-

[29] Johannes Glasneck. *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 9-10.

[30] Aynı yapıt, s. 68.

[31] Aynı yapıt, s. 69.

* İtalikler benim. —*M.E.*

ransta, finans-kapitalin geniş bir programını açıklıyor, Türkiye'de *tarımın* çekirdek alan olmasını ve öyle kalmasını öne sürüyor, her türlü *sanayileşmenin* ise, ülkeden daha çok hammadde ve daha iyi hammadde, yarı-işlenmiş mallar sağlama amacına yönelik olması gerektiğini ileri sürüyordu.[32]

Hitler döneminde, Wilhelm dönemine göre, esasta değişen bir şey yoktu. Türkiye, başlangıçta, "sömürgesiz sömürge" olmakta, ayrıca, Hindistan yolunu kesmek için de Türkiye'ye aynı gelişme hedefi gösterilmekteydi. Alman basını Türk hükümetine "Türkiye'nin doğal gelişmesi, ne Balkanlar, Oniki Ada, ne de Kuzey-Doğu yönünde olabilir; bunun yönü, yalnız güneye doğru, Irak ve Musul'a gider." diye telkinde bulunuyordu.[33] Papen, "İngiltere'yi dize getirmek için Hindistan'a doğru ilerlemenin zorunlu" olduğunu[34] söyleyecektir. Alman emperyalistleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında, bunlarla yetinmiyor, Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nde yeralan Türk ulusal topluluklarını Sovyetler Birliği'ne karşı harekete getirmesi için, Türkiye'de, turancılığı geliştirmenin gereğini savunuyordu.

Von Papen'in önerilerine göre, savaş meydanlarında elegeçen Türk kökenli ve müslüman tutsaklar ayrı bir kampa alınacak, özel olarak yetiştirildikten sonra, Türkiye üzerinden eski yurtlarına geri gönderilecekler ya da görev verilerek uçakla yurtlarına indirileceklerdi.[35] Türk turancıları ve sığınıklar, savaş tutsakları kamplarındaki herkesi, Alman ordusu SS birlikleri tarafından meydana getirilen Kafkas, Tatar ve Türkmen birliklerine girmeye çağırdılar.

Kemal Atatürk "Panislamizm ya da pantürkizm siyasasının —diyor— başarı kazandığı ve bunların dünyanın herhangi bir bölgesinde uygulama alanı bulabildiği, tarihte görülmemiştir."[36] "Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, ulusal siyasadır. Ulusal siyasa demek-

[32] *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, s. 69.
[33] Fritz Rössler, *Welchen Weg geht die Türkei?*, Dresden 1940, s. 137'den aktarma, bkz: Johannes Glasneck, aynı yapıt, s. 17.
[34] Aynı yapıt, s. 101.
[35] Postdam Alman Merkez Arşivi, Alman Dışişleri Bakanlığı, Siyasal Daire, nº 61174, Bl. 24'ten alıntı için bkz: *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, s. 205.
[36] *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, s. 134; Kemal Atatürk, *Söylev*, II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 323.

le anlatmak istediğim şudur: *Ulusal sınırlarımız içinde,** her şeyden önce *kendi gücümüze dayanarak** varlığımızı koruyup, ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak. ..."[37]

Kemal Atatürk'ün panislamizm, panturanizm ile ulusal siyaseti birbirinin karşısına koymasına, panislamizm ve panturanizmi hayalci bir serüvencilik olarak, ulusal siyaseti "ulusal sınırlarımız içinde" "kendi gücümüze dayanarak" varlığımızı koruma ve geliştirme olarak nitelemesine karşın, atatürkçülüğü paravana yapan bazı turancılar, gene Kemal Atatürk'ün Alman ve İtalyan tekelci çevrelerinin en saldırgan unsurlarını temsil eden ve "büyük deliler"den biri olarak nitelediği Hitler'den yardım isteyerek yeni topraklar kazanma hayalini güdüyorlardı.[38] Nuri Paşa, Papen'in yardımıyla 1941'de Berlin'e giderek Müsteşar Weizsacker ve yardımcısı Woermann ile uzun görüşmeler yapmış,[39] General Hüsnü Erkilet, Papen'e başvurarak turancılık alanında kendisine görev verilmesini istemiş, Hentig ile birlikte doğu cephesinde yaptığı geziler sırasında, Alman-Türk işbirliği ile kurulacak büyük bir Turan imparatorluğuna ilişkin amaçlarını açıklamış,[40] Genelkurmay Başkanı Mareşal Çakmak, Berlin'de Dr. Harun ve Ankara'da General Mürsel Bakır yoluyla Hentig ve Papen ile ilişki kurmuştur.[41] "Çakmak, Kasım 1941'de, Harun aracılığı ile Hentig'e kişisel olarak turan konusuna büyük ilgi duyduğunu, bu yoldan Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkinin oluşturulabileceğini söylüyordu."[42]

[37] Kemal Atatürk. *Söylev*, II. s. 323.

[38] *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, s. 302. Kemal Atatürk, Hitler'i ve Mussolini'yi bir yerde "büyük deliler" olarak nitelerken, Mussolini'nin Habeşistan'daki "yaban" dediği insanları yığınlar halinde yoketmesi karşısında şunları da söyleyecektir: İnsanın "bu kendini beğenmişlik dağının asker çizmesi giymiş bir sırtlanın dünyasında yaşamak zorunda kalması üzücü değil midir?" (*Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, s. 297.) Atatürk'ün ölümünden sonra ise, Hitler, genel bir saldırı ortamının lehlerine oluştuğunu açıkladığı tabloda, Türkiye için de aynı ortamın doğduğunu 22 Ağustos 1939'da Askeri Toplantıda, şu sözlerle açıklamaktadır: "Türkiye'yi Mustafa Kemal'in ölümünden bu yana, darkafalı, kararsız, güçsüz insanlar yönetiyor." (*Nazi İmparatorluğu*, II. s. 825.)

[39] *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, s. 205-207.

[40] Aynı yapıt, s. 207.

[41] Aynı yapıt, s. 211.

[42] Postdam Alman Merkez Arşivi, Alman Dışişleri Bakanlığı, Siyasal Daire, n° 61174, Bl. 203'ten, bkz: adı geçen yapıt, s. 211.

* İtalikler benim. —*M.E.*

Mayıs 1942'de de, Çakmak, Harun yolu ile Hentig'e Türkiye'nin savaşa girmesini kaçınılmaz saydığını, Türk Ordusunun, Sovyetlerin Kafkas mevzilerine önden saldırmayacağını, İran yaylası üzerinden Bakü'ye ilerleyeceğini bildiriyordu.[43]

Küçük-burjuvazinin ilerici milliyetçiliğini Kemal Atatürk'ün ulusal siyasası, gerici milliyetçiliğini de turancılık denen pantürkizm oluşturuyordu. Bu nedenledir ki, pantürkizmi, turancılığı, kemalizm ile bağdaştırmak, kemalizme karşı çıkmadan turancılığa yönelmek mümkün değildir. Alman faşistleri, Türkiye'de Alman tekelci-burjuvazisinin çıkarları doğrultusunda basın, radyo, filmcilik, tiyatro, eğitim vb. alanlarına elattığı bir gerçektir. Ama turancılık konusunda, basının dışında, esas olarak Türk subayları üzerinde etkili olmaya çalışıldığı, konumuz bakımından ayrı bir anlam taşımaktadır. Yukarıya aktardığımız açıklamalara şunları ekleyelim:

"Türk subaylarını Alman militarizmine benzer biçimde eğitmek için sivil danışmanlar yanında askerî danışmanlar da —Moltke ve Liman von Sanders'in ardılları olarak— Türkiye'ye geldiler. Bunlar daha çok Versailles Antlaşması gereğince işsiz kalmış, 1925'ten bu yana Yıldız Harp Akademisinde öğretim yapan subaylardı. Yenik bir ülkenin temsilcileri olarak resmî makamlar için tehlikeli görünmüyorlardı. Türk genelkurmayı, piyade generali Mittelberger tarafından eğitilmişti. Kendisi, eski Belgrad Ataşemiliteri Faber du Faur'a göre, 'tam bir başarı' elde etmişti. 1942'de Mittelberger, Türk ordusunun Alman yöntemlerine göre yetiştirildiğini, Alman askerî edebiyatını büyük bir ilgi ile izlediğini, harp akademisinin tamamıyla Alman ilkelerine ve deneyimlerine göre çalıştığını sevinçle belirtiyordu. Türk genelkurmayının haberalma servisi, Birinci Dünya Savaşında Alman gizli askerî servisinin şefi olan Dışişleri Bakanı Albay Nikolay'ın isteğine göre biçimlendi. Gerçekten ordunun tüm orta ve üst dereceli subayları faşist öğretmenler tarafından eğitildi. Bu yüzden, Ankara'da Keller ve Papen gibi nazi diplomatlarının sık sık, Almanya'nın Türk subayları içinde sağlam siyasal dayanakları bulunduğunu söylemesine şaşmama-

[43] *Kemal Ataturk ve Çağdaş Türkiye*, s. 211, 212.

lıdır. Bu subaylarla ilişkiyi 1936'dan bu yana Ankara'daki askerî ataşe Rohde sürdürüyordu."[44]

Faşizmin, turancılığı canlandırma ve yineleme girişimleri, İkinci Dünya Savaşında, faşizmin yenilgisiyle birlikte, etkinliğini yitirerek geri çekilmekle birlikte, dünya faşizminin baş temsilcisi ABD tarafından canlandırılmaya ve geliştirilmeye hazır olarak korunabilmiş ve daha ilerdeki bölümlerde açıklayacağımız gibi, turancılığı, diğer gerici ideolojilerle birlikte, geliştirip canlandırmaya ABD emperyalizmi özel bir özen göstermiştir.

VI. AMERİKAN EMPERYALİZMİNİN "DOLAYLI SALDIRI" ÖRTÜSÜ ALTINDA TÜRKİYE'YE FAŞİZMİ İTHALİ

Türkiye'de bugün yoğunlaşan faşist baskı ve eylemlerin, Amerikan emperyalizminin emperyalist savaşım stratejisinin çağımıza uyarlanan bir tarzı olduğunu tam ve doğru olarak saptayabilmek için, emperyalist savaşın, özellikle Amerikan emperyalizminin geçirdiği biçimlerine bir gözatmak zorunluluğu vardır. Birleşik Devletler, tek başına atom bombasına sahip iken, nükleer silahlar ile, bütün dünyayı kendi politikası doğrultusunda hegemonyası altına alacağı düşünü uzun zaman sürdüremedi. Başlangıçta benimsenen genel savaş stratejisinden, sınırlı savaşlara yönelinmiş, ABD, hızla, "düşmanı", kendi öz güvenlik sınırlarının ötesinde karşılamak için, denizaşırı ülkelere ve düşmanla karşılaşılabilecek noktalara, özellikle Sovyetler Birliği sınırlarına kadar sokulma olanağı sağlayan ülkelere, üsler kurmak ve askeri kuvvet yığmak politikasına kaymıştır.[45] 1960'da, Samuel P. Huntington, önümüzdeki on yıl içinde, devletlerin sınırlarına doğrudan doğruya saldırı olanağının gittikçe zayıflayacağı görüşünü savunacak, bu tür "saldırıların" yerini, devletin *kendi sınırları içersinde* hükümet darbeleri, gerilla hareketleri ve iç savaşların alması olanağının arttığını söyleyecektir.[46] Birleşik Devletler emperyalist yazınında, "dolaylı saldırı" ola-

[44] Johannes Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, s. 76-77. —Belgeler ve kaynaklar için adı geçen yapıta bakınız—.

[45] Bkz: M. Fahri, *Amerikan Harp Doktrinleri*, Yön Yayınları, İstanbul 1965, 64-65 ve 62-63.

[46] Bkz: Samuel P. Huntington, "National Defense and the Compaign", *The New Leader*, 12 Haziran 1960, s. 18'den alıntı: aynı yapıt, s. 296-297.

rak nitelenen emperyalizme karşı yürütülen ulusal kurtuluş hareketlerinin yoğunlaşması karşısında, Birleşik Devletler, genel savaş ve sınırlı savaşın yanısıra "dolaylı saldırı"ya karşı yeni bir savaşım tarzı geliştirmiştir. Nitekim, Birleşik Devletler emperyalizminin en önde gelen adlarından Rockefeller Grubu tarafından hazırlanan bir raporda, şöyle denmektedir: "Bizim güvenliğimizi sadece açık saldırılar tehdit etmiyor. Bu açık saldırıların yanında, ondan *daha* tehlikeli, ama saldırı görünüşünde olmayan başka tür tehditler de vardır. Bu tehditler, içerden yapılmak istenen değiştirme ve dönüşümlerdir. Bu maskeli saldırılar, bazan iç savaş biçiminde, bazan devrimci hareket biçiminde, bazan demokratik akımlar ve reform hareketi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bizim amacımız bu ve buna benzer akımları önlemek olmalıdır."[47] Birleşik Devletler stratejisinin ağırlığı, genel savaştan sınırlı savaşa, sınırlı savaştan ise "dolaylı saldırı"ya karşı savaşa kaydırılmış; "Eisenhower Doktrini" ile, "uluslararası komünizmin silah kullanmadan, *dolaylı olarak da* saldırıya geçebileceği"[48] görüşü, Birleşik Devletler'in resmî ve genel dış politikası haline getirilmiştir.

Bu nedenledir ki, Birleşik Devletler, genel savaş ve sınırlı savaşın yanısıra ve bunlardan ayrı olarak, "dolaylı saldırı"ya karşı, başka devletlerin içişlerine müdahale etme politikasını geliştirmeye başlamış ve dünyanın stratejik bakımdan en önemli bölgeleriyle bu açıdan ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem göstermiştir. Nitekim, Birleşik Devletler başkanından jeopolitikçisine değin stratejik önemini vurguladıkları Orta ve Yakın-Doğuda, ikili anlaşmalar yoluyla, "dolaylı saldırı"ya karşı, Birleşik Devletler, ülkenin içişlerine müdahale etme olanağını elde etmeye çalışacaktır.

Orta-Doğunun stratejik önemi üzerine çok şey söylenmiştir. Kimisi, Orta-Doğuyu bir "kenar kuşak bölgesi" olarak nitelemiş, kenar kuşak bölgesine egemen olan devletin Avrupa ve Asya'ya egemen olacağını, "Avrasya'ya egemen olan" devletin ise, "bütün dünyaya sahip olacağı"nı söyle-

[47] "The Rockefeller Panel Reports", *Prospects of America*, s. 113-114'ten alıntı: aynı yapıt, s. 297.

[48] Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve Nato ve Türkiye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1968, s. 168.

miş;[49] kimisi, bu bölgeyi "eklem" bölgesi olarak ele almış ve Orta-Doğunun "hassas ve istikrarsız bir eklem" olduğunu vurgulamış;[50] kimisi, "kontak uçları" bölgesi içinde niteleyerek, Türkiye'yi (boğazlar ucunu), gizli ya da açık devamlı bir didişmenin varolduğu en önemli kontak uçlarından biri saymıştır.[51]

Emperyalizm ve onun temsilcileri, bu temel üzerinden yola çıkarak, Orta-Doğunun, doğal kaynaklar bakımından zengin, en işlek kara, hava ve deniz yollarının geçtiği, ve bu nedenle de iktisadî ve stratejik önemi olduğunu,[52] Eisenhower ise "dünyada Orta-Doğudan daha çok stratejik önemi olan bir bölge" bulunmadığını[53] belirtmiştir.

Orta-Doğunun yeraltı ve yerüstü servetleri bakımından (özellikle petrol) pek zengin, kara, hava ve deniz trafiğinin en yoğun olduğu bir bölge olması, ve özellikle Türkiye gibi Sovyetler Birliği topraklarına komşu ve en yakın ülkeleri içermesi, Birleşik Devletler'i bu bölgeye özel bir önem ve özen göstermeye götürmüştür. Nitekim 1955 yılında, bu bölgedeki gerici güçleri örgütlendirmek için Bağdat Paktını (bugünkü adıyla CENTO'yu) kurmuş, "patron Amerika ise, paktın niteliğini gizlemek için resmen üye olmamıştır".[54] Çünkü "yerel kuvvetlerin bütün komuta ve idari organları Amerikan uzmanları tarafından kontrol edilmeli, ama bu kontrol işleri *o ülke kamuoyundan gizli tutulmalı*"ydı.[55]

Birleşik Devletler, Bağdat Paktındaki "Nüfuzunu biraz olsun gizleyebilmek için paktın resmen üyesi olmadı", ama ekonomi, askerlik ve "*yıkıcı faaliyetler*"le savaşım komitelerine *üye olarak,* bütün toplantılara aktif olarak katıldı.[56] Birleşik Devletler, Bağdat Paktına doğrudan değil de,

[49] Nicholas Spykmen, *American strategy and World Politics*, New York 1942'den alıntı: Doç. Dr. Türkkaya Ataöv, *Amerika, Nato ve Türkiye*, Aydınlık Yayınevi, Ankara 1969, s. 244.

[50] Tuğamiral Pierre Celerier, *Jeopolitik ve Jeostrateji*, s. 74.

[51] Mustafa Ok, "Jeopolitik İktisat", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1965, s. 2

[52] *Ayın Tarihi*, n° 149, Nisan 1946, s. 220-225'ten alıntı: *Nato ve Türkiye*, s. 91

[53] D. A. Rostow, "Defence of the Near East", *Foreign Affairs*, s. XXXIV, n° 2, Ocak 1956, s. 273'ten alıntı: *Amerika, Nato ve Türkiye*, s. 244.

[54] Mehmet Emin Bozarslan, *Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu*, Ant Yayınları, İstanbul 1969, s. 255.

[55] G. Snyder, *Deterence and Defence*, s. 23-28'den alıntı: *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 311.

[56] Bkz. Doç. Dr. Türkkaya Ataöv, *Amerika, Nato ve Türkiye*, s. 248.

dolaylı olarak girerek, Bağdat Paktı üyesi ülkelerin hükümetleriyle yaptığı Mart 1959 tarihli ikili anlaşmalarla, Türkiye, İran ve Pakistan'a *müdahale hakkını*, bir Birleşmiş Milletler ilkesi derekesine yükseltti.

5 Mart 1959'da Ankara'da Amerika Dışişleri Bakanı Dulles ile Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu arasında imzalanan ikili anlaşmaya göre, Birleşik Devletler, "Türkiye'nin siyasal bağımsızlığına [!!] ve toprak bütünlüğüne yapılacak her türlü tehdidi, *gayet ciddî* bir şekilde tetkik edecek", buna karşın, Birleşik Devletler, doğrudan doğruya ya da dolaylı saldırı, sızma, yıkıcı faaliyetler, sivil saldırı durumlarında Türkiye'ye *müdahalede bulunacak* ya da *yardım edecektir.*[57]

İkili anlaşmayı eleştiren Şevket Süreyya Aydemir, "Yıkıcı faaliyet nedir?" —diye soruyor ve devam ediyordu— "Dolaylı saldırı, sivil saldırı nedir? Bunların ne başı, ne de sonu tarif edilmiş değildir. Örneğin Ankara'da bir üniversitede, Amerikan elçisinin otomobilinin yakılması bir yıkıcı faaliyet midir? ya da, İzmir'in tam kurtuluşuna kavuştuğu gün, Amerikan 6. filosunun İzmir'i ziyarete gelişi ve sokaklarda kurtuluş şenlikleri yapan halkın ve üniversitelilerin etrafında birtakım gösterilerde bulunması sırasında çıkan olaylar, sivil saldırı ya da yıkıcı faaliyet midir? Bunların takdiri Amerikalılara aittir. Çünkü bizzat Zorlu, bu konularda takdirin Amerikalılara ait olduğunu, 4 Nisan 1960'ta bile, ... savunuyordu."[58]

Bu müdahale hakkına karşılık, Türkiye, Birleşik Devletler'den ne güvence alıyordu? "Türkiye'nin siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı yapılacak her türlü tehdidi, ciddî bir şekilde tetkik etmek.." D. Acheson'un sözleri, iki tür müdahalenin amacını da açıklamaktadır: "Uluslararası ihtilâflı sorunlara —diyor Acheson—, Amerika'nın derhal müdahale etmesi yolundaki demeç ve görüşler, *yanlış anlaşılmıştır.* Bu görüşü şöyle anlamak ve yorumlamak gerekir: Amerika silahlı kuvvetleri, *ancak, Amerikan çıkarları gerektirdiği takdirde müdahale edecektir.*"[59]

[57] Bkz: Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s. 330-331.

[58] Aynı kitap, s. 331.

[59] M. Fahri, *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 98.

Amerikan savaş stratejisinin izlediği çizgiyi kısaca özetleyelim:

1° genel savaş; 2° genel savaş ve sınırlı savaş; 3° genel savaş, sınırlı savaş ve "dolaylı saldırı"ya karşı müdahale. Bunlar Birleşik Devletler'in "açık ve resmî olan politikası"dır. Amerika Birleşik Devletleri, ayrıca, CENTO'nun (Bağdat Paktının) "yıkıcı faaliyetler" komitesi üyeliğiyle, Türkiye'de, "dolaylı saldırı" niteliğinde bulduğu, ulusal bağımsızlık savaşımlarından demokratik ve reformist savaşımlara kadar, ilerici ve devrimci her türlü hareketi, hareketin oluştuğu andan itibaren, içten durdurmak, geriletmek, ezmek için ikinci bir politika, "resmî olmayan ve gizli politika"[60] gütmektedir. Bizim esas konumuz da budur. Çünkü, daha önceki savaşlar, faşizm *tehdidini* içinde taşımaktaydı ve bu ölçüde de düşman, görünür bir düşmandı, mücadele edilmesi zor olsa bile, düşmanın kimliği belliydi ve tehdit, tehdit olarak kabul edildiği ölçüde faşizmin varlığından sözedilebilirdi. Oysa "resmî olmayan", "gizli politika" ile Birleşik Devletler, Türkiye'de parlamentonun ve diğer demokratik kurumların varlığı altında, her türlü anti-demokratik açık terörcü eylemleri yaygınlaştırarak, faşizme yeni bir nitelik kazandırmıştır.

Bu niteliğin bellibaşlı iki yönü vardır: birincisi, faşizm, emperyalist ülkeden, metropolden, "kendi öz güvenlik sınırları"ndan çıkmış, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere emperyalizm tarafından ihraç edilmiştir, *kökü dışardadır*; ikincisi, —aşağıda açıklayacağımız yöntemlerle— başta parlamento olmak üzere diğer burjuva demokratik kurumların varlığına dokunmadan, demokratik hareketleri açık terörist eylemlerle bastırmaya yönelmiştir.

VII. AMERİKAN HÜKÜMETİNİN FİNANS-KAPİTAL İLE İÇİÇELİĞİ

Bu kökü dışarda faşizmin, kökeninde finans-kapitalin en emperyalist unsurlarının yer aldığını açıklama gereği vardır.

Dünya kapitalist sistemi içersinde yarı-bağımlı ülkelerde uygulanan faşizm, geniş ölçüde ABD emperyalizminin ese-

[60] Burnham, *Containment or Liberation*'dan alıntı: *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 113.

ridir; ABD emperyalizmi, bu emperyalist devletin kişiliğinde, ABD Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından yürütülür. Konsey üyelerinin tümü, bir ya da birkaç tröste, ya doğrudan ya da dolaylı olarak bağlıdır. İkinci Dünya Savaşından sonraki bir döneme ilişkin aşağıdaki veriler, ABD dış politikasının arkasında, *yalnızca* tröstlerin bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İncelenen dönemde Başkan olan Güvenlik Konseyi üyesi D. Eisenhower, bütün büyük tekellere; Başkan Yardımcısı R. Nixon, California tröstler grubuna, Dışişleri Bakanı J. F. Dulles, Rockefeller Grubuna ve National City Bank'a; Savunma Bakam C. Wilson, Du Pont Grubuna ve Morgan Grubuna; Maliye Bakanı G. Humphrey, Clevelang Grubuna; Devlet Seferberlik Dairesi Başkanı A. Flemming, National City Bank'a; Genelkurmay Başkanı A. Radford, bütün büyük tekellere; Bütçe Genel Müdürlüğü Direktörü P. Brundage, Rockefeller Grubuna ve bütün tekellere; CIA Başkanı Allen Dulles, Rockefeller Grubuna ve National City Bank'a; Atom Enerjisi Komisyon Başkanı Lewis Strauss, Rockefeller Grubuna; Soğuk Harp İşleri Müşaviri W. Jackson, Rockefeller Grubuna; Güvenlik Sorunları Müşaviri D. Anderson, Texas Grubuna bağlıdır.[61] "1953-1954 yıllarında Beyaz Saraya öğle yemeğine davet edilen veya alıkonulan özel misafirlerin" 474'ünden 294'ü kapitalist, yalnızca 8 tanesi işçi sendikaları temsilcisidir.[62]

1944-1952 döneminde, ABD *Dışişleri Bakanlarının* bağlı bulundukları firma ve bankalar ise şöyledir: 1° Edward R. Stettinius, Morgan'ın küçük oğlunun ortağı ve United States Steel tröstünün direktörü; 2° James F. Byrnes, Morgan firmasının Newmont Mining Yatırım Bankası direktörü; 3° Dean Acheson, Morgan firmasına bağlı Covington-Burling şirketinin hukuk başmüşaviri; 4° Lewis Douglas, Morgan firmasının ünlü maliye uzmanı ve firmanın malî işler sorumlusu; 5° George W. Perkins, Morgan'ın oğlunun iş ortağı.[63]

Görülmektedir ki, kendi ülkesinin dışına faşizmi ithal etmiş bulunan ABD hükümeti, bir avuç finans-kapitali temsil etmektedir, diğer ülkelerde olduğu gibi Orta-Doğuda da,

[61] M. Fahri, *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 145, 146-147.
[62] *US News and World Report*, 4 Şubat 1955'ten alıntı: aynı yapıt, s. 161.
[63] M. Fahri, *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 163-164.

ve özellikle Türkiye'de, yeraltı ve yerüstü zenginliklerini sömüren, bu ülkeleri, emtia ihraç pazarı ve sermaye yatırım alanı olarak kullanan, stratejik önemi dolayısıyla bölgede denetimi elinde tutarak, Sovyetler Birliği'ni çeviren ve ona en yakın olan bu bölgede üsler kuran, ulusal bağımsızlık ve demokrasi hareketlerini bastırmak için müdahale hakkı alan ve ensonu, açık ve resmî politikası yanında, gizli ve resmî olmayan bir politika yürüterek ülkenin içişlerinde etkin bir rol oynayan, finans-kapitalin en emperyalist unsurlarıdır.

VIII. DOLAYLI "SALDIRI" VE FAŞİZM

Rockefeller Grubunun hazırladığı rapora bir kez daha dönelim. Bu raporda "... açık saldırıların yanında, ondan daha tehlikeli, ama saldırı görünüşünde olmayan başka cins tehditler de vardır. Bu tehditler *içerden yapılmak istenen* değiştirme ve dönüşümlerdir. Bu maskeli saldırılar, bazan iç savaş biçiminde, bazan devrimci hareket biçiminde, bazan demokratik akımlar ve reform hareketi biçiminde karşımıza çıkmaktadır." deniyor ve devam ediliyordu: "Bizim amacımız, bu ve buna benzer akımları önlemek olmalıdır. ... Bu zorunlulukla yapılacak askerî müdahale, ne klasik askerî stratejiye uymakta, ne de geleneksel diplomatik müdahaleye benzemektedir. *Bu askerî müdahalenin kendine özgü bir biçim ve niteliği vardır.*"[64]

Ayaklanmaları Bastırma Hareketleri Teori ve Tatbikatı adlı kitabında David Galula, yerel devrimci savaşların, kapitalizm ve emperyalizme karşı olan *dünya çapında savaşın bir parçası* olduğunu[65] belirtmekte, Prof. Rostow ise, raporunda, "*bütün* ulusal kurtuluş hareketleri"nin komünist hareketler olduğunu, ve bu nedenle ezilmesi gerektiğini[66] ileri sürmekte, Şubat 1966'da Johnson, Türkiye'den sözettiği konuşmasında, komünist "saldırganlar"ın, —Vietnam'da başarıya ulaştıkları takdirde— kurtuluş savaşı yoluyla başarıya ulaşma inancına kapılacaklarını[67] söylemektedir.

[64] *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 297, 298.
[65] *Ayaklanmaları Bastırma Hareketleri Teori ve Tatbikatı*, Genkur Basımevi, Ankara 1965, s. 52.
[66] Bkz: M. Emin Değer, *CIA, Kontrgerilla ve Türkiye*, Ankara 1977, s. 143.
[67] Bkz: Aynı yapıt, s. 144.

Dolaylı saldırının niteliği açıktır. Dünya kapitalizmine, emperyalizme karşı verilecek her tür ulusal kurtuluş savaşımı, ister iç savaş biçiminde, ister devrimci hareket biçiminde, ister demokratik akımlar biçiminde, ister reform hareketleri biçiminde olsun, dolaylı saldırıdır ve "komünist" nitelikte olduğu için de ezilmelidir. Birleşik Devletler'in, iç savaş biçimine ulaşmış ulusal kurtuluş hareketleri karşısında açık terörcü diktatörlük yolunu seçtiğine, yakın günlerin Vietnam'ı canlı tanıktır. Bizim için şu anda önemli olan, özünü ulusal kurtuluştan ve bağımsızlıktan alan devrimci hareketlerin, demokratik akımların, hatta ilerici reformların, emperyalizm tarafından dolaylı *saldırı* sayılması ve Birleşik Devletler'in bu hareketleri önleme yöntemleridir.

Faşizm, açık terörcü diktatörlüğünü, kitle temeline dayandırmak için, iki yol izler: ya geniş bir kitle tabanı yaratarak iktidara gelir, ya da "devletin silahlı güçlerine dayanarak gelen faşizm aynı zamanda devlet organlarını da kullanarak temelini genişletmeye" çalışır.[68] Bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde ABD kökenli faşizm, bu iki yolu da zincirleme olarak kullanmaktadır. Çünkü, faşizm artık ve özellikle yabancı ülkelerde, parlamentoyu ve diğer demokratik kurumları, "kurum" olarak *muhafaza ederek* açık kanlı diktatörlüğünü sürdürme olanağını da bulmuştur, ve bu nedenle de bazı ülkelerde faşist iktidarların varlığı, sürekliliğini koruyabilmek için, genel oya gereksinme duymaktadır. Bu iktidarlar, devletin silahlı güçlerine dayanarak iktidara gelebileceği gibi, genel oy yoluyla da iktidara gelmiş olabilir.

Demek oluyor ki, faşizm için bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, birincil sorun, devletin silahlı güçlerini ele geçirerek olsun, bir başka yoldan olsun, kendisi için bir kitle tabanı yaratmaya gereksinme duymuş olmasıdır. "Konvansiyonel olmayan savaşlarda —diyordu Franklin A. Lindsay—, *öncelikle toplumun desteğini kazanmak gerekir*. Toplumun desteği sağlandığı ölçüde, o topluma *kendi görüş ve ideolojimizi empoze edebiliriz.*"[69]

Toplumun desteğini sağlamak için izlenen politika ise

[68] Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, s. 132.
[69] M. Fahri, *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 309.

"resmî olmayan ve gizli politika"dır, "o ülke kamuoyundan gizli tutulmalı"dır.[70]

Toplumun desteğini kazanması için, normal bir savaşta, görevi, yalnızca düşmanı yenmek olan *asker*, politikadan uzak tutulmakla birlikte, "ayaklanmaları bastırma hareketlerinde halkın yardımını kazanmak ... için, *pratik siyasetle* meşgul olmalıdır".[71] Bunun anlamı şudur ki, asker, genel politikadan uzak tutulmalı, ama genel politik perspektifi *olmayan* bir iç politikaya *karıştırılmalıdır*. Amerikan emperyalizminin, devletin silahlı diğer güçleri için de aynı şeyi önerdiği, hemen düşünülmek gerekir, çünkü kolluk kuvvetlerinin, askerden çok, genel politik perspektiften yoksun bir iç politika batağına saplanacağı, ona yüklenen görevin doğasında vardır. David Galula, ayaklanmaları bastırmak için bir lidere, ve "*bir siyasal partinin kılavuzluğuna* gereksinme" olduğunu belirttikten sonra, özellikle "daimî kuvvetler için *devamlı yardımcı kuvvetler temin etmek*",[72] "*yarı*-askerî güçlerin yetiştirilmesine yardımcı olmak"[73] gereğini vurgulamaktadır. "Birleşik Amerika —diyordu *Newyork Herald Tribune*, 1961'de—, yerli kuvvetleri *komandocu-partizan yöntemlere göre eğitmeli* ve gerekli silah ve malzemeyle donatmalıdır."[74]

David Galula'nın, toplumu, devrimci ve ilerici güçlerin desteğinden koparmak, kendi faşist güçleri tarafına kazanmak için önerdiği yöntemlerden biri de şöyle: "Halkı mukavemetçilerden ayırmak için, sanki ayaklanma kuvvetleri tarafından yapılıyormuş gibi, müdahale kuvvetlerince, zulme kadar varan haksız muamele örnekleri ile *sahte operasyonlara* başvurması tavsiye edilir."[75]

[70] *Amerikan Harp Doktrinleri*, s. 113 ve 311.

[71] David Galula, *Ayaklanmaları Bastırma Hareketleri Teori ve Tatbikatı*, s. 80'den alıntı: M. Emin Değer, *CIA, Kontrgerilla ve Türkiye*, s. 116.

[72] Galula, adı geçen yapıt, s. 311.

[73] Aynı yapıt, s. 103.

[74] M. Fahri, adı geçen yapıt, s. 301.

[75] Galula, adı geçen yapıt, s. 301. Ülkü Ocaklarının MHP ile ilgisi ve eylemleriyle ilgili olarak Yenimahalle Savcılığına verilen emniyet raporunda, Ülkü Ocaklarının bazı şubelerinde, AİD'nin bazı propaganda broşürlerinin ele geçtiği açıklanmıştır. Gene aynı raporda, Ülkü Ocaklarının bazı şubelerinde "Komünist Gençlik Teşkilâtı" amblemli teksirler bulunduğu da açıklanmıştır. (*Günaydın*, 8 Temmuz 1976.) Senato Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan bir raporda ise, "öğrenci olaylarında ajan ve provakatörlerin görev aldığı" saptanmıştır (*Cumhuriyet*, 22 Nisan 1977).

Tablo açıktır sanırız: genel siyasal perspektiften soyutlanmış, iç politika batağına gömülmüş devletin silahlı güçleri, ve onun yanında, ona yardımcı kuvvetler, *yarı-askerî kuvvetler*, müdahale hareketini yürütecek lider ve lider kadrosu, harekete kılavuzluk edecek bir siyasal parti, "haber alma ve kontrol şebekeleri ve propaganda grupları kurulması",[76] halkı devrimcilerden koparacak *zulme kadar* varan sahte operasyonlar düzenlenmesi. Amaç, toplum desteğini, kitle tabanını, devrimci, ilerici, demokrat unsurlardan koparmak ve faşizme bir kitle tabanı oluşturmaktır.

IX. FAŞİZM VE CİA

1965 sonu itibarıyla Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin en büyük kısmı, %30,35'i ABD'ye aittir[77] ve yabancı sermayenin genel olarak miktarı değişmiş olmakla birlikte, ABD'nin bu oranı koruduğu açıkça söylenebilir. ABD'nin dünya emperyalizminin jandarmalığını üstlendiği gözönünde tutulacak olursa, bu oranın pek önemli olmadığı da anlaşılacaktır. Çünkü, Türkiye'de, *yalnızca* ABD emperyalizminin üs, istasyon ve haberleşme merkezleri bulunmaktadır ve 30 Temmuz 1963 durumuna göre, ABD'nin Türkiye'de 99 adet hava üssü, istasyonu ve haberleşme merkezi vardır.[78] Resmî olmayan rakamlara göre, bundan on yıl kadar önce 35 bin ABD askerî ve sivil görevli, Türkiye toprakları üzerinde görev yapmaktaydı. Akdenizde 6. filo, yalnız ABD emperyalizminin değil, dünya emperyalist sistemin koruyuculuğunu üstlenmiş durumdadır. Bu nedenledir ki, ABD emperyalizmi, Türkiye'de, yalnızca ABD emperyalizmini değil, dünya emperyalist sistemini korumak için bulunmaktadır. Ne var ki, ABD, dünya emperyalist sistemini, daha önce belirttiğimiz gibi, biri açık ve resmî ve öbürü gizli ve resmî-olmayan iki yoldan yürütmektedir. ABD emperyalizminin gizli ve resmî-olmayan politikasını, Başkan Truman zamanında CİA içinde kurulan "gizli politik hareketi yürütmek-

[76] Galula, adı geçen yapıt, s. 111.

[77] Kâzım Oksay, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırım Kılavuzu*, İstanbul 1967, s. 5.

[78] Bkz: Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, Ekim Yayınları, Ankara 1970, s. 312-318.

le" görevli Politik-Düzenleşme dairesi yönetmektedir.[79] Senato Silahlı Komisyon üyelerinden Senatör Joseph Clark, 1962'de, "Bugün artık Amerika'da *herkes* —diyordu—, CİA'nın Orta-Doğuda politikanın tam ortasında olduğunu biliyor".[80] CİA, dört şubeye ayrılmıştır, ve bunlardan Plan Şubesi, "CİA'nın maskelenmiş silahlı faaliyetlerini yürütür, dış ülkelerdeki bütün özel harekât, bu şubenin sorumluluğu altında hazırlanmıştır".[81] Amerikan Haberler Merkezi müdür yardımcısı Donald M. Wilson, 1963'te, Senato Dışişleri Komisyonunda yaptığı konuşmada "CİA ve *öteki istihbarat örgütleri ile* çok sıkı işbirliği halinde" çalıştıklarını söylemiştir.[82] CİA'nın diğer şubelerinden biri de istihbarat şubesidir. "İstihbarat Şubesi, gizli ve açık kaynaklardan elde ettiği bilgilere dayanarak yeryüzündeki herhangi bir hükümetin ekonomik, sosyal ve politik durumları hakkında raporlar hazırlar. Bu şube ayrıca üç bölüm halinde çalışır. Birinci bölüm, dünyanın kaynaşma halinde olan bölgelerinde meydana gelmesi muhtemel olaylar üzerine uzun vadeli tahminlerde bulunur. İkinci bölüm, mevcut durumlardaki günlük gelişmeleri izler. Üçüncü bölüm ise, CİA'nın faaliyetlerindeki eksik ve hatalı noktaları saptar."[83]

Açıktır ki, CİA, ABD emperyalizminin, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, gizli ve resmî-olmayan politikasını yürüten örgüttür, ve bu ülkelerde, faşizmi, maskelenmiş silahlı faaliyetler ve "özel" harekâtla gerçekleştirmektedir.

CİA, Küba'da, Guatemala'da, Endonezya'da, Vietnam'da, Laos'ta, İran'da, Burma'da, Yunanistan'da, Şili'de, Arjantin'de vb. maskeli silahlı faaliyetler ve "özel" harekâtıyla, faşizmi gerçekleştiren kurumdur. 1960 Kıbrıs bunalımı sırasında, sorunu, pek ihtiyatlı da olsa, ulusal çıkarlar açısından koyduğu için, CİA ajanı General Porter'ın Türkiye'yi ziyaretinden sonra, hükümetten çekilmek zorunda bırakılan İsmet İnönü şöyle diyordu:

"Daha bağımsız ve şahsiyetli bir dış politika izlenme-

[79] Bkz: David Wise. B. Ross, *Görünmeyen Hükümet CİA*, Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 55-57.
[80] Aynı yapıt, s. 63.
[81] Aynı yapıt, s. 69.
[82] Aynı yapıt, s. 69.
[83] Aynı yapıt, s. 69-70.

sini istiyorsunuz. Herkes aynı şeyden bahsediyor. (...) Bir görev veriyorum. Neticesi *bana gelmeden Washington'un haberi oluyor. Sonucu memurumdan önce, Amerikan sefirinden öğreniyorum.* (...) Ancak, bu meselenin üstüne, vakit geçirmeden eğilmek lâzımdır, yoksa bağımsız dış politikadan bahsedilemez. Hatta iç politikada bile bağımsızlık düşünülemez. Yapamazsınız bağımsız politika."[84]

1960 Kıbrıs bunalımı, yalnızca ulusal savunma gücümüzün Birleşik Devletler'e bağımlılığını gözler önüne sermedi, CİA'nın, Türkiye'de hükümet devirip, hükümet kurduğu da kamuoyunca sezilir oldu. Ayrıca bu olay, CİA'nın Türkiye'de ilk faaliyeti değildi ve son faaliyeti de olmadı. Bir yandan kapitalizmin gelişmesi sonucu burjuvazi ve proletarya arasında çelişkiler yoğunlaşırken, öte yandan kazanılan yeni demokratik haklar, sınıf savaşımını yeğinleştirdiği ölçüde, CİA'nın faaliyetleri, Türkiye'de de, "özel harekât"a ve "maskeli silahlı faaliyet"e dönüşüyordu.

Açıktır ki, CİA, Amerikan emperyalizminin, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde gizli ve resmî-olmayan politikasını gerçekleştiren örgüttür. Amerikan emperyalizmi, emperyalizmin doğası gereği, dünya faşizminin kalesi durumundadır. Amerikan emperyalizmi, örtülü olarak yürütmekte olduğu dünya ölçüsündeki savaşta, faşizmin *kendisi* olarak, *bizzat faşizm olarak* sahnededir ve CİA, bunu *çağdaş* örtüsü içinde, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, her gün, her saat yinelemeye devam etmektedir. Bu ülkelerde ortaya çıkan, gelişen faşizmi, CİA'dan, CİA'yı ise ABD emperyalizminden ayırma olanağı yoktur. Türkiye'de faşizmin iktisadî temeli emperyalizm, ve özellikle ABD emperyalizmidir; CİA ise, ABD emperyalizminin gizli ve resmî-olmayan politikasını, maskeli silahlı faaliyetlerle, özel harekâtlarla gerçekleştiren örgütün adıdır.

X. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE FAŞİZMİN KİTLE TABANI OLUŞTURMASININ İKİ İDEOLOJİSİ: TURANCILIK VE İSLAMCILIK

Faşizmin tanımını bir kez daha yineleyelim: "Faşizm,

[84] M. Şükrü Koç, *Emperyalizm ve Eğitimde Yabancılaşma*, Ankara 1970, 165-166.

finans-kapitalin, en gerici, en şoven, en emperyalist unsurlarının açık terörcü diktatörlüğüdür." Bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde faşizm, bu ülkelerde gerici ve şoven eğilimleri canlandırıp besleyerek, kendine bir kitle tabanı yaratmada ideolojik bir dayanak arar.

Türkiye'nin tarihsel geleneğinde bellibaşlı üç gerici eğilim vardır. Osmanlı İmparatorluğu, büyüme ve gerileme döneminde, diğer devletler yanında sürekli olarak çarlık Rusyası ile savaşım içinde olmuş ve geleneksel bir "moskof" düşmanlığı İmparatorluk döneminde canlı kalmıştır. Bu geleneksel düşmanlık, çarlık Rusyası'nın yerini, Büyük Ekim Sosyalist Devrimiyle Sovyetler Birliği aldıktan sonra, Kurtuluş Savaşında, bolşevik düşmanlığına dönüşmüştür. Ulusal Kurtuluş Savaşında, bolşeviklerin, Ankara hükümetini para ve silah yardımıyla olduğu kadar, ideolojik olarak da desteklemeleri, bu düşmanlığı Ulusal Kurtuluş Savaşının başarıları arasında bir ölçüde geriletmiş, İkinci Dünya Savaşından sonra, emperyalizmin Türkiye'ye ayaklarını atışıyla, egemen güçler tarafından, *anti-komünizm* olarak güçlü bir biçimde diriltilmiştir. İkinci geleneksel gerici eğilim, *islamcılıktır*. Osmanlı padişahlarının halifeliğiyle en yüksek kertesine varan islamcılık, Balkanlarda, dinsel kökeni bakımından müslüman olmayan ulusal topluluklarda başlayan ulusal hareketlerin başarıya ulaşması sonucu, İmparatorlukta, kurtuluşu, panislamizmde, tüm müslümanların birleşmesinde gören bir akıma dönüşmüştür. Üçüncü gerici eğilim, *turancılıktır*. İngiliz emperyalistlerinin müslüman ulusal topluluklar arasında geliştirdiği ve İmparatorluğu parçalamaya yönelik ayaklanmalar, İmparatorlukta bazı aydınları panturanizme yöneltmiş, kurtuluşun, bütün Türklerin birleşmiş devletinde olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır. Birinci Dünya Savaşından önce, Alman emperyalizminin, İngiliz (ve Fransız) emperyalizmine karşı, Basra Körfezine inmek için, Türk aydınını panislamizm akımına doğru yönlendirdiğini, emperyalist feodal devlet olan çarlık Rusyası'na karşı, Hindistan kara yolunu tutmak için de, Türk aydınını panturanizm akımına doğru yönlendirdiğini yukarda açıklamıştık. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, İstanbul, İngiliz işgali altında iken de, Mustafa Kemal'e karşı şeyhülislamın ve hempala-

rının bolşeviklik düşmanlığını geliştirdiğine burada değinelim.

Türkiye, iktisadî bağımsızlaşma döneminde bu üç gerici akımı geriletmiştir. Ama Türkiye'nin özellikle Amerikan emperyalizminin etkisi altına girdiği dönemde, bu üç gerici eğilim, bazan birbirini izleyerek, bazan birarada canlanmış ve Türkiye'nin siyasal yaşamında etkili duruma yükseltilmiştir.

Batı Avrupa burjuvazisinin doğuşu ve yükselişi, ancak bilimin ve tekniğin uzun yıllar süren, hatta yüzyıllar süren gelişmesini izlemiş ve burjuvazi, bir yandan egemenliğini kurmak için (dinsel ve siyasal) feodal kurumları yıkarken, öte yandan siyasal kadrosunu ve teknik bakımdan gerekli kol ve kafa işçisini yetiştirebilmek için, laik ve materyalizme dayanan bir eğitim sistemini de birlikte oluşturmuştur. Bir başka deyişle, laik ve materyalist eğitim, burjuvazinin öz çocuğudur. Ama laik ve materyalist eğitim, bir yandan burjuvazi için gerekli üstyapı kadrolarını ve üretici güçleri geliştirirken, öte yandan diyalektik ve tarihsel materyalizmin temellerini oluşturuyor ve kendi yadsınmasını bağrında büyütüyordu. Burjuvazi, sermaye iktidarının sarsıldığını hissettiği zaman, kendisi için gene gerekli olan laik ve materyalist eğitime devam etmekle birlikte, bunun doğurduğu ve burjuvaziye karşı büyüyen devrimci gelişmeyi durdurmak için de dinsel eğitime ayrı bir önem vermeye başladı. Ve emperyalizm, ayağını bastığı bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, dinsel eğitimin, yoksa kurulmasını, varsa geliştirilmesini isteklendirdi.

Bunu, emperyalizm, emperyalist çıkarları gereği olduğu kadar ve, bu çıkarların bir sonucu olarak, gerici ve faşist niteliği gereği yapmaktadır. Nitekim Mussolini zamanında, İtalya'da, dinsel çevrelerin ve özellikle kilisenin desteğini kazanmak amacıyla, eğitim reformu adı altında ilkokullarda din dersleri zorunlu hale getirilmiş, savaş sırasında yıkıma uğramış kiliselerin onarımı —kiliselerin bütün giderleri kendi vakıflarından karşılandığı halde— devlet eliyle yapılmıştır. Sonuçta Kardinal Gasparri "Mussolini —diyecektir— çok büyük bir örgütleyici ve büyük bir şahsiyettir."[84a] Emperyalizm, faşist eğilimlerini gerçekleştir-

[84a] Alastair Hamilton, *The Appeal of Fascisme*, New York 1973, s. 66.

mek için, dini, genel siyasetinin bir parçası haline getirmiş ve dolayısıyla, laiklik ilkesi, devrimci hareketin önemli sorunları arasında yeniden ve bir kez daha yerini almıştır.

Türkiye bu genel yönlendirmenin dışında kalmamıştır. Nitekim, Türkiye'de, 1924'te 161 milyon *lira* olan dış devlet borçları, 1946 yılına kadar ödenerek sıfıra inmiştir.[85] 1928'den 1944'e kadar yabancı şirketler pek büyük ölçüde tasfiye edilmiştir.[86] Buna karşın, "1945'te, Ankara'da imzalanan bir anlaşma ile ABD'den askerî yardım alınmış, 1948'den 1950'ye kadar değişik seviyede olmakla birlikte, ülke, Amerika'ya borçlanmış, 1968'de devletin dış borçları tutarı 3.669.400 *dolara* ulaşmıştı."[87] 1951'de gelen yabancı sermayenin kümülatif toplamı 3.410.000 lira iken, 1966'da 560.695.000 liraya yükselmiştir.[88] Yabancı sermayenin etkinliğine paralel olarak ise, dinsel eğitim kurumları tasfiye edilmiş ya da geriletilmiştir. Yabancı sermayenin etkinliğinin azaldığı yıllarda, 1933 yılında, İlahiyat Fakültesi ilga edilmiş, 1930 yılında sayıları 29'u bulan imam hatip okulları tamamen kalkmıştır. Aynı yılda kuran kursları da kaldırılarak, yabancı sermayenin ve işletmelerin egemenliklerinin yanısıra dinsel eğitim kurumlarına son verilmiştir. Buna karşılık, 1940'ta ilk Köy Enstitüsü açılmış, dört yıl içinde sayıları 21'e yükselmiştir. Yabancı sermayenin etkinliğinin arttığı yıllarda, 1954'te Köy Enstitüleri kaldırılırken, öte yandan, yabancı sermayenin ülkeye yeniden ayak basmasıyla birlikte, 1949 yılında İlahiyat Fakültesi, 1951'de yedi imam hatip okulu, 1959 yılında Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. 1973'te imam hatip okulları sayısı 72'ye, öğrenci sayısı 38.929'a; yüksek islam enstitüleri sayısı 5'e, öğrenci sayısı 2.060'a yükselmiştir.[89] 1946'da sayıları 11 ve diğer derneklere oranı %1,3 olan dinsel derneklerin sayısı, 1968'de 10.730'a, diğer derneklere oranı ise %28,4'e çıkmıştır.[90] 1950'de sıfır olan fahri kuran kursları, 1968'de 2.510'a yükselmiştir; gizli kuran

[85] Muzaffer Erdost, *Türkiye Üzerine Notlar*, Sol Yayınları, Ankara 1971, s. 22.

[86] Tam liste için bkz: Doç. Dr. Baran Tuncer, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu*, Ankara 1966, s. 70-72.

[87] Muzaffer Erdost, adı geçen kitap, s. 22.

[88] Bkz: Doç. Dr. Baran Tuncer, adı geçen yapıt, s. 83.

[89] *Cumhuriyetin 50. Yılında Millî Eğitimimiz*, İstanbul 1973, s. 147, 153-154.

[90] Dr. Ahmet N. Yücekök, *Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı*, Ankara 1971, s. 119, 133.

kurslarının sayısının ise, bu tarihte, 40 bin civarında olduğu tahmin edilmekteydi.[91] Bunun yanısıra, 1922'de "Saltanat" kurumuna, 1924'te "Hilafet"e son verilmiş, 1925'te Tekke, Zaviye ve Türbeler kaldırılmış, 1928'de laiklik kabul edilmiş olmasına karşın, Menderes, 1957 seçimlerinde "İstanbul'u ikinci bir Mekke, Eyüp Sultan Camiini de ikinci bir Kâbe yapacağız."[92] diyordu. Bir yandan nakşbendilik ülkede yeniden canlanır ve geniş biçimde örgütlenirken, öte yandan Saidi Nursi'ye, Menderes, özel hediyeler (otomobil gibi) gönderiyor ve nurculuk hızla gelişiyordu. Saidi Nursi, öğrencilerine yazdığı mektupta, "Biz, demokratları [Demokrat Partiyi] iktidar yerinde muhafaza etmeye Kuran menfaati için kendimizi mecbur biliyoruz."[93] demekteydi. 1 Mayıs 1959 tarihli *Cumhuriyet*'e dayanarak, "Türkiye'deki ve Orta-Doğudaki ümmetçi-hilafetçi güçlerin yöneltildiği merkez —diyor Mehmet Emin Bozarslan—, Faysal'ın kurduğu ve ARAMCO'nun finanse ettiği 'Rabitatul-Alemil-İslamî'dir. Bu örgüt her yıl hac mevsiminde Faysal'ın ve ARAMCO'nun kontrolünde toplanır. Toplantıya Orta-Doğunun *her ülkesinden* güya hac amacıyla Suudi Arabistan'a giden ümmetçiler ve hilafetçiler katılır. Faysal'dan ve ARAMCO'dan emirler, direktifler alınır ve ülkelerine dağılan delegeler bu emre ve direktiflere göre çalışmalarını sürdürürler."[94] ARAMCO'nun niteliği konusunda, okur, gene aynı yapıtta[95] bazı bilgiler bulacaktır. Biz, yalnızca şunu belirtelim ki, ARAMCO, Suudi Arabistan petrollerini işleten Amerikan şirketidir, şirketin özel televizyon yayını, gizli polis örgütü, tarım işletmeleri, özel hava alanı, uçak filosu vardır; Suudi Arabistan bütçesinin %80'ini ARAMCO sağlamaktadır. "*Rabitatul-Alemil-İslamî* adlı örgütün masraflarının %80'ini de gene ARAMCO şirketi karşılamaktadır."[96]

Kuşku yok ki, Türkiye'de, islamcılık akımı, bugün yalnızca ARAMCO'ya bağlı değildir, emperyalizmin genel eği-

[91] *Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı*, s. 142, 145.
[92] Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl*, Ankara 1966, s. 128.
[93] *İttihad*, n° 102, 7 Ekim 1969'dan alıntı: Dr. Ahmet N. Yücekök, adı geçen yapıt, s. 154.
[94] Mehmet Emin Bozarslan, *Hilafet ve Ümmetçilik Sorunu*, s. 282.
[95] Aynı yapıt, s. 259.
[96] Aynı yapıt, s. 259.

limidir; çünkü emperyalizm, gittiği yere, siyasal rejim ne olursa olsun *gericilik* götürür.[97] Emperyalistin, kendi özsel dini hıristiyanlık olmakla birlikte, şurada hindu dininin, ötede budizmin, burada müslümanlığın, bir egemenlik aracı olarak gelişmesi ve canlanması için çalışır. Bugün Türkiye'de, panislamizm, panturancılığın turancılığa dönüşmesi gibi, islamcılığa dönüşmüştür. Statükoyu koruma, emperyalist sömürü düzenini koruma biçimine dönüşerek, islamcılık, emperyalizme ve dolayısıyla faşizme, ancak bir kitle tabanı hazırlamak için kullanılmaktadır.

Bir diğer konuya geçelim:

Dr. Ahmet N. Yücekök, yapıtında, 1947 yılında Komünizmle Mücadele Derneğinin faaliyetini saptadığı halde, Siyasî Şubenin Dernekler Arşivinde, Komünizmle Mücadele Derneklerinin kaydına 1963 yılında rasladığını belirtir. 1963 yılında 9 adet olan Komünizmle Mücadele Derneği, gene inceleme tarihinin sonuna göre, 1968'de, 141'e yükselmiştir.[98] Komünizmle Mücadele Dernekleri, Bağdat Paktının, Birlesik Devletler'in üyesi bulunduğu "yıkıcı faaliyetler" ya da "yeraltı faaliyetleriyle mücadele" komitesince maddî bakımdan desteklenmiş; cumhurbaşkanının fahri başkanlığı ile de, resmî olarak desteklenen yarı-resmî bir kuruluş haline gelmişti. Anadolu'da önemli gericilik olaylarını düzenleyen bu dernek, emperyalizmin metaı anti-komünizm silahını kitlelere yayarak, faşist oluşuma, kitle tabanı hazırlamaya çalıştı. Ama vakit, geçti. Çünkü, birincisi, bilimsel sosyalizm, nispî de olsa sağlanan yeni demokratik haklardan yararlanarak, anti-komünizmin sahteliğini açıklığa kavuşturmuş; ikincisi, hayatın gerçekleri, köylülüğü, etkin bir biçimde demokrasi savaşımına çekerek, onun işçi sınıfıyla ittifakını oluşturmaya başlamış, anti-komünizm köylülükte de bir kitle tabanı yaratamamıştır. Köylülük, etkin bir biçimde demokrasi ve bağımsızlık savaşımına kaymıştır, çünkü, kapitalizmin gelişmesi ve meta üretiminin yoğunlaşması, köylüyü daha çok pazara çekmiş, ve pazar, siyasal iktidarların sınıfsal niteliğine göre, onu etkilemiştir. Dolayısıyla köylü, ürününü daha yüksek ya da daha düşük fiyata satması ile

[97] V. İ. Lenin, *Emperyalizm*, s. 143.
[98] Dr. Ahmet N. Yücekök, adı geçen yapıt, s. 113.

siyasal iktidarın sınıfsal niteliği arasındaki sıkı bağı kavramış ve siyasal iktidarın sınıfsal niteliğine duyduğu yakın ilgi, onu, hızla politikaya itmiştir. Eskiden siyasal iktidarların değişikliğini umursamayan köylü, Demokrat Parti zamanında, bir çeşit *kast* olarak verdiği yol vergisinden kurtulmuş ve jandarma baskısının bir ölçüde azalması, onu siyasal iktidara ilgi duymaya itelemiş; bugün ise, *emekçi* olarak, *sınıfsal çıkarı* doğrultusunda politikaya itilmiştir. Köylülüğün, sınıfsal çıkarı doğrultusunda politikaya itilmesini, artık, anti-komünizm sahte silahıyla önlemek mümkün değildir.

Birleşik Devletler, Barış Gönüllülerinden topladığı bilgilerle, köylülüğün dinsel bağlarının henüz kuvvetli olduğunu saptayarak, köylülük içinde, anti-komünizm yerine, dinsel bağları, yeni dernek ve tarikatlar içinde geliştirerek, onu siyasal partiler içine kanalize etmeyi kendi çıkarı bakımından daha elverişli bulmuştur.

Komünizmle Mücadele Derneklerinin kapanması, Ülkü Ocaklarının yer yer yeşerdiği yıllara raslar. Kırsal alanda, anti-komünizm silahının yerine, dinsel ideolojiler konurken, kasaba ve kent gençleri arasında, daha çok şoven duyguların canlandırılmasına, turancılığa öncelik verilmiştir. "Ey Türk, titre ve kendine dön" sloganında ifadesini bulan, Türk varlığını koruma maskesi altında, statükoyu korumanın bir başka biçimi diriltiliyordu. Bu kez, CENTO ve SEATO kuşağına doğru Türkleri yönlendirmenin emperyalizm açısından hiç bir anlamı olmadığı için, panturancılık yerine turancılıkla yetinmek gerekiyordu.

Böylece, panislamcılık islamlığa, panturancılık turancılığa dönüşerek, "Tanrı dağı kadar Türk, Hıra dağı kadar müslüman" sloganında ifade edildiği gibi, bu iki ayrı akım, Alman emperyalizminin egemenliği zamanında olduğu gibi, beslenecek ve emparyalist sömürüyü, Türkiye'de emperyalizmin egemenliğini pekiştirmek için, faşizme bir kitle tabanı hazırlamak için kullanılacaktır. Emperyalizmin bu stratejisini küçümsememek gerekir. Çünkü, turancılık, kent ve kasabalarda sınıfsal bakımdan geri ideolojilere bağlı unsurlar ve özellikle de iktisadî bakımdan güçsüz ve geri ideolojilere sıkıca bağlı katmanlardan gelen gençler arasında diril-

tilme olanağı bulmuş, köye girememiştir. Özellikle faşizmin kitle tabanı oluşturmasına olanak sağlayan lumpenproletaryanın, bu "satılık ve küstah" tortunun, "karargâhını *büyük kentlerde kurmuş*" olması (Engels), bu gerici yığının gerici ideolojisiyle birlikte kentlerde kendini göstermesi doğaldı. Köylere girebilmenin yolunun ise, turancılık olmadığı, yoksul ve yoksul olduğu ölçüde dinsel ideolojilerle bağlarını koparmamış köylünün içine dinsel ideolojilerle girilebileceği ve bu yoldan faşizme kırsal alanda kitle tabanı sağlanabileceği açıktı. Türkeş'in Mekke'yi *ziyaretinden ve Faysal'la görüşmesinden* sonra, süleymancılar ve nurcuların, Millî Selamet Partisinden kopmaları gündeme girmiş, MSP'den kopanların kitle temsilcileri ile Milliyetçi Hareket Partisi arasında bazı köprüler kurulmaya başlanmıştır. Seçim haberleri arasında MSP'den istifalar ile MHP'ye doğrudan ya da dolaylı katılmaların bulunmasının yer almasının esas nedeni buradadır. Örneğin, Malatya'da beş köyü içeren Mansurlu aşireti reisi MSP'den istifa ederek MHP'ye geçmiştir.[99] MSP'den ayrılanlarm, seçimlerde bazı MHP'li adayları destekleyecekleri haberi ise[100] aynı stratejinin bir parçası olmak gerekir. Gazetelerde çıkan haberlerden öyle anlaşılıyor ki, nakşbendiler, genel olarak MSP içinde kalmış, nurcular ve süleymancılar MSP'den ayrılarak, bir kısmı MHP'ye, bir kısmı da AP'ye geçmişlerdir. Seçim sonuçlarından çıkacak rakamlar, ve özellikle MHP'nin köy ve kasabalardan toplayacağı oylar, bu gerici ideolojilerin büyüklüğü ve yaygınlığı konusunda bize daha açık bir fikir verecektir. Ama bundan daha önemli olan şey ise, köye turancılık kisvesiyle giremeyen faşizmin, şimdi köylülük içinde etkin olan nakşbendi ve nurculukla birleşerek, köylülüğü içeren bir kitle tabanı oluşturma çabası içinde olmasıdır.

XI. FAŞİZMİN ÇATALLARI

Görülüyor ki, malî-sermayenin, en gerici emperyalist unsurları, kökeni bakımından hıristiyandır, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, hıristiyanlığın hasmı olan dinlerin top-

[99] *Vatan*, 10.5.1977, s. 8.
[100] *Günaydın*, 12 Mayıs 1977, 2. bölüm.

lum içinde etkin bir güç olmasına çalışır; en şoven emperyalist unsurları, kendi ırkına yabancı ırkların şoven eğilimlerini besleyerek, kendi ırkından olmayan ırklar arasında, ırkçılık eğilimini geliştirir. Bir başka deyişle, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, faşizm, ikiyüzlülüğü ile apaçık ortaya çıkar. Çünkü onun bir ideoloji olarak geliştirdiği din ile kendi dini bir çatışma halindedir, çünkü onun bir ideoloji olarak geliştirdiği şoven milliyetçilik ile kendi ırksal yapısı karşıtlık içindedir.

Ne var ki, kökü dışarda faşizm, kitle tabanı yaratmada Türkiye'ye özgü çatallarla da karşı karşıyadır. Toplumun dinsel eğilimini canlandırarak, dini, siyasal yaşamın etkin aracı haline getirirken, aynı dinin bölüntülerinden yalnızca birini ya da birkaçını geliştirirken, diğer bölüntülerini kendine düşman durumuna getirir. Sünnilik ve alevilik arasındaki ayrımı besler. Nitekim, diyanet işlerinden kuran kurslarına, imam hatip okullarına, yüksek İslâm enstitülerine, İlahiyat Fakültesine değin, dinsel eğilimler, yalnızca, tek yönlü beslenmiş, doğası gereği aleviliğe karşı resmî bir tutum izlemiştir.

Şoven milliyetçilik de, aynı şekilde, Türkiye'nin etnik özellikleriyle karşılaşmıştır. Türk şoven milliyetçiliği, Kürt yurttaşların, kavim olarak, ikinci bir kast durumuna düşürülmesine yolaçmış, ülkedeki sınıf savaşımını, Doğuda ve Güney-Doğuda ırk savaşımına dönüştürmüştür. Kürtler, dağlık bölgelerde genellikle aşiretler halinde yaşarlar. Aşiretler kan birliği varsayımına dayanan, ama iktisadî bakımdan feodal birimler oluştururlar.[101] Aşiret üyeleri aynı kandan geldiklerine inandıkları halde, aşiretin bir kirmanç olmaktan başka hiç bir soyluluk taşımayan üyesi, aşiret reisi ailesinin (pısağa) ve kabile reisinin kızlarıyla evlenemez; bir başka deyişle, aşiretlerde *kastlaşma,* varlığını sürdürmektedir. Aynı şekilde, aşiretin kirmanç olmaktan başka bir soyluluk taşımayan üyeleri, aşiret reisine ve kabile reisine değişen oranlarda emek-rant, yani angarya (bölgedeki adıyla *zibare*) verir, sattığı üründen ürün-rant ya da para-rant

[101] Bu konuda bkz: M. Erdost. "Şemdinli Aşiretlerinde Üretim İlişkileri", *Türkiye Üzerine Notlar,* s. 162-203.

olarak ondalık öder; bir başka deyişle, aşiret bağlarının canlılığı ölçüsünde feodal ilişkiler hüküm sürer. Meta üretiminin yaygınlaşması ve yoğunlaşması, aşiret-dışı feodal ve yarı-feodal ilişkileri, aşiretsel feodal ilişkilerden daha büyük bir hızla etkilemekte ve bu ilişkileri hızla çözmektedir. Ama aşiretlerin varlığı bu bakımdan özel bir farklılık gösterir. Doğa güçlerine ve komşu aşiretlere karşı, toprağını, varlığını ve canını koruyan burjuva devlet kurumları değil, aşiret kurumlarıdır ve aşiret bağlarının çözülmesi, iktisadî bakımdan gerçekleşmeden, aşiretler çözülmeden, feodal ilişkilerin zayıflaması sözkonusu olsa bile, hızla çözülüp yokolması mümkün görünmemektedir. Bu nedenledir ki, şoven milliyetçilik, baskısını, Kürt aşiretlere, yalnızca aşiret *içinde* ezilen ve sömürülen üyelerine değil, *tüm* aşirete, ve aşiretin üyelerinin can ve mal güvenliğini sağlamakla görevli aşiret ve kabile reisi de dahil tüm aşirete yöneltecektir. Dolayısıyla, faşizm, turancılığı canlandırma çabasına giriştiği zaman, aynı zamanda, kürt aşiret reislerine ve ileri gelenlerine karşı da cephe almış olur ve ancak *bu ölçüde* feodal mütegallibenin bir kesimini de karşısına alır. Ama bu, emperyalizmin ve işbirlikçi burjuvazinin, feodal mütegallibeyi genel anlamda tasfiye ettiği anlamına gelmez. Üstelik, özellikle kırsal alanda, tarikatların yaygın olduğu bölgelerde, feodal mütegallibeye gereksinme duyar. Nakşbendilik ve nurculuk ile ilişkilerini pekiştirme ve yönlendirmesi bunun açık kanıtıdır. Şu da var ki, Kürt aşiretler de, kendi aralarında aleviler ve şafiler olarak iki dinsel büyük bölüntüyü içerirler. Dersim ayaklanmaları alevi Kürtlerin, Şeyh Sait ayaklanması nakşbendi (aynı zamanda şafi) kürtlerin ayaklanmasıdır. Faşizm, turancılığı ve islamcılığı, kitle tabanı yaratmak için kaynaştırırken, şoven milliyetçiliği, Kürtler içine, dinsel kisvesi altında sokarak faşizmin bu çatalını biri kendi lehinde olmak üzere ikiye ayırabilecektir.

XII. BAZI SONUÇLAR

1. 12 Mart, Türkiye'de, faşizmin yeni bir biçim denediği dönemdir. Yazımızın başında belirttik ki, faşizm, parlamentarizme ve burjuva demokratik kurumlara son verir. Ama bu, yeni-faşizm için mutlak bir şey değildir. Faşizm

için esas olan, devrimci ve ilerici hareketin gelişmesine olanak sağlayan demokratik özgürlükleri kaldırmak, işçi sınıfının devrimci sendikal ve siyasal hareketinin gelişmesini önlemek, ve onu, müttefiki köylülükten tecrit etmektir. Bunu, parlamentoyu ve öteki demokratik kurumları, görünüşte de olsa, koruyarak gerçekleştirebileceği zaman, kendi kimliğini bir ölçüde maskeleme olanağı bulmaktadır.

12 Mart dönemi, faşizmin iki evresini içerir: birinci evre, devrimci hareketi tecrit operasyonudur, Nihat Erim'in başbakanlığı dönemini kapsar. İkinci evre, devrimci hareketi boğma, ezme evresidir; Ferit Melen'in başbakanlığı, bir başka deyişle, kontr-gerilla dönemidir. Ama 12 Mart, demokratik kurumlara, bu arada genel oy hakkına, kesin olarak son vermediği ve bunun yamsıra faşizme bir kitle tabanı yaratmadığı için, 1973 seçimleri, halkın, devrimci hareketi ezme politikasına karşı olduğunu ortaya koymasına olanak sağladı. Milliyetçi Cephe iktidarı dönemi, faşizmin, eksik yönünü tamamlama, kitle tabanı oluşturma dönemi olarak sahnede görünür. Çünkü faşizmin, kitle tabanı, yaratmadan, kendisini süreklilendiremediği gerçeğini, 1973 seçimleri ortaya koymuştur. Sorun, faşizme, köylülük, kent küçükburjuvazisi, işçi sınıfı ve gençlik içinde bir kitle tabanı yaratma sorunudur. Faşizm, bu kitle tabanını yarattıktan sonra, kendini gerçekleştirebileceğini ve süreklilendirebileceğini iyi bilmektedir.

2. Yazımızın başlangıcından beri gördük ki, sömürücülerin sermaye iktidarının sarsıldığını sandıkları her keresinde başvurmaktan çekinmediği terör ve katliam, esas olarak devrimci hareketi ve dolayısıyla işçi sınıfını, işçi sınıfının devrimci örgütlerini hedef alır. İşçi sınıfının devrimci örgütlerini ezmeden, öteki demokratik güçlere öldürücü darbesini de indiremez. Sermaye cephesi, sermaye iktidarının yalnızca siyasal yönden sarsıldığını sandıkları zamanlar olduğu kadar, en yüksek kârın (azamî kârın) tehlikeye düştüğü her keresinde, terör ve katliama yönelir. Emperyalizmin sağladığı pek büyük aşırı kârlar, elde ettiği yüksek tekel kârları sayesinde, bazı işçi kesimlerini, oldukça önemli bir işçi azınlığını elde etmesi, iktisadî bakımdan mümkün hale gelir ve bu satın alınmış işçi azınlığı, işçilere karşı kendi

saflarına kazanır.[102] Lenin'in ısrarla ve önemle, Komünist Enternasyonalin 1. Kongresini açış konuşmasında vurguladığı,[103] işçilerin bir kesiminin, bazı işçi liderlerinin, tekelci burjuvazi tarafından satın alınması olgusu, bugün bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, bağımsızlık ve demokrasi savaşımlarının yeğinleşmesi ölçüsünde, grev ve toplu sözleşme haklarının işlemesiyle en yüksek kârın (azamî kârın) göreli olarak azalması ölçüsünde, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelere dek yaygınlaştırılmıştır. CİA ajanı AFL'nin Avrupa temsilcisi, Türk-İş eski genel başkanının şahsî dostu Irwing Brown'un bir zamanlar Türk-İş kongrelerinin gedikli gözlemcisi, bu konfederasyonun akıl hocası ve Amerika'ya işçi temsilcileri arasından düzenlenen bol ödenekli gezilerin tertipleyicisi olduğunu[104] anımsamak bile, işçi sınıfının bazı liderlerinin, emperyalizmle ilişkilerini doğrulamaya yeter. Bu nedenledir ki, işçi sınıfı, işçi sınıfının siyasal ve ekonomik savaşımını esas hedef alan faşizme karşı birleşirken, bu yaşam tarzlarıyla, ücretleriyle, dünya görüşleriyle küçük-burjuva niteliği taşıyan burjuvalaşmış yerli işçi tabakasına ya da yerli işçi aristokrasisine karşı[105] kesin bir savaşım vermek zorundadır.

3. Savaş ekonomisi, aşırı-üretimin yarattığı bunalımdan sıyrılmanın başlıca yollarından biridir. Bir yanda aşırı ürün, öte yanda çalışanların alım gücünün azalması ve gücü olmayan işsizler ordusunun kabarması, kapitalizmin bunalımını oluşturur. Ekonomisi askerileştirilerek savaş ekonomisine yönelen ülkeler, bu bunalımdan bir süre de olsa sarsılmamışlardır. Ama savaş ekonomisi ürünlerinin tüketimi de, kapitalizm için, bunalımdan sıyrılmanın gerekli koşuludur. Bu nedenle savaş ekonomisi demek, bu ürünleri tüketecek daha büyük bir ordu ve donanma demektir, ensonu, sınırlı nitelikte de olsa savaş demektir. Tüketim nesneleri tüketen ordu ise, üretime oranla daha büyük bir ölçüde tükettiği zaman, yalnızca tüketmekle kalmaz, üretici güçleri de tahribe yönelir. Ama ne olursa olsun faşizm bu zor aracını geri plana attığı zaman zor, zor olmaktan, çağdaşı olan faşizm

[102] Bkz: *Emperyalizm*, s. 15-16, 162-163.
[103] Bkz: *Burjuva "Demokrasisi" ve Proletarya Diktatörlüğü*, s. 145-165.
[104] Bkz: *CİA, Vietnam'da Pasifikasyon ve Dünya İşçi Hareketleri*, s. 81, not.
[105] Bkz: *Emperyalizm*, s. 47.

de faşizm olmaktan çıkar. Bu nedenledir ki, faşizm, hem zoru, yani ordu ve donanmayı ayakta tutabilmek için, hem de tüketim ekonomisinin yarattığı aşırı-ürün bunalımım hafifletmek için savaş ekonomisine yönelmek zorundadır. Faşizm, bugün, dünya emperyalist sistemin ürünü olduğuna göre de, bu savaş ekonomisinin, tepede donanmaları, üsleri ve nükleer silahlarıyla, en yüksek teknik düzeye sahip olması gerekir. Emperyalizm, bayağı silahlarla bu egemenliğini sürdüremez. Demek oluyor ki, faşizmin gerçekleştirilmesi, ekonominin savaş ekonomisine dönüştürülmesine, savaş ekonomisi ise yüksek düzeyde tekniğe dayanmaktadır.

Soruna Türkiye burjuvazisi açısından baktığımızda, faşizm, ağır sanayii olmayan, işbirlikçi nitelikte de olsa tüketim ekonomisi içinde dönenen Türkiye burjuvazisinin harcı değildir. İşbirlikçi burjuvazinin çıkarları, emperyalizme bağlı ve bağımlı olduğu için, burjuvazinin bu kesiminin, Türkiye'de, faşizmin ayaklarını perkittiği ve parmaklarını oynattığı bir kesim olduğu açıktır. Yerli nitelikte burjuvazinin gücüne ve niteliğine baktığımızda, onun, faşizm için gerekli zoru üretemeyeceği de açıktır. Bu nedenle bizzat faşizmin yaratıcısı olamaz. Ancak sermayenin iktidarının sarsıldığını hissetmesiyle birlikte, faşizmin müttefiki, destekçisi haline gelebilir. Faşizmin, tüketim ekonomisine dayalı toplumda, tüketimı mallarının satışını azaltarak dalgalandırdığı bir iç huzursuzluğa neden olduğu günlerde ise tüketimı nesneleri imal eden burjuvazinin faşizmden desteğini çekmek ve bir ölçüde tarafsız kalmak isteyeceği de sınıfsal çıkarı gereğidir.

4. Lumpenproletaryayı, daha çok gerici entrikaların *paralı aleti* olabilecek olan "tamamen satılık" bu tortuyu, bu sınıf-dışı unsurları, faşizmin geniş ölçüde kullandığını ayrıntılarıyla anlatmaya çalışmıştık. Türkiye bu kuralın dışında değildir. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun durakLama döneminden başlayarak, bu sınıf-dışı unsurlar sorunuyla karşılaşmıştır. Marx ve Engels, "fetihçi barbar halkta —diyorlardı—, bu halk için geleneksel ve ilkel üretim tarzından başka bir tarz mümkün olmadığından, *nüfusun çoğalması,* zorunlu bir şekilde, yeni üretim araçları gereksinmesine yolaçtığından, savaşın kendisi, daha büyük bir şevk-

le başvurulan bir normal ilişkiler tarzıdır".[106] Osmanlı İmparatorluğu'nda da, bir yandan nüfus çoğalırken, öte yandan üretim ilişkilerinin geleneksel ve ilkel ve toprağın sınırlı oluşu, imparatorluğu, gereksindiği yeni üretim aracı, yani toprak elde etmeye zorluyordu. Osmanlı İmparatorluğu için, fetihler döneminin kapanışıyla birlikte, yeni üretim aracı, yani toprak sağlama olanağı da ortadan kalktı ve çoğalan nüfus, üretim aracından yoksun bir nüfus olarak, sınıf-dışı safları şişirdi. Celalî isyanlarının ve hatta bir bakıma suhte ayaklanmalarının temel iktisadî nedeni, bu sınıf-dışı yığınlar olmuştur. Bugün nüfus fazlasının, önemli ölçüde, yurtdışına giden işçiler yoluyla, yani dış etkenlerle azaldığı bir gerçektir; ama bu akış son birkaç yılda son derece yavaşlamış ve hatta gerilemeye, dolayısıyla bu sınıf-dışı nispî fazla nüfus, toplumda ağırlığını duyurmaya başlamıştır. Bunun dışında, Türkiye'de, bir başka geleneksel örgütün kalıntıları da, sınıf-dışı unsurların kent kesiminde "delikanlı" ya da "dayı" denen kabadayılığın oluşmasına tarihsel temel hazırlamıştır. Anadolu Beylikleri zamanında, kentlerin esnaf ve zanaatçı loncaları olan ahi teşkilatı içinde örgütlenen delikanlılar, dış baskınlara ve talanlara karşı, kenti koruyan yerel silahlı örgütler oluşturmuşlardır. Bu silahlı ve etkin kuruluşlar, imparatorluğun egemenliği altında, görevlerini yitirmekle birlikte, varlıklarını korumuşlar, kentlerde dayılık kurumunun, kabadayılık kurumunun tarihsel köklerini oluşturmuşlardır. Dayılık, ahi örgütlerinin güçlü olduğu kentlerde yaşamaya devam etmiş ve yeni çağa uyarlanarak, gazino, pavyon, genelev, lokanta, kahve ve benzeri yerlerden olduğu kadar, bölge bölge ya da konulara göre parsellenmiş hırsızlık çetelerinden haraç alan, uyuşturucu madde, kaçakçılık ve benzeri satışlar temeli üzerinde örgütlenen bir kurum oluşturmuş bulunmaktadır. Faşizm, Türkiye'de, "karargâhını büyük kentlerde kurmuş" bulunan bu "satılık" "tortu" ile, bu unsurlarla sıkı bir ilişki kurmuştur. Nitekim, 12 Marttan sonra sıkıyönetim komutanlıkları tarafından, kabadayılar faaliyet alanları dışına çıkarıldığında, gerici basının temsilcilerinden Rauf Tamer, *Tercüman*'da

[106] Karl Marx, Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi* [*Feuerbach*], Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 120.

"Kabadayılar" başlığı altında şunları yazıyordu: "Polis bu adamları [kabadayıları] takipten vazgeçsin demiyorum ama *çok mühim* bir şey daha söylüyorum: Memleketin en karanlık günlerinde anarşist gençlerin Beyoğlu'ndaki tahribat hareketlerini *bunların mevcudiyetleri önlemiştir*. Şimdilik bu kadar."[107] Daha önce Genç Sinemacılar tarafından çekilen ve o zaman televizyonda gösterilmesi zamanın başbakanı Süleyman Demirel tarafından yasaklanan belgesel filmde açıkça görüldüğü gibi, bu kabadayıların sopalarını (o zaman silah değil, özel yapılmış sopalar kullanılmıştı), polisler, ceketleri içine sokarak, sırtlarını sıvazlayarak, polis arabalarına bindirip kaçırmışlardı. Seçim haberleriyle ilgili yorumlar arasında, *Günaydın*'da yer alan şu satırları birlikte okuyalım: "İzmir'de bir büyük iktidar partisi [AP] adına, rakip partinin [CHP] afişlerini asan gruba saldıran kişilerin günde 250 lira yevmiye alan 'profesyonel zorba'lar oldukları anlaşılmıştır."[108] Bugün, 1 Mayıs katliamının tertipçilerinin, yalnızca bu kabadayıları kullandığını düşünmek elbette saflık olur. Ama bu kabadayıların, bütün zorba faaliyetlerin içinde güdülen unsurlar olduğunu, faşizmin genel vurucu öncülerini —Hitler zamanında olduğu gibi— bu "para ile tutulmuş katiller çetesi"nin[109] oluşturduğunu hesaba katmamak da, devrimci hareket için saflık olur.

5. Faşizm, bugün, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, emperyalizme karşı yürütülen devrimci savaşımları geriletmek ve söndürmek için uygulanmaktadır. Artık tek tek ülkelerde, faşizmin yerini, emperyalist sistem içinde, uluslararası bir faşizm almıştır. ABD emperyalizmi, büyük gücü dolayısıyla faşist faaliyetlerin finansmanını ve faşist hareketlerin uygulanmasını üzerine almış, ve bir merkeze bağlayarak kurumlaştırmıştır.

Bu, bize, faşizme karşı savaşımın ana stratejisinin anti-emperyalist savaşımdan ve onun içerdeki müttefiklerine karşı savaşımdan ayrı düşünülemeyeceğini göstermektedir. Faşizm, işçi sınıfının iktisadî ve siyasal birliğini ve savaşımını en ön plana koymuştur. İşçi sınıfının iktisadî (grev,

[107] *Tercüman*, 13 Kasım 1971.
[108] *Günaydın*, 2. Bölüm, 22 Mayıs 1977.
[109] "Hitler", *Meydan Larousse*, c. 5, s. 917.

toplu sözleşme ve sendikal) haklarına, onun siyasal örgütüne, ve onun temsilcisi aydınlara vurmadan, demokrat küçük-burjuva aydınlara ve küçük-burjuvazinin ilerici kesimine dokunamaz. "İşçi sınıfının —diyor Dimitrov— en önde gelen iktisadî ve siyasal çıkarlarının korunması, işçi sınıfının faşizme karşı korunması, birleşik cephenin *başlangıç noktası ve temel kapsamı* olmalıdır."[110] İşçi sınıfı, faşizme karşı, işçi sınıfının iktisadî ve siyasal çıkarlarını korurken, küçük-burjuvaziyle, özellikle köylülükle ittifakım güçlendirmeye çalışmalı, onun, kendisinden uzaklaşarak, faşizmin kitle tabam oluşturmamasına özel bir özen göstermelidir. Üçüncüsü, faşizme karşı savaşımda, faşizmin etkin bir kitle tabanı oluşturmasında önemli bir yer tutan gençliğin önemi hiç bir zaman küçümsenmemelidir. Dimitrov, faşizmin, "... bazı ülkelerde —örneğin Almanya'da— büyük gençlik kitlelerini aldatarak anti-proleter yola ittiğini" belirterek şöyle devam etmektedir: "Faşizm, gençliği, sadece militarizmin çekiciliğiyle büyülemez. Bunu unutmayalım. Birliklerinde bazılarını besler, giydirir; gençlik için kültür kurumları kurar; böylelikle onları doyurur. Emekçi gençlik kitlesine, onu, beslemek, giydirmek, eğitmek ve kendisine iş bulmak isteğinde olduğunu anlatır."[111] Faşizmin gençlik üzerindeki bu aldatıcı etkinliğini kırmak son derece önemli bir sorundur.

6. Yazımızın birinci bölümünde belirttik ki, faşizm, finans-kapitalin, artık burjuva demokratik yöntemlerle ülkeyi yönetemediği, demokratik kurumları *ortadan kaldırdığı* bir yönetim biçimidir. Yeni-faşizm ise, burjuva demokratik kurumlar muhafaza edilmekle birlikte, mevcut burjuva demokratik hak ve özgürlükler kaldırılarak gerçekleştirilmektedir. Burjuva demokratik kurumların varlığı muhafaza edilmekte, ama bu kurumların, siyasal hak ve özgürlükleri sağlama ve güvence altına alma işlevi işlemez duruma getirilmekte, bu kurumların güvencesi altında olan haklar, egemen güçlerin oluşturduğu ve kurumlaştırdığı şehir çeteleri tarafından, terörcü yöntemlerle *ortadan kaldırılmaktadır*. Bu faaliyetler, Türkiye'de, ilkin devrimci hareketin en

[110] Dimitrov, *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, Birinci Kitap, s. 77.
[111] Dimitrov, aynı yapıt, s. 102.

zayıf olduğu kentlerden ya da semtlerden başlayarak, devrimci hareketin daha güçlü olduğu kentlere ya da semtlere doğru, genel görünüşü bakımından çevreden merkeze doğru yaygınlaştırılmıştır. Bu, faaliyetlerin, bir merkezden ve zamanlandırılmış bir plan içersinde yöneltildiğinin kanıtıdır.

Faşizmi yaygınlaştırmanın yanısıra, devlet kurumlarında, kişisel faşistleştirme yöntemiyle, kurumların faşistleştirilmesi de düzenli bir biçimde yürütülmektedir. Başka bir deyişle, bu faşistleştirme, yalnızca siyasal düşünce ve davranışlara yönelmekle kalmamakta, kurumlarda, demokratik görevlerini yerine getiren kadrolara çevrilerek yoğunlaştırılmaktadır. Bir başka deyişle, demokratik kurumların işlevleri, yasa-dışı örgütler tarafından ortadan kaldırıldığı gibi, atamalar, nakiller, sürgünler vb. yoluyla, bu kurumlar, kadroları yönünden de faşistleştirilmektedir. Açık olan şudur ki, devleti "koruduğu", devlet kolluk kuvvetlerine "yardımcı" olduğu sık sık öne sürülen bu örgütlenmiş ve kurumlaşmış gruplar, Türkiye'de, *burjuva hukuk devleti* yerine *faşist devleti* geçirmek için faaliyet göstermektedirler. Bu nokta çok önemlidir, çünkü, devleti koruma maskesi altında, burjuva hukuk devleti yerine, demokratik kurumların biçimsel varlığıyla maskelenmiş, bir *başka* devlet kurmak için çalışılmaktadır: bu, *faşist devlettir*.

Faşist devleti kurmak için faaliyet gösterenlerin, burjuva hukuk devletini koruduklarını ya da savunduklarını ileri sürmeleri, gerçeği gizlemekten, faşizmin kendine özgü ikiyüzlülüğünden başka bir şey değildir. Bu faşist terörcü grupları, bir başka parti aracılığıyla destekleyen *sağ* bir siyasal partinin ise, zaman zaman, onları, Atatürk Türkiyesi'ne sahip çıkmış olmakla savunduğu görülür. Daha yukarda belirtmiştik ki, Kemal Atatürk, turancılığa ve islamcılığa karşıdır ve bu ideolojilere dayanarak devlet olmuş olanların ya da devleti bu ideolojilere bağlı olarak sürdürmek isteyenlerin devletini yıkarak Türkiye Cumhuriyetini kurmuştur. Kemal Atatürk'ün görüşlerinin tam karşıtı ideolojilerle, turancılık ve islamcılıkla, Atatürk ilkeleri korunamayacağı gibi, Atatürk ilkeleri de, Atatürk ilkelerinin gereği olarak baskı altına alınan ideolojilerle savunulamaz. Bunun gibi, kemalist demokrasi, emperyalist ve feodal egemenliğe son vermiş,

bir küçük-burjuva demokrasisidir; bu demokrasi, emperyalizmin yeni maskeleri olan feodal ideolojilerle (turancılık ve islamcılıkla) savunulamaz, bu ideolojiler, olsa olsa, kemalist demokrasiyi tahrip etmek için kullanılabilir.

7. Yazımızın başlarında burjuva diktatörlüğü ile proletarya diktatörlüğü arasındaki farkı açıklayarak, birinin giderek daralan bir azınlık için demokrasi ve giderek genişleyen bir çoğunluk için diktatörlük; diğerinin giderek genişleyen bir çoğunluk için demokrasi ve giderek daralan bir azınlık için diktatörlük olduğunu belirtmiştik. Burjuva diktatörlüğünde iktidar, burjuvazinin elindedir ve sermaye yoğunlaştığı ölçüde iktidar burjuvazinin üst kesimlerine geçer. Proletarya diktatörlüğünde, iktidar, proletaryanın elindedir. Proletarya ve *yoksul* köylülük, iktidarı, sosyalist devrim yoluyla ele geçirir. İktidarın, proletarya ve yoksul köylülük dahil, tüm orta ve küçük köylülük (dolayısıyla kent küçük-burjuvazisi) ile birlikte ele geçirilmesi, proletarya diktatörlüğünden *önceki* bir aşamaya, demokratik devrim aşamasına, *tüm halkın* devrimi aşamasına tekabül eder. Proletaryanın ve köylülüğün devrimci iktidarı da bir devlet tipi olduğu için, bir diktatörlüktür, üretici güçlerin gelişmesi doğrultusunda, üretici güçlerin gelişmesini hızlandıran bir diktatörlüktür, ama proletarya diktatörlüğü değildir. Buradaki fark, emekçi olduğu gibi, bir miktar üretim aracına (sermayeye) da sahip bulunan kır ve kent küçük-burjuvazisinin iktidara *ortak* olmasındadır. Bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, faşizm, proletaryaya (ve yoksul köylülüğe) karşı, proletaryayı (ve yoksul köylülüğü) kır ve kent küçük-burjuvazisinden koparmaya yönelir. Proletarya (ve yoksul köylülük), doğal müttefiki kır ve kent küçük-burjuvazisinin kendisinden koparılmasına karşı savaşır. Dolayısıyla faşizme karşı savaşım, proletarya (ve yoksul köylülük) *başta ve önde* olmak üzere tüm emekçilerin ortak cephesi ile birlikte yürütülür, ve bu cephenin faşizme karşı savaşımı, doğası gereği, emperyalizme karşı savaşımla özdeştir; savaşımın zaferiyle belirlenen iktidar da, savaşıma katılan sınıfların, savaşıma katılma hiyerarşisine uygun biçimde, ortak iktidarı şeklinde ortaya çıkar, ve bu, bir proletarya diktatörlüğü değil, onun bir önceki evresi olan ve proletarya ve köylülüğün

devrimci demokratik iktidarıdır. Yukardan beri açıkladığımız üzere, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde faşizmin alternatifi proletarya diktatörlüğü değil, proletarya ve köylülüğün devrimci iktidarı olmuştur. Bir başka deyişle, faşizme karşı savaşım, sosyalist devrimi değil, millî demokratik devrimi gündeme getirmektedir. Bu, proletarya diktatörlüğünün yadsınması değil, bir sonraki aşama olarak kabul edilmesidir. Burjuva demokratik devrimi yüzelli yıl önce yapmış olan Fransa'da, İkinci Dünya Savaşı sırasında, proleter devrimcilerin, faşizme karşı savaşımlarının ulusal cephede ifadesini bulan millî demokratik devrime dönüşmesinin nedeni buradadır. Bunun içindir ki, faşizm, dünya kapitalizmine, emperyalizme karşı olan ulusal kurtuluş savaşımlarını, demokratik ve reformcu hareketleri hedef almıştır; çünkü faşizm, bu millî demokratik devrim cephesini parçalamadan işçi sınıfını köylülükten tecrit edemez, işçi sınıfını öncüsünden ayıramaz, ve kendisine bir kitle tabam yaratamaz. Ve gene bunun içindir ki, faşizme karşı savaşım, dünya kapitalizmine, emperyalizme karşı bir millî demokratik devrim savaşımına dönüşmeksizin, bir birleşik cephe oluşturamaz, ve bir birleşik cephe oluşturulmadan devrimci hareket tecrit edileceği için de, faşizmin başarısına yolaçmış olur.

İşçi sınıfının öncülüğünde, işçi sınıfının ve köylülüğün temel gücü oluşturduğu, kent küçük-burjuvazisi ve ilerici küçük-burjuva aydınları, işçi ve köylü kökenli gençlik başta olmak üzere tüm ilerici gençliği savaşımın bünyesinde bütünleştirerek, emperyalizme, işbirlikçi burjuvaziye ve bugün özel bir önem taşıyan tarikat şeyhlerini de içeren feodal mütegallibeye karşı savaşım, faşizme karşı savaşımın başkoşulu olmak gerekir. Şurası iyice kesinleşmiştir ki, emperyalizme ve onun müttefiklerine vurmadan faşizme öldürücü darbeyi indirmek mümkün değildir. Faşizm şu ya da bu koşullar altında gerilese de, onun sonal ölümü emperyalizmle birlikte olacaktır.

Nisan-Mayıs 1977

VAHAP ERDOĞDU

DEMOKRATİK GÜÇBİRLİĞİ VE 5 HAZİRAN SEÇİMLERİ

1. GÜÇBİRLİĞİ TARİHSEL BİR ZORUNLULUKTUR

İçinde yaşamakta olduğumuz dönem, genel olarak uluslararası planda, özel olarak da ulusal planda toplumsal güçlerin yeni dengelemelere, yeni uzlaşmalara zorlandığı bir dönemdir. Bilimsel ve teknolojik devrimin dünyayı hızlı bir değişme dönemine sokmuş olması, üretici güçlerdeki büyük ilerlemeler, üretim ilişkilerinin değişmesini zorladığı ölçüde kapitalist dünyadaki sınıf ilişkilerini nicel ve nitel yönden değiştirdiği kadar, sınıf mücadelesini de keskinleştirmiş bulunmaktadır. Kapitalizmin bu çelişkileri büyüdükçe ve bunalımlar ardarda birbirlerini izledikçe, toplumsal kutuplaşmalar da bunlara paralel olarak yoğunluk kazanmaktadır. Bu kutupların bir yanı, tekelci burjuvazinin azamî kâr hırsıyla çevresine toparladığı anti-demokratik faşizan güçleri, geniş emekçi yığınların demokratik kazanımlarını ge-

ri almak ve demokratik alanları daraltmak amacıyla el altında hazır tuttuğu gerici güçleri yoğunlaştırırken, öteki yanı ise bu girişimler karşısında direnen ve demokratik kazanımlarını korumak, tekelci sömürünün ağır sultasından korunmak isteyen tekel-dışı kalmış burjuvaziyi de kapsayan bütün demokratik güçleri kucaklamaktadır. Günümüzün sınıf mücadelelerini belirleyen bu olgu, gerek emperyalizmin metropol ülkelerinde, gerekse de uydu ülkelerde geçerliğini değişen ölçülerde korumaktadır. Anti-tekelci mücadeleyi anti-demokratik mücadele ile birleştiren bu olgu, Avrupa'da olduğu kadar Asya'da, Amerika'da ve Afrika'-da da gözlemlenmektedir. Sağın neo-faşizmi yeniden canlandırması, günümüz kapitalizminin içine düşmüş olduğu onmaz bunalımların bir özelliği haline gelmiştir. Bu neo-faşizm, yalnızca emperyalizmin uydu ülkelerinde sıkıştıkça başvurdukları bir yöntem olmaktan çıkmış, tekelci burjuvazinin parlamento içinde ve dışında, en demokratik bilinen ülkelerde bile kanat gerdiği bir güç halini almıştır. Bu durum, tıpkı Birinci Dünya Savaşının öngünlerinde ve otuzlarda olduğu gibi, başta sosyal-demokratlar olmak üzere, bütün demokratik güçleri siyasal bir seçenekle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu seçenek, neo-faşizmi kanatları altında besleyerek demokratik güçlere karşı harekete geçen tekelci burjuvazinin yanında yer almak ya da öncülüğünü marksist partilerin oluşturduğu demokratik cephede yerini almak seçeneğidir.

Demokratik güçlerin birliği konusunda Fransa'da, İtalya'da, Japonya'da, Finlandiya'da, İspanya'da, Belçika'da ve daha pek çok ülkede önemli somut adımlar atılmıştır ve atılmaktadır. Sosyal-demokrasinin en gerici politikasının uygulayıcısı durumundaki F. Almanya'da bile, neo-faşizmin kıpırdanışları karşısında solun birliğinin gereği anlaşılmış bulunmaktadır. Solun bu anti-tekelci, demokratik birliği, gelip geçici koşulların gerektirdiği taktiksel bir sorun olarak değil, içinde yaşadığımız tarihsel-toplumsal koşulların zorunlu kıldığı uzun vadeli stratejik bir sorun olarak gündeme gelmiş bulunmaktadır.

Tekelci kapitalizmin, çokuluslu şirketler halinde bütün emperyalist dünyayı, metropol ülkelerle birlikte uydu ül-

keleri de, bir ağ gibi sarmaladığı bir dönemde, kapitalizmin işleyiş yasalarının emperyalist sistem içersindeki şu ya da bu ülkeyi dıştalaması düşünülemeyeceğine göre, tekelci kapitalizmle hızlı bir bütünleşme süreci içinde bulunan Türkiye'nin, bu yasaların acımasız kıskacı içinde olması doğaldır. Gerçekten de 1950'lerle başlayan soğuk savaş döneminin anti-komünizmi Türkiye'de en sert biçimde estirilirken, emperyalist metropollerin bu anti-komünizm silahının gölgesinde hortlattığı askerî darbeler biçimindeki neo-faşizmin metropol merkezlerinde de kılık değiştirerek kendini gösterdiğini, CIA patentli planların öteki ülkelerle birlikte Türkiye'de de resmî örgütler yanında sivil örgütler halinde uygulama alanına aktarıldığını görüyoruz. 1950'lerde dinsel biçimler altında tohumları atılan, 1960'larda devletin resmî güçlerinin de yardımıyla yaygınlaştırılan ve altmışların sonlarından başlayarak açık eylem alanına itilen neo-faşizm, 12 Mart darbesiyle devletin resmî ideolojisi haline getirilerek toplumun bütün demokratik kurumlarına karşı açık bir seferberlik halinde yürütülmüştür. Bu nesnel durum, altmışların ortalarında tartışma planında sürdürülen demokratik güçlerin birliği sorununu, günlük yaşama aktarma zorunluluğunu getirmiştir. Bu güçbirliği, pratikte ifadesini 12 Mart faşizmine karşı ortak direnişte bulmuştu. Gerçekten de bu direniş, faşizmin tırmanışını bir ölçüde de olsa geriletmiş ve 1973 seçimlerinin gerçekleştirilmesini sağlamıştı. 1973 seçimlerinin demokratik güçler yönünden iki yönlü bir başarısı sözkonusu idi. Birincisi, seçimlerin yapılmış olması; ikincisi ise demokratik güçlerin güçbirliğinin seçim platformunda gerçekleştirilmesi ve 12 Mart faşizminin destekçisi durumundaki partilerin parlamentoda geriletilmesi olmuştu. Ancak bu gerileyişin boyutları kısa CHP-MSP koalisyon dönemiyle sınırlı kalmış, MC'nin, faşizmi yaygınlaştırma ve yoğunlaştırması kanlı yollardan geçerek 1977 Haziran seçimlerine ulaşmıştır.

5 Haziran seçimlerini, yürütülmekte olan anti-faşist mücadelede siyasal demokrasinin önemli bir başarısı olarak kabul etmek gerekir. CHP'nin siyasal desteklenmesinde ifadesini bulan bu mücadele, sağcı faşist cephe karşısında yarıya çok yakın bir sayısal üstünlük sağlayarak parlamen-

toya girmesi biçiminde somutlaşmıştır.

Burjuva demokrasisinde parlamento, görünüşte, sınıf mücadelesinin güçler dengesi olarak siyasal yansımasının gerçekleştiği yerdir. Seçimler ise bu gerçekleşmenin aracıdır. Gerçeklikte ise, ne parlamento sınıf mücadelesinde güçler dengesini tam olarak yansıtır, ne de seçimler bu yansımanın eksiksiz bir göstergesidir. Özellikle de sınıfların siyasal anlamda netleşmediği, toplumda sınıf saflaşmalarının genel çizgileri ile belirginleşmediği, küçük üretimin ağır bastığı bu küçük-burjuvalar ülkesinde, parlamenter demokrasi geleneği yeterince kökleşmediği için, bu olgu daha da geçerlik kazanır. Türkiye'de nüfusun yüzde 60'ı kırsal kesimde yaşamaktadır ve bunların çok büyük bir bölümü küçük üreticidir. Kapitalizm hızlı bir tempo ile kırsal kesime yayıldıkça bu kesimin yıkımı da hızlı olmakta ve proleterleşme süreci de çabuklaşmaktadır. Bunun yanısıra, kentlerdeki zanaatçı ve küçük ticaret uğraşısı içinde olan küçük-burjuvazinin öteki kesimleri de bu etkileşimin içerisinde bulunmaktadır. Ne var ki, "kapitalist üretimin egemen olduğu toplumsal bir düzende kapitalist olmayan üretici bile kapitalist kavramlarla sarmalanmıştır".[1] Bu nedenle de küçük meta üreticileri durumunda bulunan küçük-burjuvazinin bu önemli kesimi kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin ekonomik ve siyasal boyunduruğu altında bulunmakta ve seçim olayında da tercihlerini büyük ölçüde bağımsız olarak yapamamaktadırlar. Bu olgu, kapitalizmin hızla geliştiği büyük kentler ve Batı Anadolu'nun hızla sanayileşen merkezlerinden uzaklaştıkça açık bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Bütün bunların da ötesinde, emekçi sınıflar, burjuva demokrasisinin sınırları içinde, siyasal özgürlüklerine daha kavuşmamışlardır. İşçi sınıfının bağımsız siyasal bir örgüt bütünlüğü içersinde gerek seçimlerde, gerekse parlamentoda varlığını gösteremeyişi olgusu, siyasal demokrasinin yerleştirilmesi uğruna mücadelenin önemini açık-seçik gözler önüne serdiği kadar, seçim sonuçlarının sağlıksızlığını da kanıtlamaktadır.

Öte yandan 1971'den bu yana geçen altı yıl içinde, ege-

[1] Karl Marx, *Capital*. vol. III. Moscow 1962, s. 39.

men güçler, sürekli bir tırmanış içersinde şiddet ve zorbalıklarını Türkiye tarihinde benzeri görülmedik boyutlara ulaştırarak terör rejimini kurmuş, demokratik kazanımları yokederek anti-demokratik bir ortam yaratmayı başarabilmişlerdir. Böylesine bir ortamda, halkın, iradesini özgürce belirtmesi olanağı geniş ölçüde kısıtlanmıştır. Öyle ki sağcı-gerici cephenin türlü tertipleriyle 1 Mayıs katliamı düzenlenmiş, CHP genel başkanına karşı silahlı saldırılar, suikastler, gizli örgütlerin faşist darbe girişimleri, seçimlerin önlenmesi yolundaki çabalar, özellikle küçük-burjuvazide ürküntü yaratmış ve bu durum seçime katılma oranını etkilediği kadar, hiç kuşkusuz oyların yönlendirilmesini bir ölçüde de olsa etkilemiştir. Nitekim CHP'nin ağır bastığı İstanbul, Ankara, Kocaeli, Adana gibi kentlerde seçime katılma oranı sırasıyla yüzde 62.44, 70.66, 68.47, 68.7 iken, Ağrı, Bitlis, Amasya gibi illerde yüzde 76.44, 81.13, 84,12'dir.

Bütün bu olumsuz etmenlerin yanında, egemen güçlerin gizli ya da açık, maddî desteğini gerici-faşist güçlerden yana kullanmış olması, milyonlarla ifade edilebilecek parasal destekler, haberleşme araçlarının, özellikle de televizyon ve radyonun, mevcut yasalar açıkça çiğnenerek bu gerici cephenin özellikle de AP ve MHP'nin hizmetine sokulması, sonuçları önemli ölçüde etkilemiştir. MC ortaklığının sayısal yönden en küçük partisi olduğu halde, devlet organlarını, okulları etkin bir biçimde partinin siyasal örgütleri olarak kullanan MHP'nin, üçyüzbinlik oyunu bir milyona yaklaştırması, milletvekili sayısını üç kat artırması, iktidar sorununun önceliğinin önemini vurgulaması yönünden yeterince değerlendirilmesi gereken bir konudur.

2. PARLAMENTO, DEMOKRATİK MÜCADELENİN YÜRÜTÜLDÜĞÜ BİR ALANIDIR

Parlamenter demokraside burjuvazi, parlamentoyu kendi sultasının bir aracı olarak görür. Parlamento, egemen sınıflar adına yürütmeyi üslenen siyasal iktidarın yörüngesi doğrultusunda irade belirtip, burjuvazinin diktatörlüğüne biçimsel bir meşruluk görüntüsü kazandırır. Gerçeklikte ise, bütün kararlar kapalı kapılar ardında, otel lobilerinde, iş adamlarının özel toplantılarında alınır ve yürütmeye siya-

sal uygulama yönünden yetkeler verir.

Klasik burjuva demokrasisinde yasamayı temsil eden parlamento, en "yüce" karar organıdır. Bu organ, yasalar çıkarır, çıkardığı yasaları yürütme aracıyla uygulamaya koyar, yargı ile de bu uygulamayı denetim altında tutar. Bu üç ayrı güç arasında bir uyum vardır. Ne var ki, bu, klasik kapitalizmin demokrasisi için geçerlidir. Tekelci dönemde, yani sınıf çelişkilerinin daha da yoğunlaşmasıyla, emekçi sınıfların uzun süren mücadeleleri ile sağladıkları demokratik kazanımları parlamento alanmda kullanmaya başlamalarıyla birlikte, yürütmeye giderek güç kazandırılmış, çoğu kez kapalı yollarla parlamento ve yargı gücü zorlanarak yürütmenin yetkesi artırılmış, burjuvazi daha da sıkışınca, parlamentoyu işlerliğinden alıkoyarak, açık diktatörlüğünü ilân etmekten geri kalmamıştır. Parlamentoyu istediği gibi çekip çevirdiği sürece, burayı "halkın iradesinin tecelli ettiği" yer olarak kutsamış, gücü zayıfladığı ölçüde ise, parlamenter mücadelenin erdemlerinden, parlamentonun "yüceliğinden" daha az sözeder olmuştur. Bugün kapitalist dünyada gözlemlenen olgu budur. Tekelci burjuvazi, emekçi sınıfların güçbirliği içinde parlamentolarda ağırlık kazanmaları karşısında, "komünizm heyulasını" ortadan kaldırmak çabasıyla, yeni "kutsal ittifaklar" aramaktadır.

Türkiye'de de durum bundan farklı değildir. Egemen sınıflar, sıkıştıkları her zaman "parlamenter demokrasinin" bizim gibi ülkelerde işlemeyeceğinden, anayasaların "lükslüğünden", "özgürlük" ve "demokrasi" kavramlarının yanlış anlaşıldığından sözetmiş, halkın demokrasiyi anlayamadığı, "anarşiye" yolaçtığı görüşleri profesörlerinin, politikacılarının ağızlarından sık sık yansıtılmıştır. Her yerde olduğu gibi Türkiye'de de, burjuvazi "özgürlük", "demokrasi", "özgürlükçü-demokrasi" sözcüklerini, daha çok artı-değer, daha çok sömürü, emekçi sınıfların daha çok baskı altında tutulması anlamında kullanagelmiştir. Bu sömürü özgürlüğüne, bu baskılara karşı çıkanları ise "özgürlükçü-demokrasinin düşmanları" olarak ilân etmekten geri durmamışlar, solcuları hep, "parlamento"nun, "millî irade"nin, "demokrasi"nin ve "özgürlükler"in düşmanları olarak damgalamışlardır. Oysa gerçeğin bunun tam tersi olduğunu görebilmek için sa-

dece 12 Mart 1971'den 5 Haziran 1977 seçimlerine dek geçen kısa döneme bakmak yetecektir.

12 Mart muhtırasıyla üç general "işlerliğini yitirdiği" gerekçesiyle parlamentoyu göstermelik bir vitrin haline getirdikleri zaman, o "millî irade"nin, "demokrasi"nin savunucuları, dillerini yutup suspus olmuşlar, muhtıranın hınk deyicileri olarak, kararnamelerin yasalaştırılması işini üstlenmişlerdi. "Millî irade" ile yürürlüğe konan (yani referandum ile gerçekleştirilen) anayasayı kendi iradelerine göre birkaç kez değiştirdikleri halde, aynı anayasayı "tağyir, tebdil" suçlaması ile pek çok devrimciyi darağaçlarına göndermiş, sokak ortasında kurşunlatmış, işkencehanelerde olmadık işkencelerden geçirtmişlerdir.

Burjuvazi her şeyi kılıfına uydurmayı pek sever, ama çoğu kez de mızrak çuvala sığmaz, "ben yaptım oldu" mantığı ile göz küllemeye bakar. Kendini güçsüz hissettiği zaman çok uysaldır, güçlü hissettiği zaman ise, acımasızlığın en son perdelerinde dolaşır. Bunları MC'nin seçim öncesi tutumundan saptamak için uzunboylu araştırmaya gerek yoktur. 1 Mayıs katliamını CHP'ye yükleyip, seçimleri önleme planını uygulama alanına koydukları zaman, 34 insanın kanına bulaştırdıkları ellerini yumruk yaparak "solcuların ülkeyi büyük bir felâkete sürüklediği" yolunda nutuklar atan cephe lideri, planın boşa çıkarıldığını anladığı zaman "insanlık görevini" yerine getirmek üzere konumunu da unutup yasalara saygılı bir yurttaş olarak kendi ağzıyla bu suçunu itiraf edebiliyordu.

Demek oluyor ki, nasıl ki "özgürlük", "eşitlik", "hukuk" gibi burjuva demokrasisinin temel kavramları, 'ancak burjuvazinin "özgürlüğü", burjuvazinin "eşitliği", burjuvazinin "hukuku" sözkonusu olduğu sürece ve o ölçüde bir değer taşıyorsa, "demokrasi", "parlamento", "genel oy" kavramları da burjuvazinin çıkarlarına hizmet ettiği sürece ve o ölçüde bir değer taşımaktadır. Bu kavramlar, burjuvazinin çıkarlarının sınırlarını aştığı, emekçileri de kucaklamaya başladığı zaman, bunları ilk çiğneyen gene burjuvazinin kendisi olmaktadır. Burjuvazinin tarihi, kendi yarattığı, en yüce değerler olarak sunduğu ilkelere ihanetin tarihidir. Fransız Burjuva Devriminin asıl gücünü oluşturan işçiler ve emekçi-

ler, devrimin kazanımlarından yararlanmak istediklerinde yendikleriyle işbirliği edip devrimin ilkelerini çiğneyen burjuvazi olmuştur. Gene aynı burjuvazi, dünyanın en demokratik ilk yönetimini kuran kendi proletaryasını ezmek için Paris'in kapılarını Alman ordularına açmış, "anavatan"ı savunanlara karşı, "anavatan" düşmanlarıyla işbirliği etmişti. İspanya'da Cumhuriyetçiler seçimle iktidara geldikten sonra, Avrupa burjuva demokrasilerinin gözleri önünde, "vatan" ve "hıristiyanlığı" kurtarmak üzere, cumhuriyeti, sömürge Fas'ın "müslüman" askerlerine boğazlatmıştı. Yunanistan'da iki partinin, oyların yüzde 70'ini alacağı anlaşıldıktan sonra, gene demokrasinin şampiyonluğunu yapan, Avrupa'nın burnunun dibinde demokrasiyi kanla ve işkenceyle susturan, Amerikan emperyalizminin baş adamı Albay Patakos olmuştu. Şili'de seçimle gelen bir iktidarı Şili burjuvazisi, uluslararası tekellerin desteği ile kanla boğmuştu. Brezilya'da, Guetemala'da ve daha nice yerlerde, dünya kamuoyu bunun onlarca örneğine, çok yakın bir geçmişte tanık olmuştur. Aslında bunları kanıtlamak için uzağa gitmeye hiç de gerek olmadığını, içinde yaşadığımız toplumun sınıf mücadelesinin verdiği örneklerle gözlemleyebiliyoruz.

Her sıkıştığında "millî irade", "demokrasi" sözcüklerini ağzından düşürmeyen Demirel'in geldiği siyasal çizgiye bakınca, onun temsil ettiği sınıfların burjuva demokrasisine nasıl da sahte bir bağla bağlanmış olduklarını görmek zor değildir. Anımsanacağı gibi, Amerikan emperyalizminin ve o zamanın Genel Kurmay Başkanı Sunay'ın açık desteği ile AP'nin başına geçirilen Demirel'in ilk demeçlerinden biri 200 bin kişilik silahlı bir milis ordusu kurmak konusunda olmuştu. Bu milislerin kurulması yolunda Türkeş kadar başarılı olamadıysa da, neo-faşist sivil milislerin önce Komünizmle Mücadele Dernekleri, daha sonra da Ülkü Ocakları adı altında örgütlenmelerinin maddî ve manevî temelinde Demirel ve destekçilerinin payının çok büyük olduğu unutulmamalıdır. Ülkü Ocaklarının ilk paralı militanlarının üslendiği yer, Demirel'in kardeşinin sahibi bulunduğu bir özel okul olmuştur. Bu olgunun altının çizilmesi, bugün açık-seçik bir biçimde günyüzüne çıkan Demirel-Türkeş bütünleşmesinin siyasal temelini açıklamak yönünden de büyük önem taşımaktadır.

Demirel'in bu konudaki çabaları bunlarla da kalmamıştır. Uzun yıllar başında bulunduğu resmî güvenlik örgütlerinin yanında, kendine bağlı "güvenlik kuvvetlerine yardımcı" yarı-sivil örgütleri de elaltında bulundurduğunu gösteren oldukça inanılır belirtiler zaman zaman gözlemlenmiştir. Kendisi ve ailesi ile ilgili bir yolsuzluğu ortaya çıkardığı için bir gazetenin idarehanesi kurşunlanmış, gazetenin muhabirinin arabasına bomba konulmuştur. Başbakanlık binasında yanına kadar sokulan bir kişiden yediği yumruğu "devletin ve demokrasinin temellerine atılmış bir dinamit" olarak nitelendirdikten hemen birkaç saat sonra "tertipçi" olarak gösterdiği iki profesörün evlerinde bombalar patlamıştır. Gene, ünlü mobilya yolsuzluğunu resmen saptayan yüksek bir devlet memurunun evi kurşunlanmış, bombalanmıştır. Tek tek bu olaylar biraraya getirildiğinde AP gibi büyük bir partinin başında bulunan bir kimsenin burjuva hukuk devleti ve yasaları konusundaki tutumunu belirlemesi yönünden önem taşımaktadır. Demirel'in zaman zaman verdiği demeçler, açıklamalar "seçim", "demokrasi", "parlamento" konusundaki tutumunu da açık-seçik sergilemektedir. *Milliyet* Gazetesinden Abdi İpekçi ile yaptığı bir konuşmada faşist Şili cuntasını haklı gösteren, Allende'yi suçlayan sözlerini pek çok kimse ibretle okumuş olmalıdır.[2] Allende'ye uygulanan kanlı darbe modelinin Türkiye'de de, hem de CHP gibi sosyal-demokrat eğilim gösteren bir partinin başındaki Ecevit'e de uygulanabilirliği yolunda MC yanlısı basında sık sık yorumlar yapıldığını, bu yönde tehditleri de aşan girişimler olduğunu anımsamada yarar vardır. Seçimlerde Ecevit'in topladığı kalabalık, bu çevreleri ürkütünce, silahlı saldırılar Ecevit'in kişiliğine kadar yönelmiş, İzmir'de suikast girişimi olmuş, Ecevit'i öldürme planları yapılmıştır. Seçim sonuçlarından kuşkulanmaya başlayan Demirel, "Seçimlerden üç gün önce çok şeyler olabilir." tehdidi ile bu planları açığa vurmuştur. Ecevit'in kişiliğinde demokrasi mücadelesine yöneltilen bu saldırıların, küçük grupların amatörce girişimleri olmadığı, ülke çapında örgütlenmiş gerici-faşist güçlerin pro-

[2] *Milliyet* 19 Temmuz 1976.

fesyonelce düzenledikleri tertipler olduğu, kanlı 1 Mayıs olayıyla ve CHP'nin İstanbul mitingini önleme çabalarıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır. "Solcuların kendi aralarındaki bir çatışma" perdesi arkasında yürütülmek istenen bu kanlı oyunun gerçek yüzü, Demirel'in Ecevit'e yazdığı mektupla, bizzat Demirel'in ağzından doğrulanmıştı.

Gerek geçmişteki deneyimleri, gerek günümüzde görülen uygulamaları, faşizmin birincil hedefinin öncelikle siyasal iktidarı elegeçirmek sorunu olduğunu göstermektedir. Çok az bir azınlıkta da olsa, faşizm, önce siyasal iktidarı elegeçirmekte ve iktidarın en güçlü baskı mekanizması olan devleti bütün kurumlarıyla faşistleştirmekte ve daha sonra da ekonomik mekanizmayı bu doğrultuda hareket edebilecek biçimde düzenlemektedir. Türkiye'de de bugün görülen budur. Faşist güçler elegeçirdikleri siyasal iktidarı ne pahasına olursa olsun terketmek istememekte, devlet mekanizmasındaki faşistleştirme sürecinin sekteye uğratılmasına çeşitli tertiplerle engel olmaya çalışmaktadır. Seçim sonrasında AP-MHP çevrelerinin, burjuvazinin çeşitli kanatlarını da karşılarına almak pahasına, direnmelerindeki temel neden budur. Onun için Demirel "seçimlerden üç gün önce çok şey olabilir" sözlerini açık açık söylemekten sakınmamıştır. Bu sözlerin yalnızca bir tehdit olmadığı, faşist cephenin hazırladığı bir plan olduğu, AP'nin değişik kademelerinde bulunan yetkililerin ağızlarından sık sık yinelenmesiyle de tanıtlanmıştır. AP Genel Başkan Vekili Kasım Önadım'ın Bursa'da yapmış olduğu bir konuşmada söylediği şu sözler son derece ilginçtir: "Meseleyi sandık yoluyla halledemezsek başka yollara başvurmaya mecbur kalırız, ama bu yollara başvurmayı hiç arzu etmeyiz".[3] Besbelli ki faşist cephe "seçim yolunu" iktidarlarının yalnızca bir aracı olarak görüyor, iktidarlarını sürdürmek için daha başka yolların planlarını da ellerinde hazır tutuyor.

Bu örnekleri çoğaltmaya gerek yok. Apaçık görünüyor ki, bütün yaygara ve şamatalarına karşın burjuvazi, öteki alanlarda olduğu gibi, "demokrasi", "genel oy" ve "parlamentarizm" alanında da kendini yadsır hale gelmiş bulun-

[3] *Bursa Hakimiyet*, 26 Mayıs 1977.

maktadır, ve gene kendi yarattığı çıkmazlara saplandıkça, bu tutumu daha da belirginleşecektir. Bu nedenle, burjuva demokrasisinin öteki kazanımlarını olduğu kadar, "genel oy", "parlamentarizm", "demokrasi" konusundaki kazanımları da en tutarlı bir biçimde sonuna dek savunacak olanların başında gene işçi sınıfı bulunmaktadır. Bu olgu toplumsal pratikle kanıtlanmıştır. İşçi sınıfı, burjuva demokrasisi içinde eğitilerek kendi demokrasisinin yolunu çizer. Ve bunun için burjuva demokrasisinin bütün yönlerinden sonuna kadar yararlanmanın bilincini öteki sınıf ve tabakalardan daha çok taşır. Bu mücadelenin bayrağını, içinde bulunduğu tarihsel koşulların somut tahlillerinden hareket ederek, kimi zaman seçimlere katılarak, kimi zaman seçimleri boykot ederek, kimi zaman kendi dışındaki siyasal partileri destekleyerek, ama bütün kararlarında en geniş halk yığınlarıyla ittifaklar politikası içinde ve kendi temel ilkelerinden ödün vermeksizin, demokratik cehpenin en ön saflarında dalgalandırır.

3. GÜÇBİRLİĞİNİN MADDÎ TEMELİ OLARAK PARLAMENTO VE SEÇİMLER

Güçbirliği, toplumun çeşitli sınıf ve tabakalarının belirli bir ortak hedefe yönelik mücadelelerindeki eylem birliği demektir. Demek oluyor ki, güçbirliğinin gerçekleşebilmesi için önce farklı sınıf ve tabakaları temsil eden farklı eğilimlerin bulunması ve ikinci olarak da bu farklı eğilimlerin ortak bir hedefi olması gerekmektedir. Bu iki koşulu tamamlayan bir üçüncü koşul da, ortak hedefe ulaşmada uygulanacak eylem konusunda, daha teknik deyimiyle strateji konusunda, en geniş anlamıyla, görüşbirliğinin sağlanması gerekir. Bu üç koşul olmadan güçbirliği kavramı havada kalmaya mahkûm bir söz olmaktan öteye geçemez.

Tek bir sınıf ya da tabakanın, kendi kendisi ile güçbirliği etmesi düşünülemeyeceğine ve ayrı sınıfsal ve zümresel çıkarları temsil eden farklı eğilimler taşıyan güçler arasında birlik sözkonusu olduğuna göre, bu birliğin sağlanabilmesi, uzlaşmalara gidilmesi çok doğaldır. Uzlaşmasız birlik olmaz. Uzlaşmalara ilişkin tutum yönünden güçbirliğini oluşturan en zayıf, en kararsız unsurlar ile en güçlü, en kararlı unsur-

lar arasında büyük farklılıkların olacağı doğaldır. Örneğin burjuvaziye karşı proletarya ile küçük-burjuvazi arasındaki güçbirliğinde küçük burjuvazinin çeşitli kesimleri, burjuvaziye yakınlıkları ölçüsünde farklı tutumlar içine girerler. Yoksul köylülük ile orta köylülüğün burjuvaziye karşı tutumları farklı olacağı gibi, proletaryaya karşı tutumları da büyük farklılıklar gösterir. Aynı şekilde, proletaryanın da bunlara karşı tutumu büyük değişiklik gösterir. Bu nedenle, güçbirliğine giden çeşitli güçler, birbirlerini zayıf yanlarıyla, güçlü yanlarıyla iyi tanımak zorundadırlar.

Kuşkusuz, bir toplumdaki çeşitli toplumsal güçlerin farklı tarihsel konumları, farklı nihaî hedefleri vardır. Bu nihaî hedeflere gidilen yollarda zaman zaman çakışmalar, kesişmeler olacaktır. Güçbirliğinin hedefleri bu çakışma ve kesişme noktalarında somutlaşmaktadır. Toplumun en ileri, en devrimci sınıfı olan proletaryanın içinde bulunduğu bir güçbirliğinin hedefi, proletaryanın nihaî hedefi olamaz kuşkusuz. Bu hedefin, proletaryanın nihaî hedefinin, yani sosyalizmi kurma hedefinin daha önceki evrelerine tekabül etmesi gerekir. Bu hedef, sosyalizme giden yolun bir evresi olan burjuva demokrasisidir. Yukarda da değinildiği gibi, yığınlar, burjuva demokrasisinde eğitildikten, bilinçlendikten ve örgütlendikten sonra sosyalizme geçerler. Bu olguyu vurgulayan Lenin, "sosyalizmin yolu, burjuva anlamda demokrasiden geçer, bir başka yolu da yoktur"[4] diyor ve burjuva demokrasisinin bütün gelenekleriyle yerleştiği, demokratik ve özgür toplumların, daha az demokratik toplumlara kıyasla sosyalizmi daha kolay ve daha sağlam kuracaklarını birçok kez yineliyor. Lenin, burjuva demokrasisi konusundaki bu vargısını marksizmin kurucularına dayandırmıştır. Engels, 1891 Alman Sosyal-Demokratların Program Taslağını eleştirirken şunları söylemektedir: "Mutlak olarak kesin olan bir şey varsa, o da, partimizin ve işçi sınıfının egemen duruma ancak Demokratik Cumhuriyet şekli altında gelebilecekleridir. Hatta Demokratik Cumhuriyet, Büyük Fransız Devriminin göstermiş olduğu gibi, proletarya iktidarının özgül biçimidir de".[5]

[4] V. İ. Lenin, *Tarım Sorunları I*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 348.
[5] K. Marx, F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 105.

Lenin, Engels'in bu sözlerini *Devlet ve Devrim* adlı yapıtında ele almakta ve şöyle yorumlamaktadır:

"Engels, burda, Marx'ın bütün yapıtlarını kırmızı bir çizgi gibi işaretleyen o temel fikrini, yani demokratik cumhuriyetin proletarya diktatörlüğüne götüren en kısa yol olduğu fikrini özellikle belirgin bir duruma koyarak yeniden ele alır. Çünkü böyle bir cumhuriyet, sermaye egemenliğini, dolayısıyla yığınların ezilmesini ve sınıflar savaşımını hiç bir zaman ortadan kaldırmadığı halde, kaçınılmaz bir biçimde, savaşımın genişlemesine, gelişmesine, depreşmesine, kızışmasına götürür; öyle ki, ezilen yığınların dirimsel çıkarlarını karşılama olanağı bir kez ortaya çıktıktan sonra, bu olanak, ancak ve yalnızca proletarya diktatörlüğünde, bu yığınların proletarya tarafından yönetiminde gerçekleşir."[6]

Demek oluyor ki, burjuva demokrasisi, yalnızca burjuvazinin ve küçük-burjuvazinin, uğrunda mücadele verdiği bir düzen değil, proletaryanın sosyalizm mücadelesinde vazgeçemeyeceği, bütün olanaklarından sonuna dek yararlanabileceği bir sistem olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Bu nedenle de burjuva demokrasisi, güçbirliğinin üzerinde gerçekleştirilebileceği temel hedeflerin en başta gelenidir. Bir yandan soyut bir güçbirliğini savunan, ama bu olguyu yeterince kavrayamamış olan "sollar", burjuva demokrasisinin eskidiğini, burjuva parlamentarizminin, demokrasinin çağını tamamladığını ileri sürerek, hem seçimleri, hem de parlamentoyu boykot edip, demokratik mücadeleyi yadsımakta ve dolayısıyla da güçbirliğinin bu somut temelini görmezlikten gelmektedirler. Bugün bilimsel bir olguymuş gibi öne sürülen böylesine sekter görüşler çoktan çürütülmüştür.

Lenin "burjuva parlamentolarına katılmak gerekir mi?" sorusuna, Alman "sol" komünistlerinin "en büyük bir küçümsemeyle —ve en büyük bir hafiflikle— olumsuz yanıt"[7] verdiklerini belirterek "burjuva parlamentarizminin tarihsel olarak zamanını doldurduğu" savını şöyle çürütüyor:

"Propaganda anlamında bu doğrudur. Ama herkes bilir

[6] Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976, s. 79-80.

[7] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 55.

ki, *pratikte* altedilmekten hâlâ çok uzaktır. Onlarca yıldan beri, kapitalizmin tarihsel olarak zamanını doldurduğu haklı olarak söylenebilir; ama bu, bizim, kapitalizm *alanında* uzun süren ve inatçı bir mücadeleyi sürdürmemizi gereksiz hale getirmez ki. Parlamentarizm *dünya tarihi* yönünden 'tarihsel olarak zamanını doldurmuştur', başka bir deyişle, burjuva parlamentarizmi *çağı* sona ermiştir; proletarya diktatörlüğü *çağı* başlamıştır. Bu yadsınamaz. Ama dünya tarihi on yıllarla hesaplanır. Dünya tarihinin ölçütü ile ölçüldüğünde on yıl ya da yirmi yıl önce ya da sonranın önemi yoktur; bu, dünya tarihi açısından yaklaşık hesaplarla bile hesaplanması olanaksız olan önemsiz bir niceliktir. Ama işte bundan ötürüdür ki, pratik bir siyasal sorunda, durum, dünya tarihi ölçüsünde değerlendirildiğinde, çok büyük bir teorik yanılgıya düşülmüş olunur."[8]

Görülüyor ki, bir olgunun tarihsel olarak zamanını doldurmuş olması, ya da tarihsel olarak gerçeklik kazanması başka şeydir, o olgunun fiilen ortadan kalkması ya da fiilen gerçeklik kazanması başka bir şeydir. Nasıl ki, çağımız sosyalist devrimler çağıdır derken, evrensel bir gerçekliği saptamış olduğumuz halde, içinde yaşadığımız şu dönemde bu gerçekliğin bütün ülkelerde geçerli olduğunu söylemiş olmuyorsak, burjuva parlamentarizminin tarihsel olarak çağını doldurduğu gerçekliğini belirtirken de, onun bütün ülkelerde geçerliğini yitirmiş olduğunu söylemiş olmuyoruz. Bu nedenledir ki, marksizmin birtakım evrenselleşmiş gerçeklerini kalıplar halinde yinelemek, pratikte, çoğu kez insanı dogmacılığa, şablonculuğa götürür. Her olguyu somut koşulların somut tahlilleriyle değerlendirmek marksist diyalektiğin temel ilkelerinden biridir. Parlamentarizm bugün dünyanın pek çok ülkesinde önemli bir olgu olarak durduğuna göre, bu olguyu görmezlikten gelip, onu küçümsemek devrimci bir tutum sayılmaz.

Gene Lenin'e dönelim. Lenin, parlamentarizmin tarihsel olarak zamanını doldurması sorununu, parlamentarizmin "siyasal olarak zamanını" doldurup doldurmadığı sorunundan ayırdediyordu ve birinci soruya olumlu yanıt verirken, ikin-

[8] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 56.

cisini olumsuz olarak yanıtlıyordu. Frankfurt "solları" Almanya'daki seçimlerin sonuçlarını değerlendirirlerken gerici "Merkez" Katolik Partisini destekleyen milyonlarca işçinin ve köy proleterinin "karşı-devrimci birliklerin saflarında" yeraldıklarını öne sürerek, bundan "parlamentarizmin tarihsel olarak zamanını doldurmuş" olduğu sonucunu çıkarıyorlardı. Lenin bu teze karşı çıkarak şöyle söylüyordu:

"Eğer 'milyonlarca' *proleter,* sadece genel olarak parlamentarizmden yana olmakla kalmayıp, aynı zamanda, açıkça 'karşı-devrimci' iseler, 'parlamentarizmin siyasal olarak zamanını doldurmuş olduğunu' nasıl söyleyebiliriz!? Besbelli ki, Almanya'da parlamentarizm *henüz* siyasal olarak zamanını doldurmuş değildir. Besbelli ki, Almanya 'solları' kendi *isteklerini,* politik-ideolojik tutumlarını, nesnel gerçeklikle birbirine karıştırmışlardır."[9]

"Kendi *isteklerini,* politik-ideolojik tutumlarını nesnel gerçeklikle birbirine karıştırmak", "sol" sekterlerde yalnız seçim ya da parlamenter demokrasi konusunda değil, öteki pek çok konularda da sık sık uç veren bir hastalık olagelmiştir. Kendini emekçi yığınların temsilcisi yerine koyarak, kendi kişisel istek ve beklentilerini yığınların istemleri ve gereksinmeleriyle özdeşleştiren küçük-burjuva serüvenciliğinin örneklerine, genel olarak dünya toplumsal mücadeleleri tarihinde, özel olarak da Türkiye toplumsal mücadele tarihinde bol bol raslamak mümkündür. Ama tarih, hep, tek tek kişilerin iradeleri doğrultusunda değil, toplumun içinde taşıdığı sayısız çelişkilerin ve dengelenmelerin ortak bileşkesi doğrultusunda, toplumun içinde bulunduğu nesnel ve öznel koşulların biçimlendirdiği iradeler toplamının yönelimi doğrultusunda ilerlemiştir. Bu nedenle, "*bizim için* zamanını doldurmuş olan şeyin, *sınıf için* zamanını doldurduğuna *inanmamak* gerekir."[10] Bunun tersi savunulacak olursa, 5 Haziran seçimlerinde 6 milyondan fazla seçmen oyunun nasıl olup da AP ve MHP gibi egemen sınıfların en gerici kesimini temsil eden iki partiye aktığını açıklayabilmek oldukça zor olacaktır. Gerçekten de eğer yığınlar kendi nesnel konumlarının gerektirdiği doğrultuda hareket edebilecek yeteneğe ve olana-

[9] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 58.
[10] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 59.

ğa kavuşmuş olsalardı, bu yığınları ezen sömürü düzeni de çoktan yeryüzünden silinip gitmiş olacaktı. Kapitalizm, bu olgudan yararlanarak en acımasız biçimde bu sömürüsünü sürdürmüştür ve sürdürmektedir. Gene işte bu nedenledir ki, devrimci bir partinin "seçimlere ve parlamenter mücadeleye katılması"nın, "özellikle kendi sınıfının geri kalmış katlarını eğitmek", "özellikle ezilen ve bilisiz kırsal *yığınları* uyandırmak ve aydınlatmak için *zorunlu* olduğu kuşku götürmez".[11]

Kaldı ki, devrimci hareket içinde 1920'lerde başgösteren bu "sol" hastalığın bu ölçüde mazur görülebilecek nesnel temelleri de yok değildi. "Batı Avrupa'da ve Amerika'da, parlamentoların, işçi sınıfının devrimci öncüsü için özellikle iğrenç bir niteliğe büründüğü doğrudur. Bu yadsınamaz. Bunu anlamak kolaydır, çünkü parlamentoda, savaş sırasında ve savaştan sonra, sosyalist ve sosyal-demokrat milletvekillerinin büyük çoğunluğunun davranışlarından daha adice, daha alçakça, daha çirkin bir şey düşünülemez."[12] Bu dönemde Avrupa ve Amerikan "sollarının" parlamentarizme karşı, değil "akılsızlık", "cinayet sayılan" bu duyguya kapılmalarında, o zamanın parlamentolarının büründükleri bu nitelik yanında, Sovyet Devrimine duyulan hayranlığın da büyük payı vardı. Devrimin kısa sürede bütün Avrupa'ya yayılacağı inancı egemendi. Lenin bunlara şu uyarmayı yapıyordu: " 'sol' komünistler, biz bolşevikleri pek övüyorlar. Arasıra insanın onlara söyleyesi geliyor: bizi biraz daha az övün de, bolşevik taktiğini daha çok inceleyin, o taktiği daha çok benimseyin! Rusya burjuva parlamento seçimlerine, Kurucu Meclis Seçimlerine 1917 Eylül-Kasımında katıldık. Taktiğimiz doğru muydu, değil miydi?"[13]

İçinde bulunduğumuz dünya ve Türkiye koşullarında ise durum büsbütün farklıdır. O günden bugüne yarım yüzyıllık bir süre geçtiği, sosyalizmin bir sistem olarak dünyanın üçte-birinden fazla bir kesimini kucakladığı halde, parlamenter demokrasi, öneminden pek bir şey kaybetmeyerek hâlâ ayakta durabilmektedir. Burjuva parlamentarizminin

[11] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 59.
[12] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 64.
[13] V. İ. Lenin, aynı yapıt, s. 59.

egemen olduğu kapitalist ülkelerde, sol partiler, parlamentolarda sözünü dinletir bir güç olarak yığınlara seslerini duyurmak bir yana, çoğunluğu bile alabilecek boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Egemen sınıflar, parlamentoları istedikleri gibi kullanamaz duruma gelmişler ya da orada büyük engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Öyle ki bugün İtalya'da olduğu gibi, iktidarlarını komünist partilerin dolaylı ya da doğrudan destekleriyle ayakta tutabilmektedirler. Bu partilerin izledikleri politika, tuttukları yol tartışılabilir, bu ayrı bir konudur. Ama halkın oyu ile böylesine bir güce erişmiş bir partinin, parlamentoyu boşlaması ve bu alanı burjuvaziye terketmesi hiç kuşkusuz düşünülemez.

Türkiye'de bütün yönleriyle bir burjuva parlamentarizmi hiç olmamıştır denilebilir. Egemen sınıflara dayalı partilerin av alanı halinde kullanılan parlamento, emekçi sınıflara kapalı tutulmuştur. Bu kural, 1965 seçimlerinde kısa bir süre için bozulmuş, ilk kez TİP'nin 15 temsilcisi parlamentoda sınırlı da olsa bu geleneği bozunca, seçim yasasının alelacele değiştirilmesi ile 1969 seçimlerinde emekçi sınıflara parlamentonun kapısı büyük ölçüde kapatılmıştır. Bugün ise emekçi sınıflar parlamentoda temsil edilememektedir. Bu olgu bile burjuva demokrasisinin olanaklarından yararlanılması yönünden emekçi sınıfların, daha uzunboylu bir mücadele görevi ile karşı karşıya bulunduğu gerçeğini açık-seçik ortaya koymaya yeter.

A) CHP GİDEREK ARTAN BİR ÖLÇÜDE EMEKÇİ YIĞINLARININ DESTEĞİNİ SAĞLIYOR

Demek oluyor ki, parlamenter demokrasinin bütün kuralları ile eksiksiz uygulanması, emekçi sınıfların siyasal istemlerinin başında gelmektedir. Ve bu nedenle de siyasal demokrasi uğruna verilecek mücadelede, başta işçi sınıfı olmak üzere bütün emekçi sınıfların, öteki demokratik güçlerin en başında yer almaları doğaldır. Bu nesnel istem, güçbirliğinin maddi temelini de oluşturmuş olmaktadır. Gerçekten de 5 Haziran seçimleri, bu ivedi görevi yerine getirmek yolunda atılmış somut bir adım olmuştur. Solun bilinçli ve kararlı bir biçimde seçimlerde aktif bir tutum takınması ve bu tutumunu zaman zaman yalpalamasına karşın siyasal

demokrasiyi savunan CHP'den yana koyması, güçbirliği stratejisinin doğru bir uygulamasıdır. Nitekim 1969 seçimlerinde 243.631 oy alan TİP, 5 Haziran 1977 seçimlerinde 20.565 oy almış; 1969 seçimlerinde 254.635 oy alan TBP, 1973 seçimlerinde 121.759 oy, 1977 seçimlerinde de 58.565 oy alabilmiştir. Buna karşılık CHP oylarında sürekli bir yükseliş gözlemlenmektedir, 1969 seçimlerinde 2.457.000 oy alan CHP, 1973 seçimlerinde 3.570.000 oy, 1977 seçimlerinde 6.136.000 oy almıştır.

Bu görüngü bir gerçeği daha vurgulamaktadır: demokratik güçbirliği, illе de ona katılan güçlerin karşılıklı pazarlığı sonucu gerçekleşmez, nesnel koşulların zorlaması sonucu bu güçler arasında güçbirliği kendiliğinden de ortaya çıkar. Türkiye'de sınıf çelişkileri arttıkça bu çelişkilerin siyasal alandaki yansıması da o ölçüde belirginleşmekte, egemen sınıfların baskısı karşısında geniş yığınların bilinçlenmesi oranında, demokratik istemleri de yaygınlık kazanmaktadır. 1970'lerden başlayarak faşizmin resmî bir güç olarak kendini hissettirmesiyle birlikte, geniş halk yığınlarında da bilinçlenme hızlanmış ve sağda toparlanan oy potansiyeli hızla sola yönelmeye başlamıştır. 1969'da toplam oy içersinde solun aldığı oy oranı yüzde 32 iken, 1977 seçimlerinde yüzde 44'ü geçmiş, sağın oyları ise o ölçüde düşmüştür.

Ancak toplumların gelişmelerinde nicel değişmelerden çok, nitel değişmelerin belirleyici olduğu olgusunu iyi vurgulamak gerekir. Nicel değişmeler, nitel değişmelerin önkoşulları olmakla birlikte, nihaî belirleyiciler olarak nitel değişmeler toplumsal gelişmenin yönünü ve çehresini belirlerler. Sayısal yönden proletarya toplam nüfusun az bir oranını oluşturduğu halde, kapitalist toplum düzeninde, çok daha az sayıdaki kapitalist sınıfla arasında sürdürülen sınıf mücadelesinin niteliğidir belirleyici olan. Ama bu, hiç bir zaman, toplumdaki geri kalan sınıf ve katmanların siyasal planda hiç etkinlikleri yoktur anlamına gelmez. Tersine, toplumdaki sınıf kutuplaşması süreci içinde, bu iki karşıt sınıfın arasında kalan sınıf ve katmanlar, sınıf savaşımında bu iki uç arasında bir yer seçmek durumundadır. Çoğu kez, bu sınıf ve katmanların siyasal tercihleri, güçler dengesinin oluşmasında belirleyici rol oynar. Hele Türkiye gibi, meta ekonomisi-

partinin izleyeceği ekonomik politika ve bu ekonomik politikayı yönlendiren karar yetkisindeki siyasal kadro belirler. Bu açıdan, CHP, kaba çizgileriyle, anti-tekelci yanı ağır basan bir küçük-burjuva demokrat parti kimliğini taşımaktadır. Karl Marx ve Friedrich Engels "Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı"nda küçük-burjuva demokratların çabalarının "toplumsal koşulların, mevcut toplumu kendileri için olabildiğince katlanılabilir ve rahat hale getirecekleri değişiklik"[15] yönünde olduğunu vurgulayarak, şöyle devam ederler: "bürokrasinin azaltılması ve bellibaşlı vergilerin büyük toprak sahiplerine ve burjuvaziye kaydırılmasını, devlet harcamalarının kısılmasını, kamusal kredi kurumları ve tefeciliğe karşı yasalar aracılığıyla, büyük sermayenin küçük sermaye üzerindeki baskısına son verilmesini isterler, ki bu sayede kendilerinin ve köylülerin, kapitalistler yerine devletten elverişli koşullarla avanslar alabilmesi olanaklı olacaktır; feodalizmin tümüyle tasfiye edilmesiyle kırsal bölgelerde, burjuva mülkiyet ilişkilerinin kurulmasını da isterler. Bütün bunları gerçekleştirmek için, kendilerine ve müttefiklerine, köylülere, çoğunluğu kazandıracak olan ya anayasal ya da cumhuriyetçi bir demokratik devlet yapısına gerek duyarlar..."[16]

Sermayenin egemenliği ve hızlı artışı karşısında da küçük-burjuva demokratları "kısmen veraset hakkının sınırlandırılmasıyla ve kısmen de olabildiğince çok sayıda iş alanının devlete aktarılmasıyla daha etkisizleştirecek" önlemler düşünürler. Ama "işçilere gelince, bunların, daha önce de olduğu gibi, ücretli işçiler olarak kalacakları kesindir; demokratik küçük-burjuvazi, işçiler için, olsa olsa, daha iyi bir ücret ve daha güvenli bir yaşam arzular ve bunu da devlet tarafından yapılacak kısmî istihdamla ve yardımseverce önlemlerle gerçekleştirmeyi umar; kısacası bunlar, azçok üstü örtülü sadakalarla işçileri satın alabilmeyi ve durumlarını o an için katlanılabilir hale getirerek, işçilerin devrimci güçlerini kırabilmeyi umarlar."[17]

Eğer CHP programı bu açıdan değerlendirilecek olursa,

[15] Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar I*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 216.
[16] Marx-Engels, aynı yapıt, s. 217.
[17] Marx-Engels, aynı yapıt, s. 217.

bugün sosyal-demokrasi dediğimiz bir küçük-burjuva demokrat programdan öteye geçmediği, çarpıcı bir biçimde ortaya çıkar. Ve besbelli ki, bu istemler, bir proletarya partisinin nihaî istemleri olamaz. Proletarya partisinin istemleri, özel mülkiyetin herhangi bir yönde değişikliğe uğratılması değil, ortadan kaldırılmasıdır; sınıf zıtlıklarının üstünün örtülmesi değil, sınıfların ortadan kaldırılmasıdır; toplumun iyileştirilmesi (ıslahı) değil, yeni bir toplumun kurulmasıdır.[18]

Kuşkusuz, CHP'nin ne olup ne olmadığını burada uzunboylu tahlil edecek değiliz. Bu, ayrı bir konudur.[19] Ancak CHP'nin bazı özelliklerine değinmekte de yarar var. Bugün yaygın bir inanışla CHP, Batı-tipi sosyal-demokrat bir parti olarak nitelendirilmektedir. CHP'yi Batıdaki sosyal-demokrat partilerle bir tutmak son derece yanlış vargılara götürür. CHP ile Avrupa sosyal-demokrasisi arasında gerek tarihsel gelişmesi yönünden, gerekse de bugünkü konumları yönünden büyük farklılıklar vardır.

Batıda bugünkü anlamıyla sosyal-demokrasi, işçi sınıfının içinden, burjuvazinin yarattığı işçi aristokrasisinden kaynaklanmıştır. Özellikle İkinci Enternasyonalin oportünizme, reformizme yönelen liderleri tarafından geliştirilmiştir. Yani bu tür sosyal-demokrasi, işçi sınıfı hareketinin burjuvalaşmış, ya da burjuvazinin satın aldığı işçi liderlerinin, işçi sınıfı hareketini yozlaştırması, esas yönünden saptırması biçiminde oluşmuştur. İkinci olarak da, sosyal-demokrasinin ideolojik kökeninde marksizmin çarpıtılması, marksizmin, önce revizyondan geçirilmesi ve daha sonra da onun yadsınmasına varan bir ideolojik yozlaştırılması olarak geliştiği görülür.

A) CHP'NİN TARİHSEL KÖKENİ

CHP'nin kökleri ise, 1908 meşrutiyetine dayanan burjuva demokratik devrimciliğin Kurtuluş Savaşı ile taçlanan kemalist harekette yatar. Yani CHP'nin kökeninde burjuva demokratik reformculuğu, Türkiye koşullarında kema-

[18] Marx-Engels, aynı yapıt, s. 218.
[19] CHP'nin programının değerlendirilmesi konusunda bkz: Ahmet Kardam, *CHP Nedir, Ne Değildir?*, Ülke Yayınları, Ankara 1976.

lizm denilen ideoloji vardır, işçi sınıfı hareketi yoktur. Her ne kadar Türkiye tarihinde son derece önemli ve etkili bir dönüm noktası olan Kurtuluş Savaşının asıl yükünü yoksul emekçi yığınları omuzladıysa da, devrimin meyvelerini burjuvazi ile küçük-burjuvazinin üst bürokrat kesimleri toplamıştır. Burjuva devrimlerin tarihsel yazgısı budur. "Cumhuriyet", "halk", "eşitlik", "sömürü", "kapitalizm", "laiklik", "devrim" gibi sözcükler, kemalist devrimin temel kavramları idi, ama bu kavramlar burjuva anlamları içinde sınırlanmıştı. Tıpkı Fransız burjuva devrimi gibi, kısa sürede onu gerçekleştiren geniş emekçi yığınlarına karşı döndü. Devrim sonrası Fransa'sında yürürlüğe konan ünlü Le Chapelier yasalarına benzer önlemlerle, işçi sınıfının ve öteki emekçi sınıfların örgütlenebilme, yönetime katılabilme olanakları sınırlandırıldı. O zamanın Fransa'sında olduğu gibi, nüfusun yüzde 80'ini oluşturan köylülere, yeni rejim sırtını dönmüştü.

"İmtiyazsız, sınıfsız bir toplumun" tek siyasal örgütü olarak kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası, Anadolu ve Trakya Müdafai Hukuk Cemiyetinin yeniden örgütlendirilmesi amacıyla M. Kemal tarafından temellendirilmiştir. Altı temel ilke altında toplanan siyasal program, kendi tarihsel koşulları ve burjuva demokratik devrimciliği sınırları içinde tutarlı ve ilerici bir programdı. Aslında CHP'nin programı ve ilkeleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkę ve programıyla özdeşleşmişti. Nitekim TBMM hükümetinin 13 Eylül 1920 tarihini taşıyan ve Mustafa Kemal imzalı programının 8. maddesinde "Türkiye Halk Hükümeti, BMM tarafından idare olunur" denerek, "halkçılık", cumhuriyetin temeline oturtuluyor; 2. maddesinde de " Meclis, halkı, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak idare ve hakimiyetini hakikî sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı kanaatindedir"[20] denerek "halkın" emperyalizmin ve kapitalizmin zulmünden ve tahakkümünden kurtarılacağı öngörülüyordu. Oysa 27 yıllık iktidar boyunca CHP, "halkçılığı", halkın ensesinde boza pişirerek, köylüyü ağır vergiler altında ezerek yürüttü. Harap olmuş bir

[20] Tevfik Bıyıkoğlu, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hukuki Statüsü ve İhtilâlci Karakteri", *Belleten*, c. XXIV, sayı 96, Ekim 1960, s. 659.

ülkeyi, emekçi sınıfların sırtında onardı, tamtakır olmuş bir hazineyi halkın alınteriyle doldurdu, Osmanlı borçlarını halkın ekmeğine elkoyarak ödedi, savaşın yıkıntılarını halkın zorla çalıştırılmasıyla temizledi. Ancak bunun yanında, Marshall yardımının başladığı ve DP'nin kurulduğu 1946 yılına dek Türkiye'nin uluslararası planda onurlu, dış ticaretini lehte bir fazlalıkla kapatan, bağımsız bir ülke konumuna eriştiğini de belirtmek gerekir.

O günden bugüne CHP, toplumun gelişmesiyle birlikte, çeşitli değişmelerden ve evrimlerden geçerek gelmiştir. Yarım yüzyılı aşan tarihi, gerek 23 yıllık iktidar partisi olarak, gerek muhalefet partisi olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi sayılabilir. Bu süre içinde hemen hemen bütün burjuva partilerinin anası olmuştur. Toplumdaki sınıf farklılaşmalarına paralel olarak, CHP de kendi bünyesinde taşıyamaz hale geldiği unsurları zaman zaman dışarı atmış ve her kopuşta da bir ölçüde radikalleşmiştir.

1920'lerin Türkiyesi bir tarım ülkesiydi. 1927'de kentlerde yaşayanların genel nüfusa oranı yüzde 24'tür, 1950'de ise yüzde 25. Yirmiüç yıldaki bu yüzde birlik değişmenin anlamı kentle kır arasında aşılmaz bir duvarın varlığı demekti. Yani kapitalistleşme süreci son derece yavaş ilerliyordu. Kapitalist ekonominin temeli meta üretimidir. Meta ekonomisi ise toplumsal işbölümü demektir. Bu işbölümünün gelişmesi, nüfusun giderek artan bir ölçüde tarımdan koparak, sanayi nüfusunun büyümesi biçiminde gerçekleşir. Sanayi nüfusunun hızla artışı, çeşitli metalar üreten sanayi dallarının ve hatta tek bir metaın çeşitli bölümlerini üreten sanayi dallarının doğmasına yolaçar. Böylece tarım ürünleriyle değişilebilen bağımsız ürünler oluşur. Buna bağlı olarak da tarım ürünlerinin kendileri de bağımsız bir meta haline gelir ve dolayısıyla tarımın kendisi de meta üreten bir sanayileşme sürecinin içine girer, tarımda uzmanlaşma gerçekleşir. CHP iktidar döneminde bu dönüşmenin çok yavaş geliştiği, yukarda verilen rakamlardan anlaşılmaktadır. Ama bu, CHP döneminde meta ekonomisinin gelişmediği, yani kapitalistleşmenin olmadığı anlamına gelmez, sürecin çok yavaş geliştiğini gösterir. Bu dönemde, kentlerde ticarete dayanan bir palazlanma, özellikle de dış

ticaret yoluyla kanlanan bir burjuvazi vardır. Sanayi ise, genel çizgileriyle devlet eliyle yürütülmektedir. CHP içinde DP'yi oluşturan unsurlar, kabuğunu çatlatmak isteyen, belli bir sermaye birikimi yapmış bulunan kentlerdeki bu burjuvazi ve tefeci tüccar takımı ile kırsal kesimde bulunan feodal ağa-mütegallibe takımıdır. CHP içinde oluşan ilk muhalefet, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa (1945) tepki biçiminde olmuş ve daha sonra bu muhalefet DP, Menderes gibi büyük toprak sahipleri, Celâl Bayar gibi Osmanlı Bankasında yetişme ve İş Bankasının kurucusunun birleşmesi biçiminde gerçekleşmiştir.

B) DEMOKRAT PARTİ CHP'NİN BİR ANTİ-TEZİ OLARAK İKTİDARA GELDİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasının elverişli iç ve dış koşulları içinde gelişen DP, 1950 seçimlerinde 27 yıllık CHP iktidarını özellikle köylü yığınlarının desteği ile alaşağı etmişti. Köylünün kentliye karşı beslediği tarihsel düşmanlık DP'de ifadesini bulmuştu. CHP'nin aldığı 3.165.036 oya karşılık DP 4.242.831 oy almıştı.[21] Emperyalizm —feodal mütegallibe— komprador üçlü ittifakı halkın oyu ile iktidara gelmiş oluyordu. Bu, kemalist devrim anlamında bir karşı-devrimdi. Tıpkı 1848 Fransa'sında köylülerin, oylarıyla cumhuriyeti alaşağı edip Louis Bonaparte'ın diktatörlüğünü destekleyerek, imparatorluğu yeniden canlandırması gibi bir karşı-devrimdi bu.

Yeni iktidar, kendi destekçilerine olan minnet borcunu hemen ödemekten geri kalmadı. Amerika emrinde savaşmak üzere Kore'ye askerî birlikler göndermekle işe başladı. Daha sonra NATO'ya girdi, yabancı sermaye ve petrol yasaları ile ülkenin kapılarını ardına kadar emperyalizme açtı. Türkiye, ABD emperyalizminin Ortadoğudaki en güvenilir temsilcisi ve çıkarlarının koruyucusu görevini üstlenmiş oluyordu. Yeni iktidar, 40 bin traktör ithal ederek, bunları büyük toprak sahiplerinin hizmetinde kırsal kesime soktu. On yılda, tarıma açılan arazi alanını 9.9 milyon hektardan 15.3

[21] Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1967, s. 339.

milyon hektara çıkardı. Ziraat Bankası kanalı ile 1950-56 arasında 8 milyar liralık kredi dağıttı. DP'nin bu kredi ve makineleşme programını nasıl gerçekleştirdiğini anlamak için Uluslararası Banka Misyonu üyelerinden William Nicholls'un hazırladığı rapora gözatmak yetecektir. Sözkonusu raporda şöyle denmektedir:

"1953'te Türkiye'nin tarımı makineleştirme programından doğrudan doğruya 25.000-27.500 çiftçi ailesi faydalanmıştır ki bu, yüzde birden biraz daha yüksek bir nisbeti ifade eder. Sözü geçen ailelerin yıllık ortalama geliri muhtemelen 15.000 dolardan fazla olup, 1952 sonunda bütün çiftçilere dağıtılan resmî kredilerin en az yüzde 25'ini bu aileler almıştır. Traktörün gelişinden, büyük bir kısmı karasaban kullanan 2,5 milyonu bulan küçük çiftçiler doğrudan doğruya yararlanamamıştır. Türkiye —önce endüstride, sonra tarımda – "vitrin" gösteriş tipi diyebileceğimiz bir ekonomik kalkınma politikası takip etmiş, yani geniş halk kitleleri aleyhine, ufak bir müstahsil grubu son derece korumuş, yardım vermiş, şu veya bu suretle imtiyazlandırmış ve bu suretle bunları, vatandaşlardan pek azının katıldığı bir ilerlemenin sembolü haline getirmişti. Oysaki bir yoksulluk denizi içinde birkaç imtiyaz adası, ekonomik bir kalkınmanın varlığını pek göstermez."[22]

DP iktidarı izlediği politika ile bir yandan büyük toprak ağalarını hızla bir kapitalistleşme süreci içine sokarken, bir yandan da özel sektöre geniş kredi olanakları sağladı, bunlar devlet sanayi kuruluşlarına ortak edildi. Böylece kent ile kır arasındaki duvarlar hızla yıkıldı ve on yılda (1950-1960) kentlerdeki nüfus, yüzde 25'ten yüzde 32'ye çıktı, yani 23 yıllık CHP döneminin yedi katı oldu. Tarımda kapitalistleşme sürecinde görülen bu ivme, bir yandan toprağın belli ellerde yoğunlaşmasını sağlarken, bir yandan da hızla mülksüzleşen köylü yığınlarını kentlere sürüyordu.

DP iktidarının ilk dönemlerinde, orta ve küçük köylü de, bu partiyi desteklemekle kısa vadede pek de zararlı çıkmış sayılmazlardı. Meta ekonomisinin gelişmesi ile birlikte orta ve küçük köylünün elleri, az da olsa, para görmüştü.

[22] Bkz: Kemal H. Karpat. aynı yapıt. s. 261.

Kapitalizmin kırlara girişi önce aracılar yoluyla olduğu için, bu durum, küçük ticaret erbabının sayıca çoğalmasına ve göreli bir refaha ulaşmalarına yolaçmıştı. Köylü ve küçük esnaf bunun karşılığım DP'yi desteklemekle verdi. 1954 seçimlerinde Büyük Millet Meclisinin 542 sandalyesinden 504'ünü DP, 28'ini CHP almıştı. Oy dağılımı ise CHP'nin 3.193.000 oyuna karşılık, DP'nin 5.313.000 oy alması biçiminde olmuştu.[23] CHP'nin oyları ücretli memur ve işçilerin bir kesimi ve aydınlar ile CHP döneminin nimetlerinden yararlanmış olan orta ve küçük-burjuvazinin bir kesiminden geliyordu. Sol ise, DP'nin 141-142. maddeleri ağırlaştırarak işletmesiyle susturulmuştu.

Ancak Menderes'in mirasyedi politikası, kapitalizmin dizgini bırakılmış sömürü hırsı, kırsal kesimlerde küçük köylünün yıkımını hızlandırırken, kentlerde de, gecekondular halinde kentleri saran işsizler ordusunun sayısını aynı hızla artırmış, kent küçük-burjuvazisinin, özellikle büyük kentlerdeki küçük zanaatçıların, büyük sanayi ile rekabet edememesi yüzünden proleterleşmesine yolaçmış, öte yandan da dış borç musluklarının tıkanması ve yabancı sermayenin getirdiğinden çok götürmeye başlaması ve ödeme vadeleri gelen borç taksitleri ve bunların faizleri DP'nin izlediği ekonomik politikayı çıkmaza sokmuş ve dolayısıyla da emekçi kesimleri öteki ücretlilerle birlikte yavaş yavaş sıkboğaz etmeye başlamıştı. Bu durum, emekçi yığınların desteğinin giderek DP tabanından kaymasına neden oluyordu. Nitekim 1957 seçimlerinde CHP, BMM'deki 610 sandalyenin 174'ünü alırken, DP sandalye sayısını 424'e düşürmüştü. DP 4.407.000 oy alırken, CHP 3.767.000 oy almıştı. CHP'nin oylarında önemli bir değişiklik olmamakla birlikte DP'nin oyları büyük bir dalgalanma göstermişti. DP karşısında muhalefetin aldığı toplam oy 300.000 fazlası ile 4.758.000 idi. Ancak seçim sisteminin bir sonucu olarak, muhalefet, oy üstünlüğüne karşın 186 milletvekili çıkarabilmişti.[24]

DP'nin izlediği ekonomik politika, esas olarak tarımda üretimin artırılmasına dayanıyordu. Yeni toprak açmaları ile ekim alanları genişletiliyor, ileri teknolojinin tarım ala-

[23] Kemal H. Karpat, aynı yapıt, s. 339.
[24] Kemal H. Karpat, aynı yapıt, s. 340.

nına sokulmasıyla, bir yandan toprağın verimliliği artırılıyor, bir yandan da kapitalist rekabetin baskısıyla kırsal alanda toprağın merkezileşmesi sağlanırken, proleterleşme süreci hızlandırılarak mülksüzleşen köylü yığınlarının kentlere sürülmesi sağlanıyor, bir yandan da tarım ürünlerinin fiyatları dünya fiyatlarının üstünde tutularak üretim artırılıyor ve dolayısıyla bu ürünlerin ihracatı geliştiriliyordu. Aradaki fiyat farkı ise, enflasyon kırbaçlanarak giderilmeye çalışılıyordu. Bu durum, gerçekten de, 1949'da 693.3 milyon TL olan ihracatın, 1953'te, 1.109 milyon TL'ye çıkmasını sağlıyor, aynı dönemdeki ithalatı ise 812.6 milyondan 1.491.2 milyona yükseltiyordu. Açık ise, dış borçlarla karşılanmaya çalışılıyordu. Fiyatlar hızla tırmanıyor, enflasyon alabildiğine yükseliyordu. Bu politika birkaç yıl sürebildi. 1953'ten sonra ihracat hızla düştü. 1954'te 937.8 milyonluk, 1953'te 877.4 milyonluk, 1956'de ise 853.0 milyonluk ihracat yapılırken, ithalât aynı hızla devam ediyor ve dış ticaret açığı çığ gibi büyüyordu. 1956'da alınan bir dizi ekonomik önlemler DP'yi kurtaramamış, ABD'den yeni krediler istenmişti, ama ABD, Uluslararası Para Fonu kanalıyla yeni krediler için bir dizi yeni güvenceler öngörmüştü. 1958'e gelindiğinde ekonominin çarkları durmuştu, ithalât 882 milyona, ihracat ise 692 milyona düşmüştü. Menderes'in "kalkınan Türkiye'si" iflâsın eşiğindeydi. Para değerindeki ayarlama da Menderes rejimini kurtaramamış, 1959'da ihracat ancak 994 milyon TL'ye yükselirken ithalât 1.319 milyona çıkabilmişti.[25] Dış borçlar, bunların taksitleri ve faizleri üstüste yığılmış ve ödenemez duruma gelmişti. Çok daha köklü önlemler gerekiyordu. Menderes'in 300 milyon dolarlık yeni bir kredi istemine, Washington kapıları kapanmıştı, yardım dilenmeye giden heyetler eliboş dönüyorlardı. İstenilen yardımı sağlamak için Amerikan başkan adaylarından Thomas Dewey'e 100 bin dolar rüşvet bile verilmişti, ama gene de sonuç alınamamıştı.[26] Tekelci sermaye, öteki önlemler yanında köklü bir devalüasyon istiyordu, bu da DP'nin ve Menderes'in ölümü demekti. Menderes bir başka

[25] Bu rakamlar değişik yerlerden alındığı için kaynak verilmemiştir.

[26] George S. Harris, *Troubled Alliance*, Washington. Second Printing, 1976, s. 74.

yola başvurdu. "İstersem odunu da mebus yaparım" diyerek parlamentoya dayalı açık bir diktatörlüğe yöneldi. Elindeki bütün olanaklarla muhalefeti susturmayı denedi. Solu, o zamanlar pek geçerli olan anti-komünizm silahı ile büyük bir suskunluk içine zaten sokmuş bulunuyordu. Geriye parlamento içindeki CHP muhalefetini susturup, orayı dikensiz bir gül bahçesi haline çevirmek kalıyordu. Seçtirdiği mebuslardan en güvenilir olanlarla o ünlü Tahkikat Komisyonunu kurdu. Orduyu da DP iktidarının silahlı muhafızı olarak gören Menderes, arkasından bir gölge gibi ayırmadığı zamanın Genelkurmay Başkanı ile Ankara ve İstanbul'da sokağa taşan direnişi kırmak için iki il arasında mekik dokuyup durdu. Ordudan zaman zaman yükselen homurtulara karşı da, bugün Demirel mantığını pek anımsatan bir tutumla, "gerekirse orduyu yedek subaylarla yönetirim" gibisinden tehditler savuruyordu.

DP iktidarına karşı demokratik direniş yaygınlaştıkça Menderes'in baskısı da şiddetini artırıyordu. ABD'nin ekonomik desteği azalmış olmasına karşın, siyasal desteği sürüyordu. Muhalefetin tek siyasal örgütü olarak CHP bu desteğin geri çekilmesi yolunda ABD'ye sık sık uyarıda bulunma gereğini duymuştu. İnönü, 1960 Şubatında partisinin dış politikasına ilişkin görüşlerini açıklarken, ABD'ye, DP ile değil, "halktan halka" ilişki kurması yolunda çağrıda bulunuyordu. Ecevit ise, 18 Nisan 1960 tarihli *Ulus* Gazetesinde yazdığı başyazıda, ABD'nin, Menderes'in totaliter rejiminin *Amerikan çıkarlarına yararlı olacağı yolundaki aldatmacalarına kanmaması gerektiği uyrısını yapıyordu.*[27] Gerçekten de CHP muhalefeti, ABD hükümetinin Nisan 1960'ta Kore'deki Syngman Rhee rejiminin tepetaklak yuvarlanması karşısında kayıtsız kalmasından umuda kapılmış bulunuyordu.

DP dönemi, arkasında 12.191.441 liralık bir dış borç,[28] 1.5 milyarlık bir dış ticaret açığı ve ABD emperyalizminin serbestçe at oynattığı bir Türkiye bırakarak kapanmıştı. "Kalkınan Türkiye" başarılarından biri de on yıllık iktidar döneminde 500 okula karşılık 500 tane de cami yaptırılması olmuştu.

[27] George S. Harris, aynı yapıt, s. 82-83.
[28] Walker F. Welker, *The Turkish Revolution 1960-1961*, Washington 1967, s. 12.

Emperyalist tekeller Menderes'e aldıramadıkları ekonomik önlemleri, 27 Mayıs ihtilâlcilerine aldırmışlardı. İhtilâlden iki ay sonra büyük bir devalüasyon yaptırılmış, rotasından iyice çıkmış bulunan ekonomi, emperyalist ekonomi ile yeniden uyum içine sokulmuştu. Ama gene bunun yükü emekçi sınıfların sırtına bindirilmişti. DP dağıtılmıştı, Kurucu Meclis ise büyük bir çoğunluğu ile CHP'lilerden ya da CHP yandaşlarından oluşuyordu. Geniş halk yığınları bu ekonomik önlemlerin karşılığını 1961 seçimlerinde vermekten geri kalmadı. Büyük umutlarına karşın CHP 3.724.000 oy almış ve parlamentoya ancak 173 milletvekili sokabilmişti. Buna karşılık, daha şaşkınlığını giderememiş olan AP 3.527.000 oy alarak 158 sandalye kazanmıştı.[29] Seçmen sayısının artmış olmasına karşın, 1957'ye göre, CHP'nin oy sayısında hemen hemen hiç bir artış sağlanamamıştı. 1950 seçimlerinden beri CHP'nin oyları 3-3,5 milyon arasında oynamıştı.

Aslında, bu tarihe kadar gerek CHP, gerek DP ve onun devamı olan AP'nin izledikleri ekonomik politika, genel çizgileriyle birbirlerine yakın sayılırdı. Her ikisi de bu politikalarını emekçi sınıfların alabildiğine sömürüsüne dayandırmışlardı. CHP, halkın sırtından sağladığı sömürü payını "devletçilik" politikası ile Osmanlılardan devraldığı geleneksel bürokrat kesime aktarıyor, DP ise, bu sömürü payını, bu bürokratları da ikinci plana iterek, "her mahallede bir milyoner" politikası ile özel sektöre ve emperyalist tekellere aktarıyordu. CHP döneminde sürekli olarak yarım milyon dolaylarında tutulan ordunun beslenebildiği tek kaynak, gene bu sömürü payıydı. DP döneminde ise, 1946 Truman Doktrini ile başlayan yardım programı ile askerî harcamaların büyük bir kısmı ABD tarafından karşılanıyordu. Köklü değişmeler konusunda CHP'nin, DP'den farklı olarak

[29] *Cumhuriyet, Seçim-77*, İstanbul 1977, s. 315.

[30] 1948-1971 arasında, ABD yardım programı ile, 2.964,7 milyon dolarlık askeri harcama ve yardım programı ile, 150,5 milyon dolarlık askeri savunma malzemesi fazlalığı olarak, 5,2 milyon dolarlık ise askerî satış malzemesi olmak üzere, toplam 3 milyar 120 milyon dolarlık yardım yapılmıştır (Harris, adı geçen yapıt, s. 155). Aynı dönemde, 1 milyar 519.3 milyon dolarlık borç, 1 milyar 208,4 milyon dolarlık hibe olmak üzere, toplam, 2.727.7 milyon dolarlık yardım programı gerçekleştirilmiştir (Harris, adı geçen yapıt, s. 182).

savunduğu tek şey toprak reformu konusu idi. Ama CHP, bu istemi hiç bir zaman ciddî bir girişim sınırına kadar getirmedi, siyasal bir slogan olarak yıllar yılı yinelemekle yetindi. Kurucu Mecliste ezici bir çoğunluğu (200 dolayında resmî CHP'li vardı) elinde tuttuğu halde, bu konuda kararlı bir adım atmadı, ancak 1961 Anayasasına yuvarlak bir madde eklemekle yetindi. Bu konuda haksızlık etmemek için, oldukça ileri bir anayasanın hazırlanmasını ve Ecevit'in çalışma bakanlığı sırasında çıkarılan grev ve işçi hakları ile ilgili yasaları vurgulamak gerekir.

CHP'yi öteki burjuva partilerinden ayıran, daha çok siyasal demokrasi konusundaki istemleri olmuştur. Tek parti olarak iktidarda bulunduğu dönemde bile, sola karşı tutumunda herhangi bir yumuşama sözkonusu olmamakla birlikte, DP dönemiyle kıyaslanmayacak ölçüde, düşünce özgürlüğünden yana olmuştur. Sosyalizmin klasiklerinin küçük boyutlar içinde de olsa, yayınlanması bu döneme raslar. Bu klasiklerin yeniden yayınlanması için 1960'lara kadar beklemek gerekmiştir. Laiklik konusundaki tutumu ise aşırı denebilecek boyutlara ulaşmıştır. DP iktidarına muhalefeti de, basın özgürlüğüne, üniversite özerkliğine ve laiklik ilkesinin ve bağımsızlığın korunması temellerine dayanıyordu. Bu tutumunu CHP'nin küçük-burjuva yapısında aramak gerekir. Marx'ın küçük-burjuvazi konusunda söyledikleri şu sözler CHP'nin anlayışına uymaktadır: "kendi kurtuluşunun özel koşullarının genel koşullar olduklarına ve bu koşullar dışında modern toplumun kurtulamayacağına ve sınıf savaşımının da önlenemeyeceğine inanır."[31]

DP iktidarı ise, CHP iktidarının bir anti-tezi olarak ortaya çıktığı için, bütün küçük-burjuva istemlerinin karşısına çıkmış, küçük-burjuva demokratlarının direnişini her yönüyle kırmayı siyasal savaşımının ana amacı saymıştır. 27 Mayısın gerçekleştiricileri ise, DP iktidarının bir anti-tezi olarak bu istemlerin gerçekleştirilmesini temel ilke olarak almış ve bunun sonucu olarak da CHP ile siyasal yönden ister istemez bütünleşmiştir. Bu nedenle, 1960-1970 dönemi, yoğun bir eleştiri ve tahlil dönemidir. O zamana kadar "do-

[31] Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar I*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 508.

kunulmaz" olarak kabul edilen pek çok konunun üzerine cesaretle gidilmiş ve toplumda üstü kapalı tutulan her sorun enine boyuna tartışılır olmuştur. Dış politika, ordu, halklar konularının tabuluğu yıkılmış ve bu tahlillere bağlı olarak emperyalizm ve dünya kapitalizminin genel niteliği ile ekonomik sorunlar önem kazanmıştır. Dönemin başlarında "sosyal adalet", "sömürü", "sosyalizm" gibi kavramlar bulanık olmakla birlikte, sınıf tahlilleri ile giderek açıklığa kavuşmuş ve başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi yığınlarında yankı bulmaya başlamıştır. Bu dönemin en önemli girişimlerinden biri Türkiye İşçi Partisinin kurulması, ikincisi ise Türk-İş'ten koparak DİSK'in kurulması ile, sendikal savaşımın bir üst düzeye sıçraması olmuştur. Bu önemli iki gelişme, kaçınılmaz olarak, siyasal alanda, ekonomik konuların ön plana çıkmasına yolaçmıştır. Politikacının ağzı kalabalık, ikiyüzlü, gösterişli eski tipleri yerine, toplumsal ve ekonomik sorunlara eğilen, şu ya da bu yolda çözümler getiren yeni politikacı tiplerinin sahneye çıkmasına yolaçmıştır.

CHP'nin "ortanın solu" sloganını seçmesi işte bu döneme raslar. Bu sloganın CHP'nin ekonomi politikasında yansıması, yalnızca koalisyon hükümetinde çalışma bakanlığı yapan Bülent Ecevit'in işçilerin sendikalaşma ve grevleri ile ilgili birkaç yasanın çıkarılması biçiminde olmuştur. Ancak, grev hakkı ile birlikte lokavt hakkının da yasalaştırılmasını CHP unutmamıştır. Bunun dışında, "ortanın solu"nun ne demeye geldiği o zamanlar pek belirsizdi. Nitekim 1965 seçimlerine bu slogan altında giren CHP, beklemediği bir yenilgi daha aldı. 4.916.000 (%53) oyla 240 milletvekili çıkaran AP karşısında CHP 2.675.000 oy olarak (%29) 134 milletvekili çıkarabilmişti. İlk kez seçime giren TİP ise 254.000 oy alarak (%3) 15 milletvekilini parlamentoya sokmuştu. CHP aldığı bu oylarla 1950'den beri katıldığı seçimlerden aldığı oyların en altına düşmüş bulunuyordu. Bu düşüşte kuşkusuz partinin sınıfsal yapısı ile izlemeyi denediği yeni yol arasındaki çelişkinin büyük payı vardı. Parti, 1960-65 yarı-iktidar döneminde, büyük burjuvazinin, toprak ağalarının ağırlıkta olduğu kadrolar elinde idi. Öte yandan küçük-burjuva demokrat aydınlar, sosyal-demokrat çizgide olan sendikacılar

yeni bir zorlama içindeydiler. Bu çelişki, partinin kararsızlığını "ortanın solu" sloganının benimsenmesine yükleyen ve partinin "aşırı sola" kaydığını ileri süren Feyzioğlu ve takımının koparak Güven Partisini kurmaları ile bir ölçüde çözülmüş oldu. CHP yeni bir dönüşüm geçiriyor, demokratik istemlerin ağırlık kazandığı bir değişme eğilimi gösteriyordu.

CHP'nin oy kaybında kendi içindeki tutarsızlığın yanında, 1960-65 döneminde iktidara şu ya da bu ölçüde ortak olması ve 1960 devalüasyonunun bütün sıkıntıları ile ilk beş yıllık planın yükünü CHP'nin sırtlamış olması da vardır. Aslında CHP'nin izlemiş olduğu ekonomik politika son derece çelişkilidir. Bir yandan grev hakkı tanımışken, onunla birlikte lokavtın da kabulü, öte yandan grevlerin şu ya da bu gerekçelerle engellenişi, bu politikanın kaçınılmaz çıkmazları oluyordu. Borçlanma olanakları kısıtlanmış, dış borç faiz ve taksitleri üst üste yığılmış bulunuyordu. Geleneksel ihraç malları fiyatlarında dünya pazarlarında önemli düşüşler olurken ithal malları fiyatları yükselmişti. 1963 yılında Ortak Pazar ile tarım ürünlerinin gümrük indirimleri konusundaki anlaşma bekleneni vermemişti. Dış ticaret açığı her yıl biraz daha büyüyordu. Bütün bu çıkmazların yükü her zaman olduğu gibi gene emekçilerin sırtlarına bindirilmişti. İşsizler ordusunun sayısı hızla büyüyordu. Ancak bunun karşısında, emekçi sınıflarda hızlı bir uyanış vardı. İktidarlar artık eskiden olduğu gibi, yığınların yükselen seslerine kulak tıkayamıyorlardı.

Ama egemen sınıflar, altın yumurtlayan yeni bir tavuk keşfetmiş bulunuyorlardı: Avrupa'ya emek-gücü ihracı. Bu yeni olay, 1965'lere kadar, sadece içerdeki işsizler ordusunun toplumsal baskısını azaltan bir emniyet subabı olmuştu. Ama zamanla işler değişti. 1964'te işçilerin yurda gönderdikleri döviz sadece 8 milyon dolar iken, bu rakam 1965'te 70 milyon dolara (ki bu rakam ihracatın yüzde 15.2'sini, ithalatın yüzde 12.1'ini oluşturuyor ve tütünden sonra ikinci sırayı tutuyordu)[32] 1966'da 115 milyon 334 bin dolara (aynı yılın ihracatının yarısına) yükseliyor, 1967'de 93 milyon dolar olurken,

[32] Robert Hayck Eldridge. *Emigration and Turkish Balance of Payaments*, *Middle East Journal*, Vol. 20. n° 3, Summer 1966, s. 303-304.

1968'de 107 milyon 318 bin dolara, 1969'da ise 140.5 milyon dolara yükseliyordu. Ancak bu önemli kaynak da ödemeler dengesini düzeltememişti. 1966'da dış ticaret açığı 2 milyar 100 milyon lira, 1968'de 2,5 milyar, 1969'da ise 3 milyar liraya ulaşmıştı. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi kuruluşlar devalüasyon için baskı yapıyorlardı. Demirel Hükümeti kurtuluşu 1968 ortalarında yeni dolaylı vergiler koymakta buldu. Devalüasyon, seçim öncesinde Demirel'i korkutuyordu.

1969 seçimlerinden AP oylarını hem oran olarak, hem de sayısal olarak azaltarak çıktı. Buna karşılık CHP'nin oylarında da bir gelişme görülmüyordu, tersine bir azalma sözkonusu idi. AP, 4.229.000 oy (%46.5) alırken, CHP 2.487.000 oy (%27.4) almıştı. TİP ise geçirdiği bir dizi bunalım ve bölünmelere karşın 243.000 oy almıştı. CHP'nin oylarının düşmesinde partiden kopan Güven Partisinin 517.000 oy almasının payı büyüktü.

Seçimlerden sonra Ağustos 1970'te yapılan devalüasyonla doların değeri 9 liradan 15 liraya çıkarıldı. Bu önlem bekleneni vermemişti. Dış ticaret açığı kapatılamamıştı, tersine daha da artıyordu. 1971'de bu açık 7,5 milyar lira, 1972'de 10 milyar lira, 1973'te ise 11.2 milyar liraya yükselmişti. Ancak yurda giren işçi dövizinden önemli bir artış sağlanıyordu. 1970'te 273 milyon dolar olan işçi dövizi 1971'de 471 milyona, 1972'de 1 milyar 183 milyon dolara yükselecekti. Aynı yıllardaki ihracat ise sırasıyla 588 milyon, 677 milyon, 885 milyon ve 1 milyar 290 milyon dolardı.[33]

Demirel iktidarı umudunu dışardaki işçilerin gönderecekleri dövize bağlarken, içerde de işçi ücretlerini dondurmak, sendikal hakları sınırlamak, enflasyon karşısında beli bükülen emekçi yığınlarından yükselen sesleri kesmek yolunda önlemler almayı planlamıştı. Gerçekten de bu dönem Türkiye'de sınıf mücadelesinin en yoğun boyutlarına ulaştığı bir dönemdi. Yığınsal protestoların önü alınmalıydı. Bu yoldaki ilk girişim, sendikal hakların kısıtlanması yönünde oldu. Ama işçi sınıfının bu girişime karşı tepkisi sert oldu. Ve 15-16 Haziran 1970 olayları ile egemen sınıflar, yeni bir toplumsal

[33] *The Middle East and North Africa 1974-75*, London 1975, s. 732, 736.

bunalımın tırmanmakta olduğunu görmekte gecikmediler. Ve bu bunalımı 12 Mart 1971 darbesiyle çözümlediler.

D) 12 MART SINIF SAVAŞIMINA YENİ BOYUTLAR KAZANDIRDI

12 Mart darbesi, solu örgütsüz yakalamıştı. CHP'yi ise yeni bir bunalımın içine soktu. Partinin ilerici demokrat kanadı darbeye karşı direnirken, egemen sınıfları temsil eden kanadı darbecilerle bütünleşmiş bulunuyordu. Bu olay bir düğümü daha çözüyordu. Elli yıl boyunca CHP ile bir bütünlük içindeki asker-sivil aydın bağlaşıklığı 12 Martla birlikte çözülüyor ve geleneksel asker-sivil aydın devrimciliği tarihin sayfalarına gömülmüş oluyordu. Bu çözülme, CHP'nin kurucusu ve değişmez genel başkanı İnönü'yü de parti dışına bıraktı.

Türkiye 12 Mart 1971 tarihi ile, çalkantılarla dolu bir onyıllık dönemden geçerek yeni bir bunalım içine girmişti. Ama aynı bunalım yeni bir dönemin kapılarını da aralamış bulunuyordu. Yeni dönem soldaki toplumsal güçlerin büyük ölçüde susturulmasıyla başlamıştı. O zamanın ünlü generali Faik Türün'ün deyimiyle sola karşı bir savaş açılmıştı. Bu savaş iki yıl boyunca sürdürüldü. Savaştan, egemen güçler, oldukça deneyim kazanmış olarak, toparlanmış ve örgütlenmiş olarak, taktik planda oldukça güçlenmiş olarak çıktılar. Buna karşılık, iki yıllık bunalım dönemi, toplumumuzun siyasal bilinçlenmesi açısından, on yılarla ifade edilebilecek ölçülerde gelişme sağladı. Sınıf çelişkileri gözle görülür, elle tutulur biçimde keskinleşmişti. Bu çelişkilerin getireceği kaçınılmaz çatışmaları önceden hesaplayan egemen güçler, taktik plandaki güçlülüklerine güvenerek, yüzlerine taktıkları sahte "demokrasi" ve "özgürlük" maskelerinden sıyrılıp, ellerinde kalan geleneksel son kozlarını, zorbalık ve kaba güce başvurma yolunu seçtiler. Bunun karşısında demokratik güçler ise, demokrasi ve özgürlük çizgisinde mücadelelerini yürütmek zorunda kalacaklar, en sınırlı anlamıyla da olsa, kazanılmış demokratik hakların korunması ve geliştirilmesi amacında birleşeceklerdi.

1973 seçimlerine gelindiğinde, bu birleşmenin tek siyasal seçeneği olarak sahnede CHP bulunuyordu. Her ne kadar seçimler öncesinde TBP, gücü ölçüsünde, faşizme karşı verdiği

mücadelede CHP'nin çok ilerisinde idiyse de seçim sisteminin getirdiği oy parçalanmasının demokratik cephenin gücünü azaltacağı endişesi, solun oylarının CHP'de toparlanmasına yolaçmıştı. Solun oyları konusunda seçim öncesi açılan tartışma, oyların bölünmesi yönünden başarılı olamamıştı. Bütün olumsuzluklara karşın CHP, 1973 seçimlerinde 3.570.000 oyla, genel toplam oyun yüzde 33.4'ünü alarak parlamentoya en güçlü parti olarak giriyordu. Buna karşılık AP'nin oyu ise 3.197.000 idi ve yüzde 29.8'lik bir oy almıştı. CHP 1.1 milyon oy fazlalığı ile oylarını bir önceki seçime göre yüzde 6 artırmış bulunuyordu. AP ise 1 milyondan fazla bir oy kaybı ile oylarını yüzde 16.7 oranında düşürüyordu. Bunun yanında 1.275.000 oyla Demokratik Parti oyların yüzde 11.9'unu, 1.265.000 oyla MSP oyların yüzde 11.8'ini, 362.000 oyla MHP oyların yüzde 3.4'ünü, 564.000 oyla CGP oyların 5.3'ünü almıştı. CHP karşısındaki sağın toplam oyların yüzde 62.2'sini almış olmasına karşın, CHP oylarındaki önemli artış, egemen çevrelerin beklemedikleri bir gelişme idi.

Toplumsal ilerlemeler, toplumdaki çeşitli güçlerin belirli koşullar içinde birleşmesiyle olur. Bu, güçlerin belli tarihsel anlarda, uygun kesişmeler içinde yumaklanması ve dolayısıyla toplumdaki çelişkilerin patlama noktasına varan keskinliğinin yeni bir bunalıma itilmesi demektir. Bunalım evresine girildiğinde, değişik güçler uçlarda açığa çıkar ve çatışma toplumun her kesiminde sürdürülür. Bu çatışmalar yeni dengelenmelere yönelirken yeni sentezler de getirir. Böylece toplum, siyasal planda bir üst bilinç düzeyine sıçrar. Ama bu nesnel bir zorunluluk olduğu halde, doğal gidişin doğrultusunu saptıran başka dengelenmelerin, başka çelişkilerin, kısa bir süre de olsa, ağırlık kazandığı da olur. Yeni sentezler, özellikle oluşumlarının başlangıç aşamalarında, tarihsel dönemini tamamlamış güçler tarafından engelenebilir, kimi zaman da tümüyle durdurulabilir. İnsanın, tarihin nesnel yasalarındaki yönlendirici rolü buradadır. Örneğin, faşizm, toplumların yaşamlarında kaçınamadıkları değişmez bir yazgı değildir. Avrupa'da faşizm, proletaryanın, daha doğrusu onu temsil eden siyasal partilerin yanılgıları yüzünden başarıya ulaşmıştır. Bu anlamda, Clara Zetkin'in şu yargısı bu gerçeği vurgulamaktadır: "Faşizm, Rusya'da başlayan dev-

rimi sürdürmede, proletarya başarısızlığa düştüğünden ötürü, proletaryanın cezalandırılmasıdır."[34] Bu gerçek, faşizmin geriletilip demokrasinin yaşatılması sorununun da proletaryanın başta gelen görevleri içersinde olduğunu ortaya koymaktadır.

12 Mart bunalımı, yeni sentezler yanında yeni çelişkileri de birlikte getirmiştir. Eski çelişkiler geri plana itilirken yeni çelişkiler uçvermeye başlamış ve yeni dengelemeler belirmiş ve buna bağlı olarak da sınıf savaşımı yeni bir platformda ilerlemeye başlamıştır. Solun yeterli örgütlenme düzeyinde olmayışı yüzünden CHP'nin desteklenmesi biçiminde somutlaşan siyasal mücadele, toplumu ileriye doğru iten demokratik güçler ile, onu geriletmek isteyen anti-demokratik güçler arasında kesin çizgilerle belirginleşen iki cephenin mücadelesi olarak görünmektedir. Bu iki cephe arasındaki keskin uçurum, toplumun bütün sınıf, tabaka ve zümrelerinin, bu iki saflaşmanın birinde ya da ötekinde somut bir biçimde yer almaları zorunluluğunu doğurmaktadır. Her toplumsal güç kesin tutumunu demokrasi ve anayasa çizgisi üzerinde almak zorunda bırakılmıştır, ikisinin ortası yoktur. Demokratik güçler cephesinin olduğu kadar, anti-demokratik güçler cephesinin de bunun bilincinde olduğu, MC formülüyle biçimlenen iktidar ortaklıkları ile kanıtlanmıştır. Üstelik, kendi aralarındaki çelişkilere karşın, cephe politikasını uygulama alanına ilk kez koyan onlar olmuştur. CHP ise bu somut koşullar karşısında, solun da katıldığı bütün demokratik güçlerin desteğini sağlamıştır. 1977 seçimlerinde 1969 seçimlerine göre yaptığı 3.5 milyon oyluk, 1973 seçimlerine göre 2.5 milyon oyluk farkın temelinde yatan neden, izlemiş olduğu ekonomik politikadan çok, siyasal bir anlam taşımaktadır. Sermayenin en gerici, en zorba kesimlerinin toplumumuzun önüne koyduğu siyasal koşulların nesnel bir sonucudur bu. Yoksa CHP'nin izlediği politikanın tutarlılığını hiç de göstermez. CHP'nin zaman zaman egemen çevrelerle bütünleştiği, özellikle 12 Mart döneminde demokratik hakların kısılmasına kimi zaman seyirci kaldığı anılardan silinmemiştir. Ancak genel çizgileri ile demokrasi mücade-

[34] 1923'te Komintern'de, faşizm üzerine konuşmasından. *Labour Monthly*, Vol. 50, n° 12, December 1968, s. 329.

lesinde giderek tutarlılık kazanan çizgisini koruduğu sürece ve o ölçüler içinde, sol güçbirliği anlayışı ile, hiç kuşkusuz desteğini sürdürecektir. Doğaldır ki, bu güçbirliği, aynı zamanda CHP'nin siyasal ve ekonomik politikasına içerik ve tutarlılık da kazandıracaktır.

CHP arkasına aldığı yığınlara biraz da olsa kulak vermek zorundadır. Gerçekte parti, "düzen değişikliği" sloganına karşın, ekonomik sistemi değiştirebilecek hiç bir köklü önlem öngörmemektedir. Dış ticaret, bankalar, tekeller, toprak reformu konularında tutarlı bir öneri getirememiştir. Tersine, büyük sermayenin istemlerini karşılamak için, kredi musluklarını açacak, devletin olanaklarını bu yöne yöneltecek, ithalatı artıracak, ihracatı özendirecek önlemler yanında, 13 milyar dolara ulaşan dış borçlara ek olarak yeni kredi olanakları sağlama yolunda vaatlerde bulunmaktadır. Sermayenin önemli bir kesiminin 5 Haziran seçimlerinden sonra CHP iktidarını istemesi bu olgulardan kaynaklanmaktadır. CHP'nin geleneksel ilkelerinden olan "devletçilik" politikasından bugün hiç sözetmemiş olması, tekelci kapitalizme vermiş olduğu küçümsenemeyecek bir ödündür. CHP'nin emekçi yığınlar yönünden alacağını söylediği önlemler de reformcu nitelikte değildir. Ücretlerin yükseltilmesi, taban fiyatları politikası ve vergi yükümlülüklerinde bazı sınırlamalar, desteğini sağladığı yığınlara bir parmak bal niteliğindeki, sermayeden yana küçük ödünlerdir. "Hiç bir sınıfa, başka sınıftan almaksızın bir şey verilemez."[35] diyor Marx. Bu gerçek ışığında değerlendirildiğinde, CHP'nin kapitalist sınıftan alıp emekçi sınıflara aktaracağı bir şey yoktur. Ama emekçi sınıflardan kapitalist sınıfa aktaracağı çok şey vardır.

Bu partinin köy-kent projesi de, bu gerçeğin dışında fazla bir şey getirmiyor. Köy-kent projesi, bu haliyle, meta üretimini geliştirici, kentlere yığılan ve kapitalizmi tehdit eden işsizler ordusunun gücünü hafifletici bir önlemdir. Tarımsal üretim biçimi değiştirilmeden, daha doğrusu, köklü bir toprak reformu ile birlikte düşünülmeden, köy-kent projesi, MHP'nin tarım-kent projesinden pek farklı bir özellik taşımaz.

[35] Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar 1*, s. 584.

Bir partinin siyasal yapısını tam ve doğru olarak yansıtan şeyin, onu destekleyen seçmen kitlesi olmadığını, partinin siyasal temsilcileri olduğunu belirtmiştik. CHP'nin siyasal temsilcileri, sosyal-demokrat diye adlandırılan işçi liderlerinden çok, burjuva ve küçük-burjuva bürokrat-aydın tabakasıdır. CHP'nin parlamentoya giren işçi temsilcilerinin sayısı AP'nin bile gerisindedir. Bu yönüyle CHP, kendini destekleyen yığınların çok gerisinde kalmıştır. Dolayısıyla CHP'yi siyasal yapısıyla sosyal-demokrat bir parti olarak nitelendirmenin olanağı yoktur. Öte yandan bir partinin işçi sınıfına karşı takındığı tutum, o partinin siyasal eğilimini belirleyen en önemli denek taşlarından biridir. Bu açıdan CHP, bugün grev hakkının genelleştirilmesi, lokavtın yasaklanması ve 141-142. maddelerin kaldırılması ve işçi sınıfının özgürce örgütlenmesi konularmda oldukça açık bir tutum takınıyor sayılabilir. CHP, siyasal yapısını da bu doğrultuda değiştirdiği ölçüde sosyal-demokrat bir parti olma amacına yaklaşmış olacaktır.

E) SOSYAL-DEMOKRASİNİN MADDİ TEMELLERİ

Yukarıda da belirtildiği gibi, sosyal-demokrasi, emperyalist dönemin ilk evrelerinin bir ürünüdür ve tekelci sömürüden bir payın işçi sınıfı içindeki üst tabakaya ayrılmasıyla, bir işçi aristokrasisi yaratmak biçiminde oluşmuştur. Bugün bu koşullar oldukça değişmiş bulunmaktadır. Eskiden olduğu gibi, işçi sınıfının üst katlarına tırmanabilmiş birkaç ustabaşı ve vasıflı işçi yerine, bilimsel ve teknolojik devrimle birlikte emeğin niteliği değişmiş, bu tür işçilerin sayısı artmış, bunların hepsini birden burjuvazinin satın alması olanağı azalmıştır. Burjuvazinin elindeki bu olanağı azaltan nedenlerden biri de, sömürgeciliğin çöküşü olmuştur. Hele de Türkiye gibi ülkelerde, bu anlamda bir işçi aristokrasisi yaratma olanağı hiç bir zaman olamayacaktır da. Öte yandan, işçi sınıfının kendisi de, artık bir avuç işçi aristokrasisinin oyunlarına alet olmayacak ölçüde deneyim ve bilinç kazanmıştır.

Ancak bu, sosyal-demokrasinin bütün koşullarının ortadan kalkmış olduğu anlamına hiç gelmez. Bu konuda yeni yöntemler bulunmuştur. "Kâra ortak etmek", "yönetime

katılmak", "küçük hisse senetleri", "halk sektörü" gibi yöntemlerle, işçi sınıfının devrimci ruhunu köreltmek yolunda yeni girişimler vardır. Bunların yanısıra mevki dağıtımı, yerel ve ulusal ölçekte yönetim kademelerinde (örneğin belediyeler, parlamentolar vb.) görevler de küçük-burjuva ideolojisinin işçi sınıfı saflarında uçvermesi için gerekli tabanı oluşturmaktadır.

Günümüzde sosyal-demokrat ideolojinin maddî temelinde işçi bürokrasisinin de önemli bir payı vardır. Geniş örgütler içinde birleşen işçi sendikaları, kooperatifleri, konfederasyonlarında, azımsanmayacak bir işçi bürokrasisi doğmuş, bu örgütlerde profesyonel olarak çalışan işçi bürokratlarının sayısı önemli ölçüde artmıştır. Bu kesim, işçi sınıfından kopuk, bu işi bir meslek haline getirmiş yöneticiler niteliğindedir. İşçi sınıfı adına işverenlerle toplu sözleşme masalarına oturan, grev kararları veren, işçi sınıfının çeşitli demokratik haklarını savunanlar bu kişilerdir. Maaş ve ödenekleri, yaşam koşulları, temsil ettikleri işçilerin ücretlerinin ve yaşam koşullarının çok üzerindedir. Bu tür kimseler, günlük kazanımların sınırları içinde elde ettikleri geçici başarıları giderek temel kazanımlar olarak değerlendirmeye başlar ve zamanla, devrimci hareketi, çağı geçmiş çocukça hevesler olarak görür; devrimci ideolojiyi de gerçekleşmesi olanaksız "ütopik" düşünceler olarak küçümserler. Bunu iyi niyetle böyle sananların yanısıra, işçi sınıfı hareketini yozlaştırma amacını güden burjuvazinin paralı ajanları da vardır.

İşçi sınıfı içine küçük-burjuva ideolojisinin sızmasının bir başka nedeni de, meta ekonomisinin gelişmesine paralel olarak gelişen sürekli mülksüzleşmeyle küçük üreticilerin proleter saflara katılması sonucu, bu unsurların kendi ideolojilerini de birlikte getirmeleridir. Türkiye için bu sorunun ayrı bir önemi olduğu açıktır.

Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*'nde sosyal-demokrasi konusunda şunları söylüyor: "Sosyal-demokrasinin özel niteliği, cumhuriyetçi demokratik kurumları bir araç olarak istemesinde; iki ucu, sermaye ile ücretli emeği ortadan kaldırmak değil, bunlar arasında bir uyuma dönüştürmek istemesinde özetleniyordu. Bu amaca ulaşmak için ile-

ri sürülebilecek önlemler ne kadar çeşitli olursa olsun, amacın bürüneceği görüşlerin azçok devrimci niteliği ne olursa olsun, içerik hep aynı kalıyor. Bu, toplumun demokratik yolla dönüşmesidir, ama bu, küçük-burjuva çerçevesinde bir dönüşümdür."[36]

Yüzyirmibeş yıldan beri sosyal-demokrasi hep bunu düşlemiştir, ama bu düş şimdiye dek gerçekleştirilememiştir, ve bundan böyle de gerçekleşemeyecektir. Bu nedenle küçük-burjuvazi, kapitalizmden sosyalizme geçişte tarihin alnına kazıdığı köprü olma yazgısını hiçbir zaman değiştiremeyecektir. Bu olguyu kavrayamayan küçük-burjuvazi, işçi sınıfı ile bağlaşık mücadelesinin sonunda eriyip yokolmasını çoğu kez işçi sınıfının bir "ihaneti" saymıştır. Oysa ihanet işçi sınıfından değil, kendi değişmez yazgısından gelmektedir. Gerçekten de geleceği temsil eden bir sınıfın, geçmişi temsil eden bir sınıfa ihanet etmeye gereksinmesi yoktur. Oysa, küçük-burjuvazi sağladığı geçici başarıları kalıcı başarılarmış gibi görür ve bunu toplumun tümüne yaygınlaştırır, böylece de en azından kendisini aldatmış olur. Bugün Türkiye'de küçük-burjuvazinin gücü parlamentodadır, proletaryanın gücü ise parlamento dışında. Egemen sınıflar, küçük-burjuvazinin gücünü de parlamento dışına atmaya ve sokağa dökmeye pek isteklidirler. Sokakta ise, şimdilik, burjuvazinin sivil ve resmî güçlerinin egemenliği sürmektedir. Sosyal-demokrasiye yönelen CHP, işçi sınıfını yedek bir güç olarak yanında görmek hevesine hiç bir zaman kapılmamalıdır. Çünkü, işçi sınıfının, küçük-burjuva demokrasisinin yedek gücü haline gelmesi demek, küçük-burjuvazinin korkak, ürkek ve dönek öncülüğüne boyuneğmesi demektir ki, bu, proletaryamn devrimci gücünün yıkımı sonucunu verir. Proletarya bundan ötürü, küçük-burjuvazinin temel istemlerini dile getiren demokratik mücadelede, öncülüğü elden bırakmamak zorundadır. Bunu başaramadığı zaman, işçi sınıfı aydınlarının işçi sınıfı saflarından ayrılmalarına ve sosyal-demokrasinin saflarına katılmalarına ortam hazırlanmış olur ve dolayısıyla da işçi sınıfının ideolojik gücü zaafa uğrar.

[36] Aynı yapıt, s. 508.

Parlamentarizm sosyal-demokrasinin bir özelliğidir. Sosyal-demokrasi bütün sorunların parlamento içinde çözümleneceğine inanır, bu nedenle de siyasal mücadeleyi parlamenter mücadele ile sınırlı tutar. Bu nedenle, parlamentarizm oportünizmin önemii alanlarından biri olagelmiştir. Burjuvaziyle aynı koltuklarda oturan ve böylece yasaların oluşturulmasında, sınırlı da olsa, etkinlik gösteren işçi temsilcileri, işçi sınıfı yararına bazı reformcu düzeltmelerin sağlanmasına bakarak, her şeyi parlamento içinde çözümleme eğilimine kapılırlar. Öte yandan, burjuvazi, işçi sınıfının kaymak tabakasından gelme birkaç temsilcisini burjuva partileri içinde göstermelik olarak parlamentoya sokarak, parlamento oportünizminin canlılık kazanmasına yardımcı olur.

Gerçeklikte sosyal-demokrasi bir burjuva ideolojisidir. Dahası, tekelci kapitalizmin ideolojisidir. Tekelci burjuvazi işçi sınıfına sınırlı bir takım ödünler vermek suretiyle, işçi sınıfı ile kendisi arasında bir "uyum" sağlayarak varlığını koruyabileceğinin bilincine vardıkça, bu sınıfın belirli istemlerini karşılamak zorunda olduğunu kavramıştır. İsveç tekelciliği, Batı Alman tekelciliği, sosyal-demokrasi bayrağı altında büyük atılımlar yapabilmiştir. Kapitalizm, çoktan iflas etmiş klasik burjuva ideolojisiyle ayakta duramayacağını iyice anlamış olduğundan, kendi sonunu geciktirecek, işçi sınıfını daha bir süre avutabilecek bir sosyal-demokrat ideolojiyi benimsiyor görünmektedir. İki sistemin (kapitalist sistem ile sosyalist sistemin) yakınlaşması tezleri altında, kapitalizmin sömürü düzenini koruma çabası, geniş emekçi yığınlarından bu gerçeği gizleme çabası yatmaktadır. Tekelci burjuvazinin pek çok ülkede, sosyal-demokrasiyi, başvurabileceği en son sığınak olarak görmesi bu nedene dayanır. Yoksa işçi sınıfı burjuva demokrasisinin olanaklarını kendi adına kullanmaya başladıkça burjuvazinin demokrasiye yüz çevirdiği, anti-demokratik, gerici sınıflarla ittifakını pekiştirme yolunu seçtiği, işçi sınıfı mücadelesi içinde, yüzyıldan bu yana pek çok kez kanıtlanmış bir olgudur.

Sosyal-demokratlarla işçi sınıfının demokratik bir platformda ittifakının, çağımız toplumsal mücadeleler alanında

güncel önem taşıyan bir sorun olduğunu bir kez daha vurgulayalım. Ne var ki, bu ittifakın yolu, sosyal-demokrat anlayışa karşı güçlü bir ideolojik mücadeleden geçer. Sosyaldemokrasiyi eleştirisiz, ideolojik yönünü sergilemeden ittifaka çağırmak, ya onun kuyruğuna takılmak ve teslim olmakla sonuçlanır ya da bu çağrının pratikte hiç bir yankısı olmaz.

5. BURJUVA DEMOKRASİSİNİN İKİ ALMAŞIĞI: FAŞİZM YA DA SOSYALİZM

Parlamenter demokrasinin, yani burjuva demokrasisinin almaşığının iki yanıtı vardır: faşizm ya da sosyalizm.

Faşizmin ne olup ne olmadığını, faşizmin burjuva demokrasisi ile olan ilişkisini M. Erdost uzun uzun incelemektedir.[37] Ancak faşizmin burjuva demokrasisinin bittiği yerde başladığını vurgulayarak burjuva demokrasisi yerine faşizmi yeğleyen "sol-sekter" görüşlere değinmekle yetinelim. Bu görüşün gerekçesi, burjuva demokrasisinin toplumdaki sınıf çelişkilerinin üstünü örttüğü, oysa faşizmin bu çelişkileri apaçık ortaya sermekle kalmayıp, aynı zamanda da çelişkileri keskinleştirdiği ve dolayısıyla sınıf mücadelesini yeğinleştirdiği yolundadır. Bu gerekçenin vardığı kaçınılmaz sonuç da, faşizmin almaşığının *sosyalizm* olduğudur. Gerek uluslararası sosyalist hareket içinde, gerekse de Türkiye'deki sol hareket içinde "sol çocukluk hastalığına" yakalanmış olan "solcular" zaman zaman bu türden görüşler savunagelmişlerdir. 1920'lerde İtalya'da Mussolini iktidara yürürken İtalyan Komünist Partisinin lideri durumundaki Amadeo Bordiga'nın başını çektiği bir grup, parlamentarizme karşı çıkıyor ve her türlü seçime katılmayı reddediyor ve seçimleri boykot ediyordu. Bu ekip bununla da kalmıyor, her türlü ittifakı da proletaryanın devrimci ruhunu köreltici ödünler olarak değerlendiriyordu. Oysa Mussolini, Roma yürüyüşünden sonra hükümeti kurmakla görevlendirildiğinde, elinde tümüyle faşist bir hükümet kurma olanağı olduğu halde tek başına bir hükümet kurmamış, hükümette sosyalistlere bile bir sandalye vermişti.[38] Komünistler ise, kı-

[37] Bkz: Bu derginin 4-103. sayfaları.
[38] Palmiro Togliatti, *Lectures on Fascism*, London 1976, s. 21.

sa bir süre önce bölünüp ayrıldıkları sosyalistleri de faşizmin kucağına böylece iterek tek başlarına kalmışlardı. Kendi küçük çevreciklerinde çelişkilerin keskinleşmesini, mücadelenin sertleşmesini umuyor ve faşizmin ardından gelecek olan proletarya diktatörlüğünün günlerini bekliyorlardı. Nitekim Amadeo Bordiga, Komintern'in Kasım 1922'de yapılan Dördüncü Kongresinde yaptığı konuşmalarda, faşizmin, burjuva gericiliğinin tarihinde nitel bir gelişme olmadığını, faşizmin iktidarı ele geçirmesiyle proletaryanın tarihsel görevini kolaylaştıracağını ileri sürüyordu.[39] Bordiga ve arkadaşlarının bu yanlış tutumu, partinin yığınlardan yalıtılmasına ve kendilerinin de kısa süre sonra tutuklanmalarına ve 1930'da da partiden atılmalarına yolaçtı.

Aynı görüşü savunan yalnızca Bordiga'lar değildi. Alman, Hollanda ve İngiliz "solları" da buna benzer görüşler ileri sürüyorlardı. Lenin, *"Sol" Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı* adlı yapıtını bu yanlış görüşlere karşı yazmıştı.

Görünüşte oldukça devrimci bir görüşmüş gibi görünen bu tezlere benzer yorumlar zaman zaman Türkiye solu içinde de görülmektedir. Özellikle 5 Haziran seçimleri öncesi yaygınlaştırılan bu tür yorumlar "çelişkileri ağırlaştırma" gerekçesi altında belli bir siyasal tutum niteliğine büründü. Bu tutumun doğal sonucu da bir yandan seçimlerin egemen sınıflar arasında bir hesaplaşma olduğu görüşüyle, seçimlere karşı olma ya da yan tutmama biçiminde belirdi. Öte yandan da egemen sınıflar arasındaki "çelişkileri ağırlaştırma" yolunda eylem biçiminde belirdi.

Böylesine yanlış görüşlerin temelinde faşizmin sınıfsal niteliğinin kavranılamamış ve faşizmle burjuva diktatörlüğü arasındaki farkın anlaşılamamış olması olgusu yatmaktadır. Gerek İtalya'da, gerekse Almanya'da sosyal-demokratlarla, komünistlerden bir grup, faşizmin küçük-burjuvazinin burjuvazi üzerinde kurduğu bir diktatörlük olduğunu savunuyorlardı.[40] Bu görüşlerini maddî ve ideolojik temele de dayandırıyorlardı. Mussolini de, Hitler de görünüşte burjuvaziye karşı idiler. Öte yandan Marx ve Engels'in küçük-burjuvazi konusunda öne sürdükleri bazı görüşlere dayanı-

[39] *History of Communist International*, Moscow 1971, s. 157.
[40] Bkz: Palmiro Togliatti, agy. s. 3.

larak bunun "bonapartçılık" olduğu savunuluyordu.[41]

Ama tarih bu küçük-burjuva-trotskist görüşü haklı çıkarmadı. Çünkü faşizm ne küçük-burjuvazinin burjuvazi üzerinde bir diktatörlüğü idi, ne de faşizmin yıkılması ile sosyalizm gerçekleşti. Hitler ve Mussolini'nin büyük burjuvazinin desteği ile nasıl iktidara geldiklerini faşizm konusunda yazılan her kitapta görmek mümkündür. Savaşta yenilmesine karşın Mussolini'nin faşizminin yerine sosyalist bir İtalya kurulamadı, Hitler'in yenilgisi ile iki Almanya ortaya çıktı. Salazar'ın faşizmi 36 yıl sonra, Franko'nun faşizmi ise 41 yıl sonra yığınların demokratik direnişiyle son buldu.

Faşizmin, çelişkilerin yeğinleşmesine yolaçtığı görüşü de eksik ve yanlış bir görüştür. Çünkü faşizm çelişkileri yeğinleştirmekle birlikte, asıl, çelişkilerin yeğinleşmesi faşizme neden olur. Toplumda çelişkiler keskinleşip sınıf mücadelesi sertleştikçe, egemen sınıflar artık burjuva demokrasisinin sınırları içinde yönetemez olurlar, yeni yollar arar, şiddete, teröre, kanlı zorbalığa başvururlar. Eğer toplum nesnel ve öznel olarak sosyalist devrime hazır değilse, bir başka deyişle, toplumdaki güçler dengesi egemen sınıflardan yana ağır basıyorsa, faşizm gerçekleşir. Bu durumda burjuva demokratik mücadele, toplumun bütün anti-faşist güçlerinin katılmasıyla yeniden ön plana geçer.

Eğer emekçi sınıflar, burjuva demokrasisi koşullarında, yeterince bilinçlenmiş, örgütlenmiş ve burjuva demokrasisi bütün kurumlarıyla yığınların önünde işlerliğini yitirmiş, toplumsal denge yeni bir dönüşümü gerçekleştirebilecek ölçüde, devrimden yana ağır basmaya başlamış ise, burjuva demokrasisinin yerini sosyalizmin alması kaçınılmaz hale gelir.

Engels, Karl Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850* adlı yapıtına yazdığı ünlü önsözde, genel oyun bize "kendi kendimizi sayma" olanağını verdiğini, işçilerin zafere olan güvenini artırdığını, düşmanlarının ise o ölçüde korkularını artırdığını ve bu yolla güçlü bir propaganda aracı haline geldiğini, kendi "kuvvetimiz" ve "karşı partilerin kuvvetleri" konusunda "doğru ve tam bilgi" sahibi olabildiğimizi ve böy-

[41] 12 Mart darbesinin "bonapartçılık" olduğu yolunda Türkiye'de de epeyce yorumlar yapıldığını anımsatalım.

lece de "eylemlerimizi kendi gücümüze orantılı tutmamızı", bu yolla da "bizi yersiz bir korkaklık ve çekingenlikten olduğu kadar, yersiz, delice atılganlıktan koruduğunu" vurguladıktan sonra, genel oyun bunlarla da kalmayıp, daha fazlasını yaptığını şöyle ifade etmektedir: "seçim ajitasyonu ile, bizden henüz uzak bulundukları yerlerde, halk yığınları ile temasa geçmek konusunda, bütün partileri, tüm halkın gözü önünde, bizim saldırımıza karşı kendi görüşlerini ve eylemlerini savunmak zorunda bırakmak konusunda bize öyle bir araç vermiştir ki, bir benzeri daha yoktur."[42] Aynı yazıda Engels, parlamento kürsüsünün hasımlara olduğu kadar, o kürsüden yığınlara da seslenebilmenin öteki olanaklardan çok daha etkili olduğuna işaret etmektedir. Özellikle, basın, haberleşme gibi iletişim araçlarının çok büyük boyutlara ulaştığı günümüz koşullarında, genel oyu küçümsemek besbelli ki mantık sınırlarına pek sığdırılamaz.

Ama hiç bir zaman akıldan çıkarılmaması gereken bir gerçek de genel oyun "ona yüklenilen büyüleyici etkiye sahip" olamadığıdır. Küçük-burjuva demokratlarında görülen bu eğilim, kafalarında yarattıkları "ideal halk" ile "gerçek halk" arasındaki büyük uçurumu kavrayamayışlarından gelmektedir. Genel oyun beklenilen etkiye sahip olabilmesi için, yukarda değinilen olumsuz engellerin ortadan kaldırılmalarının yanısıra, bütün ulusun özgür, ayırdetme yetisine sahip, halkın, çoğunluğun ortak çıkarları doğrultusunda oyunu kullanacak *yurttaşlık* düzeyine çıkmış olması gerekir. Gerçeğin bu yönde olmadığını her seçimde gözlemlemekteyiz. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu yörelerinde aşiret bağlarının ağır bastığı, tek tek kişilerin onbinlerce oyu peşlerine takıp götürdüğü görülmektedir. Siyasal partilerden biri içinde yerini alamayan bağımsız adaylar, örneğin Diyarbakır'da oyların yüzde 18.9'unu, Elazığ'da yüzde 16.3'ünü, Mardin'de yüzde 29.2'sini, Siirt'te yüzde 23.1'ini alarak meclise gelmişlerdir.[43] Bunların dışında, parlamentoya giremeyip de büyük oy kitlesini peşlerinde sürükleyen bütün adaylar gene tümüyle bu bölgelerde görülmektedir. Ayrıca bu olgunun, kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin bu yörelerdeki ağırlı-

[42] *Seçme Yapıtlar I*, s. 238.
[43] Erhan Karaesmen, "Seçim-77'den Ne Çıktı?", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1977

ğının da bir göstergesi olduğunu geçerken belirtelim. Aynı olguyu MSP ve MHP'nin oy dağılımında da gözlemliyoruz. Her iki partinin aynı oy tabanı üzerinde oynadıkları ve bu oyların asıl kaynağının kapitalizm-öncesi ideolojilerde yattığı, bu nedenle bu iki parti arasında oy kaydırılması yolunda büyük bir çekişmenin sürdürüldüğü, ve nihayet 5 Haziran seçimlerinde, bu çekişmeden MHP'nin kârlı çıktığı, gene seçim sonuçlarıyla apaçık sergilenmektedir. Buna göre, 1973 seçimleri ile 1977 seçimleri arasında MHP'de görülen oy artışı, hemen hemen tümüyle MSP'deki azalma oranında gerçekleşmiştir. Şöyle ki: MSP, Adana'da 1973 seçimlerine göre yüzde 2 oranında gerilerken, MHP yüzde 2.9 oranında, MSP Ankara'da yüzde 3.2 arasında gerilerken. MHP yüzde 3.8 oranında, Çorum'da yüzde 15.8 oranında gerilerken, MHP yüzde 10.4, Elazığ'da yüzde 15.5 oranında gerilerken, MHP yüzde 14.6, Erzurum'da yüzde 12 oranında gerilerken, MHP yüzde 7.6, Kayseri'de yüzde 7.5 oranında gerilerken, MHP yüzde 5.7, Malatya'da yüzde 10.5 oranında gerilerken, MHP yüzde 18.7, K. Maraş'ta yüzde 11.1 oranında gerilerken, MHP yüzde 9.9, Nevşehir'de yüzde 8.6 oranında gerilerken, MHP yüzde 5.6, Niğde'de yüzde 2.1 gerilerken, MHP yüzde 4.2, Sivas'ta yüzde 11.6 oranında gerilerken, MHP yüzde 8.7, Tokat'ta yüzde 7.5 oranında gerilerken, MHP yüzde 5.8, Yozgat'ta yüzde 8.6 oranında gerilerken, MHP yüzde 11.9 oranında oylarını artırmıştır.[41]

Bu durum faşizan güçlerin sağın kendi içindeki en geri unsurlar arasında taban oluşturmaya çabaladığı olgusunu da vurgulamaktadır. Ne var ki "gerçek halk", bir milyona yakın bir oyla faşist bir partiyi dördüncü büyük parti olarak iktidar koltuğuna oturtmuş bulunmaktadır. Buna, onunla tam bir işbirliği içinde olan AP'ye verilen oyları da katacak olursak, AP-MHP, toplam oyların yüzde olarak 43'ünü, sayısal olarak da 6 milyonunu almış bulunmaktadır. Ancak bu, hiç bir zaman geniş halk yığınlarının faşizmden yana olduğu anlamına gelmeyeceği gibi, milyonlarca emekçi yığınının karşı-devrimci olduğu anlamına da gelmez. Olsa olsa, geniş halk yığınlarının, daha yeterince bilinçlenmediğini, bu yığın-

[41] Erhan Karaesmen, aynı yazı.

ları bilinçlendirme görevinin herkesten önce devrimcilerin omuzlarında bulunduğunu gösterir. Bu görevi hakkıyla yerine getirmeden, yığınları devrimci bir yönelişe sokmanın olanağı yoktur. Burjuva demokrasisi de, faşizm de, bir avuç azınlığın, milyonlarla ifade edilen çoğunluk üzerindeki diktatörlüğüdür. Yığınları uyutarak, afyonlayarak, aptallaştırarak, uyanmalarını, bilinçlenmelerini türlü yollardan engelleyerek diktatörlüklerini sürdürmüşlerdir ve bugün de sürdürmek için ellerindeki bütün olanakları kullanmaktan geri durmuyorlar. Onun için burjuvazinin en gerici kesiminin, emekçi yığınlarının, değil en geri kesimlerinde, en ileri kesiminde de destek bulmalarına şaşmamak gerek. İtalyan faşist Partisinin sanayi işçileri arasında ne ölçüde örgütlenebildikleri, Erdost'un yazısında rakamlarıyla gösterilmektedir.[45]

Seçimlerin ve parlamenter mücadelenin önemi de burda yatıyor. Seçimler ve parlamento, toplumdaki sınıfların, eğilimlerinin ve yönelimlerinin —biraz çarpık da olsa— aynasıdır. Dört yılda bir kapalı bir odada bir kâğıt parçası üzerine bir mühür basmaktan öteye geçmeyen demokratik bir görevin bilincine tam ulaşamamış yığınları, bu görevin çok daha ötesinde bulunan devrimci eyleme itmenin, devrim dalgasının kabardığı tarihsel koşullar dışında, pek olanaklı olmadığı söylenebilir. Yığınların katılmadığı devrimci eylemin başarıya ulaştığını ise tarih henüz kaydetmemiştir. Tersini savunmak ise sol gevezelikten başka bir şey değildir.

6. 5 HAZİRAN SEÇİMLERİNDE SOL CHP'Yİ BİLİNÇLİ OLARAK DESTEKLEMİŞTİR

Gerek 1973 seçimlerinde, gerek 1977 seçimlerinde solun, seçimlerde CHP'yi destekleyip desteklememesi konusu yoğun tartışmalara yolaçmıştır. CHP'nin öteki burjuva partilerinden hiç bir farkı olmadığı, bu nedenle CHP'yi desteklemenin, sözgelimi AP'yi desteklemekle aynı anlama geleceği yolunda görüşler ileri sürülmüştür. Öte yandan CHP'yi öteki partilerden az da olsa ayırmakla birlikte, "işçi sınıfı hareketinin bağımsızlığını korumak" ve işçi sınıfını "burjuva partilerinin

[45] Bkz: Muzaffer Erdost'un yazısı, s. 21-29.

kuyruğuna takmamak" gerekçesiyle de seçimlerde CHP'yi desteklememek gerektiğini savunanlar olmuştur. Aslında her iki görüş de pratikte aynı kapıya çıkar. CHP'nin desteklenmemesi. Aralarındaki biricik fark, birinci görüşü savunanların genel olarak seçimlerde pasif bir tutum takınmaları, ikinci görüşü savunanların ise, CHP'ye oy vermek yerine, bir başka sol partiye oy vermiş olmalarıdır. Seçimlerin ve parlamentarizmin tarihini doldurmuş olduğunu savunan görüşler hesaba katılmadığında, bir üçüncüsü de, anti-demokratik gerici milliyetçi cephe karşısında, CHP'nin bir küçük-burjuva demokrat parti olduğunu, hiç değilse demokrasiden yana bir parti olduğunu, bu nedenle de desteklenmesi gerektiğini savunan görüştür. Seçim sonuçları bu görüşün sol hareket içersinde ağır bastığını göstermektedir.

Hiç kuşkusuz bu destek CHP ile bir bütünleşme ya da onun peşine takılmak anlamında bir destek değildir. "CHP iktidara gelemez ise faşizm gelir" mantığı ile CHP'yi faşizm karşısında demokrasinin kurtarıcısı olarak görmek de değildir. Demokratik mücadelenin sınırları içinde demokrasi cephesinde mücadele veren bir partinin desteklenmesidir. Böyle bir partiye karşı "devrimci işçi partisinin" tutumunu Marx ve Engels şöyle formüle etmişlerdir: "devirmeyi amaçladığı kesime karşı onlarla birlikte ilerler; kendi çıkarları uğruna konumlarını pekiştirmeye çalıştıkları her şeyde onlara karşı çıkar".[46]

Demokratik küçük-burjuvazi karşısında takınılması gereken bu iki yönlü tutumdan birinden birini tavsatmamak gerekir. Çünkü demokratik küçük-burjuvazi ezilmekte olduğu her dönem ve yerde, proletaryaya "birlik" ve "uzlaşma" elini uzatmıştır. Proletaryaya kendi partisi içinde bütünleşmesini, egemen sınıflara karşı güçlerini bölmemeleri gerektiğini öğütlemiştir. Çoğu kez bu öğüde uyan proletarya, özellikle de kendi partisinin bulunmadığı dönemlerde, küçük-burjuva demokratların partisinde birleşmiş ve böylece sınıfsal bağımsızlığını yitirerek "burjuva demokrasisinin eklentisi" durumuna düşmüştür. Demek oluyor ki, proletarya kendi partisinin ve siyasetinin bağımsızlığını titizlikle korumak zorun-

[46] Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar 1*, s. 216.

dadır. Bu, temel bir ilkedir. Ancak bu temel ilkeye bağlı kalmak başka şeydir, ortak bir düşmana karşı savaşımda, özel durumların yaratacağı ittifaklara girmek başka şeydir. Marx ve Engels bu konuda şunları söylüyorlar: "Ortak bir düşmana karşı savaşım durumunda, herhangi bir özel birliğe gerek yoktur. Böyle bir düşmanla doğrudan savaşım gerekli olur olmaz, her iki tarafın da çıkarları o an için çakışır ve yalnızca o an için geçerli olacağı hesaplanmış bu bağ, kendiliğinden ortaya çıkar".[47]

Böylesine bir mücadelede ise en yiğit, en kararlı ve en özverili savaşımı verecek olan kuşkusuz yalnızca işçi sınıfıdır. Küçük-burjuvazi ise, ikircikli, kararsız ve ürkek davranacak, mücadele çözüme ulaşır ulaşmaz, hemen zaferin meyvelerini burjuvaziyle birlikte toplamak üzere, işçi sınıfını bir yana itmeye çalışacaktır. İşçi sınıfının siyasal bir partisinin bulunmadığı koşullarda, işçi sınıfının burjuva demokrasisinin kuyruğuna takılması kaçınılmaz bir olgudur. Ama bu böyle olacak diye, küçük-burjuva demokratlarının, ortak düşmana karşı savaşımında kenara çekilmek, onları yalnız bırakıp düşmana yem olarak terketmek, hiç de devrimci bir tutum sayılamaz. "İşçi sınıfı partisinin bağımsızlığını korumak", ya da "devrimci hareketi burjuvazinin peşine takmamak" gerekçeleriyle, anti-komünizm silahına sarılan ve "solu" tek ve bütünleşmiş bir düşman olarak gören ve üstelik CHP'yi "solun koruyucusu ve kollayıcısı" olarak gören bir cephe karşısında. CHP'nin verdiği savaşımda "tarafsız" kalmak, ya da CHP'nin oylarını bölecek davranışlara girmek, karşı-devrimin değirmenine su taşımak anlamına gelir. Nitekim 5 Haziran seçimlerinde gerek "tarafsız" kalıp pasif bir tutum takınılması, gerek "bağımsız adayların" desteklenmesi, gerek "bağımsızlığı korumak" gerekçesiyle CHP'nin azımsanamayacak bir oy kaybına yolaçıldığı görülmektedir.

Hiç kuşkusuz, seçimlere katılmak, parlamentoya girmek mutlak bir ilke değildir. Ama katılmamayı bir ilke olarak benimsemek, ya da seçimleri burjuvazinin kendi arasındaki bir çekişme olarak niteleyip, "tarafsız" kalmayı yeğlemek ise "sol" çocukluğun en çocukçasıdır. Dünya devrimci hare-

Aynı yapıt, s. 219.

ketinin tarihine şöyle bir gözatanların, bu tarihin, "burjuva partileri dahil, öteki partilerle anlaşmalarla ve uzlaşmalarla dolu olduğunu bilmemeleri mümkün değildir".[48] Bu uzlaşmalardan, devrimcilerin "faşizm mi, burjuva demokrasisi mi" seçeneği ile karşı karşıya kaldıkları dönemler bir yana, burjuva partileri arasındaki çelişkilerden "bir anlık da olsa" yararlanılması, "geçici de olsa, pek o kadar güvenilir olmasa da" bu uzlaşmaların gerçekleştirilmeleri yolunda çaba gösterilmesi gerektiğini vurgulayan Lenin, "burjuvaziyi çarlığa karşı desteklemekte hiç bir zaman kusur etmediklerini", seçimlerin ikinci turunda ya da ikinci oylama döneminde, *kazanamayacakları yerlerde* liberalleri desteklediklerini belirtmektedir.[49]

"İşçi sınıfı hareketinin bağımsızlığını korumak" ve "burjuva partilerinin peşine takmamak" tezlerinin yeni tezler olmadığını, 1920'lerde Avrupa koşullarında, "sol" komünistler arasında yaygınlaşan tezler olduğunu belirtmiştik. Bu konuya biraz daha açıklık kazandırmak için 1920'lerde, İngiltere'deki seçimler sırasında siyasal partiler arasında uzun süre sürdürülmüş olan tartışmayı anımsamakta yarar var. İngiltere'de başında Churchill'in bulunduğu Muhafazakâr Parti, başında Lloyd George'un bulunduğu Liberal Parti ve liderliğini Henderson'un, Clynes'in, MacDonald'ın bulunduğu oportünist İşçi Partisi vardır. Solun öteki fraksiyonları İşçi Partisinin dışında kümelenmiştir. Liberallerin bir kanadı İşçi Partisi ile muhafazakârlar karşısında birleşmeyi savunurlarken, Lloyd George'un başını çektiği kanat buna şiddetle karşı çıkıyor ve muhafazakârlarla ittifakı savunuyordu. "İngiliz İşçi Partisinin başarısını önlemek için liberaller ile muhafazakârlar arasında bir koalisyonun —*sıkı* bir koalisyonun— zorunlu"[50] olduğunu tanıtlamaya çalışan Lloyd George, başında "iflah olmaz gericilerin" bulunduğu İngiliz İşçi Partisini komünist olarak ilan ediyordu: "Fransa'da komünistlik denen işte budur. Almanya'da buna sosyalizm dendi, Rusya'daki adı bolşevizmdir."[51] Buna karşılık İşçi partisinin dışın-

[48] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 73.
[49] Aynı yapıt, s. 76.
[50] Aynı yapıt, s. 89.
[51] Aynı yapıt, s. 90.

da kalmış sol çevreler ise, bu partinin gerici bir burjuva partisi olduğunu, bu partinin karşısında işçi sınıfının bağımsızlığını korumak gerektiğini savunuyorlardı. Lenin, giderek ağırlık kazanan bu eğilimi şiddetle eleştirdi. Lenin bu konuda şunları yazdı: "Henderson'ların, Clynes, MacDonald ve Snowden'lerin, iflah olmaz gerici oldukları doğrudur. Bunların iktidara geçmek istedikleri ve bu yolda zaten burjuvaziyle koalisyon kurmayı yeğledikleri; burjuva kurallarına göre ülkeyi 'yönetmek' istedikleri ve iktidara geçince zorunlu olarak Scheidemann ve Noske'ler gibi davranacakları da doğrudur. Bütün bunlar doğrudur. Ama bundan, bunları desteklemenin devrime ihanet olduğu sonucu çıkmaz; bundan çıkarılabilecek tek sonuç, işçi sınıfı devrimcilerinin, devrimin çıkarı için bu baylara belirli ölçüde parlamenter destek sağlamaları gerektiğidir."[52]

Lenin, Lloyd George'un muhafazakârlarla ortak hareket etmeleri gerektiği önerisinden Lloyd George'un sadece zeki bir adam olmakla kalmayıp, aynı zamanda, marksistlerden de çok şey öğrendiğini, bizim de ondan birşeyler öğrenmemiz gerektiği sonucunu çıkarıyor.[53] 1960'ların başından beri tartışması yapıldığı halde ancak yeni yeni pratiğe indirgenen cephe politikasını soldan çok daha önce sağın MC formülüyle gerçekleştirdiği Türkiye'de, devrimci hareketin, yarım yüzyıl önce söylenen bu sözlerden çok şeyler öğrenmesi gerektiği ortadadır. Kuşkusuz, ayrı ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar içinde, ayrı tarihsel bir dönemdeki olguları getirip çok değişik koşullarda ve farklı bir tarihsel dönem içinde olduğu gibi uygulamaya kalkışmak, diyalektik bir yaklaşım sayılamaz. Ancak tarih, diyalektik bir anlayışla ele alındığında, bugünün değerlendirilmesi ve geleceğin belirlenmesi yönünden toplumsal bilincin biricik aracı olduğunu unutmamak gerekir. Marx, *Kapital*'de temel olarak İngiltere'nin alınmasına, Alman işçilerinin omuz silkmemesi gerektiğini Almanca basımının önsözünde belirtirken şu uyarıyı yapmaktadır: *De te fabula narratur*! (Bu hikâyede senin sözün ediliyor). Ve hemen ardından da ekliyor: "sanayi yönünden daha çok gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş olana, ancak kendi

[52] Aynı yapıt, s. 89.
[53] Aynı yapıt, s. 90.

geleceğinin imgesini gösterir".[54]

Kaldı ki, ne o zamanın liberal Lloyd George'u, muhafazakâr Churchill'i demokrasi ve özgürlük anlayışı konusunda, bugün "solcular ve miliyetçiler" nârasını atan "liberal" Demirel'den ve Alman Nasyonal Sosyalizminin utangaç temsilcisi Türkeş'ten daha geride idiler, ne de o zamanın Henderson, Clynes ve Snowden'leri işçi sınıfının haklarını savunma konusunda bugünün Ecevit'inden daha ileri idiler.

Seçimlerde nasıl bir tutum takınılması gerektiğini Lenin şöyle açıklıyor: "Eğer biz, salt bir devrimci grubun değil de, devrimci *sınıfın* partisi isek; arkamızda yığınları sürüklemek istiyorsak (ki böyle bir isteğimiz yoksa, gevezeden başka bir şey olamayız), ilkin Henderson'un ya da Snowden'in Lloyd George ile Churchill'i yenmelerine yardım etmeliyiz ve sonra da işçi sınıfının çoğunluğunun, Henderson'larla, Snowden'lerin hiç bir işe yaramadıklarını, bunların hain küçükburjuvalar olduklarını, iflaslarının kesin olduğunu, kendi deneyimleriyle anlamalarına yardım etmeliyiz."[55] Lenin, o zamanın İngiliz sollarına seçimlere katılınabileceğini ama şu koşullarla katılınabileceğini söylüyor: bir liberalin bir İşçi Partiliye karşı zaferi sonucunu vermeyeceği yerlerde pek az sayıda seçim bölgelerinde adaylarımız seçime katılabilir"; propagandanın ise, "kendi adaylarımızın seçime katılmadıkları ***bütün*** bölgelerde, seçmeni ***burjuva adayına karşı, işçi partisi adayına*** oy vermeye davet ederek"[56] yürütülmesini öğütlüyor.

Burada, "***bir liberalin bir İşçi Partiliye zaferi sonucunu vermeyecek yerlerde***" cümleciğinin altını çizmek gerekiyor ve hiç yorum yapmaya gerek göstermeden, liberal bir adayın İşçi Partili karşısında zafer kazanması sözkonusu olduğu zaman, kesinlikle İşçi Partili adayın desteklenmesinin ve o bölgelerde aday gösterilmemesinin en doğru tutum olduğu apaçık ortaya çıkıyor. Salt "İşçi sınıfı hareketinin bağımsızlığını korumak", "sosyalizmin bayrağını meclise dikmek" gibi soyut sloganlar gerekçe gösterilerek, MC ortaklığı karşısında, seçimleri önlemek yolunda tertiplenen türlü tuzakları bo-

[54] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Ankara 1975, Sol Yayınları, 15.
[55] V. İ. Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, s. 95.
[56] Aynı yapıt, s. 98.

zarak, silahlı saldırıları göğüsleyerek mücadele etmek zorunda bırakılan bir partiye gidecek olan oyları bölmek, en azından devrimci uyanıklığı göstermemek anlamına gelir. Seçim sonuçlarının ortaya koyduğu tabloda seçimlere katılan sol partiler içinden yalnızca TİP'in, Bursa'da CHP'ye bir milletvekilliği kaybettirdiği bir gerçek ise de, yürüttüğü propaganda ve etkilediği çevrelerin seçimlerde takındıkları olumsuz tutum hesaba katıldığında ve ayrıca bu tutumda olan TBP ve SDP ve öteki sol grupların da bu yöndeki katkı ve gayretleri de gözönünde tutulacak olursa, CHP'nin kimi illerde kıl payı kaybettiği milletvekilliklerinden en azından birkaçını bu yüzden kaçırdığını söylemek yanlış olmasa gerek.

Öte yandan sorun, CHP'nin milletvekilliği kaybetmesi ya da kazanması sorununun da ötesinde, geçtiğimiz seçimlerde, sosyalist hareketin takınması gereken doğru tutumun ne olduğu sorunudur. Çünkü bu, aynı zamanda da demokratik güçbirliği sorununu da içermektedir. Solun büyük bir bölümüyle seçimlerde CHP'yi desteklemiş olmasını görmezlikten gelerek solu sırf kendi aldıkları oylarla değerlendiren ve bu nedenle de kendi başarısızlıklarını "işçi sınıfı hareketinin başarısızlığı"[57] olarak niteleyen görüşlere bu açıdan bakmak gerekir. Oyların bölünmemesi, MC'nin bir an önce iktidardan uzaklaştırılması amacından hareket ederek, oylarını kıskançlıkla CHP'de toplayan emekçi yığınların bu bilinçli tutumuna, seçimlerden başarısızlıkla çıkan TİP son derece yanlış bir anlayışla yaklaşmaktadır. TİP Merkez Yürütme Kurulunun seçim sonuçlarını değerlendiren bildirisinde şöyle denmektedir: "MC döneminin yarattığı toplumsal panik geniş yığınların sosyalizm doğrultusunda tutarlı, kararlı, bağımsızlık ve demokrasi kavgası safında oylarıyla yer almalarını bugün için engellemiştir. Yaratılan korku ve bugünden yarına kurtuluş havasının yaygınlığı, bilimsel sosyalist hareket etrafında oluşturulan çemberi kısa sürede yıkmanın güçlüğü, partimizi kitlelerde sahip olduğu desteğin ve seçim çalışmalarının oya dönüşmesini önlemiştir."[58]

Burada TİP, seçimlerde izlemiş bulunduğu yanlış politi-

[57] Yalçın Küçük, "Sosyalizm ve Demokrasi Bayrağını Dik Tutmak İçin", *Yürüyüş*, 14 Haziran 1977, sayı, 114.

[58] Aynı dergi, sayı 114.

kasını "MC'nin yarattığı toplumsal paniğe" yükleyerek yığınları "korkaklık" ve "bilimsel sosyalist hareket etrafında oluşturulan çemberi" kıramamak gibi bir suçlamayla geçiştirmektedir. Bu yargı, yığınların faşizmin kanlı saldırıları karşısında sinmeden, en ufak bir yılgınlık göstermeden her gün birkaç kişinin can verdiği, düzinelerce insanın yaralandığı bir dönemde, yığınların anti-faşist gösterilere, mitinglere katıldığı bir dönemde verilmektedir. Bu yargı "bilimsel sosyalizmin" yığınlara malolduğu, işçi sınıfının yığınlar halinde siyasal grevlere, emekçi sınıfların siyasal hareketlere katıldığı bir dönemde, "bilimsel sosyalizmin" temel klasiklerinin yüzbinlere ulaştığı bir dönemde yapılıyor, vb. vb..

Kaldı ki kurulduğu günden beri tek mirasçısı olduğunu söylediği 1966'ların TİP'i çok daha dar olanaklarla, çok daha zor koşullar altında üçyüzbine yakın, 1969 seçimlerinde ise, partideki bölünmelere karşın gene ikiyüzellibin oy almıştı. Benzer durum TBP için de sözkonusudur. Bugün bu partiler beklediklerinin çok altında bir oy almışlarsa, bunu, yığınların oylarını "bilinçsiz" olarak değil, "bilinçli" olarak kullanmış olmalarında aramak gerekir.

Sosyalistlerin görevi yalnızca sömürü olgusunu belirtmek ve yığınlar önünde onu mahkûm etmek değildir; bunun yanısıra, sömürü mekanizmasını, bu mekanizmanın nasıl işlediğini de koymak gerekir. Marx-öncesi ütopik sosyalizmin yaptığı bunun birinci bölümü idi. Proudhon "servet hırsızlıktır" diyor, sömürüyü hem ortaya koyuyor, hem de mahkum ediyordu. Ama bu sorunun işleyiş biçimine bir açıklık getirmediği için "hayalci" olarak kalıyordu. Bu mekanizmayı açıklayan, onun yasalarını (yani kapitalist ekonominin yasalarını) ortaya çıkaran Marx oldu ve sosyalizmin "bilimsel sosyalizme" sıçraması da böyle gerçekleşti.

Türkiye'de de sosyalistler sömürü olgusunu belirtmek ve onu mahkûm etmek görevini başarıyla yapmışlardır. Ama, bu mekanizmanın Türkiye ölçüsünde nasıl işlediğini açıklama işini yeterince yerine getirmiş sayılmazlar. Bunun üstesinden gelebilmek için, Türkiye'de, kapitalizmin girişiyle başlayan sermaye hareketini, meta ekonomisinin toplum içindeki çözücü sürecini doğru bir biçimde açıklamak ve bunun sınıflaşma sürecindeki ve sınıf mücadelesindeki yansımala-

rını doğru saptamak gerekir.

Kapitalizmin yoğunlaşması ile küçük üreticilerin büyük ölçüde mülksüzleşmeleri birlikte yürüyen iki süreçtir. *Süreç* sözcüğünün burada altını çizmek gerekiyor. Çünkü bu kavram bir oluşumu ifade etmektedir. Bir başka deyişle, toplumu iki karşıt sınıfa nihai olarak bölme gibi bir yanılgıyı önleyen bir kavramdır. Meta ekonomisi geliştikçe, mülksüzleşmenin hızı da artmakta, toplumsal işbölümü gelişmekte ve üretim toplumsallaşmaktadır. Bütün bu oluşum sürerken toplumda sınıflaşma da sürmektedir. Küçük üreticiler, bir yandan mülksüzleşerek proleterleşirken, çok az bir kesimi de burjuvalaşmakta, geri kalanlar ise küçük üreticiler halinde bu sürecin gelecekteki öğeleri olarak kaçınılmaz yazgısını beklemektedir. Sorun bu kadar da değildir. Burjuvazi de bu süreç içinde nicel ve nitel değişmeye uğramaktadır. Kapitalizm geliştikçe iş kolları sayısı artar, işbölümü gelişir, gerek aynı iş kolları arasında, gerek çeşitli iş kolları arasında burjuvazinin rekabeti hızlanır. Sermaye yoğunlaşması, kapitalistlerin sayısını artırırken, tek tek kapitalistlerin gücünü de artırır. Kuşkusuz bunlar kapitalizmin temel kurallarıdır.

Bu basit olguları burada yinelemekteki amaç, toplumları bir yandan proletarya, öte yandan burjuvazi diye kategorik bir ayrım içinde görme yanlışlığını vurgulamaktır. İki sınıf arasında çok büyük bir kesimi oluşturan ara sınıflar ve tabakalar vardır ve bu sınıf ve tabakaları görmezlikten gelmek, ya da onları bu iki kutuptan birinin yanına koymak bilimsel bir değerlendirme olmaktan uzaktır. Bu ara sınıf ve tabakaları burjuvazinin yanında görmek ve böylece onların tümünü gerici kabul etmek lasalcı bir tutumdur. Bu tutum Marx tarafından yüz yıl önce mahkûm edilmiştir. Bunları proletaryanın yanında görmek ise, sağcı, sosyal-demokrat, küçük-burjuva sosyalizmi tutumudur.

Birinci tutumu genel çizgileri ile TİP'in izlediği siyasal politikada gözlemliyoruz. Öteden beri TİP, proletarya ile burjuvaziyi görmüş, bu iki sınıfın dışında kalan sınıf ve tabakaları özellikle de kapitalizm-öncesi kalıntıları görmezlikten gelmeyi yeğlemiştir. Zaten TİP içersindeki ilk ideolojik kavgamn temel öğelerinden biri de bu konu olmuştur. Bugün de o zamanınkinden uzun boylu farklı bir yaklaşım görül-

müyor. Bugünün TİP yetkilileri, bütün konuşma ve yazılarında ve özellikle de seçim kampanyası boyunca, CHP ve AP'yi aym kefeye koyup Ecevit ve Demirel'in resimlerini yanyana basarak "yoktur aramızda farkımız, ikimizde sermayenin adamlarıyız" gibi sloganlarla, iki parti arasında hiç bir ayrım yapmamıştır. Bütün varlığını sermayeye hizmet yolunda (ki kendisi de büyük bir sermayedardır) anti-komünizm ticaretine dayandıran ve seçim kampanyası boyunca CHP'yi "komünistlerin koruyucusu" olarak gösteren, MHP ile açık işbirliği içinde, kanlı MC iktidarının mimarı Demirel ile, 141-142. maddelerin, lokavt hakkının kaldırılacağını, işçi haklarını genişleteceğini, memurlara sendika kurma hakkının tanınacağını söyleyen CHP'yi aynı kefeye koyabilmek için gerçeği iyice zorlamak gerekir. Kaldı ki bu tutum, gerçeklere olduğu kadar, siyasal esnekliğe, siyasal taktiğe de aykırıdır.

Marx, Lassalle'ın Alman işçi partisinin, propagandasında "işçi sınıfı karşısında bütün öteki sınıflar *ancak gerici bir kitle oluştururlar*"[59] sözlerine şiddetle karşı çıkarken şunları söylemektedir: "Büyük sanayi etkin olduğu sürece, burjuvazi, burada eskimiş olan üretim tarzının ürünü olan toplumsal durumlarını korumaya azimli feodallerin ve orta sınıfların karşısında devrimci bir sınıf olarak değerlendirilmelidir. Demek ki, feodaller ve orta sınıflar, *burjuvazi ile birlikte* tek bir gerici kitle oluşturmuyorlar."[60]

Burjuvazinin bu nesnel konumunu vurguladıktan sonra Marx şöyle devam ediyor: "... proletarya, kendisi de büyük sanayiden doğmuş bir sınıf olarak, üretimi, burjuvazinin sürdürmeye uğraştığı kapitalist nitelikten arındırma eğilimi gösterdiği için, burjuvazi karşısında, devrimci bir sınıftır. Ama, *Manifesto* 'orta sınıfların proletarya saflarına geçmelerinin kaçınılmaz olması bakımından devrimci olduklarını' da buna ekler."[61]

Görülüyor ki, orta sınıflar ve bu sınıfların siyasal eğilimleri ne burjuvaziden yanadır, ne de işçi sınıfının gelecek-

[59] Karl Marx, F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, s. 32.
[60] Aynı yapıt, s. 33.
[61] Aynı yapıt, s. 33.

teki kaynağı olarak işçi sınıfının karşısındadır. "Bu bakımdan, orta sınıfları, burjuvaziyle birlikte ve hele de feodalleri de buna katarak, işçi sınıfı karşısına 'tek bir gerici kitle' olarak çıkarmak da bir saçmalıktır"[62] Marx, seçimlerde de bunun tersinin uygulandığını belirterek lasalcılara şunu sormaktadır: "Son seçimler sırasında, zanaatçılara, küçük sanayicilere, vb. ve köylülere de 'siz, bizim karşımızda, burjuvalar ve feodallerle birlikte tek bir gerici kitle teşkil ediyorsunuz' diye haykırıldı mı?"[63]

Aslında devrimci hareket içersinde ittifaklar politikasının doğru uygulanması konusunu saptamak için sosyalizmin klasiklerinden uzun boylu aktarmalar yapmaya bile gerek yoktur. Toplumsal pratiğe bakmak yeterlidir. Ama soruna bir oy rekabeti anlayışıyla yaklaşıldığında, oyun hangi siyasal partinin tabanından koparılacağı hesabı, ister istemez insanı bu tür yanlışlığa götürecektir.

TİP, "sosyalizmin bayrağım meclise dikmek" ilkesiyle seçimlere katılmıştır. TİP'in dışında kalan sosyalist hareketin büyük bir kitlesi ise "MC iktidarının yıkılması" ilkesiyle hareket etmiştir. Birinci ilke gerçekleştirilememiştir, ikinci ilke ise, gerçekleşememiş olmakla birlikte, MC ittifakı önemli ölçüde geriletilmiş, demokratik güçler küçümsenemeyecek bir başarı kazanmıştır. Bu başarı, hiç kuşkusuz, geniş emekçi yığınları yüreklendirmiş, MC ittifakını ise ürkütmüştür. Seçimler sonrası Demirel'in "TİP'in ve TBP'nin oylarının CHP'ye aktığından" yakınması bunu göstermektedir.

5 Haziran seçimlerinde TİP, ülke ölçüsünde 20 bin dolayında oy almıştır. Bu oy 1963 seçimleriyle, hele 1965 seçimleriyle kıyaslandığında son derece küçük bir rakamdır. Bir zamanlar yalmzca tek bir ilde bundan daha fazla oy almış olduğu anımsanacak olursa, seçimlere katılan solcu partilerin dışında çok büyük bir sosyalist oyun bulunduğu ortaya çıkar. Bu durum solcu partilerin başarısızlığını göstermekten çok, bu görüşlere katılmayanların başarısını gösterir. Yoksa sol zayıflamış mıdır? TİP'li ideologların yargılarına güvenilecek olursa sol gerilemiştir. Bu partinin ideologları sosyalist harekette bölünme olmadığı, bölünmenin tabanda de-

[62] Aynı yapıt, s. 33.
[63] Aynı yapıt, s. 33.

ğil tavanda olduğu, işçi sınıfının partisinin kurulduğu 1961 yılından beri, partinin "arına arına"[64] bugüne ulaştığı görüşündedirler. Bu durumda bu "arınan" partinin, bölünmemiş tabanın oylarını toplaması gerekmez miydi? Böylesine bir anlayışın ulaşacağı bir başka sonuç da, TİP'in dışında kalan sosyalist hareketin yadsınmasıdır. Gerçekten de TİP işçi sınıfının en ileri örgütlerini ve eylemlerini zaman zaman küçümser bir tutum takınmaktadır. Örneğin DİSK'in eylemleri sık sık eleştirilmektedir. Oysa CHP'nin desteklenmesi istemi işçi sınıfının kendisinden gelen bir istektir. Bu istek doğrultusunda karar veren DİSK yönetimini eleştirmek yerine kutlamak gerekir. Gerçekten de işçi sendikalarının CHP'yi desteklemesi, TİP'i ya da aynı doğrultuda olan bir partiyi desteklemesinden çok daha haklı nedenlere dayanmaktadır. Bir takım asgari sendikal hakların bile sağlanması ve elde edilen bu hakların korunması CHP'nin başarısına bağlıdır. Yoksa MC ittifakı bu kazanımları geri almak ve işçi sınıfının devrimci sendikalarını bir kaşık suda boğmak için büyük bir iştahla tetikte beklemektedir. İşçi sınıfı, Genel Başkan Behice Boran'ın, 5 Haziran akşamı TV'de söylediği gibi, TİP'in "uyarılarına" uyup CHP'ye oy vermemek gibi bir yanılgı içine düşmüş olsaydı bugün belki TİP'in bayrağı da meclislerde sallanıyor olacaktı, ama bu bayrak daha güçlü dalgalanacak olan faşizmin kara sancağının yanında pek sönük kalacaktı. Çünkü bu seçim sistemi içersinde TİP ya da o doğrultuda olan partilerin kazanacaği her milletvekilliği için, CHP birkaç milletvekilliği kaybedecek, MC ise birkaç milletvekili daha fazla kazanacak ve demokratik cephedeki partilerin parlamentodaki gücü çok gerilerde kalacaktı.

Bu durum bir başka olumsuz sonuç daha doğuracaktı. CHP gibi bir küçük-burjuva demokrat parti, egemen güçlerin baskısı karşısında ve kendi güçsüzlüğü ölçüsünde sağa daha kolay kayar. Bunun örneğini hemen seçimi izleyen günlerde gördük. CHP bir yandan büyük burjuvazinin açık baskısını görüyor, bir yandan da kendisine oy veren geniş emekçi yığınların baskısmı hissediyordu. İktidar olabilmek için sağ güçlerin desteğini sağlamak zorunda kalınca burjuvaziye

[64] Bkz: "Türkiye İşçi Partisi 1961-1971", *Yürüyüş*, 20 Temmuz 1976.

bir dizi ödünler vermek zorunluluğunu duyacaktır. Nitekim tek başına iktidar olduğuna inandığı 6 Haziran günü Genel Başkan Ecevit, basın mensuplarının sorularına verdiği yanıtlarda 141-142. maddelerin kaldırılacağını, fikir özgürlüğüne sınır tanınmayacağını, vb. söylemiştir.[65] Seçim sonuçları kesinleşip CHP'nin çoğunluk sağlayamayacağı anlaşılınca, Ecevit, düzenlediği basın toplantısında şunları söylemiştir: "Seçim sonuçlarını gerçekçi olarak değerlendiren yurttaşlarımız, herhalde, bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisinin yeni programındaki köklü değişiklikleri ve çözümleri tüm olarak gerçekleştiremeyeceğini takdir ederler."[66]

Özetleyecek olursak, TİP'le birlikte TBP'nin, SDP'nin ve bunların dışında kalan öteki bazı grupların seçimlere katılmaları ya da bağımsız adayları desteklemelerine ilişkin gerekçeleri bugünün koşullarında geçerli gerekçeler değildir. Sosyalist hareketin bağımsızlığını korumak için, ille de seçimlere katılmak gerekmez. Bağımsızlığı korumanın pek çok yolları olduğu gibi, seçimlere katılmadan başka bir partiyi desteklemek yoluyla da bağımsızlık korunabilir. Demokratik bir partinin ya da partiler grubunun anti-demokratik faşist güçler karşısında ezici çoğunluğu alacağı kesin olduğu zaman, hiç kuşkusuz bağımsız sosyalist partiler olarak parlamentoya girmek, parlamento kürsüsünden yığınlara seslenmek, emekçi sınıfların sorunlarını egemen sınıfların partileri karşısında savunmak devrimci bir görevdir. Ama 5 Haziran seçimlerinde böyle bir durumun sözkonusu olmadığı "CHP'nin tek başına iktidar olamayacağı" bizzat bu partilerin yetkili ağızları tarafından yinelenmiştir. Böyle olunca, "hareketin bağımsızlığı" gibi bir gerekçe ile seçimlere katılmanın hiç bir nesnel temeli yoktur. Üstelik bu gerekçeyi gösterenler, parlamentoya giremedikleri gibi, CHP'nin milletvekili sayısının azalmasında etkili olmuşlardır. Yukarda da belirtildiği gibi, bu olumsuz etkiyi değerlendirmek için yalnızca bu partilerin toparladıkları oy sayısına bakmak yeterli değildir. Bu propagandanın havasına kapılıp oy kullanmayanlar olduğu kadar, seçimlerde pasif bir tutum takınarak da seçim sonuçlarında etkili olmuşlardır.

[65] Cumhuriyet, 7 Haziran 1977.
[66] Cumhuriyet, 9 Haziran 1977.

Lenin, seçimlerin, nüfus sayımı gibi birtakım istatistiksel sonuçlar verdiğini ve bu sonuçların siyasal istatistikler olduğunu söyler.[67] Ancak, yineleyerek belirttiğimiz gibi, seçimlerin verdiği siyasal istatistikler, toplumun sınıfsal yapısını, siyasal eğilimini şaşmaz ölçüler içinde vermez. Olsa olsa, siyasal eğilimlerin genel yönelimini gösterebilir. Türkiye'de kapitalizmin boyutları genişledikçe, burjuvazi yeni alışkanlıklar edinmekte ve toplumsal ilişkiler, kapitalizmin kurallarına giderek daha çok boyuneğmek zorunda kalmaktadır. Hiç kuşkusuz, burjuvazinin siyasal partileri de bu kuralın dışında değildir. Kapitalist rekabetin bütün işlerliği bu alanda da geçerliliğini korumaktadır. Nasıl ki, reklâm, tüketimi koşullandırarak metaların satışını hızlandırıyorsa, siyasal partiler de, seçmenlerin tercihlerini koşullandırmak için akla gelmedik reklâm yollarına başvuruyorlar. "Albeni" yarışmasında gazetelerde çıkan çarşaf çarşaf ilânlar, sahne sunucuları, film artistlerinin çeşitli şaklabanlıkları, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının bir aldatmaca makinesine dönüştürülmesi, din, inanç, ırk sömürüsü, siyasal şantajlar, vb., vb. bütün bunlar, seçmen yığınını etkilemektedir. Kuşkusuz bu tür bir yarışta daha çok para harcayan, daha kârlı çıkar ve bu koşullandırmalar, başka şeyler yanında, seçmenin doğru bir seçim yapmasını engeller.

Bu tür reklâmcılık, meta reklâmcılığı yanında çok daha uzun vadeli sakıncalar doğurur. Çünkü, reklâm koşullandırılması sonucu satın alınan bir meta kullanıldığında beğenilmeyince, kısa süre sonra bir başka meta ile yer değiştirebilir. Oysa, siyasal partiler arasında yapılacak bir seçmede, aldanılıp aldanılmadığının anlaşılabilmesi için, aradan daha uzun bir süre geçmesi gerekir. Üstelik, bunların gerçek niteliklerini sergilemek için de büyük bir çaba ve savaşım gereklidir. Tek başına bu olgu bile, parlamenter savaşımın ve seçimlerin önemini ortaya koymaktadır. Bu yolda bir savaşıma girişilmeden, halkın aldatılması, gözlerinin boyanması, çok daha kolay olmaktadır, ve yığınlar önünde egemen sınıfların yüzlerine taktığı maskeyi indirmek, onların gerçek nitelik-

[67] V. İ. Lenin, "Results of the Elections", *Collected Works*, Vol. 18, s. 505.

lerini sergilemek çok daha zor olmaktadır. Bu nedenle, bir ülkede siyasal özgürlük ne denli geniş, temsili kuruluşlar ne denli demokratik ve burjuva demokrasisi ne denli sağlam ise, halk yığınlarının siyasal bilinçlenmesi o denli hızlı ve egemen sınıfların yalan ve ikiyüzlülükleri o denli kolay sergilenir.

Aslında, MC ortaklığı Türkiye'nin ulusal zenginliklerini sömürmek üzere kurulan bir anonim ortaklığa pek benzemektedir. Ortaklığın payları, MC'yi oluşturan partilerin yetkilileri ve destekçileri arasında bölüştürülmüştür. Dahası, bu ortaklık, meta üreten bir ortaklık değil, başkalarının ürettiklerini çeşitli yollarla alıp, ortaklarına dağıtan bir şirket niteliğindedir. Banka kredileri, ithalât, ihracat, devlet ihaleleri, çeşitli spekülasyonlar, herkesin gözü önünde ortaklar arasında parsellenmektedir. "Büyük Türkiye" sloganı altında ülkenin döviz kaynakları bu yağma politikasının sonucu olarak iki yılda eritilmiş, dış borçlar 13 milyar dolara yükselmiş, bunların faizleri bile ödenemez duruma gelinmiş, dış ticaret açığı 3.168,4 milyon dolara çıkmıştır. Yeni borçlanma istemleri, uluslararası tekeller tarafından tersyüz edilmektedir. Ekonomik bir iflâsın eşiğine adımını atmış bulunan Türkiye, bu iflâstan kurtulmak için, tıpkı 1957'lerde, 1967'lerde olduğu gibi, uluslararası tekellerin dikte ettirdikleri önlemleri olduğu gibi bugün de kabul etmek zorundadır. Cephe ortaklığının sürdürülmesi için bu önlemlerin bütün yükü, hiç kuşkusuz gene emekçi sınıfların omuzlarına yüklenecektir. Ondan sonrasını da kestirebilmek için 1960'ları ve 1970'leri anımsamak yetecektir. Ama tarih hiç bir toplumsal olayı ikinci kez yinelememiştir. Yineleniyormuş gibi görünen her olay, bir üst düzeyde ve bir başka koşul altında kendini göstermiştir. Ne dünya, 1960'ların ya da 1970'lerin dünyasıdır, ne de Türkiye, 1960'ların ya da 1970'lerin Türkiyesi'dir.

5 Haziran seçimleri, Türkiye'de demokratik güçlerin anti-demokratik gerici güçler karşısında güçbirliği içersinde birleştiğini simgelemektedir. Bütün olumsuzluklara, engellemelere karşın, CHP'nin MC karşısında gösterdiği başarı, geniş emekçi yığınlarının hızlı bir bilinçlenme süreci içinde olduklarını göstermiştir. Özellikle, sanayiin yoğunlaştığı bölgelerde ve kentlerde CHP'nin büyük bir üstünlük sağlaması,

buna karşılık göreli olarak AP'nin gerilemesi, MHP'nin ise bir varlık gösterememesi, işçi sınıfının demokrasiye sahip çıkma yolunda önemli adımlar atmakta olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin MHP, İstanbul'da yüzde 2.7, Bursa'da 2.9, Kocaeli'nde 1.8, İzmir'de 1.59, Zonguldak'ta 2.41 oranında oy almıştır, ki bu oran, Türkiye ortalamasının çok altındadır. CHP'nin böylesine bir gelişme göstermesi, egemen sınıfları tedirgin etmiş ve gerici ittifakın pekiştirilmesi yolunda MC'yi yeni adımlar atmaya zorlamıştır. Seçimlerin hemen ardından Demirel'in ilk demeci "iktidarı sola kaptırmayacağız" yolunda olmuştur. Bu sözler, iktidar konusunda MC ortaklığının ne denli kararlı olduğunu göstermektedir. Nitekim seçimlerden sonra, CHP'nin hükümet kurma girişimi karşısında nasıl bir yaygara koparıldığı ve Ecevit'in iktidar olmaması için ne yollara başvurulduğu henüz anılarda canlılığını korumaktadır.

Toplumdaki sınıf mücadelesinin getirdiği güçler kutuplaşmasını görmezlikten gelerek, CHP hükümetinin güven oylamasında başarısız kalışını kişilere yüklemek, Demirel'in kişiliğinde hiç de kendisinde olmayan birtakım erdemler aramaya kalkışmak, Ecevit'e de beceriksizlik, hayalcilik sıfatlarını yakıştırmak, özünde, bu iktidar sorununun sınıfsal kökenini gözden kaçırmaktan kaynaklanmaktadır. Demirel hemen seçimin ertesinde Abdi İpekçi ile yaptığı konuşmada, "AP olarak biz, Türkiye siyasetinin ikiye bölündüğünü, bir tarafta solculuk ve solcuların başında Halk Partisinin, karşısında ise biz milliyetçilerin bulunduğunu ifade ettik. Sanıyorum ki, Türkiye siyasetine konan bu teşhisi değiştirmek mümkün değildir." diyor ve şöyle devam ediyordu: "Hal böyle olunca, solcularla milliyetçilerin bir araya gelmesi mümkün değildir." Aynı konuşmasında Demirel, şu gerçeği de vurgulamayı ihmal etmiyordu: "İktidar ikram edilecek bir şey değildir. Kimse kimseye iktidar ikram etmez."[68]

Demek oluyor ki, toplumda somutlaşmış bulunan kutuplaşmalar, yeni iktidarların oluşmasında hangi noktalarda uzlaşmaların olabileceğini, hangi noktalarda olmayacağını hiç bir kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde belirlemiş bu-

[68] Milliyet, 12 Haziran 1977.

lunmaktadır. Bu nesnel gerçekliği zorlayarak birtakım uzlaşmalar aramak, Demirel'in deyimiyle "eşyanın tabiatına aykırıdır". Nitekim gelişmeler de bu olguyu kanıtlamıştır. CHP'nin iktidara ilişkin bütün çabaları ve zorlamaları boşa çıkarılmıştır.

Öte yandan, CHP-AP koalisyonunun gerçekleştirilmesi yönündeki çabalar, özünde CHP'nin AP'lileştirilmesi amacını taşıyan ve böylece CHP'yi demokratik güçlerin saflarından koparma hesaplarına dayanan çabalardır. Bu hesaplar öylesi boyutlara ulaştırılmıştır ki, CHP-MHP işbirliğini bile öneren, üstelik CHP içersinden gelen önerilerle başlatılan son derece çarpık, ama o ölçüde de hesaplı planlar yapılabilmektedir. Görünüşte olanaksızmış gibi gelen bu önerilerin faşizmin tarihinde denenmiş bir olay olduğu anımsanmalıdır. Mussolini'nin sosyalistleri komünistlerden tecrit etmek ve işin başında emekçi sınıfları aldatmak için kurduğu kabineye sosyalistlerden de bir bakan aldığına yukarda değinmiştik. Bugün MHP'nin sık sık yaptığı "barış" çağrısı, aslında bir kutsal ittifak çağrısıdır. Bu çağrının "içtenliği" konusunda kuşkuya kapılmamak gerekir, çünkü taraflar arasındaki her barış, kendi koşulları üzerinde temellenir, koşullar gerçekleşince barış da gerçekleşir. Bu koşullar, "komünizmin başının ezilmesi", "devrimci hareketin çiğnenmesi" koşullarıdır. CHP bunları kabul ettiği anda, MHP ile barış masasına oturmaması için hiç bir neden kalmaz.

Son derece yanlış görüşlerden biri de, siyasal partilerin attıkları sloganlara bakarak onları birtakım yerlere oturtmak çabalarıdır. MHP'nin kapitalizme, emperyalizme karşı olduğu yolundaki sloganlarına dayanılarak, onun "sol" bir parti olduğunu söyleyenler vardır. MSP'nin kapitalizme karşı islamcı bir tepki olduğunu söyleyenler vardır. Oysa her ikisi de ideolojileriyle, parti yapılarıyla ve eylemleriyle, solun karşısında, emperyalizmin yanındadır. MHP'nin "solculuk"u, Hitler'in, Mussolini'nin sosyalistliği gibidir. Kaldı ki MHP, kendisi de, solcu olmayı şiddetle reddetmekte ve sola karşı cihadı "millî bir görev" olarak üstlenmektedir. MSP'de "toplumcu" bir içerik aramaya çalışanlar da, aynı ölçüde yanılmaktadırlar. "Materyalist görüşe iktidarı bırakmadığını" ve sağcı olduğunu ilan eden bir partinin "toplumcu" olabilece-

ğini ileri sürmek gerçeklikle ne denli bağdaşır, ne denli "bilimsel" bir tahlil olarak kabul edilebilir, açıklanması zor bir sorundur.

Toplumculuğun "ölçütü" olarak birtakım yanlış varsayımlar alındığında her siyasal hareket toplumcu kabul edilebilir. Hepsinin toplumsal bir tabanı vardır ve emekçi sınıfların çeşitli katmanlarından oy alabilmektedirler. Sağın kendi içindeki çelişkilerine bakılarak onlara birtakım yapay sıfatlar yakıştırılınca, MHP-CHP işbirliğine kadar ulaşan yorumlar getirmek için "bilimsel" gerekçeler bulmak da pek zor olmaz.

Anti-komünizmi temel silah olarak alan ve demokratik düşünceye ters doğrultuda demokratik kazanımları ortadan kaldırmaya yönelik bir yolda ilerleyen cephe hareketi karşısında kuşkusuz CHP'ye büyük görevler düşmektedir. Parlemento içinde CHP'nin vereceği mücadelenin başarı ölçüsü öteki alanlardaki demokratik mücadele ile, CHP'nin mücadelesinin bütünleşmesine bağlıdır. Bu nedenle CHP egemen güçlerin baskı ve telkinlerine boyun eğmek yerine kendi dışında bulunan demokratik güçlerin sesine kulak vermek zorundadır. Bu, hem CHP'nin, hem de demokratik mücadelenin yararına olacaktır. CHP egemen güçlere yaklaştıkça kendini en büyük desteği olan emekçi yığınlardan ve öteki demokratik güçlerden uzaklaştırmış olacaktır. Bu yolda tutarlı bir biçimde yürümesi ise CHP'nin dinamik bir örgüt niteliğine kavuşmasına bağlıdır.

İCEN BÖRTÜCENE

KÖYLÜLÜĞÜN FARKLILAŞMASI ÜZERİNE

BAŞLARKEN

Kapitalistleşme süreci içinde kalkınmayı benimsemiş ülkelerde, pek çok kişi, sömürünün yükünü en çok çekenlerin köylüler olduğunu ileri sürer. Bu doğru olabilir, ama savaşım sözkonusu olduğu yerde çekilen acının ya da işin ağırlığının önemli olmadığı kavranmalıdır. En aşırı bir acı bile, ulusal kurtuluş savaşı için gerekli olan bilinçlenmeyi karşılamayabilir. Gerçekten, Gine'de köylüler, köleliğe eşit düzeyde bir sömürü düzeni içindedirler, ama sömürüldüklerini, soyulduklarını anlatsanız bile, teknik ve ekonomik bir tecrübe sürecine dayanmayan bir anlatı onları, sömürüldüklerine inandıramaz. Oysa bir sanayi işçisini, kentte hizmetler sektöründe ücretle çalışanları ya da türedi işlerde çalışan gelir transferleri ile geçinen kişileri yoğun bir sömürü ve adaletsizlik altında ezildiklerine inandırmak daha kolaydır; çün-

kü sömürüye dayanan bir yaşam öğretisi ile her an daha çok yüz yüzedirler ve görmektedirler.

Binlerce köye yayılmış, üretim biçimi ve ilişkisi, tarımsal teknoloji, geleneksel yapıdan en modern düzeye değin farklılaşmış köylü dünyası, gerçekten "türdeş" (homojen) değildir (bir sınıf değildir.) Engels'in de dediği gibi "devrimci yolda başarılı olmak için köylülüğün bir sınıf bağlaşığına gereksinmesi" vardır. Köylülük feodalizme ve emperyalizme karşı önemli bir güç olmuş, ama kendi başına bir zafere ulaşamamıştır. Bütün başarılar 1789 Fransız burjuva devriminde burjuva-köylü bağlaşmasıyla ya da 1917'de Rusya'da olduğu gibi işçi sınıfı-köylü bağlaşmasıyla sonuç bulmuştur. Japonya'da da köylülüğün feodalizme karşı çıkan bir yanı vardır. Burada da en önemli rolü oynayan Japonya'nın 1945 yenilgisinden sonra ABD'nin açıkça desteklediği tekelci sermaye-köylü bağlaşmasıdır. Bu farklı örneklerin hiç birinde ne tarımsal yapının dönüşümünü başlatan, ne de ülkenin tümü için daha geniş ekonomik, sosyal ve siyasal amaçların önderliğini yapan köylülük olmamıştır. "Çünkü köylülük, iki yanı açık bir diş macunu tüpüne benzer. Bu tüpün geniş alt kısmından küçük toprak sahiplerinden, ortakçıdan, yarıcıdan oluşan geniş bir ordu, üst ağzından ise, ücretli emek çalıştıran zengin köylülerden oluşan küçük bir tabaka fışkırır."*

Sosyalist hareketin programının belirlenmesi ya da devrimin ön koşullarının ve stratejisinin özelliklerinin belirlenmesi açısından genel doğrular (kuramlar) yanında bunların Türkiye pratiğine indirilmesi ister istemez kaçınılmaz bir zorunluluktur. Özellikle devrimin temel kaynağı olan "ittifaklar ve niteliklerine" yaklaşımı belirleyen en önemli kaynaklar yapısal çözümlemeler ve ona yardımcı inceleme ve araştırmalardır.

Kapitalistleşmenin niteliğini belirlemede ve bu niteliğin oluşturduğu koşullara göre yürütülecek siyasal politika ve stratejilerin özelliklerini belirlemede köylülüğün ve tarımdaki kapitalistleşme sürecinin açıkca ve belirgin bir biçimde tanımlanması zorunludur. Bu tür incelemeler, araştırma-

* Jack Woddis, *Yeni Devrim Teorilerinin Eleştirisi*, Fanouve *Afrika'da Sınıflar*, Bilim Yayınları, Nisan 1975, s. 34.

lar yapılmaksızın yalnızca genel kuramsal doğrulara ve gözlemlere dayandırılmış toplumsal teşhisler, siyasal strateji ve politikaların sapmasının ve özellikle sosyalist hareket içinde farklı fraksiyonların doğmasının nedenlerinden biri olabilmektedir. Türkiye'de sosyalist çevrelerde yürütülen çözümlemeler ve yorumlamalara bugüne değin dayanak olan incelemeler kuşkusuz böylesine bir gereksinmenin ürünü olmuştur. Ancak ne varki eldeki burjuva bilgi kaynakları ve özellikle Türkiye'deki kapitalizmin niteliği, yapısal çözümlemelerde olguyu tüm boyutları ile sergileme olanağı vermemektedir. Bu nedenle tartışmalar, yorumlar ya önceden belirlenmiş genel doğrulardan hareketle o doğruların nesnel koşullarının varlığının irdelenmesi yapılmaksızın ya da somut verilere dayanmayan soyut kavramlar biçiminde sürdürülmüştür.

Türkiye'nin toplumsal yapısı üzerinde yapılan tanımlamalar bu nedenle yeterli bir düzeye erişememiştir. Bugün bile, kimi sonuçlara bakarak ekonomi politiği neredeyse yadsımaya yönelen kafalar, bir an bile ekonomi politiğin genel doğrularının Türkiye pratiğinden geçirilmesi zorunluluğunu düşünmemektedir.

Türkiye'nin toplumsal yapısının bir parçası olan köylülük sorununun ve tarımdaki üretim biçim ve ilişkilerinin zaman içinde geçirdiği evrim ve ulaştığı düzey ve niteliğinin incelenmesinde bu açıdan yarar bulunmaktadır. En büyük kargaşanın sürdüğü bu alanda eldeki ve yeni kaynaklar ile yeniden bir değerlendirmeyi amaçlayan bu inceleme, bir yerde konuya ışık tutacak bir başlangıç sayılmalıdır. Eski incelemelerde olduğu gibi bu incelemede de genel çizgiler belirlenmekte ve yer yer yeni bulgular, savlar ileri sürülmektedir. Ancak bu ve buna benzer incelemelerin ortaya koyduğu bulgular ayrıntıya inen dikey çalışmalarla desteklenmelidir. Böylece gerçek ilişkiler ve bu ilişkilerin biçimlendirdiği yapı üzerinde yapılacak yorumlarla doğruya yakın teşhislere ulaşılabilecektir. Bu nedenle bir tartışma açmak ve bu tartışmanın getireceği yeni soruların yanıtlarını arayan yeni çalışmalara olanak sağlıyacağını umarak bu inceleme ortaya konulmaktadır.

Toplumsal yapının bir parçası olan Türkiye'deki köylü-

lük ve yapısındaki değişmeleri sergilemek geçmişe oranla daha kolay görülmektedir. Bu nedenle köylülüğün kendi iç yapısının ve egemen olan üretim biçimi ve ilişkilerinin ortaya konulması, Lenin'in somut bir biçimde ilkelerini belirlediği işçi-köylü bağınlaşmasının demokratik devrimci iktidarının bir önkoşulu olacaktır. Bunun yolu da sağlıklı bir yönteme dayandırılmış bir çözümleme ile köylülüğün yapısının, kendi içindeki farklılaşmasının üretimin temel biçiminden, üretim ilişkilerine değin tüm boyutlarını kapsayan gerçekçi teşhisler yapmaktır.

Türkiye'deki köylülüğü bir ölçüde sergilemek için kapsamlı ve denenmiş bir yönteme başvurmak zorunlu olmuştur. Lenin, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* adlı yapıtında bu tür bir yöntemi ortaya koymuştur. Burada genel çizgileri ile kullanılacak yöntem bu yapıttan alınmıştır.*

1. KURAMSAL TEMEL

1. 1. TARIMDA META ÜRETİMİNİN GELİŞİMİ

Marx'ın kapitalist üretim biçiminin gelişmesi konusundaki teorisi tıpkı sanayide olduğu gibi tarımda da geçerlidir. Kapitalistleşme sürecinin ortaya çıkışını kanıtlayan iki gösterge vardır: 1) meta üretimi, 2) emekgücünün alınıp satılabilen bir meta düzeyine erişmesi, yani emekgücünün metalaşması. Meta üretimi bir yerde ticaretin gelişimi ile özdeştir. Ticaretin gelişimi ise, pazarın oluşum ve büyümesine bağlıdır. O halde pazarın durumu ve büyümesi meta üretimini geliştiren neden olmaktadır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken şudur: Meta üretimi ile pazar arasında kurduğumuz ilişki tek yönlü, yani pazar-meta ya da meta-pazar olarak ele alınmamalıdır. Olay bir dönence gibi içiçe ve peşpeşedir. Yani meta-pazar-meta şeklindedir. Şimdi de, pazar nedir sorusunu soralım. Pazar, bireylerin ellerindeki malları değiştikleri, yani mübadele ettikleri yerdir. Mübadele pazarda olur, aracı da paradır. Bu durumda meta-pazar-meta dönencesi daha anlamlı bir yapıya, meta-para-meta biçimine dönüşür. Bu olguda, her türlü rekabet, ekonomik ünitelerin iktisadi başat-

* V. İ. Lenin, *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, Sol Yayınları, s. 25-52; 155-167; 276-292.

lıkları için savaşım, üretim araçlarından soyutlanma, sermayenin ya da toprağın toplulaşması, proleterleşme, içiçe ve aynı anda bulunur. Gene vurgulamak gerekir ki, yukarıdaki olgu ve içerdiği koşular bir önceki düzenin kalıntılarını kapsar ama bu düzenden daha ileri bir düzendir.

Tarımda, meta-para-meta dönencesinde somutlaşan kapitalistleşme süreci kendine özgü biçimlere ve özelliklere sahiptir. Bu biçim ve özelliklerin ortaya koyduğu farklılıklar ne olursa olsun eğer emekgücü bir meta olarak pazarda alışverişin içine çekilmişse, o kesimde üretimin genel doğrultusu kapitalist nitelik kazanır. Kuşkusuz tarımda meta üretiminin büyümesi ve ücretli emeğin gelişmesi sanayiye oranla farklı biçimlerde görülebilir. Ne var ki, son çözümlemede tarımın gelişimi ve ücretli emeğin oluşturduğu tarım proleteryasının büyümesi kapitalistleşme sürecini simgeler.

Tarımda kapitalistleşme sürecini incelerken, kuramsal olarak başlangıç noktamız, tarımsal nüfusun mülksüzleştirilmesidir. Çünkü, "sermaye birikimi artı-değerin varlığını, artı-değer kapitalist üretimi; kapitalist üretim ise meta üreticilerinin ellerinde daha önceden oldukça büyük bir sermaye ve emekgücü kitlesinin bulunmasını öngörür."* Bu belirli bir üretim biçiminin sonucu değil, çıkış noktasını oluşturan bir ilkel birikimdir ve tarih boyunca ilkel birikimin yöntemleri saf ve sevimli olmaktan çok uzak kalmıştır.

"Üretim ve yaşama araçları kendiliklerinden sermaye olmadıkları gibi, para ile metalar da kendiliklerinden sermaye değillerdir."** Bu dönüşüm birbirinden çok farklı iki meta sahibinin ilişkilenmesi sonucunda oluşur. Bir yandan para, üretim aracı vb. gibi yaşama araçlarının sahipleri, diğer yanda kendi emekgüçlerini satan özgür işçiler, meta pazarındaki bu kutuplaşma ile kapitalist üretimin temel koşulları sağlanmış olur. "Bu durumda ilkel birikim denilen şey, üreticiyi üretim araçlarından ayıran tarihi süreçten başka bir şey değildir."

Marx'ın çok açık bir biçimde altını çizdiği gibi ilkel birikimin süreci içindeki devrimler, çağ açıcı devrimlerdir. Bu devrimler kapitalist sınıfın oluşumuna birer kaldıraç görevi

* K. Marx, *Kapital*. Birinci Cilt, Sol Yayınları, s. 751.
** *a.y.* 752.

de görmüşlerdir. Bu süreç içersinde en önemli anlar ise büyük insan yığınlarının birdenbire ve zorla üretim araçlarından kopartılarak bağımsız emekçiler olarak emekgücü piyasasına atıldıkları dönemlerdir. Tarımsal üreticilerin köylülerin mülksüzleştirilmeleri topraktan ayrılmaları bir önce sözünü ettiğimiz sürecin temelidir.

Avrupa'da feodalite ile başlayan toprağa bağlı kölelik dönemi ortaçağın ikinci yarısından itibaren çözülmeye başlamıştır. Bu çözülmenin temelinde sınai devrim ve denizaşırı ticaret yollarının açılması yatar. Tarımsal devrim ise, yani tarımda tohum ıslahı, iyi yetiştirilmiş çeki hayvanlarının kullanılması, gübreleme vb. gibi girdilerle gerçekleşmiş, sonuçta hektar başına verimi artırmıştır. Tarımsal devrim, bir başka somut sonucu da doğurmuştur: üretim güçleri içinde emek payının oransal ağırlığı azalmaya başlamıştır. Denizaşırı ulaşım yollarının açılması özellikle Amerika kıtasının keşfi ve kolonizasyon Batı Avrupa'daki ilkel birikime yeni fonların aktarılması sonucunu doğurmuş, pazar genişlemiştir. Bunlar bilinen olgulardır. Ne var ki, bu oluşumların yanı sıra kapitalist çiftçi dediğimiz bir sınıf da ortaya çıkmaktadır. Bir kez şu noktayı vurgulamalıyız: Tarımsal nüfusun mülksüzleştirilmesi, büyük toprak sahiplerinin oluşumunun bir sonucudur. Çağdaş anlamda, kapitalist çiftçinin doğuşu ise şu aşamalardan geçmiştir:

1) Kendisi de serf olan çiftlik kahyâlığı,

2) Hayvanların ve üretim araçlarının toprak beyince sağlandığı çiftçi,

3) Yarıcı çiftçi,

4) Sermayeyi kendisi yatıran, ücretli işçi çalıştıran çiftçi,

5) Artı-ürünün bir bölümünü toprak beyine kira olarak veren çiftçi,

6) Toprağın beye satılması.

Bu son iki aşama kapitalist çiftçinin tomurcuklandığı aşamadır. Toprak beyi ile yapılan kira anlaşmalarının uzun vadeli oluşu, para değerinin aynı dönem içersinde düşmesi ile söz konusu çiftçilere toprak beyinin sırtından büyük fonlar sağlamıştır. Kısacası bu tür çiftçiler hem toprak beyinin hem de ücretli emeğin sırtından büyümüşlerdir.

Bu noktada para-meta-para dönüşümü için çok önemli olan iç pazarın oluşumuna değinmekte yarar vardır. Tarımsal nüfusun bir kısmının mülksüzleştirilmesi ve yerlerinden atılmaları kapitalist için, ucuz emekgücü ile bu emekgücünün oluşturduğu iç pazar yaratır. Diğer yandan üretim işçilerle bunların yaşama araçlarını ve iş araçlarını serbest hale getiren bir iç pazar da yaratmış olur. Burada da açıklandığı gibi, bir önce anlatığımız süreç iç pazarı da oluşturmuştur. Eskiden köylü ailesinin gereksindiği üretim araçları ve hammadeler gene köylü ailesi tarafından üretilirdi. Oysa anlatılan süreç sonucunda söz konusu gereksinimleri gideren tüm maddeler birer meta halini almışlardır. Bu da iç pazarı genişletmiştir.

Mülksüzleşme, tarım devrimi, büyük kitlelerin özgür emek olarak kırsal alan dışına çıkmasını sağlamıştır. Yani, o güne değin kır ve kent arasındaki mevcut demografik oransal denge kentlerden yana bozulmuştur. Biz bu olguyu tarım-dışı nüfusun büyümesi olarak tanımlıyoruz ve tarımda kapitalistleşmenin en belirgin göstergesi olarak da altını çiziyoruz. Kuşkusuz ikincil gösterge de kırsal alanda yaşamaya devam eden köylülerin kendi içlerinde farklılaşmasıdır.

1. 2. TARIMDA BURJUVA VE KIR PROLETERYASI

Kırsal alanda görülen bu farklılaşmanın temel nedeni olarak mülk eşitsizliğinin doğması ve giderek artması gösterilmektedir. Kuşkusuz mülk eşitsizliğinin ortaya çıkması bu sürecin başlangıç noktasıdır. Fakat şu gerçeği gözden uzak tutmamak gerekir; farklılaşma mülk eşitsizliği ile sınırlanmış bir olgu değildir. Çünkü bu yolla eski köylülük dağılmakla kalmamakta tümüyle yok olmaktadır ve kendi temelini yıkmaktadır. Bunun yerine köyün yeni sakinleri birbirinden farklı iki tipe dönüşmektedir. Bu iki tip, kapitalist ve meta üretiminin egemen olduğu bir toplumun temelidir artık. Gerçekten ortak özellikleri meta üretimi ve para olan bu yeni iki tip sakinlerden biri tarım burjuvazisidir. İkincisi ise kır proleteryasıdır.

Tarım burjuvası ya da hali-vakti yerinde köylüler, ticari tarımı çeşitli yollarla uygulayan bağımsız çiftçileri ve daha sonra da hem tarım hem ticari hem de sınai kurumlara sahip

kimseleri içerir. Bunlar tarım kesiminde gerek üretim araçlarına sahip gerek üretimi denetleyen gruplardır; sayıları ve göreli ağırlıkları toplam köylülük içinde düşüktür. Başka bir anlatımla üretim araçlarına sahibiyete ve ürettiği tarım ürünlerinin hacminde koşulsuz egemen durumundadırlar.

İkinci yeni tip sakinler ise kır proletaryasıdır. Bunlar işleyeceği toprağı olmayanlarla varlıklı olmayan köylülerdir. Başka bir anlatımla verilmiş bir toprağı ücretle tasaruf edenler ile çok küçük toprak sahipleridir. Ancak tarım işçisini en belirgin biçimde ortaya koyan sınıf ücretli tarım işçisi, ırgat ya da çok küçük toprağa sahip, sonradan verilmiş bir toprak ile geçimini sağlayamayan ve emekgücünü de satmak zorunda olan kimsedir.

Ne var ki, tarımdaki mülksüzleşme ve onun sınır koymaksızın ortadan kaldırdığı köylülük bir anda oluşan bir olgu değildir. Kapitalizm kıra çok çeşitli ve oldukça yavaş girmektedir. Bu nedenle birbirinden farklı yapıları bir arada görmek olanaklıdır.

1. 3. ORTA KÖYLÜLÜK VE TEFECİ SERMAYE

Ancak tarım burjuvası ve kır proleterini birbirinden ayıran önemli bir gruptan söz etmeksizin yapamayız, o da "orta halli" köylülerdir. Bu grup önemli bir potansiyeldir. Çünkü belli bir üretim aracına sahiptir. Yani ekip biçeceği bir toprağı vardır. Kazanırsa o da tarım burjuvası sınıfına girme umudu içindedir. Bu umut bu sınıfı içinde bulunduğu koşullara sıkı sıkıya bağlamaya yeterlidir. Ne yazık ki tarımın, kendi teknolojik koşullarının ve içinde bulunduğu kapitalist düzenin ona sağladığı dar olanaklar zaman zaman bu katmandan büyük kitleleri kır proleterleri içine doğru iter. Bir süre "emek-hizmeti" sunarak tarım burjuvası ve kır proleteri sınıfları arasında tutunmaya çalışır. Fakat hiçbir zaman yukarı gruplara girme olasılığı artmaz. Pek az şansla buna ulaşabilir.

Bu olgu içinde bir başka önemli gelişme de bu sınıfın bir tampon olarak uzunca bir süre yaşatılmasıdır. Orta köylülüğün mülkiyet bağı duygusunun ve tarım burjuvası olma umudunun varlığı zaman zaman bazı burjuva önlemleri ile desteklenebilir. Bunların başında toprak reformu gelmek-

tedir. Kapitalist ilişkiler içinde yapılan reformlar kırsal patronların son derece hoşlarına gitmektedir. Böylece sistemin proleterleştirdiği orta köylülüğün tekrar derlenip toparlanmasını ve kır burjuvasının bu küçük üretici üzerinden sömürüsünün devamını sağlar. Hatta bu nedenle ticari ve tefeci sermaye geliştirilir. O geliştikçe sömürü bu kesim üzerinde artar. Ancak ne var ki köylülüğün dağılmasını engelleyici bir rol oynanır bu yolla, ama sürecin varlığı ister istemez kırda iki kesimin kalmasına neden olmaktadır: tarım burjuvazisi ve kır proleteri. Orta köylülük bu ağır koşullar altında umudunu yitirince büyük bir kesimi kırı terketmektedir. Terkedilen topraklar, kır burjuvazisi tarafından satın alınır ya da kira ile tutulur. Bir süre sonra kiralananlar da bu grubun mülküne girmektedir.

1. 4. FEODAL KALINTILAR

Köylülüğün farklılaşmasını engelleyen ve iki kutup halindeki oluşuma olanak tanımayan etmenlerden biri de angarya ekonomisinin kırda hâlâ geçerliliğini korumasıdır. Gerçekten meta üretiminin henüz giremediği bölgelerde emeğin aynî olarak ödenmesi olgusu bulunabilir. Çünkü toplumların bir üretim ilişkisinden daha ileri bir üretim ilişkisine geçmelerinin birdenbire ve tüm topluma yaygınlaşmış bir ölçekte gerçekleşmesi olanaksızdır. Bu nedenle meta üretiminden önceki angarya ekonomisinin kalıntılarının varlığı ya da feodal üretim biçiminin geçerli olduğu koşullar bulunabilir.

Buraya kadar anlatılanlar Lenin'in temel bulgularıdır. Bu genel doğruların Türk tarımında 1970'li yıllar için ne denli geçerli olduğunu tanıtlamak bu çalışmanın başlıca uğraşısıdır. Başka bir anlatımla, Türk tarımında kapitalistleşme süreci ve toprak sorunu ile ilgili incelemenin varsayımlarıdır bunlar.

Benimsenen bu varsayımların irdelenmesi ve Türkiye için geçerliliğinin sağlanması için bazı göstergeler kullanmak zorunluluğu vardır. Göstergelerin seçiminde Türkiye tarımında üretim ilişkilerinin niteliğini ortaya koymada yardımcı olmaları kadar yukarıdaki varsayımların kanıtlanması ya da geçersizliğinin saptanmasına olanak sağlayacak nitelikte olmalarına da dikkat edilmiştir.

İncelemede aşağıda belirlenen temel göstergeler kullanılmıştır.

a. Kentsel gelişmeyi ve niteliğini yansıtan göstergeler,
b. Pazara açılma ile ilgili göstergeler,
c. Teknolojik gelişme ve yapısına ilişkin göstergeler,
d. Toprak dağılımı ve kullanımına ilişkin göstergeler.

a. Kentleşme ve Niteliği

Kent ve kır nüfus değişmelerindeki gelişmeler Türkiye - de kentsel nüfus yığılmasının göreli öneminin arttığını belirlemektedir. 1950 yılında toplam nüfusun yüzde 18,7'si kentli nüfustur. Bu oran 1960'ta yüzde 26,3, 1970'te yüzde 35,8'e ve 1975'te de yüzde 42'ye çıkmış bulunmaktadır. Yirmibeş yıllık bu gelişmenin ortalama yıllık artış hızı yüzde 6,4'tür. Kırsal nüfusun ise göreli ağırlığı giderek azalma göstermiş ve 1950'de toplam nüfusun yüzde 82'si olan kırsal nüfus, 1975 yılında yüzde 58,0'a düşmüştür. (Tablo 1 ve 2.)

TABLO 1
KENT VE KIR NÜFUS DEĞİŞİMİ: (1950-1975)

	(000) Kent Nüfusu	Toplam Nüfus İçinde Yüzdesi	(000) Kır Nüfusu	Toplam Nüfus İçinde Yüzdesi
1950	3.924	18,7	17.023	81,3
1955	5.425	22,5	18.640	77,5
1960	7.308	26,3	20.447	73,7
1965	9.383	29,9	22.008	70,1
1970	12.761	35,8	22.844	64,2
1975	16.894	42,0	23.304	58,0

Kaynak: DİE-Nüfus Sayımı sonuçları ve İstatistik Yıllıkları, DPT-Planlar, Programlar ve Türkiye Nüfusu üzerine istatistik çalışmaları.

TABLO 2
KENTLİ NÜFUS ARTIŞ HIZI (1950-1955)

	Yıllık Ortalama Artış Hızı
1950-1955	7,6
1955-1960	6,5
1960-1965	5,7
1965-1970	6,2
1970-1975	6,1
25 Yıl ortalaması	6,4

Kaynak: DPT-SPD, Kentleşme Grubu Çalışmaları, Planlar ve Yıllık Program Çalışmaları.

Çalışan nüfusun kır ve kent dağılımı da bu yapıya benzer bir gelişme göstermiştir. Kırda çalışan nüfus, 1937-1955 yılları arasında yüzde 82 iken, bu oran 1975'te yüzde 62'ye inmiş, buna karşın kent kesiminde çalışan nüfusun toplam içindeki payı da aynı yıllarda yüzde 18,0'dan yüzde 38'e çıkmıştır. (Tablo 3.)

TABLO 3
ÇALIŞAN NÜFUSUN SEKTÖREL DAĞILIMI

	Toplam	Kır	Toplam İçinde % Pay	Kent	Toplam İçinde % Pay
1935	7.921,0	6.480,0	82,0	1.441,0	18,0
1955	11.478,6	9.446,1	82,3	2.032,5	17,7
1960	12.332,5	9.737,5	78,9	2.595,0	21,1
1965	13.047,5	9.767,7	74,9	3.279,5	25,1
1970	13.510,0	8.760,0	64,8	4.750,0	35,2
1975	14.030,0	8.700,0	62,0	5.330,0	38,0

Kaynak: 1) *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, s. 445. Tablo 353, 354.
2) *III. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, s. 143. Tablo 59, 60, 61, 62.
3) DPT. *Türkiye Cumhuriyetinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmesinin 50 Yılı*, İkinci baskı, Ankara 1973.

1960-1975 yılları arasında köy ve kent nüfus artışlarının bölgelere göre gösterdiği gelişme ilginç sonuçlar göstermektedir. (Tablo 4 ve 5.)

Tablodan en yüksek nüfuslu bölgenin Ege ve Marmara olduğu, bunu sırasıyla İç Anadolu, Doğu Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz'in izlediği görülmektedir. Buna karşılık kentleşme derecesine göre bölgeler, sırasıyla Ege ve Marmara, İç Anadolu, Akdeniz, Doğu Anadolu ve Karadeniz olmaktadır. İç Anadolu'nun kentleşme derecesi oldukça düşük görülmektedir. 1960-1975 yılları arasında Ege ve Marmara dışındaki bütün bölgeler kentleşme oranlarında 2 kata yakın bir artış göstermişlerdir. Ege ve Marmara Bölgesinde daha yavaş bir artış izlenmekte, ayrıca bu bölgenin kentleşme hızı da diğer bölgelerden düşük olmaktadır. Sözkonusu bölge kentleşme konusunda belirli bir düzeye varmış olduğundan hızdaki bu yavaşlama doğaldır. Ancak bu bölge kentlerine göç eden nüfus, (mutlak rakam olarak kent nüfuslarının büyük olması nedeniyle) hız düşük olsa da, gene büyük sayılara ulaşmaktadır. Ancak burada geleceğe ışık tutabilecek dikkate değer

TABLO 4

BÖLGELERE GÖRE NÜFUS, KENTLİ NÜFUS, KENTLEŞME ORANI VE KENTLEŞME HIZI: (1960-1975)

Bölgeler	EGE VE MARMARA			İÇ ANADOLU			AKDENİZ			KARADENİZ			DOĞU ANADOLU		
Yıllar	Nüfus	Kentleşme Oranı (%)	Kentleşme Hızı (%)	Nüfus	Kentleşme Oranı (%)	Kentleşme Hızı (%)	Nüfus	Kentleşme Oranı (%)	Kentleşme Hızı (%)	Nüfus	Kentleşme Oranı (%)	Kentleşme Hızı (%)	Nüfus	Kentleşme Oranı	Kentleşme Hızı
1960	7 560 379	46,2	—	6 495 948	25,0	—	4 034 057	21,8	—	4 951 465	12,3	—	4 713 301	14,3	—
1965	8 528 293	48,0	3,4	7 327 769	29,7	6,0	4 616 030	29,6	7,8	5 509 145	13,5	4,5	5 380 184	17,6	7,1
1970	9 823 219	54,6	6,2	8 282 190	35,9	6,3	5 320 540	35,0	6,2	5 890 263	19,0	6,3	6 178 964	22,8	6,3
1975	11 367 182	59,3	5,1	9 328 642	43,2	6,1	6 197 437	41,9	6,9	6 367 936	24,5	6,5	6 936 472	28,4	6,5

Kaynak: DPT-SPD. Kentleşme Grubu Çalışmaları.

TABLO 5

BÖLGELERİN NÜFUS, KENTLİ NÜFUS VE KENTLEŞME ORANLARI ARTIŞ ENDEKSİ (1960=100)

	EGE VE MARMARA			İÇ ANADOLU			AKDENİZ			KARADENİZ			DOĞU ANADOLU		
Yıllar	Nüfus	Kentli Nüfus	Kentl̇ş. Oranı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kentlş. Oranı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kentlş. Oranı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kentlş. Oranı	Nüfus	Kentli Nüfus	Kentlş. Oranı
1960	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1965	113	117	104	113	135	119	114	156	136	111	123	110	114	141	123
1970	130	153	118	128	183	144	132	211	160	121	187	154	131	209	159
1975	150	193	128	144	248	173	154	295	192	129	257	199	147	292	199

Kaynak: DPT-SPD. Kentleşme Grubu Çalışmaları.

bir eğilim olarak, özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerindeki yüksek kentleşme hızı gösterilebilir. Ayrıca Akdeniz Bölgesi de giderek hızlanan bir kentleşme eğilimi göstermektedir.

Tablo 6, bölgelerin toplam ve kentli nüfuslarının Türkiye toplam ve kentli nüfuslarına oranlarını vermektedir. Bu tabloda da, 1960 yılına göre 1975 yılında bölgelerin nüfus ve kentli nüfus dağılımlarının daha fazla dengelenmiş olduğu; ancak Ege ve Marmara Bölgesinden yana görülen ağırlığın oransal olarak azalmakla birlikte, mutlak olarak sürüp gittiği görülmektedir. Ege ve Marmara Bölgesinin kentli nüfusunun Türkiye nüfusuna oranı zaman içinde düşmekte, fakat toplam kentli nüfusa oranı yükselmektedir. Bu durum, bölgenin göç çekmekte olduğunu; ancak bu göçün bölge içinde dağılmaya başladığı biçiminde yorumlanabilir. İç Anadolu Bölgesinin kentleşme oranı yükselmektedir. Toplam nüfus oranı düşmektedir. Bu da, bölgenin göç verdiği, öte yandan bölge içi kentsel yerleşmelerde bir nüfus yoğunlaşmasının varlığı anlamına gelmektedir. Karadeniz Bölgesi en az kentleşmiş bölgedir. Bununla birlikte kentleşme hızı yüksektir. Buna karşılık bölge toplam nüfusunun Türkiye toplam nüfusuna oranı giderek düşmektedir. Bu da, İç Anadolu ile Karadeniz Bölgelerinde benzer eğilimlerin varlığını göstermektedir. Bölge içi göçler kentlerde yoğunlaşmakta, bunun yanısıra bölge dışına da göç verme durumu sürüp gitmektedir. Bölge dışından gelen göçler ise, bölge dışına verilen göçten daha azdır. Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri gerek toplam gerek kentsel nüfus oranı yönünden sürekli ve normal bir yükselme göstermektedirler. (Tablo 6.)

Nüfusun yerleşme büyüklüklerine göre yoğunlaşmasının yalnızca kentleşme olgusunu belirlemede yeterli olmadığı açıktır. Bununla birlikte kır ve kent nüfus oranlarının gelişmesi, tarım ve sanayi sektörlerinde (tarım-dışı) çalışan nüfusun oransal gelişmesi, nüfus yığılması açısından Türkiye'de hızlı bir kentleşme olgusunu belirlemektedir. Ancak bu göstergelerin kapitalizmin doruğuna erişmiş ülkelerdeki kentleşmenin özelliklerini yansıttığını ileri sürmek olanaksızdır.

Sözkonusu gelişmenin tarım-dışı faaliyetlerde ne denli bir yapı oluşturduğu konumuzun dışında kalmaktadır. Bu

TABLO 0

BÖLGELERİN TÜRKİYE TOPLAMI VE KENTLİ NÜFUSLARI İLE KARŞILAŞTIRMASI (1960-1975)

TÜRKİYE BÖLGELER	1960		1965		1970		1975	
	B. Nüfusu/ T. Nüfusu	B. K. Nüfusu/ T. K. Nüfusu	B. Nüfusu/ T. Nüfusu	B. K. Nüfusu/ T. K. Nüfusu	B. Nüfusu/ T. Nüfusu	B. K. Nüfusu/ T. K. Nüfusu	B. Nüfusu/ T. Nüfusu	B. K. Nüfusu/ T. K. Nüfusu
Ege ve Marmara	27.2	47.8	27.2	43.7	27.6	42.0	28.3	39.9
İç Anadolu	23.5	22.5	23.4	23.4	23.3	23.4	32.2	23.9
Akdeniz	14.5	12.1	14.7	14.7	14.9	14.7	15.4	15.4
Karadeniz	17.8	8.3	17.6	8.0	16.9	8.9	15.8	9.3
Doğu Anadolu	17.0	9.3	17.1	10.2	17.3	11.0	17.3	11.6

Kaynak: DPT-SPD Kentleşme Grubu Çalışmaları.

incelemenin devamı olacak bir ikinci inceleme bu yapının özelliklerine yönelik olacaktır. Şimdilik şu bulguyu ortaya koymakla yetinmekteyiz: Türkiye'de 1950'lerden bu yana çeşitli bölgelerde ve farklı hızlarda da olsa, genel eğilimin kırsal alandan kentsel yerleşme yerlerine hızla oluşan bir nüfus akımının olduğudur. Bu kısa inceleme ve sınırlı göstergelerle bile kendine yeterli kapalı ve geçim ekonomisinin hızla kırıldığı ve kentleşme ve onun getirdiği işbölümü ve uzmanlaşmanın tarım ve tarım-dışı faaliyetleri birbirinden ayırarak yapısal bir bağınlaşmayı yarattığı ileri sürülebilir. Ancak kapitalizmin Türkiye'de kapitalist üretim ilişkilerini tarım-dışı faaliyetlerde yaygın bir biçimde geliştirdiğini, açık bir kutuplaşmanın oluştuğunu ileri sürmek olanaksızdır. Gerçekten tarım dışında çalışanların önemlice bir kesimi küçük üretici durumundadır. Diğer önemli bir kesimi de küçük üretici gibi üretim araçlarına gereksinim duyulmayacak, sermayesiz, örgütsüz türedi işlerde çalışmaktadır. Aşağıdaki tablo bu yapıyı kanıtlamaktadır. (Tablo 7.)

Görüldüğü gibi küçük üretici, kentlerde toplam çalışanların yüzde 22'si ve türedi işlerde çalışanlar yüzde 23'üdür. Her ikisinin toplamı yüzde 45'tir. Bu yapının 1960-65 ve 1970 yılları arasında çok az bir değişme göstermesi kent kesiminde henüz tarım kesimi gibi kapitalistleşmede yeterli bir düzeye erişilmediğini yansıtmaktadır. İlhan Tekeli de, *Bağımlı*

TABLO 7
ÇEŞİTLİ MESLEKLERİN KIR VE KENTTE NİTELİKLERİNE GÖRE AYIRIMI

	Kent	Kır	Türkiye Toplam
Kapitalist İşletmeler	%55	% 6	%18
Küçük Üreticilik	%22	%87	%72
Türedi İşler	%23	% 6	%10

Kaynak: İ. Börtücene, *Ülkemizin Sosyo-Ekonomik Yapısı İçerisinde Küçük Üreticinin Yeri*, Halk Bankası 1974-1975 Konferansları. s. 90, Tablo: 3.

Kentleşme'sinde aynı olguya değinmekte ve "Marjinal Kesim" adı altında özellikle yarı işli-yarı işsiz proleter sayısal çözümlemesini yapmaktadır.* Bu grubu endüstrileşmiş kapitalist ülkelerin istihdam kavramlarına uydurarak işsiz olarak benimsemek yerine bağımlı kapitalizmin ve sanayileşmenin bir sonucu olarak kabullenmek yerinde olacaktır. Bu bulgu geçerliliğini koruduğu sürece, Türkiye'de küçük üreticiliğin ve türedi faaliyetlerin hem kentte hem de kırda (ilerde incelenecek) büyük ölçüde egemen olduğunu benimsemek sözkonusudur ve çözümlenecek sorun, bunların zaman içinde kazanacağı yapıyı bağımlı kapitalizmin olumsuz etkileri içinde en uygun strateji ve politikalarla belirlemek olacaktır.

b. *Pazara Açılma*

Meta üretiminin ve kapitalist ekonominin temel göstergelerinden biri de pazara açılmadır. Köylülüğün kendi kendine yeterli kapalı bir ekonomiden ya da yarı-feodal ilişkilerden çıkması ve pazar için üretim yapar duruma gelmesi ve gerek tüketim gerek üretim mallarını pazardan sağlaması kırsal alandaki kapitalistleşmeyi belirleyen bir göstergedir. Başka bir anlatımla pazara açılma, tarımda üretici güçlerin ve kapitalist ilişkilerin giderek yaygınlaşmasının bir ölçütü olmaktadır.

Pazar olanaklarının gelişmesini önce yol ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ile bir çözümlemeye yöneltmek istiyoruz. Çünkü yol ve ulaşım olanaklarının nitel ve nicel gelişmesi bu olgunun başlıca göstergesi olabilmektedir. Ülkemizde 1950 yılından başlayarak ulaşım olanakları daha önceki

* Bakınız: İ. Tekeli, *Bağımlı Kentleşme*, s. 45-72, Tablo 1.

gelişmeye ters bir görünüm kazanmıştır. Aşağıdaki tablo, karayolu ve demiryolu yatırımlarına ayrılan kaynakları ve bunlardaki gelişmeyi göstermektedir. (Tablo 8.)

TABLO 8
KARA VE DEMİRYOLLARINA YAPILAN YATIRIMLAR (1930-1975)

Yıllar	Demiryolu Yatırımı (10^3 TL.)	Karayolu Yatırımı (10^3 TL.)
1930	300	2.592
1935	1.500	1.612
1940	13.938	9.272
1945	19.061	8.163
1950	95.400	64.802
1955	80.251	308.409
1960	187.185	785.380
1965	353.800	576.923
1970	512.099	1.268.598
1975	2.100.000	4.543.000

Kaynak: DPT, *Yerleşme, Bölgesel Gelişme Kentleşme Konut ÖİK Raporu 1977*, B: 121, Tablo: 24.

Yatırımlar görüldüğü gibi 1950 yılından sonra geniş ölçüde karayolu ulaşımına ayrılmış ve karayolu ulaşım sistemindeki gelişme de, mal ve insan akımını hızlandırmıştır. Benzer gelişmeyi, üretilen demiryolu ve karayolu uzunluklarında da izlemekteyiz. (Tablo 9.)

TABLO 9
DEVLET KARAYOLLARI VE DEMİRYOLLARI UZUNLUĞU

Yıllar	Karayolu Uzunluğu Km.			Demiryolu Km.	
	Devlet Yolu	İl Yolu	Toplam	Uzunluğu Km.	Taşman Yolcu (10.000)
1923	—.—	—.—	18.335	1.756	1.919
1939	—.—	—.—	40.932	7.324	30.646
1950	24.306	22.744	47.080	7.671	53.130
1960	26.711	34.831	61.542	7.895	96.798
1965	34.502	24.290	58.792	8.008	83.741
1970	35.016	24.437	59.453	7.985	104.041
1975	35.005	24.465	59.470	8.141	115.712

Kaynak: DİE, İstatistik yıllıkları, DPT, *Plan, Program ve Rakamlarla Kalkınan Türkiye*, Karayolları Genel Müdürlüğü İstatistik yıllıkları.

Tablodan da anlaşılacağı gibi özellikle 1950'lerden sonra karayolu yapım ve onarımında büyük bir gelişme görülmektedir. 1950-1975 yılları arasındaki dönemde karayolu uzun-

luğu yüzde 26 oranında gelişirken demiryolu uzunluğu aynı dönemde ancak yüzde 6 oranında bir gelişme göstermektedir. Öte yandan yukardaki tablonun gösterdiği ilginç bir durum da, il karayollarının bu dönemde önemsenmemiş olmasıdır. Bu ise ana ulaşım sistemine verilen önemin, büyük merkezleri birbirine bağlama düşüncesiyle tutarlı olduğunu göstermekte, ulaşma olanaklarının özellikle il düzeyinde yeterli olmadığını kanıtlamaktadır.

Gerçekten kırsal yörelerin yol durumu da bu kanıtı destekler durumdadır. Köylerin yol durumunu saptamak için kullanılan gösterge, yapılmış yol (kaplama+tesviye) uzunluğunun (yapılmış+yapılması gerekli) yol uzunluğuna oranı olarak alındığında kırsal ulaşım olanaklarının bölgelere göre çok dengesiz olduğunu, göstermektedir. (Tablo 10.)

TABLO 10

KIRSAL YERLEŞMELERE GÖTÜRÜLEN ULAŞIM HİZMETLERİ

(1976, Km.)

Bölgeler	Toplam Yapılan Yol	Yapılması Gerekli Yol	Toplam Yol	Toplam Yapılan Yol / Toplam Yol
Marmara	9.954	1.353	11.307	0.88
Ege	11.634	2.023	13.657	0.85
Akdeniz	12.880	4.154	17.032	0.76
Karadeniz	27.665	11.197	38.862	0.72
Doğu Anadolu	29.951	18.213	48.164	0.62
Orta Anadolu	29.885	1.465	31.350	0.95

Kaynak: DPT. Yerleşme Bölgesel Gelişme Kentleşme Konut ÖİK Raporu. 1977, s. 124, Tablo: 25.

Görüldüğü gibi en düşük oran Doğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgedeki 0.62'lik oran kırsal yerleşimlerin ulaşım yetersizliğini, il ve illerin ana ulaşım sistemine olan cılız bağları olduğunu belirlemektedir. Bunun dışındaki bölgelerde bu oranın yüksek oluşu, kapitalist ilişkilerin gelişmesi ile açıklanabilir. Ancak Orta Anadolu'da 0.95 gibi büyük bir oranın görülmesi ise 1940-1950 yılları arasındaki ana ulaşım sisteminin Kayseri merkez fonksiyonunun 1950'lerden sonra Ankara'da sürdürülmesi ile açıklanabilir. Öte yandan Orta Anadolu'nun topoğrafik koşullarının karayolu sistemine uygun düşmesi de ayrı bir etmendir.

Pazara açılıma ve bu olgunun bölgelere göre farklılıklarını kanıtlamak üzere ürün türündeki gelişmelere ve ürünün pazarlama durumuna da değinmekte yarar görülmektedir. Özellikle tarımsal kaynakların işlenmesinde, doğrudan doğruya değişim konusu olan sınai bitkilerin kullanılmasındaki artış, pazara açılmanın en temel göstergelerinden biridir. Sınai bitkilerin üretiminde yıllara göre büyük gelişmeler görülmektedir. Aşağıdaki tablo gelişmeyi yansıtmaktadır. (Tablo 11.)

TABLO 11
TAHIL VE SINAİ BİTKİLERİN EKİMİ VE ÜRETİMİ

Yıllar	Tahıl Üretimi Alan (Ha)	Tahıl Üretimi Üretim (Ton)	Sınai Bitki Alan (Ha)	Sınai Bitki Üretim (Ton)
1927	4.083.362	2.500.467	280.410	160.944
1945	6.898.886	4.013.459	536.727	933.180
1950	8.244.182	7.763.883	848.031	1.876.878
1955	12.078.900	12.433.400	1.149.750	3.481.600
1960	12.945.000	15.215.500	1.325.785	6.548.158
1965	12.969.000	14.670.000	1.263.007	6.124.311
1970	13.239.700	15.882.580	1.325.795	7.518.243
1975	13.608.550	22.111.050	1.425.379	10.895.318

Kaynak: DİE *Tarım İstatistikleri Özetleri*,
DPT. *Türkiye Cumhuriyetinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmesinin 50 Yılı*.
DİE. İstatistik yıllıkları.

Görüldüğü gibi tahıl üretimi 1927-1950 arasında üç kat artarken aynı dönemde sınai bitki üretimi yaklaşık 12 kat artmıştır. 1950-1975 döneminde tahıl üretimi 2,8 kat olurken sınai bitki üretim artışı 6 kat olmuştur.

Öte yandan 1970 tarım sayımı sonuçlarına dayanarak buğday ve arpa için yapılan işletme büyüklüklerine göre pazarlama oranları da ilginç sonuçlar vermektedir. Gerçekten bu oranlar pazar için ne denli sınırlı üretim yapıldığını özellikle belli ölçek büyüklükleri için ortaya koymaktadır. Tablo 12'de bu oranlar verilmektedir.

Tablodan da açıkça izleneceği gibi özellikle 50 dönümden ve 20 dönümden küçük işletmelerin, üretimlerinin büyük çoğunluğunu kendi tüketimlerine ayırdıklarını; üstelik büyük bir çoğunluğunun da bu üretimle geçinemedikleri için pazara açılma durumlarında tahıl alıcısı olduklarını söylemek ola-

naklıdır. 20 dönümün altındaki işletmelerde tahıl üretiminin pazarlama oranı yüzde 5-7 gibi çok düşük bir düzeydedir. Bu oran 20-50 dönümlük işletmelerde buğday için yüzde 12, arpa için yüzde 10 dolaylarındadır. 50-100 dönüm arasındaki işletmelerde ise bu oranlar sırasıyla yüzde 24 ve yüzde 16'dır. Toprak büyüdükçe buğday ve arpada pazarlama oranları yükselmektedir. Bununla birlikte 1000 dönümden yukarı işletmelerde bu oran sırasıyla yüzde 75 ve yüzde 65'e çıkmaktadır.*

TABLO 12
BUĞDAY VE ARPANIN BÖLGESEL PAZARLAMA ORANLARI

	İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Karadeniz	Marmara	Ege	Kuzeydoğu	Ortakuzey	Akdeniz	Güneydoğu	Ortadoğu	Ortagüney	Türkiye
BUĞDAY	1—20	1.72	8.88	12.75	2.99	4.32	14.57	4.47	7.53	7.15	7.23
	21—50	4.22	11.70	11.76	4.13	11.14	26.22	17.22	12.71	10.72	12.14
	51—100	12.46	19.73	22.38	6.60	25.54	40.96	15.91	21.57	29.09	23.75
	101—200	27.20	34.51	38.77	10.73	38.47	60.25	26.08	55.03	45.75	40.70
	201—500	36.65	53.42	67.22	11.72	67.01	71.73	35.66	48.55	57.80	58.02
	501—1000	54.64	71.30	87.00	28.66	73.70	78.85	55.56	67.99	63.26	68.91
	1001+	52.40	48.81	94.22	42.87	83.15	90.42	72.86	78.30	77.99	76.18
ARPA	1—20	2.60	19.20	18.02	4.42	12.24	0.63	9.24	9.45	19.22	5.18
	21—50	5.15	18.59	12.80	5.10	6.70	14.25	8.97	15.26	18.46	10.34
	51—100	14.65	19.84	18.55	7.46	12.93	20.72	20.68	20.14	23.25	16.26
	101—200	15.53	21.15	22.86	11.62	20.29	29.91	32.22	27.22	25.25	22.75
	201—500	34.77	27.26	37.61	8.34	38.63	43.03	40.11	35.44	36.94	34.87
	501—1000	—	38.95	25.35	8.40	49.24	57.76	53.62	34.35	29.59	42.99
	1001+	70.78	46.84	59.30	23.84	67.25	72.47	69.84	48.27	42.01	64.50

Kaynak: DİE. *1970 Tarım Sayımı Sonuçları.*

Bölgelere göre bakıldığında tahıl pazarlama oranlarının büyük farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. 20 dönümden küçük işletmelerde buğday pazarlama oranı tüm bölgelerde yüzde 15'in altındadır. Ancak bu oran Karadeniz, Orta Kuzey ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yüzde 5'in de altın-

* Pazarlama oranlarının bu denli düşük olması özellikle uygulanmakta olan tahıl destekleme politikalarının gerçekte orta ve büyük tahıl üreticisine yarar sağladığının da bir kanıtıdır. Buna ek olarak sayıları bir milyonu aşkın bu küçük ve cüce tarım ailesinin ürettiği tahıl kendilerine yetmediği için tahıl alıcısı olma durumunda yüksek taban fiatlarından olumsuz yönde etkilenmekte oldukları da ileri sürülebilir.

da kalmaktadır. Toplam buğday üretiminin yaklaşık yüzde 30'una yakın üretildiği Orta Kuzey Anadolu'da bu oran yüzde 4, buğday üretiminin yüzde 20'sine yakınını sağlayan Orta Güney Anadolu'da yüzde 7, gene toplam buğday üretiminin yüzde 15'ini sağlayan Marmara Bölgesinde ise yüzde 9 dolaylarında hesaplanmıştır. 20-50 dönümlük işletmelerde ise bu oranlar Akdeniz Bölgesi dışında, yüzde 20'nin altında çıkmıştır. Güneydoğu Anadolu'da ve Orta Kuzey Anadolu'da buğday pazarlama oranları, sırasıyla, yüzde 17 ve yüzde 11'dir. Kuzeydoğu Anadolu'da ise yüzde 4 gibi çok düşük bir düzeydedir. Ancak 100 dönümden büyük işletmelerden başlayarak buğday ve arpa pazarlama oranları artmaktadır. Bu oran özellikle 1000 dönümden yukarı işletmelerde arpa için Orta Güney (yüzde 42), Kuzeydoğu (yüzde 24), Orta Doğu (yüzde 48) ve Marmara (yüzde 47) yüzde 50'nin altında ve diğerleri için ise yüzde 75'in altındadır. Bu oranları buğday için incelediğimizde Kuzeydoğu Bölgesinin yüzde 43 ile en düşük düzeyde olduğunu, diğer bölgelerin ise yüzde 75'i aştığını görmekteyiz.

Karadeniz (yüzde 52) ve Kuzeydoğu Bölgelerinde diğer işletme büyüklüklerinde olduğu gibi buğday pazarlama oranının 1000 dönümden büyük işletmelerde, öteki bölgelere göre düşük olmasının nedenini işletme alanları içinde buğdaya öteki bölgelere oranla daha az pay ayrılması ile açıklayabiliriz. (Tablo 13.)

TABLO 13
BÖLGELERE GÖRE EKİLİ ALANDA ARPA VE BUĞDAYA AYRILAN PAYLAR

Tarım Bölgeleri	BUĞDAY Ekili Alanda Payı (%)	BUĞDAY Verimlilik (Kg./Hektar)	ARPA Ekili Alanda Payı (%)	ARPA Verimlilik (Kg./Hektar)
Orta Kuzey	69,2	1.169	18,2	1.358
Ege	32,5	1.725	16,1	1.560
Marmara	41,0	1.616	6,4	1.704
Akdeniz	53,7	1.742	12,2	1.366
Kuzey Doğu	56,4	767	30,4	902
Güney Doğu	70,1	787	19,7	946
Karadeniz	34,6	1.333	12,3	1.353
Orta Doğu	66,4	944	17,4	1.196
Orta Güney	59,6	949	19,6	1.213
Türkiye	55,5	1.170	16,7	1.262

Kaynak: DİE. *Tarımsal Yapı ve Üretim 1970-1972.*

Tarımda kredi hacmindeki gelişmeler ve kredilerin dağılımı ve kullanımı pazar için üretimin bir başka belirtisidir. Bu alandaki gelişmeler, kapitalist ilişkilerin gelişme eğilimini ve niteliğini bir ölçüde yansıtabilmektedir. Gerçekten 1950'lerde toplam net tarımsal kredi hacmi, toplam kredi hacminin yüzde 38'ini oluştururken, bu oran 1955 yılında yüzde 36, 1960 yılında yüzde 30, 1965'te yüzde 31, 1970'te yüzde 32 ve 1975'te de yüzde 33 dolaylarındadır.* Bu sayılardan da anlaşıldığı gibi tarımın toplam kaynaklardan aldığı pay yaklaşık olarak ortalama üçte-bir dolaylarındadır. Bu kredilerin bölgesel dağılımına bakıldığında daha çok Ege, Karadeniz, Akdeniz, Orta Kuzey Anadolu yörelerinde yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tarımsal banka kredilerinin bölgesel dağılımının göreli ağırlıkları sırasıyla, Ortakuzey Anadolu'da yüzde 15, Ege'de yüzde 21, Marmara'da yüzde 9, Akdeniz'de yüzde 16, Kuzeydoğu ve Güneydoğu'da yüzde 5, Karadeniz'de yüzde 18, Ortadoğu'da yüzde 4 ve Ortagüney Anadolu'da yüzde 8'dir.** Görüldüğü gibi kredi kaynaklarından en az yararlanan bölgeler Kuzeydoğu ve Güneydoğu Bölgeleridir.

Öte yandan T.C. Ziraat Bankasının 1975 yılında dağıttığı 11 milyar toplam tarım kredilerinin yüzde-üçü o yıl bankadan kredi alanların yüzde 89'una verilirken, geriye kalan yüzde 11 (7.725 çiftçi) dağıtılan kredilerin yüzde 97'sini alabilmiştir. Bu durum kredi dağılımında büyük bir dengesizlik olduğuna tanıttır. Gerçekten de 1973 yılında T.C. Ziraat Bankasının örnek çiftçiler arasında yapmış olduğu bir örnekleme çalışmasının sonuçları da bu durumu desteklemektedir.***

Ziraat Bankası kredi kaynaklarından yararlanamayan işletmelerin yüzde 79'u 100 dönümden küçük işletmelerden, yüzde 6'sı 100-200 dönümlük işletmelerden ve yüzde 5'i de 200 dönümden büyük işletmelerden oluşmaktadır. Gene aynı verilere göre kredi alanların yüzde 24'ü 100 dönümden fazla, yüzde 21'i 50-100 dönüm ve yüzde 55'i de 50 dönümden küçük toprakları işletmektedirler.* Ancak bunların aldıkları kre-

* DPT. *Buğday Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerde Taban Fiyatının Değiştirilmesini ya da Aynen Korunmasını Gerektiren Gelişmeler.*

** 1969 ve T.C. Merkez Bankası İstatistikleri. İbrahim Aksöz, *Türkiye Tarımının Kredi Sorunları ve Çözüm Yolları*, Nisan 1973, s. 22.

*** T.C. Ziraat Bankası, *Tarımsal Kredi Araştırması*. soru kâğıtlarından yayınlanmadan bulunan ağırlıklar.

diler çoğunlukla tüketim kredileri olarak kullanılmakta ve çoğunlukla geriye dönüşememektedir. Nitekim bunlardan işletme genişliği, geçimine yeterli olmaması, bilgisizlik, tecrübesizlik, doğal afetlerden zarar görme ve ürünün değer fiyatına satılmaması gibi nedenlerle borcunu ödeyemeyenler, 100 dönümden aşağı işletmelerde yüzde 64'tür. Geri kalanları ise çoğunlukla bankanın politikası ve uygulama aksaklıkları ile ölüm vb. nedenlerle borçlarını ödememektedirler.

Öte yandan adı geçen araştırmanın bir başka önemli bulgusu da, toplam tarımda kullanılan kredi kaynaklarının yüzde 44'ünün örgütlenmiş, geri kalan yüzde 56'sının da örgütlenmemiş kredi kaynaklarından oluşmasıdır.** Bu verilere göre 1973 yılında örgütsüz kredi kaynaklarının yüzde 45'i komisyoncular, yüzde 23'ü tüccar ve esnaf, yüzde 12'si tefeci (faizle para veren), yüzde 11'i hısım akraba, yüzde 5'i özel fabrika ve imalâthane sahipleri ve yüzde 4'ü de köyün sözü geçen kişilerince sağlanmaktadır.

Örgütlenmemiş kredi kaynaklarının toplam tarımda kullanılan kaynakların yarısına yakın olması ve bunların gereksinim duyanlara büyük ölçüde tüccar ve tefeci sermaye tarafından (yüzde 80) sağlanması, özellikle küçük üreticilik üzerinde yaygın olduğu ileri sürülen kapitalist sömürünün tanıtı olmaktadır. Bu şekilde köylüyü kendisine bağlıyan tefeci-tüccar, köylünün elinden yok pahasına ürünlerini kapatmakta ve onu kendisine sürekli borç bağı ile bağlayarak sömürü kaynağını elinde tutmaktadır. Öte yandan, tefeci-tüccarın, köylünün gerek tüketim gerek üretim mallarının satıcısı olması, küçük köylünün bir de fiyat makası ile sömürülmesine yol açmaktadır. Gerçekten de 1950 yıllarında, tarımsal ürün fiyat endeksi 31,6 iken, köy geçinme endeksi 45,7'dir. İç ticaret haddi bu durumda yüzde 69,1 ile köylünün aleyhindedir. 1955 yılında bu oranlar sırasıyla 42,8; 54,0 ve iç ticaret haddi ise yüzde 79,3'tür. 1960 yılında ise iç ticaret endeks değerleri sırasıyla 81, 95 ve 85 olmuştur.*** Bilindiği gibi tarımsal ürün fiyatlarının, köylünün tükettiği tarım dışı malların fiyatlarından daha yavaş artması

* *a.g.e.*

** *a.g.e.*

*** DPT, Ülkü Egeci, *Tarımın Ekonomik Kalkınmadaki Yeri*, 1968, s. 18. (Endeks değerleri 1963=100 olarak bulunmuştur.)

iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhinde olduğuna tanıttır. Bu ise tarım sektöründen tarım dışı sektöre bir fon akımını, yani köyün sanayi ve ticaret faaliyetlerini beslediğini gösterir.

Bu yapı, 1968 ve 1972 yılları içinde durumunu korumuştur. Köylüler 1968 yılında 100 birim mal satın alabilmek için gerekli ürün miktarıyla, 1972 yılında ancak 93 birim mal alabilmek durumunda kalmışlardır. Çünkü 1968 yılında 100 olan tarım ürünleri fiyat endeksi, 1972'de 153'e çıkarken, köy geçinme endeksi 100'den 165'e çıkmış bulunmaktadır. Bu nedenle iç ticaret haddi de 100'den 93'e düşmüştür.* Kuşkusuz bu durumdan en çok etkilenen sınıf, tarım emekçileridir. Kaldı ki, iç ticaret hadleri yalnızca tüketim mallarını içermemekte traktör, suni gübre vb. tarım giderlerinin fiyatlarını dışarda bırakmaktadır. O nedenle küçük köylü ve orta köylünün bu üretim araçları fiyatlarının yükselmesinden geniş ölçüde olumsuz etkilendiği ileri sürülebilir. Çünkü bu malların fiyatları 1960 ve 1970'li yıllarda çok hızlı bir biçimde artmıştır.

Genel olarak tefeci-tüccar eliyle köylüler üzerinde yürütülen bu sömürü, bir yandan tarımdan büyük fonları sanayi ve ticarete aktarmakta, öte yandan köylerde sınıfsal farklılaşmayı da hızlandırmaktadır. Özellikle yarı çiftçi, yarı tarım işçisi durumunda olan köylüler ile, küçük ve orta köylüler bu sömürü alanına girmiş bulunmaktadır. Kaldı ki, devlet eliyle yürütülen destekleme politikaları da daha çok büyük tarım işletmelerine ve toprak ağalarına yarar sağlayacak bir biçimde yürütülmektedir.** Çünkü tahıl üretiminde küçük üreticilerin büyük çoğunluğu, üretimini kendi tüketimine ayırmakta, sınai bitki üreten küçük köylüler ise uygulanan fiyat politikası yüksek olsa da, tarım girdilerine ödedikleri yüksek fiyatlar nedeniyle, ancak geçimlerini sağlayabilmektedirler. Elde ettikleri düşük geliri de, fiyat mekanizması ile yürütülen sömürüye terketmektedirler. O nedenle bugünkü niteliği ile destekleme politikalarının sınıfsal farklılaşmayı hızlandırmakta, keskinleştirmekte ve yoksul ile zengin köylü arasındaki farkı çoğaltmakta olduğu ileri sürülebilir.

* DPT-SPD *Kırsal Refah Endeksi, 1968-1972*, 1975. s. 29. Tablo 10.

** Bakınız: DPT-SPD, *Destekleme Politikasının Çay, Şeker Pancarı, Pamuk, Fındık Üreticileri Üzerindeki Etkileri*, 1976, s. 62-65.

Bütün bu göstergeler, Türk tarımının süratle pazara açıldığını, ancak bu açılmanın büyük tarım işletmelerinin yararına bir gelişme olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle pazara dönük ürünlerin yaygın biçimde üretildiği, kapitalist tarım ilişkilerinin biraz daha gelişmiş olduğu Karadeniz, Ege ve Marmara ile Akdeniz Bölgelerinde çok sayıdaki küçük üretici ve cüce tarım işletmesinin, varlıklarını kıt kanaat sürdükleri, tahıl üreticilerinin geniş ölçüde sınırlı bir biçimde pazara açıldıkları; öte yandan kapitalist ilişkilerin gecikerek girdiği Doğu ve Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgelerinde ise daha belirgin sınırlamaların bulunduğu anlaşılmaktadır.

c. *Tarım Teknolojisi ve Üretim Yöntemlerindeki Gelişmeler*

Tarımda kapitalistleşmenin en belirgin ölçütü, kuşkusuz, üretim araçlarının, başka bir anlatımla, kullanılan teknolojinin niteliğinin değişmesidir. Kapitalist üretim biçiminde ileri teknolojinin kullanılması, ihtisaslaşma ve ölçek büyüklüğü önemli bir olgudur. Bu nedenle geleneksel teknolojiden makineli tarıma geçiş ve bu süreç içinde traktörün yeri önemli gösterge olmaktadır. Traktörün girdiği her bölgede önemli ölçüde değişmeler olmuştur. Hatta traktör, bir yerde teknolojik gelişmenin tarımda bir simgesi haline gelirken, öte yandan kırsal alandan emekgücünün kopmasının ve geniş ölçüde kentleşmenin nedeni olarak da gösterilmiştir.

Traktör kullanımının yıllara göre gelişmesi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi gerek traktör sayısı gerek traktörle işlenen alan artışları 1955'ten bu yana son derece açık bir biçimde artmıştır. İlk bakışta traktör sayısının ve traktörle işlenen alanın artışı, tarımda sermaye yoğun teknolojinin kullanılması anlamına gelmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki, makine yoğun teknoloji belli büyüklükte bir ölçeği de zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle traktörün ya da makineli tarımın özellikle küçük ve orta işletmelerde, doğrudan doğruya eski üretim ilişkilerini değiştirmesi beklenemez. Başka bir anlatımla, üretim ilişkilerini biçimlendiren üretim araçlarının mülkiyetinde ve kullanımında yapısal değişmeler olmaksızın makineli tarımın feodal üretim ilişkilerini doğrudan çözmesi,

kırsal nüfusun topraktan kopması ve bunların üretim araçlarından soyutlanması olanaksızdır.

Gerçekten Türkiye'de tarımda makineleşme bir tek doğrultuda olmamıştır. Gelişmede değişik dönemler dikkati çekmektedir. Örneğin 1945-1950 yılları arasında Türkiye'de makineleşmenin çekirdekleri atılmıştır. Bu dönemdeki makineleşme ile geniş ölçüde ortaya çıkan dengesiz sınırlamalar, bir sonraki dönemde gelişmeyi durgunlaştırmıştır. Nitekim 1956-1962 döneminde traktör sayısı, 1956 yılındaki düzeyinde, yani 44 bin dolaylarında kalmıştır. 1963-1970 döneminde ise bu sayı tekrar hızla artarak 100 bine ve günümüzde ise 200 bin dolaylarına çıkabilmiştir. Çünkü bu dönemde traktörler montaj sanayii aracılığı ile bile olsa ülke içinde üretilmiş; bu üretimin ithal girdileri de emekgücü göçüyle sağlanan dövizlerle karşılanabilmiştir. (Tablo 14)

TABLO 14
İŞLENEN ALAN, ÇİFT HAYVANI VE TRAKTÖR KULLANIMI

Yıllar	İşlenen Alan (Ha)	Çift Hayvanı	Hayvanla İşlenen Alan (000 Ha)	Traktör Sayısı	Traktörle İşlenen Alan (000 Ha)	Traktörle İşlenen Alan: Toplam İşlenen Alanlara Oranı
1948	15.408	2.442.494	13.768	1.756	132	0.008
1950	16.008	2.495.256	13.298	16.585	1.244	0.08
1955	22.940	2.563.878	17.977	40.282	3.021	0.13
1956	24.329	2.578.148	19.173	43.727	3.280	0.14
1960	25.324	2.647.695	20.104	42.136	3.160	0.125
1962	25.477	2.656.920	19.979	43.747	3.281	0.129
1965	25.861	2.674.000	19.456	54.668	4.100	0.158
1970	27.339	2.167.555	16.356	105.865	7.940	0.290
1974	27.110	1.952.900	9.592	200.466	15.035	0.554

Kaynak: DİE. İstatistik yıllıklarından derlenmiştir.

Tarımda kullanılan alanda izlenen gelişmeler bu üç dönemde farklı özellikler göstermektedir. Gerçekten de 1948 yılında ekili, dikili ve nadasa bırakılan alanlar 15 milyon hektardan 1956'da 24 milyon hektara hızla yükselmiş; ancak 1956-1962 yılları arasında ekilebilir toprakların sınıra ulaşması nedeniyle ekili alan artışı yavaşlamıştır. Nitekim 1962 yılında ekili alan ancak 25 milyon hektara ulaşabilmiştir. Benzer durum 1963-1970 dönemi ve 1974 yılı için de geçerlidir.

Bu gelişmelere karşın hayvanla işlenen alan 1950'de 13,3 milyon hektar iken, 1960 yılında 20 milyona yükselmiş ve 1965 yılından sonra hızla düşerek 1974 yılında 9,5 milyon hektara inmiştir.

Tarımda kullanılan girdiler açısından da bu üç dönemin farklı özelliklerini görmekteyiz. 1948 yılında kullanılan gübre 14 bin ton iken, bu miktar, 1956 yılında 83 bin tona, 1962 yılında 296 bin tona ve 1970 yılında 2.450 bin tona yükselmiştir. Özellikle son yedi yılda izlenen artış dokuz kata yaklaşmıştır 1974 yılında ise bu sayı 3.140 bin tona ulaşmıştır.* Hava koşullarına göre düzeltilmiş tarımsal brüt üretim değerleri de 1950 yılında 100 iken 1956'da 170, 1962'de 184 ve 1970 yılında 230'a çıkmış, 1974'de ise 270 dolaylarına ulaşmıştır.** (Tablo 15)

TABLO 15
TARIM KESİMİNDE İZLENEN ÖTEKİ GELİŞMELER

Yıllar	Tarımsal Üretim Değeri Artışı	Ha. Başına Üretim (1961 Fiatı ile TL.)
1950	100	1.007
1956	169,9	1.277
1962	184,3	1.291
1969	230,6	1.556
1970	270,0	1.925

Kaynak: DPT-İPD, Tarım Grubu çalışmaları.

Teknolojik gelişme ve buna bağlı olarak üretim araştırmalarının karşılaştırılması, tarımdaki yapısal bükülmenin tek nedeni gibi gözükebilir. Oysa 1948-1956 döneminde hızlı üretim artışı, makineleşme, kırsal kesimdeki emekgücü talebini azaltmamıştır. Çünkü bu dönemde çift hayvanlarının sayısı %5,6 oranında artarken, hayvanla işlenen alan %40 oranında bir artış kaydetmiştir. (Bakınız: Tablo 15.) Üretim artışları da olduğuna göre, bu dönemde tarımsal kesimde çok sayıda emekgücünün açığa çıkması ve kentlere yönelmesi beklenemez. Oysa bu dönemde tarım kesiminden, çok sayıda emekgücünün koptuğu ve kentsel nüfus yığılmalarını oluşturduğu da bir gerçektir. (Bakınız: Tablo 1, 3.)

* DPT — Yıllık programlarından türetilmiştir.
** A.g.y.

Tarım kesiminde modern tarım girdilerinin kullanılması ve üretim teknolojisindeki gelişmeyi ve bunların bölgeler arasında gösterdiği farklılıkları yansıtmak üzere de, tarım araç ve gereçlerinin stok değerleri ve bunlardaki değişmeleri ele alabiliriz.* Böylece yapıdaki bükülmenin niteliği üzerinde bir fikir yürütülebilir. Ancak bu yapının 1950-1975 dönemindeki gelişmesini belirleyecek yeterli veriler olmadığı için burada yalnızca 1967-1970 yılları arasındaki son duruma yer verilmektedir. (Tablo 16)

Tablo 16'da da açıkça görüldüğü gibi 1967 yılında toplam araç gereç stokunun yüzde 52'si geleneksel araç ve gereçlerden oluşmaktadır. Geleneksel araç ve gereç stokunun yüzde 65'ten yukarı olduğu bölgeler sırasıyla Ortadoğu (yüzde 68,6), Güneydoğu (yüzde 71,6), Karadeniz (yüzde 75,2), Kuzeydoğu Anadolu (yüzde 78,2) Bölgeleridir. Karadeniz Bölgesinin topoğrafik koşulları nedeniyle dışarda bırakılması durumunda; özellikle feodal ilişkilerin ağır bastığı Doğu Anadolu yöresinde geleneksel üretim araçlarının ve geri teknolojinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum 1970 yılında bir ölçüde değişmektedir. Tablo 17'de tarımsal araç ve gereç stokunun 1970 fiyatları ile değerleri gösterilmektedir. Görüldüğü gibi toplam 16 milyon dolaylarında araç ve gereç stok değerinin yaklaşık yüzde 40'ı geleneksel araç ve geri teknolojiden oluşmaktadır. Bölgelere göre bu yapıda küçük değişmeler görülmektedir. Nitekim Kuzeydoğuda geri teknoloji kullanımı hâlâ yüzde 70 dolaylarındadır. Bu oran Güneydoğuda yüzde 65, Karadenizde yüzde 69, Orta Doğuda yüzde 51 ve Orta Güney Anadoluda yüzde 32'dir. Orta Güney Anadoluda görülen bu tür gerilemenin başlıca nedeni, büyük toprak sahiplerinin yüksek taban fiyatı, kredi mekanizması vb. politikalar aracılığı ile geliştirdikleri birikimlerini modern girdilere kolaylıkla tahsis etmeleridir. (Tablo 17)

* Mete Törüner'in *Tarım Girdilerinin Bitkisel Üretimi Etkilemedeki Rollerinin Türkiye ve Bölgeler İtibariyle İncelenmesi* adlı yapıtından alınan araç ve gereçler, modern ve geleneksel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Örneğin: Traktör, biçerdöver vb araç gereçler modern; karasaban, çeki hayvanları, düven vb. araç gereçler de geleneksel olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bkz: DPT-SPD, Mete Törüner, *Tarım Girdilerinin Bitkisel Üretimi Etkilemedeki Rollerinin Türkiye ve Bölgeler İtibariyle İncelenmesi*, Ocak 1974, s. 38.

TABLO 16
TARIM ARAÇ GEREÇ STOKU
(1967 cari fiyatlar 1.000 TL.)

	Modern Araç Gereçler	%	Yatay Yüzdeler	Geleneksel Araç Gereçler	%	Yatay Yüzdeler	Toplam	%	Yatay Yüzdeler
1. Orta Kuzey	851.569,6	16,0	49,5	905.693,3	15,7	51,5	1.757.262,9	15,8	100
2. Ege	1.205.546,1	22,6	63,5	693.677,4	12,0	36,5	1.899.223,5	17,1	100
3. Marmara	736.831,9	13,8	65,8	382.362,2	6,6	34,2	1.119.194,1	10,1	100
4. Akdeniz	756.341,5	14,2	67,1	370.228,8	6,4	32,9	1.126.570,3	10,2	100
5. Kuzeydoğu	202.335,0	3,8	21,3	746.556,7	12,9	78,7	948.891,7	8,5	100
6. Güneydoğu	220.900,1	4,1	28,4	556.287,9	9,6	71,6	777.188,0	7,0	100
7. Karadeniz	271.161,4	5,1	24,8	822.231,7	14,2	75,2	1.093.393,1	9,8	100
8. Ortadoğu	348.862,1	6,5	31,4	750.953,8	13,0	68,6	1.099.815,9	9,9	100
9. Ortagüney	739.931,4	13,9	57,4	548.644,7	9,6	42,6	1.288.575,6	11,6	100
T o p l a m	5.333.479,1	100,0		5.776.636,0	100,0		11.110.115,1	100,0	
Yatay Yüzdeler			48,1			51,9			100

Kaynak: DPT-SPD. Mete Törüner, *Tarım Girdilerinin Bitkisel Üretimi Etkilemedeki Rollerinin Türkiye ve Bölgeler İtibariyle İncelenmesi*, Ocak 1974, s. 39 Tablo 5'ten yararlanılmıştır.

TABLO 17
TARIMSAL ARAÇ GEREÇLER STOK DEĞERİ
(1970 cari fiyatlar 1.000 TL.)

	Modern Araç Gereçler	%	Yatay Yüzdeler	Geleneksel Araç Gereçler	Yatay Yüzde	%	Toplam	%	Yatay Yüzde
1. Orta Kuzey	1.718.372,7	17,7	62,4	1.036.408,9	37.6	16,5	2.754.781,6	17,2	100
2. Ege	2.111.535,8	21,7	62,0	679.111,4	38,0	10,8	2.790.647,2	17,4	100
3. Marmara	1.489.870,3	15,3	78,0	410.354,7	22,0	6,5	1.900.255,0	11,9	100
4. Akdeniz	1.314.611,1	13,5	78,0	370.889,4	22,0	5,9	1.685.500,5	10,5	100
5. Kuzeydoğu	341.514,0	3,5	30,5	779.879,5	69,5	67,4	1.121.393,5	7,0	100
6. Güneydoğu	415.333,7	4,3	35,8	743.505,3	64,2	11,8	1.158.839,0	7,2	100
7. Karadeniz	443.801,7	4,6	31,0	987.390,1	69,0	15,7	1.431.191,8	8.9	100
8. Ortadoğu	688.704,8	7,1	49,0	714.621,2	51,0	11,4	1.403.326,0	8,8	100
9. Ortagüney	1.203.176,2	12,3	78,0	563.639,7	32,0	9,0	1.766.815,9	11,1	100
Toplam	9.726.920,3	100,0		6.285.800,2	39,3	100,0	16.012.720,5	100,0	

Kaynak: Age, s. 40, Tablo: 6.

Geleneksel ve geri teknolojideki gerilemelerin incelenmesi şu bulguları getirmektedir: Geleneksel ve geri teknoloji Güneydoğu, Karadeniz ve Ortakuzey Anadolu Bölgelerinde sırasıyla yüzde 22, yüzde 10 ve yüzde 0,05 oranında artmış, buna karşın Ege, Marmara, Akdeniz, Ortadoğu ve Ortagüney Anadoluda gerileme göstermiştir. Ancak bu gerilemenin hızı kapitalist ilişkilerin hızla geliştiği yörelerde oldukça çok, bu ilişkilerin yavaş geliştiği yörelerde azalmaktadır. Örneğin bu hız Ege'de yüzde 11,9, Kuzeydoğu'da 33,2, Ortagüney'de 0,07'dir. Bu gelirmeler Tablo 18'de izlenmektedir.

d. Toprakların Dağılımı ve Mülkiyeti

Tarımda kapitalistleşme sürecinin en belirgin göstergelerinden biri de kuşkusuz toprak dağılımı, mülkiyet ve kullanma ilişkilerindeki gelişmelerdir. Elbette eldeki sınırlı verilerin sağladığı olanaklarla bu gelişmeyi sağlıklı bir biçimde açıklamak zordur. Bununla birlikte birbirinden farklı yöntemlerle, sistematik olmayan mevcut veri kaynakları bazı düzeltmelerle karşılaştırılabilir hale getirilebilmekte, konuyu açıklamada yeterli olabilmektedir.

Topraksızlar

Toprak dağılımı ve mülkiyet biçiminin incelenmesinde önde gelen, tarımdaki çiftçi aileleri içinde topraksızların yerinin saptanmasıdır. Topraksızların göreli ağırlığı geliştikçe tarımda mülksüzleşme, yani üretim araçlarından yoksunlaşma olgusu belirginleşiyor demektir. Başka bir anlatımla tarımda kapitalistleşmenin bir göstergesidir bu. (Tablo 19.)

1950-1973 yılları arasında toplam tarım ailesi yaklaşık olarak bir milyon dolaylarında bir artış göstermiş ve 1,4 kat artmıştır. Buna karşın, topraksız ailelerdeki artış hemen hemen 2,5 kat olmuştur. Topraksız ailelerin bu artışı, üretim araçlarından yoksunlaşma ve mülksüzleşmenin en belirgin göstergesidir.

Topraksızlaşmanın biraz daha ayrıntısına inildiğinde ilginç sonuçlar görülmektedir. Bugün topraksız ailelerin en yoğun olduğu iki bölge, tarımdaki kapitalistleşme sürecinin en geliştiği Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesidir. Kapitalist ilişkilerin gecikerek girdiği ve diğer bölgelere göre az geliş-

TABLO 18

TARIMSAL ARAÇ GEREÇ STOKU DEĞERİ

1967 Fiyatlarıyla (1.000 TL.)

Bölgeler	Modern Araç Gereçler	1967-1970 % Artışı	Geleneksel Araç Gereçler	1967-1970 % Artışı	Toplam Araç Gereçler	1967-1970 % Artışı
1. Orta Kuzey	1.569.290,1	84,3	946.492,1	0,05	2.515.782,2	14,3
2. Ege	1.928.343,1	16,0	620.193,1	—11,9	2.548.536,2	34.2
3. Marmara	1.360.612,1	84,7	374.753,2	— 0,02	1.735.365,2	55,4
4. Akdeniz	1.200.558,0	58,7	338.711,5	— 0,09	1.539.269,8	36,6
5. Kuzeydoğu	311.884,9	54,1	712.218,8	—33.2	1.024.103,6	0,08
6. Güneydoğu	379.300,2	71,7	679.000,3	22,1	1.058.300,4	36,2
7. Karadeniz	405.298,4	49,5	901.726,1	10,0	1.307.024,4	11,9
8. Ortadoğu	628.954,2	80,2	652.622,1	—15,0	1.281.576,7	16,5
9. Ortagüney	1.098.791,0	48,5	514.739,5	— 0,07	1.613.530,5	25,2
Toplam	8.883.032,2	66,6	5.740.456,8	— 0,05	14.623.489,0	31,6

Kaynak: Age, s. 41, Tablo: 9.

TABLO 20

COĞRAFİ BÖLGELERDE TOPRAKSIZ HANELER

	İç Anadolu	Karadeniz	Ege ve Marmara	Akdeniz	Doğu Anadolu	Türkiye
1. Topraksız Çiftçi	66.893	29.825	114.480	116.480	125.751	453.813
2. 2000 Yerleşim Yerlerindeki Diğer Topraksızlar (Düz İşçi + Tarım İşçisi)	96.999	47.072	104.101	63.518	63.652	375.342
3. Toprak Gereksinmesi Olanlar Toplamı (1+2)	163.892	76.897	218.581	180.382	189.403	829.155
4. Toprak Sahipleri	672.006	628.163	807.001	419.131	439.175	2.965.476
5. Topraksız Çiftçi Oranı (%) (1/1+4)	9.05	4.53	12.42	21.80	22.26	13.27
6. Topraksız Oranı (%) (3/3+4)	19.63	10.91	21.31	30.09	30.13	21.85

Kaynak: 1973 Toprak Dağılımı, Yayınlanmamış Bilgiler.

TABLO 19
TOPRAKSIZ AİLE SAYISINDAKİ GELİŞMELER

	1950*	1968**	1973***
1. Topraksız Aileler	336.746	479.721	829.155*
2. Toprak Sahibi Aileler	1.985.645	2.257.710	2.965.476
3. Toplam Aileler	2.322.391	2.737.431	3.794.631
4. Topraksız Aile Oranı (1/3)	%14.5	%17.52	%21.85

* 1950 Tarım Sayımı.
** 1968 için. *Türkiye'de Gelir Dağılımı 1968*, T. Bulutay ve Diğerleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1971.
*** 1973 toprak dağılımı araştırması basılmamış yapıt. 829.155 topraksız çiftçi ile 2000 nüfuslu yerleşim yerlerindeki diğer topraksızlar (Düz işçi + Tarım işçisi).

mekte olan Doğu Anadolu Bölgesinde de mülksüzleşme olgusunun oldukça önemli olduğu ilginç bir bulgudur. (Tablo 20.) Doğu Anadolu yöresinde topraksız ailenin oransal ağırlığının kapitalist ilişkilerin iyice yerleştiği söylenebilen bölgelere göre yüksek çıkmasının nedenlerini şöylece açıklamak olanaklıdır. Özellikle toprak ağalarının ve büyük toprak sahiplerinin makineli ve sulu tarıma geçmeleri, feodal ilişkiler içinde eskiden işlediği toprak büyüklüğünün değişmesine neden olmuştur. Böylece toprak ağası eskiden kiracılık yada yarıcılıkla işlettiği topraklarını bunları işleyen topraksız köylülerin ellerinden aldığı gibi verimli hazine topraklarına çeşitli yollarla el koyarak toprağının ölçeğini büyütmüştür. Açıkta kalan topraksız aileler, büyük toprak sahibinin işlemediği küçük ve verimsiz topraklarla gene verimsiz hazine toprakları üzerine mülkiyet ilişkisini de kurarak geri teknoloji ile tarım yapma olanağını bulmuştur. Ancak büyük toprak sahibi ile rekabet etme koşullarını kaybederek süratle mülksüzleşme ve yoksullaşma süreci içine girmişlerdir.

Türkiye'de İşlenen Toprakların Dağılımı

Geçmiş 25 yıl içinde işlenen topraklardaki dağılımın gelişmesi, ancak birbirinden farklı yöntemlerle, geliştirilmiş istatistiklerin karşılaştırılmasıyla ortaya konulabilmektedir. Bilindiği gibi, 1950 ve 1963 tarım sayımı işletmeyi, 1952 sonbahar anketi çiftçi ailesini ve 1973 DPT araştırması da haneyi, tanımlamasına dayanak almıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de henüz gelişmiş kapitalist ülkelerde ulaştığı boyut-

larda toprakta bir yoğunlaşma olmadığı için genellikle çiftçi ailesi ile ya da hane tanımıyla tarımsal işletme arasında ayrıcalık olmadığını varsaymak olanaklıdır.

Aşağıdaki tablo bu amaçla hazırlanmıştır.* Buna göre 1950 yılında 2,5 milyon tarım işletmesi bulunurken bu sayı 1963'te 3,1 milyona çıkmış ve bu toplam 1973'te yani 10 yıllık bir dönem içinde hemen hemen aynı düzeyde kalmıştır. Başka bir anlatımla, çiftçi ailelerin sayısı 13 yılda hızla artarken, son 10 yılda sabit kalmıştır. Bu durum, özellikle kapitalistleşme sürecinde bir bükülme noktasını vurgulamaktadır.

TABLO 21
TARIMSAL İŞLETMELERİN DAĞILIMI
(MUTLAK VE GÖRELİ RAKAMLARLA)

	1950 Tarım Sayımı				1973 D. P. T.			
Toprak Dilimleri	İşletme Sayısı	Yüzdesi	Toprak (Ha.)	Yüzdesi	Hane Sayısı	Yüzdesi	Toprak (Ha.)	Yüzdesi
1—20	1 550 397	61.7	3 921 862	18.9	1 415 479	45.3	1 518 833	7.4
21—50					787 419	25.2	2 852 944	13.9
Ana Toplamı		61.7		18.9		70.5		21.3
50—100	547 790	21.8	3 901 111	18.8	506 198	16.2	3 879 182	18.9
101—200	263 844	10.5	3 963 363	19.1	265 598	8.5	4 063 905	19.8
201—500	110 564	4.4	3 506 850	16.9	115 613	3.7	3 817 608	18.6
501+	40 205	1.6	5 457 405	26.3	34 371	1.1	4 392 302	21.4
Toplam	2 512 800	100.0	20 750 591	100.0	3 124 673	100.0	20 524 774	100.0

Kaynak: *1950 Tarım Sayımı Sonuçları*, Mustafa Keten, DPT-SPD. 225, s. 76. 1973 toprak dağılımına ilişkin Kırsal Refah Politikaları ÖİK Raporu, Haziran 1977.

Sayıların gösterdiği ilginç başka bir önemli nokta, Türkiye'de küçük "cüce" adı verilen verimsiz işletmelerin nicel egemenliğinin hâlâ sürmekte olmasıdır. Gerçekten 1950'de 50 dönümden küçük bu işletmelerin toplam işletmeler içindeki oranı yüzde 61,7 iken, 1973 yılında bu oran yüzde 70,5'e yükselmiştir. Bu işletmelerin işlediği alanın toplam alan içindeki oranı ise daha az değişerek 1950'de yüzde 18,9'dan, 1973'te yüzde 21,3'e çıkmıştır. 50 dönümden küçük bu işlet-

* Bu bölümde yer alan sayıların kaynakları: Mustafa Keten, *1950 Tarım Sayımı Sonuçları*, DPT, SPD-255, s. 76.: *1952 Sonbahar Anketi 1950 Ziraat Sayımı DİE*, s. 13.: *1963 Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçları*; ve *1973 Toprak Dağılımı* DPT henüz yayınlanmamış bilgilerinden ve *Kırsal Refah Özel İhtisas Komisyonunda* yeralan verilerden oluşmaktadır.

melerin işledikleri toprakların ortalama büyüklüğü 1950'de 25,2 dekar iken, 1973'te 19,9 dekara düşmesi önemli bir olguya işaret etmektedir.* Başka bir anlatımla, Türkiye'de kırsal işletmelerde bir parçalanmanın varlığını bize kanıtlamaktadır.

Öte yandan, küçük ve orta işletmelerin yoğunlaştığı 50-500 dönüm toprak dilimindeki işletmelerin niceliğindeki gelişme de şöyledir: 1950 yılında bu grup toplam işletmelerin yüzde 36,7'si iken, 1973 yılında 28,3'e düşmüştür. Bu oran, 1963 için yüzde 30,0'dır. Demek oluyor ki, bu dilimdeki işletmelerde sayıca hızlı bir azalma görülmektedir. Bu işletmelerin sahip oldukları alanların toplam alan içindeki yeri, 1950'de yüzde 54,8'den 1973 yılında yüzde 57,3'e yükselmiştir. Başka bir anlatımla büyük bir değişme olmamış, durumlarını korumuştur. Öte yandan, bu grubun ortalama alan miktarı da aynı yıllar arasında sırasıyla 124 dönümden 133 dönüme çıkmış bulunmaktadır. Bu sonuçlara göre, geçmiş 23 yıl içinde küçük işletmelerin nicel ağırlığı artarken, orta ve orta-altı işletmelerin bir durağanlık göstermesi, tarım işletmelerinin parçalanmasının orta işletmeler aleyhinde geliştiğini gösterebilir. Öte yandan orta ve orta-altı işletmelerin işledikleri ortalama alan miktarındaki az da olsa bir artış ayrıca bu kesimde de bir toprak yığılması olgusunu bize kanıtlamaktadır.

500 dönümden yukarı toprak işleyen işletmelerin durumuna gelince; bunlar 1950 yılında toplam işletmelerin yüzde 1,6'sıdır. 1973 yılında bu oran yüzde 1,1'e düşmüş görülüyor. Bunların işledikleri toprakların toplam topraklar içindeki payı 1950'de yüzde 26,3'ten 1973 yılında yüzde 21,4'e düşmüştür. Bu işletmelerin ortalama toprak büyüklüğü 1950 yılında 1.357 dönüm iken, 1973 yılında bu alan 1.337 dönüme düşmüştür. Bu verilerle, tarımda, Batı anlamında büyük çiftlikler şeklinde bir toprak yığılması olgusu olduğunu ileri sürmek olanaksızlaşmaktadır. Ancak, bu sonuç, Türkiye'de büyük toprak sahipliği olgusunu ortadan kaldırmamakta, yalnızca büyük plantasyonlar biçiminde toprak yığılması ve tekelleşmenin büyük ölçekte olmadığını da yan-

* Ortalama alan büyüklükleri DPT yayınlanmamış bilgilerden yararlanılmıştır.

sıtmaktadır. Kaldı ki, Türkiye'deki tarım alanındaki kapitalistleşme sürecinin niteliği ve teknolojik yapısı da henüz bu düzeyde bir toprak yoğunlaşmasını zorunlu kılmamaktadır. Bu sonucu bölgelere göre durumun incelenmesiyle de kanıtlamak olanaklıdır. (Tablo 22.)

TABLO 22
BÖLGELERE GÖRE İŞLETMELERİN DAĞILIMINDA OLUŞAN GELİŞMELER

İşletme	İç Anadolu		Karadeniz		Ege-Marmara		Akdeniz		Doğu Anadolu	
Büyüklüğü	1950	1973	1950	1973	1950	1973	1950	1973	1950	1973
1— 50	51,4	57,1	80,3	82.9	57,6	68.1	60,9	82.9	58,5	66,2
51—100	22.9	18,7	14.3	10,4	27,5	20,5	22,0	12.9	21,7	15,8
101—200	16,8	14,2	5,0	3,5	9,9	8,4	7,9	2,6	11,4	12.4
201—500	7.3	8.2	0,3	3,2	3.1	2,4	5.7	0.6	7,2	3.6
501+	1,6	1.8	0,1	—	1.9	0,6	3,5	1,0	1,2	2,0
Toplam	100.0	100,0	100.0	100.0	100,0	100.0	100,0	100,0	100,0	100 0
Bölgelere Göre İşletme Topraklarının Dağılımında Oluşan Gelişmeler										
1— 50	13,3	13.7	52.4	30,5	16,1	27.6	18,7	33,3	18.4	15,9
51—100	16.8	14,2	23.7	20,2	21.2	27,1	20,3	26,2	20,4	13.1
101—200	25,0	21,1	19,9	14,6	17,1	21,2	14.5	10,5	21,2	21.6
201—500	25,2	26.0	2,3	34,6	24,1	12,3	24,3	5.2	18,9	11,1
501+	19,7	25,0	1,7	0,1	21,5	12,0	22,2	24,8	21,2	38,3
Toplam	100.0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT-ŞPD. Kırsal Refah Politikaları Özel İhtisas Komisyonu, Haziran 1977.

Gerçekten de yukardaki tablodan izlendiği gibi, bölgelerin tümünde 50 dönümden küçük işletmelerin sayısında göreli ağırlık artmaktadır. Bunun yanında 50 dönümden küçük işletmelerin en yoğun olduğu bölgeler, Karadeniz hariç,* Akdeniz (1950'de yüzde 60,9 olan bu oran 1973'te 82,9'a çıkmış ve oldukça durağan kalmıştır), Ege ve Marmara Bölgeleridir. Bu bölgelerde toprakta görülen parçalanma, kapitalist rasyonale ters bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Gerçekte yansıttığı, küçük üreticiliğin yaşamasının sürdürülmesidir. Bu yolla bir yandan kentteki kapitalistin her an başvuracağı potansiyel bir emekgücü ordusunun varlığı, bir ödeme yapılmaksızın korunmakta; öte yandan burjuvazinin yarattığı ara sınıflar aracılığı ile bu kesim üzerinden ağır bir sömürüyü sürdürdüklerini göstermektedir. Nitekim bu olguyu mül-

* Karadenizin yapısı gereği küçük işletme yoğundur. Ayrıca 1950-1973 arasında ancak 2.6 puanlık bir değişme gözükmektedir.

kiyet ve toprağı tasarruf biçimlerinde de ilerdeki sayfalarda görmekteyiz. Benzer durum Doğu Anadolu Bölgesinde de görülüyor.

İç Anadolu Bölgesinde 50 dönümden küçük işletmelerin oranında bir artış olmakla birlikte, bunların işledikleri toprakların toplam topraklar içindeki payının düşmesi ilginçtir. Çünkü özellikle Güney ve İç Anadolu'da toprağın parçalanması daha hızlıdır. Gerçekten, gerek 200, gerek 500 dönümden yüksek işletmelerin hem sayısal, hem de işledikleri toprağın toplam içindeki payının hızlı düşmesinin başlıca nedeni de, 200-500 dönümlük işletmelerin işledikleri toprakların artmasıdır.

Öte yandan, 1950-73 döneminde İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 500 dönümden çok toprağı olan büyük işletmeler ve bunların toprak payları artmıştır. Buna karşılık Karadeniz, Ege ve Marmara Bölgelerinde bu paylar düşmüştür. Akdeniz Bölgesinde ise büyük işletmelerin sayısında bir düşme olmakla birlikte; bunların işledikleri arazide bir artış olması, bu yönde de gerçek bir toprak yoğunlaşmasının varlığına kanıttır. Başka bir anlatımla, toprakların giderek daha az sayıda işletmenin elinde toplanması, öte yandan toprakların hızla parçalanması (topraksızlaşma) eğilimleri en belirgin olarak Akdeniz Bölgesinde göze çarpmaktadır.

Ayrıca bu konuyu destekleyen başka veriler de bulunmaktadır. Gerçekten 500 dönümden yukarı işletmelerin ortalama büyüklüğü Akdeniz yöresinde ve Doğu Anadolu Bölgelerinde, en çok artmıştır. 1950 yılında Akdeniz Bölgesinde bu sayı 514 dekardan 1973 yılında 814 dekara çıkmıştır. Aynı işletmelerde Doğu Anadolu Bölgesinde ortalama alan büyüklüğü 1.414'ten 1.853 dekara çıkmıştır. Aşağıdaki tablo bu amaçla hazırlanmıştır. Tablonun gösterdiği bir başka olgu da ortalama alanın Ege ve Marmara Bölgelerinde sabit kalmasıdır. (Tablo 23.)

Bütün bu sonuçlar Türkiye'de işlenen toprakların giderek parçalandığını, çok küçük ve cüce işletmelerin oranının arttığını, küçük ve orta büyüklükteki aile işletmelerinin oranında, bunların bir kısmının cüce işletmeler biçimine dönüşmesi nedeniyle, bir düşüşün meydana geldiğini ortaya koymaktadır.

Tarımdaki süreç ve bu güne dek uygulanan tarım politikaları (ileride bu konuya daha ayrıntılı olarak değinilecektir) ülkemizde, özellikle kıyı bölgelerde, cüce ve küçük işletmelerin, varlıklarını sürdürebilmelerine olanak vermiştir. Bu nedenle Türkiye tarımında cüce ve küçük işletmeler giderek artan bir ağırlık taşımaktadır.

Büyük (500 dönümden büyük) işletmelere gelince, İç Anadolu, Akdeniz ve özellikle Doğu Anadolu Bölgelerinde bunların toprak payları yükselmiş, buna karşılık Karadeniz ile Ege ve Marmara Bölgelerinde düşmüştür. Ege ve Marmara Bölgesi dışında tüm bölgelerde büyük işletmelerin ortalama büyüklüğünde artışlar olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesinde büyük işletmelerin mutlak sayıları da artmış, kıyı bölgelerinde ise azalmıştır. Bu gelişmeler şöyle bir sonuç doğurmaktadır: Hububat ekiminin yaygın olduğu iç bölgelerde tarımın makineleşmesi ile büyük işletmelerin payı artmış, sanayi ürünlerinin yaygın olduğu kıyı bölgelerde (Karadeniz, Ege ve Marmara) büyük işletmelerin payı düşmüştür. Ancak, tarıma dayalı sanayilerin ağırlık taşıdığı Akdeniz (özellikle Çukurova) Bölgesinde, özellikle son yıllarda yavaş da olsa gelişen ve tekelleşen büyük toprak sahibi sanayicilerin, sanayilerine hammadde sağlamak üzere, giderek daha büyük toprakları işlettikleri gözlenmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Türkiye tarımında son 25 yılda küçük ve cüce işletmelerin ağırlığı artmış, toprakların parçalanma eğilimi süregelmiştir.

Toprak Mülkiyeti ve Tasarruf Biçimi

Toprak mülkiyet yapısındaki değişmeler ve bu yapıdaki dengesizlikler, kapitalistleşme sürecinin niteliğini belirleyen önemli bir göstergedir. Türkiye toplamı olarak sahip olunan toprakların toprak gruplarına göre 1963-1973 yılları arasındaki değişimi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. (Tablo 24)

Buna göre on yıl içinde küçük toprak sahipliğinde geniş ölçüde bir kırılma ve parçalanma gözlenirken, öte yandan büyük toprak sahipliğinde bir yığılma olgusu saptanmaktadır. Gerçekten küçük toprak sahipliği sayısı ve toplam

TABLO 23
KÜÇÜK VE BÜYÜK İŞLETMELERİN ORTALAMA BÜYÜKLÜKLERİNDE DEĞİŞMELER (1950-1973)

	İç Anadolu		Karadeniz		Ege ve Mar.		Akdeniz		Doğu Anadolu		Türkiye	
Toprak	1950	1973	1950	1973	1950	1973	1950	1973	1950	1973	1950	1973
50 Dekardan Küçük (Dekar)	26	25	25	15	25	23	25	15	25	23	25	20
500 Dekardan Büyük (Dekar)	1206	1381	600	— (788)	967	800 (953)	514	700 (859)	1414	1853	1368	1337
Ortalama (Dekar)	101	102	38	40	88	54 (55)	81	36 (38)	80	97	83	66

Kaynak: DPT-SPD. *Kırsal Refah Politikaları*, ÖİK. Haziran 1977.

TABLO 24
TÜRKİYE'DE MÜLK TOPRAKLARIN BÜYÜKLÜK İTİBARİYLE DAĞILIMINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER (1963-1973)

	1963		1968		1973	
Toprak Dilimleri	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi
1— 20	40,7	11,3	43,8	9.4	44,6	8,4
21— 50	28,1	17,7	34,1	24,7	28,3	17,9
51—100	18,1	22,2	13,8	20,4	16,7	22,6
Ara Toplam	86,9	51,2	91,7	54,5	89,6	48,9
101—200	9,4	22,2	5,9	16,8	7,0	19,5
201—500	3,2	15,9	1,6	9,4	2,6	16,2
501 ve daha f.	0,5	10,7	0,8	19,3	0,8	15,4
Toplam	2965203 (Hane)	15961806	2257710 (Hane)	11576876	2966652 (Hane)	17109113

Kaynak: DPT-SPD, *Kırsal Refah Politikası*, ÖİK, Raporu. Haziran 1977.

içindeki payı artarken bunların sahip oldukları toprakların oranı düşmektedir. Böylece küçük mülk topraklarda bir parçalanma ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeyi uyumlu olarak 100 dönümden küçük toprak sahipliğinde de aynı eğilim izlemekte ve 1963'te yüzde 86,9 olan bu kesimin ağırlığı 1973 yılında yüzde 90 dolaylarına çıkmış bulunmaktadır. Ancak sahip olunan toprakların toplam sahip olunan topraklar içindeki payı aynı yıllarda sırasıyla yüzde 51,2'den yüzde 48,9'a düşmektedir.

Oysa 500 dönümden daha çok toprak sahipliğinin toplam aileler içindeki payı yüzde 0,5'ten yüzde 0,8'e çıkmakta, ancak bunların sahip oldukları toprakların toplam toprakların içindeki payı ise yüzde 10,7'den yüzde 15,4'e yükselmektedir. Bu oran 1968 yılında ise çok daha yüksek düzeydedir (yüzde 19,3). Ancak 1973'teki düşüş daha çok toprak reformu ve toprak dağıtımı kaygıları ile büyük toprak sahiplerinin mülkiyeti, yakınlarından birkaç kişiye satarak ya da ferağ ederek yapay ve hileli bir biçimde toprağı bölme yoluna başvurmalarından ileri gelmektedir.

Türkiye'de kırsal alanda mülkiyet dağılımında görülen bu dengesizlik, bölgelere göre de farklılık göstermektedir. Toprak sahipliğinin en çok yoğunlaştığı yöre İç Anadolu Bölgesidir. Mülk toprakların yaklaşık yüzde 35'i bu yöredesdir. Ayrıca 50 dönüme kadar toprağa sahip olanların toplam aileler içindeki payları Ege ve Marmara yöreleri yüzde 70,8; Akdeniz'de yüzde 83,1; İç Anadolu'da yüzde 59,5; Karadenizde yüzde 83,2 ve Doğu Anadolu'da yüzde 72,7'dir. Sahip olunan toprağın toplam topraklar içindeki payı ise tüm bu bölgelerde yüzde 15 ile yüzde 36 arasında değişmektedir (Tablo 25). Karadeniz'de küçük toprak sahipliğinin egemenliği bu yörenin topoğrafik koşulları ve sınai bitki üretiminin yaygınlığı ile açıklanabilmektedir. Bununla birlikte Ege ve Marmara ile Akdeniz ve İç Anadolu'da küçük toprak sahipliğinin yaygın olduğu görülmektedir. Toprak kutuplaşması açısından en yoğun yöreler sırasıyla, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'dur. Bu bölgelerde kapitalist ilişkilerin yaygın ve gelişmiş olan yörelerden yüksek bir toprak yoğunlaşmasını eski feodal ilişkilerin varlığı ile açıklamak gerekir. Kiracılık ve yarıcılığın bu yörelerde varlığı, toprakların eski

TABLO 25
BÖLGELERE GÖRE VE SAHİP OLAN ALANA GÖRE TOPRAK DAĞILIMI

Toprak Guruplar: (Dönüm)	Ege Marmara		Akdeniz		İç Anadolu		Karadeniz		Doğu	
	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi
0—20	35,1	8,3	66,6	13,6	33,4	4,5	60,5	15.3	35,4	6,0
21—50	35,7	24,6	16,5	17,6	26,1	10,6	22,7	21,4	37,3	22,2
51—100	22,1	31,5	13,4	16,8	19,0	16,4	10,7	22,0	15,0	19.9
101—200	4,7	12,8	1,8	10,5	14,8	26,4	4,2	18,5	8,4	22,0
200+	2,4	22,8	1,7	19,9	6,7	42,1	1,9	22,8	3,9	30,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT. Yayınlanmamış bilgilerden yararlanarak türetilmiştir.

sahipleri eline kolaylıkla geçmesini sağlamıştır.

Öte yandan bir kişiye, bir aileye ya da bir sülaleye ait köy sayısı da bölgelere göre farklı yapıların varlığını yansıtmaktadır. Gerçekten Ortakuzey Anadolu'da bu sayı 7 iken Akdeniz'de 154, Ortadoğu'da 71 ve Güneydoğu'da 360'tır. Devlet Planlama Teşkilâtı Kırsal Refah Politikaları 1977 Yılı Raporunda bu yörelerdeki topraksız aileler ile kasaba ya da kentlerde oturup köylerde arazi sahibi olanların bölgelere dağılımı hesaplanmıştır. (Tablo 26.) Bu verilere göre de Ortadoğu, Güneydoğu ve Akdeniz yörelerinde diğer yörelere görece bu oranların yüksek çıkması da ilk bakışta feodal ilişkilerin henüz bu yörelerde kırılmadığını göstermektedir. Ancak bu sonucu, pazara açılma, makineleşme

TABLO 26
MİLKİYET İLİŞKİLERİNE İLİŞKİN ÇEŞİTLİ GÖSTERGELER

Bölgelere	Kişi Başına ya da Aile Başına Düşen Köy Sayısı	Kasaba ve Kentte Oturup Köylerde Toprağı Olanların İşlenen Alana Oranı	Topraksız Aile Yüzdesi
Ortakuzey	7	10.5	39.9
Ege	8	15.3	26.3
Marmara	111	15.1	25.7
Akdeniz	154	50.1	32.0
Kuzeydoğu	93	8.8	30.3
Güneydoğu	360	52.0	43.1
Karadeniz	2	6.0	32.7
Ortadoğu	71	17.4	34.2
Ortagüney	9	12.3	29.1
		100.0	100.0

Kaynak: DPT-SPD. *Kırsal Refah Politikaları* ÖİK. *Raporu*, Haziran 1977, s. 11-30, 31, 32, 33. Tablo: 11-22, 23, 24.

ve toprak tasarruf biçimleri ile karşılaştırdığımızda bu ilişkilerin geniş ölçüde kırıldığını hiç değilse nitelik değiştirdiğini söylemek olanaklıdır.

Yeni ve küçük verimsiz işletmelerin çoğalması, öte yandan büyük topraklardaki yoğunlaşma olgusu, tarımdaki kapitalist ilişkilerin varlığını tek başına açıklayan göstergeler olamaz. Bunun yanında, toprak mülkiyeti ile birlikte toprağın tasarruf biçimlerini incelemek ve bu alandaki gelişmeleri sergilemek zorunlu olmaktadır.

Toprağın işletme biçimlerine göre dağılımı ayrıntılı olarak tablo 27'de verilmiştir. Tabloda toprak büyüklükleri dekar olarak verilmiştir. Tablonun verileri, işletmesinin yüzde 50'sinden fazlasına sahip olanlarla, yüzde 50'sinden "azına" sahip olmak üzere iki guruba ayrılmıştır. Açıktır ki, bu bütünlük, ayrıntılı gözlemlere izin vermez. Ayırımın, işletmenin "tümüne sahip", işletmenin "yüzde 50'sinden azına sahip", işlediği toprağın "tümünü kiralayan" biçiminde yapılması da uygun olurdu. Ancak eldeki veriler bu ayırıma olanak vermemektedir.

Tablonun kullandığı temel gruplar işletme büyüklükleri açısından karşılaştırıldığında, şu genellemeye gidilebilir: Toprağın yüzde 50'sinden fazlasına sahip olan işletmeler de, 50 dekar ve daha az toprağa sahip olan haneler, toplam çiftçi hanelerinin yüzde 70'i, bunların toprak payı yüzde 23,5 olduğu halde; bu değerler işletmesinin yüzde 50'sinden azına sahip birimlerde sırasıyla yüzde 71 ve 14'tür. Farklı bir anlatımla, kiracı niteliği ağır basan işletmelerin ortalama büyüklüğü, mülk işletmelerden daha azdır. (Tablo 27.)

TABLO 27
TARIMSAL NÜFUSUN TOPRAK İŞLETME BİÇİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1973)

İşletme Büyüklüğü	İşletmesinin % 50'den Fazlasına Malik		İşletmesinin % 50'den Azına Malik	
(Dekar)	Aile	Alan	Aile	Alan
1— 10	24.4	2.4	32.2	2.8
11— 50	46.1	21.1	38.9	11.2
51—100	20.6	40.1	17.5	36.5
101—500	8.1	20.2	9.9	18.5
501+	0.9	15.6	1.6	39.0
	100	100	100	100
Toplam	2.556.753	158.525.600	597.932	46.721.952

Kaynak: DPT-SPD. *Kırsal Refah Politikaları* ÖİK. Haziran 1977.

İşletme biçimlerini daha ayrıntılı olarak 1970 verileri ile incelemek olanağı vardır. Boratav'ın 1970 sayımı sonuçlarına dayanarak incelediği işletme biçimlerinde, beşli bir ayırıma gidilebilinmektedir. Bunlar: 1° işletmenin tümüne sahip, 2° işletmenin yüzde-ellisinden fazlasına sahip, 3° işletmenin yüzde-ellisinden azına sahip, 4° işletmenin tümünü kiralayan, 5° işletmenin tümünde ortakçılık ve benzeri işler yapan gruplardır.

Bilindiği gibi, toprak, büyük mülk sahibinden küçük işletmecilere kiralanınca, genellikle feodal ilişkilerin varlığından sözedilebilir. Çünkü büyük mülk sahibi özellikle feodal ilişkilerin egemen olduğu bilinen yörelerde genellikle ağa, ya da aşiret ilişkilerini sürdüren ve üretimi bu yolla denetim altında tutan kişidir. Kiracı ya da ortakçılığın küçük işletmelerin sahip olduğu topraklar üstünde görülmesi ve kiralayanların ya da ortakçıların küçük toprak sahipleri ve işletmelerden oluşması, ister istemez basit meta üretiminin bu ilişkiler içinde egemen olduğunu gösterir. Ancak bu küçük işletmeleri kiraya veren ve kiralayıcı yeterli bir birikim ve sermaye sağlayamadıkları için basit meta üretiminin kabukları kırılamıyor ve kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması geciktiriliyor demektir. Bu yolla toprak yoğunlaşması ve birikim önlenirken, aynı anda yoksullaşma ve üretim araçlarından soyutlanma süreci de geciktirilmekte; yarısı kapitalist ilişkiler içinde (ancak geçim sağlayan) kitlelerin kırsal alanda bir bekleyiş içinde tutulması sağlanmış olmaktadır. Geniş bir kitlenin, tarım kesiminde bu düzey ve nitelik içinde olması, kapitalizm öncesi ilişkilerin oluşturduğu üstyapı kurumlarımn devammı sağlamakta ve bu çelişik yapıdan yararlanarak proleterleşme eşiği geriye atılmaktadır. Böylece emeğin proleterleştirilmesi yerine, bu yapıdan yararlanılarak bir başka sömürü sürdürülmektedir. Tarımda örgütlenmemiş kredi mekanizması, "hasat kapama" yoluyla tarıma modern girdilerin sağlanması ve diğer kredi mekanizmaları, genellikle küçük işletmelere ve küçük işletmeleri kiralayıcı geçim ekonomisindeki işletmelere yöneltilmektedir. Böylece bu kesimin artan verimliliği, bu mekanizmalar aracılığı ile bunları denetleyen kapitalist tarım işletmelerine ya da büyük işletmelere akabilmektedir.

Toprağı tasarruf biçiminin ortaya koyduğu üçüncü yapı ise kapitalist kiracı biçimidir. Burada büyük kapitalist toprak sahibi, çevredeki orta ve küçük işletmeleri kira ile çalıştırıyor ve gerçek bir kapitalist kira ilişkisi doğuyor demektir.

Bu üç yapının günümüzde ulaştığı düzeyi belirleyen veriler, 1970 Tarım Sayımının verileridir. Bu verilere göre işletmesinin yüzde 50'sinden azına sahip, tümünü kiralayan ya da tümünde ortakçılık yapan, başka bir anlatımla, işletmesine sahip olmayan çiftçilerin yüzde 87'si yüz dönümden küçük işletmelerde tarım yapmaktadır (sütun 13). Bunlardan da yüzde 71.8'i, 50 dönümden küçük işletmelerde çalışmaktadır. Buna göre Türkiye'de toprak kiracılığı ortakçılığı küçük işletmelerde ve küçük işletmeler tarafından yapılmakta ve bunun da çok yaygın olduğu sonucu çıkmaktadır. Ya da işletmesinin tümüne sahip hane halkının yüzde 77,2'sinin 50 dönümden küçük işletmelerde yoğunlaşmasına karşın, işletmelerin tümünü kiralayan hane halkının yüzde 80,9 ve ortakçılık yapanların yüzde 79,1 olması mülkiyetsiz işletmelerin sayı ve oran olarak küçük işletmeler dilimlerinde yığılmış olduklarını göstermektedir. Ancak toprak sahibi olmayan hane halkının önemsiz bir kesiminin önemli ölçüde arazi kiralayarak ya da ortakçı ve benzeri biçimde çiftçilik yaptığı görülmektedir. Örneğin 100 dönümden büyük toprakları kiralayanlar ile ortakçı olarak toprak işleyenler, bu katmanların sırasıyla yüzde 11,7'si ve yüzde 9,1'i olmasına karşın (tablo 28, sütun 9 ve 11) bunların işledikleri alanın bu katmanların işledikleri tüm alana oranı kiralayanlarda yüzde 56, ortakçılık yapanlarda yüzde 49,5'tir (tablo 28, sütun 10 ve 12). Toprak sahibi hane halkı oranı ise yüz dönümden büyük katmanlarda yüzde 9,1 olduğu halde, işledikleri alan oranı yüzde 44,4 düzeyindedir (aynı tablo, sütun 1 ve 2). Bu durum kiracı ve ortakçılarda toprak sahibi işletmelere göre daha büyük bir yoğunlaşmayı kanıtlamaktadır. 500 dönümden yukarı büyük işletmeleri kiralayanların esas olarak işletmesinin sahibi olmayan ailelerin 1,1'i olması ve bunların işledikleri alanın bütün tüm alanın yüzde 16,1'ini oluşturması; işletme büyüklüğü arttıkça, toprak kiralamasının arazideki payının arttığını göstermektedir (aynı tablo, sütun 13 ve 14). Bu durum Türkiye'de kapitalist toprak kirasının filizlenmekte olduğunu gösteren bir

TABLO 28

TARIMSAL NÜFUSUN TOPRAK İŞLETME BİÇİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI (1970) YÜZDELER

Tasarruf Tipi	Esas Olarak Toprağın Maliki Olan Çiftçiler						Esas Olarak İşletmesine Malik Olmayan Çiftçiler								Genel Toplam	
	İşletmenin Tümüne Malik		İşletmenin % 50'sinden Fazlasına Malik		Toplam		İşletmenin %50'sinden Azına Malik		İşletmenin Tümünü Kiralayan		İşletmenin Tümünde Ortakçılık vs. yapan		Toplam			
İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Aile (1)	Alan (2)	Aile (3)	Alan (4)	Aile (5)	Alan (6)	Aile (7)	Alan (8)	Aile (9)	Alan (10)	Aile (11)	Alan (12)	Aile (13)	Alan (14)	Aile (15)	Alan (16)
0-50	85,9	82,9	6,2	9,0	92,1	91,9	3,1	4,3	1,6	1,2	3,2	2,7	7,9	8,1	100,0	100 0
	77,2	32,0	56,9	20,3	75,4	30,3	62,3	20,5	80,9	25,4	79,1	29,3	71,8	23,5	75,1	29,6
51-100	77,8	78,0	13,7	13,4	91,5	91,4	5,1	5,0	1,0	1,1	2,4	2,5	8,5	8,6	100.0	100,0
	13,7	23,6	24,6	23,8	14,7	23,6	19,8	18,7	9,4	18,6	11,8	21,2	15,0	19,4	14,7	23,1
101-500	75,0	72,8	14,6	15,5	89,6	88,3	6,4	7,2	1,4	2,5	2,8	3,0	10,4	11,7	100,0	100,0
	8,7	34,2	17,4	42,8	9,5	35,5	16,3	42,0	8,9	41,8	8,5	38,4	12,1	41,0	9,7	36,1
500 ve +	63,7	70,0	17,5	15,2	81,2	85,2	12,6	10,3	1,5	1.7	3,9	2,0	18,8	14.3	100,0	100,0
	0,4	10,2	1,1	13,1	0,4	10,6	1,6	18,8	2,3	14,2	0,6	11,1	1,1	16,1	0,5	11,2
Toplam	83,5	76,7	8,2	13,1	91,7	89,8	3,8	6,1	0,8	1,3	3,0	2,0	8,3	10,2	100,0	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT-SPD, *Kırsal Refah Özel İhtisas Komisyonu*, Haziran 1977, s. 17, 6.

Not: Sıra toplamları sağ üst köşelerdeki yüzdelerden, sütun toplamları ise sol alt köşelerdeki yüzdelerden elde edilmiştir.

bulgu olarak yorumlanabilir. Ancak unutmamak gerekir ki, toprağa sahip olmayan işletmecilerin sayı ve oran olarak cüce ve küçük işletme dilimlerine yığılmış oldukları da bir gerçektir.

Coğrafi bölgelere göre toprak tasarruf biçimlerine gelince; İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde toprak sahibi ailelerin sayısı, işleyenlerin sayısından fazladır. Bu fark İç Anadolu'da 13 bin, Karadeniz'de 18 bin aile dolaylarındadır. Buna karşın Ege-Marmara, Akdeniz ve Doğu Anadolu'da mülkiyetsiz işletmeci durumundaki aileler sırasıyla 45, 62 ve 83 bindir. Bununla birlikte bu verilerden kiracılıkla ilgili genel sonuçlar çıkarmakta şimdilik dikkatli olmak gerekir. Çünkü aynı işletmede kiracılık ve mülk sahipliği birleşebileceği gibi, bazı işletmeler, arazilerinin yalnızca bir kesimini kiraya verebilmektedirler. (Tablo 29).

Konunun biraz daha ayrıntısına inilince, kiracı ya da ortakçı olarak işlenen toprakların hemen hemen yüzde 50'sine yakın kesiminin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunması ve kiracı ya da ortakçı ailelerin yüzde 19'unun bu bölgeye isabet etmesi ilginçtir. Buna karşın, kiracı ya da ortakçıların Ege ve Marmara Bölgesi ile Akdeniz Bölgesinde sırasıyla yüzde 33 ve yüzde 22 olmasına karşın, toprak oranının sırası ile yüzde 18 ve yüzde 9 olması ve İç Anadolu Bölgesinde aile yüzdeleri ile işlenen toprak yüzdesinin hemen hemen düşmesi şu sonucu ortaya koymaktadır: Feodal ilişkilerin ağır bastığı bilinen Doğu Anadolu Bölgesindeki, kiracı ya da ortakçı olarak işlenen toprakların bu yolla işlenen toplam toprakların yüzde 50'sine varması, Türkiye'de bu yüzden büyük toprak sahiplerinin feodal ilişkiler yoluyla topraklarını kiraladıklarını göstermekte, Ege, Marmara Bölgeleri ile Akdeniz Bölgesinde ise geniş ölçüde bir kapitalist kira ilişkisinin henüz yaygınlaşmadığını göstermektedir. Nitekim bu üç bölgede bu yolla işlenen toprakların toplam kiracı ya da ortakçı olarak işlenen topraklara oranları, toplam Doğu Anadolu bölgesindeki oranın hemen hemen yarısıdır. (Bakınız: Tablo 29.)

SONUÇ

Tüm bu göstergeler 1950'den sonra oluşan toplumsal gelişmelerin, köylülüğün nasıl farklılaştığını anlamamıza yar-

TABLO 29

COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE HANE HALKI VE SAHİP OLUNAN-İŞLENEN TOPRAKLARIN DAĞILIMI

	Hane Halkı					Toprak (Hektar)				
	Sahip Olan		İşleyen							
Bölgeler	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Fark	Sahip Olunan	Oran	İşlenen	Oran	Fark
İç Anadolu	672.006	22.66	658.207	21.08	— 13.199	6.024.936	35.77	6.694.205	32.63	+ 669.269
Karadeniz	628.163	21.18	610.255	19.53	— 17.903	2.413.757	14.13	2.429.920	11.84	+ 16.163
Ege-Marmara	807.001	27.21	852.186	27.27	+ 45.185	1.355.360	8.05	1.735.466	8.46	+ 380.100
Akdeniz	419.131	14.13	481.213	15.40	+ 62.082	4.278.770	25.40	4.605.360	22.44	+ 326.590
Doğu Anadolu	439.175	14.82	522.218	16.72	+ 83.043	2.769.998	16.45	5.059.834	24.65	+ 289.836
	2.965.476	100.0	3.124.709	100.0	159.204	16.842.827	1.00	20.524.785	1.00	3.681.958

Kaynak: DPT-SPD. *Kırsal Refah Politikaları ÖİK. Raporu*, 1977, 18.

dımcı olmaktadır. İncelemenin başında da belirtildiği gibi genelde bu farklılaşma sürecinin bir ucunda emeği sömüren kapitalist çiftçi; öteki geniş ucunda emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan tarım işçisi bulunmaktadır. Köylülük bu iki uç arasında birbirinden farklı sınıflara ayrılmaktadır. Bu yapının gösterdiği çeşitlilik bir ölçüde Türk tarımında oluşan kapitalistleşme sürecinin niteliğini ortaya koyacağı gibi, çağımız dünya kapitalizminin niteliğine bağlı olarak gelişen kapitalizmin de bir sonucu olmaktadır. Çünkü bağımlı kapitalizmin bir ülkede sınıf farklılıklarının kesin bir biçimde ve normal bir kapitalistleşme sürecinin oluşturduğu belirgin sınıfları ortaya çıkartması beklenemez. Kaldı ki, zaman içindeki kapitalist gelişmenin sınırlılığı ve bölgelere kapitalist ilişkilerin girişindeki gecikmelerden doğan yapı farklılıkları da bu süreçte önemli etkiler yapmaktadır. Bu nedenle farklılaşmayı ortaya koyarken ve çözümlemeleri yaparken bu noktaların dikkate alınması gerekmektedir.

Bir yandan kaynağını bağımlı sermayeden alan yeni teknolojinin kırsal alana girmesi, kapalı kır ekonomisinin pazara açılması ve tefeci-tüccar sermayesinin köylüleri sömürerek onları yoksullaştırması; ayrıca tarımsal nüfusun artışı nedeniyle toprağın parçalanması ve bölünmesi sonucunda, 1950'li yılların başında tarımsal yapı geniş ölçüde bir dönüşüme uğramıştır. 1970'li yılların ortasında belirginleşen bu dönüşüm birkaç doğrultuya yönelmiştir. Zengin toprak sahiplerinin, ölçek büyüklüklerini genişletmeleri ve bu rasyonele uygun olarak makineleşmeleri ve özellikle tarımsal üretimde uzmanlaşma ve iş bölümüne gitmeleri sonucunda kapitalist üretim ilişkileri de oluşmaya başlamıştır. Bu gelişme geniş ölçüde kırsal kesimde yoksullaşma olgusunu birlikte getirmiştir. Böylece bir kesim küçük üretici, üretim araçlarından soyutlanarak ellerindeki toprakları kapitalist çiftçiye terketmiş ve geniş göç hareketinin kaynağı olmuştur. Benzer süreç içindeki feodal beylerin de kiracılık, yarıcılık ilişkileri ile kendilerine bağlı köylüleri topraklarından uzaklaştırmaları bu potansiyeli daha da hızlandırmıştır. Böylece topraktan kopan ve serbestleşen emeğin bir kesimi kentlere göçü oluşturup sanayi burjuvazisinin yedek emekgücü ordusunu oluştururken; bunlardan bir kesimi de tarım işletmelerinde ücretli işçi haline dö-

nüşerek tarım proletaryasının kaynağı olmuştur.

Bu süreç içindeki köylülerin hepsinin, üretim araçlarını tümüyle yitirmeleri sözkonusu değildir. Ancak ne var ki, bunların, ellerinde kalan topraklarını işleyecek olanakları hemen hemen yoktur. Bunların bıraktıkları topraklar ise ya tarım kesiminde kalmaya direnen öteki küçük ve orta işletmelerce kiralanmakta ya da büyük işletmelerce satın alınmaktadır. Tarım kesiminde ücretle çalışanların önemlice bir kesiminin devlet üretme çiftliklerinde sürekli ya da geçici işçi olarak çalışmakta oldukları bilinmektedir. Sürekli işçilerin çoğu sendikalıdır. Özel tarım işletmelerinde çalışan tarım işçilerinin çok büyük çoğunluğu örgütsüz ve sendikal haklardan yoksundur. Bu nedenle tarım işçilerinin çıkarları sanayi işçisinin çıkarları ve durumu ile hemen hemen aynıdır. Ücretle çalışan tarım işçilerini tarımdaki öteki sınıflardan ayırmak gerekmektedir. Bugün ilkel olarak ulaştığı düzeyde bu ayırım, bu farklılığı zorunlu kılmaktadır. Kaldı ki, tarım işçileri üzerindeki yürütülen sömürü, kapitalist bir sömürüdür. Tarım işçileri bir yandan büyük toprak sahiplerince, onların örgütlenme güçlüklerinden de yararlanılarak sömürülürken, öte yandan sanayicilerin tarım kesiminden aktarmak istedikleri ve aktardıkları fonların kaynağı olan "fiyat mekanizması" ile geniş ölçüde olumsuz olarak etkilenmektedirler. Çünkü tarım ürünlerine göre sanayi ürünlerinin fiyatlarının yüksek tutulması bu kesimin ücretlerine kolaylıkla yansıtılmaktadır.

Öte yandan kaynağını bu gelişmeden alan, ancak tarım proleteryasına katılmamakta direnen ve bir başka gelişme doğrultusuna giren, hem kendi toprağını işleyen hem de emeğini satan durumunda olan yoksul köylülük de önem kazanmıştır. Bu kesim, tarım işletme büyüklükleri ve mülkiyet dağılımı ile ilgili çözümlemelerimizde de belirtildiği gibi genellikle küçük toprak sahipleri ya da kente yerleşmiş küçük toprak sahiplerince kiraya verilen küçük işletmeleri çalıştıranlardır. Genellikle 1-20 dönüm toprak üzerinde çiftçilik yapan bu üreticiler, daha çok tek tip üretim yapmakta ve geri kalan zamanlarında da yaşamlarını sürdürebilmek için emekgücünü satmaktadırlar. Bu kesimin göreli ağırlığı artmaktadır. 1970'lerde toplam işletmelerin yüzde 31'i olan bu sınıf, 1973'te yüzde 45 dolaylarına ulaşmıştır. Bu özellikleri nedeniyle ister is-

temez emekgücünü sattığı zaman dışında, üretebileceği üretim türünü seçmek zorunda kalmakta ve bu nedenle ancak kıt kanaat geçinme durumunda bırakılmaktadırlar. Emekgücünün satışından gelen bu sınırlama kısa bir süre içinde ellerindeki toprakları çıkarmalarına neden olmaktadır. Ancak bu kesimin önemli özelliklerinden biri de, kuşkusuz kırsal kesim proleteryasımn ve zaman içinde kente göçün ve kent proleteryasının da kaynağı olmasıdır. Yani kentteki yarı-proleteryayı oluşturmaktadır.

Bu dönüşümün en önemli son olgusu, kuşkusuz üretim araçlarına sahip olmakla birlikte yeterli ölçek büyüklüğüne ulaşamayan ve geçimini azçok yeterli düzeyde sahip olduğu ya da kiralayabildiği topraktan karşılayan küçük köylülüğün çok yaygın olmasıdır. Küçük köylülük tıpkı kentteki küçük üretici-esnaf ve zanaatkâr gibi umudunu geniş ölçüde içinde bulunduğu koşullar içinden doğacağını düşünen ve geleceğin burjuvası olacağını düşleyen kesimdir. Bu kesim özellikle bağımlı ve işbirlikçi kapitalistin yönettiği aracı ve tefeci sermayeyi kullanarak elde ettikleri sermaye ile üretim yapabilmektedirler. Bunlar, bağımlı kapitalizmin (aracı tefeci sermaye, fiyatlandırma ve modern tarım girdileri üzerinden yürütülen sömürü vb. etmenler) ağır sömürüsü altında emekgüçlerini satmadan ve kendi üretim faliyetlerinde kullanmak üzere emekgücü satın almadan tarım yapan köylülerdir. Küçük köylüler emekgüçlerini satmadıkları için tarım işçisi, emekgücü kiralamadıkları için de kapitalist değildirler. Kullandıkları teknoloji ilkel ve geri teknolojidir. Bu nedenle tarım ve toprağa bağlılık onun için yeni birikimlerin kaynağı değil, bir çeşit yaşamını sürdürme aracıdır. Bu kesimin toplam işletmelerdeki ağırlığı da 1950-1973 yılları arasında hemen hemen sabit kalmıştır. Gerçekten 20-100 dönümlük toprakları işleyen küçük köylülerin toplam işletmeler içindeki payı bu dönemde yüzde 50'den ancak yüzde 45'e düşmüştür.

Bu kesim içinde özellikle tahıl üretiminde ürünün pazarlama oranlarının düşük olması, yetiştirilen ürün üzerindeki pazarlık gücünün hemen hemen bulunmadığım yansıtmaktadır. Kaldı ki bunlar kendi tüketimine bile yetmeyen bir üretim düzeyinde olduklarından, gerek üretim gerek tüketim mallarına büyük tekelci fiyatlar ödemek zorunda kalmaktadır-

lar. Bu süreç içinde yaşama zorunluluğu onları ister istemez tefeci sermayenin ve bu mekanizmayı işleten egemen güçlerin sultası altına girmesine neden olmaktadır. Böylece kapitalist ilişkiler içinde bulunsalar bile, toprağa yatırdıkları ile elde ettikleri arasında ,bir kapitalist kâr sağlayamamaktadırlar. Hatta yaptıkları masraf, elde ettikleri gelirden çoğunlukla düşük olmaktadır. Bu kesimde yarıcı ya da ortakçı olarak çalışanlarda da durum aynıdır. Çünkü toprağı kiraya veren ister toprak ağası olsun, ister kapitalist çiftçi ya da küçük üretici olsun, üretime kimi zaman yalnızca bazı tarım girdileri sağlamak yoluyla katılmakta ya da çoğunlukla hiç ilgilenmemektedir. Buna karşın ürünün belli bir kesimine el koymaktadır. Bu ilişkinin "para" değişim aracı ile yürütülmesi de durumu pek değiştirmemektedir. Çünkü el konan şey çoğunlukla küçük köylünün emeği olmaktadır.

1950-1973 yılları arasında sözkonusu kesimin büyük bir değişikliğe uğramaması, yaygın ölçüde küçük köylülüğün niteliğini ve niceliğini sürdürmesi, Türk tarımında başlamış ve gelişmekte olan kapitalistleşme sürecinin varlığına karşın emek üzerinde ilkel yöntemlerle hâlâ bir sömürünün yürütüldüğünü kanıtlamaktadır. Bu sömürü görüntüde kapitalist sömürü olmakla birlikte aslında küçük üreticinin feodal üstyapı kurumları ve değer yargılarına dayanması nedeniyle ve sermaye feodal mütegallibe aracılığı ile yürütüldüğü için küçük köylülük bir çeşit emek kölesi değil, sürekli borçlu köle durumuna gelmektedir. Oysa bu yapı sağlıklı bir kapitalist gelişmede süratle yok olabilmekte, tarım ve kent proleteri haline dönüşebilmektedir. Bu durum, Türkiye'de niteliği gereği bir çeşit yarı-feodal sömürünün sürüp gitmesinin, bir yerde de bağımlı kapitalizmin bir sonucu olduğunu yansıtmaktadır.

Bununla birlikte yöresel pazar için ya da kendi geçimliği için üretim yapan küçük köylüler arasında aynı toprak büyüklüğü içinde bulunmakla birlikte, bir kesim, gelişen olanaklardan yararlanarak kapitalist anlamda üretim yapmaktadır. Çoğunlukla sınaî ürün yetiştiren bu kesim, topraklarını kaybetmeksizin ve emek yoğun üretimin yapıldığı alanlarda, toprağın kutuplaşmamasından da yararlanarak, içinde bulundukları küçük köylülükten sıyrılabilmişlerdir.

1950-1970'li yılların ortalarına kadar geçen süre içinde belirginleşen ve küçük köylülükten farklı olmakla birlikte, kuramsal yapı ve üstyapı değer yargıları gereğince, genellikle ondan pek ayırdedilemeyen bir kesim de orta köylülüktür. Orta köylülüğü 100-200 dönüm arasındaki toprakları tasarruf eden köylüler olarak tanımlamak olanaklıdır. Bu kesim küçük köylülükten farklı olarak daha çok üretim aracına sahip bulunmakta ve bu nedenle özellikle iyi hasat yıllarında yüksek gelir sağlayarak birikim yapabilmektedir. Ancak bu kesim de tefeci-tüccar sermayesinin sultası altındadır. Çünkü büyük toprak sahiplerince elkonulan örgütlenmiş kredi kaynaklarından yararlanma olanakları sınırlıdır. Öte yandan, bu kesim, pazar ilişkilerinden, sahip olduğu ölçek büyüklüğü için gerek tarım girdileri gerek destekleme alımları ve taban fiyat politikalarından geniş ölçüde etkilenebilmektedir. Ayrıca bu kesim gerektiğinde geçici ya da sürekli emekgücü satın almak durumundadır. Hatta büyükçe bir kesimi modern tarım araç gereçlerini kiralamak ya da büyük faizler karşılığı borçlanarak satın alabilmektedirler.

Bu kesim içinde günümüzde görülen önemli gelişmelerden de sözetmek yerinde olacaktır. Çünkü orta köylülük türdeş değildir. Kuşkusuz kapitalist ilişkilerin geliştiği yörelerdeki özellikleri ile; tefeci-tüccar sermayesi sömürüsünün keskinleştiği, emekgücü ve makineye başvurma olanaklarının sınırlı olduğu, üretim yöntem ve sınırlamalarının arttığı yörelerdeki özellikleri farklılık göstermektedir. Ancak bu kesimi arazi kullanım biçimine göre genel çizgileri ile iki bölümde ele almak uygun olacaktır. Bunlardan birincisi, toprak sahipliğine dayanan orta köylülüktür. Bu kesim iyi ya da kötü hasat yılları ile tefeci-tüccar sermayesinin sömürüsü ve geniş ölçüde toprak bölünmeleri nedeniyle dalgalanmalara uğramakta; fakat köklü mülkiyet duygusuyla, yarının zengin köylüsü olma umudunu da yitirmek durumundadır. Başka bir anlatımla, her an toprağını kaybetme ve iflâs etme eşiğindedir.

İkinci kesim ise, toprak sahipliğinden çok toprak kiralayan kesimdir. Bu kesimin kuşkusuz sahip olduğu toprak da vardır. Ancak geniş ölçüde başkalarının ya da kamu topraklarının işletilmesine dayanmaktadırlar. Bu kesim içinde yeni

bir potansiyel gelişme izlenmektedir. Genellikle kapitalist ilişkilerin yoğunlaştığı yörelerde bu köylüler kullanabildikleri yan olanaklar yardımı ile makineleşmektedir. Böylece elde ettikleri araç ve gereçleri küçük ya da kendileri gibi orta düzeydeki işletmelerin topraklarında kira ile kullanılması yoluna giderek yeni bir rant alanım ellerinde tutmaktadırlar. Bunlar içinden modern tarım araç ve gereçleri çerçevesinde toprak kutuplaşması sağlayan büyük tarım işletmeleri de çıkabilmektedir. Bu eğilimin varlığı orta köylülük içinde bu yolla (rant ile) geçinen bir kesimi ortaya çıkarmıştır.

1950-1970 yılları arasında Türk tarımında en kolay dönüşüm, kuşkusuz, büyük toprak ve zengin köylülüğün ortaya çıkmasında olmuştur. Dağılan parçalanan topraklar, yarı tarım işçisi, yarı-çiftçiler, küçük ve orta köylülük, tüm bunların varlığı, büyük toprak sahipliğinin yeşerdiği, geliştiği ortam olmuştur. Öte yandan feodal ilişkiler içindeki yörelerde toprak ağalarının kapitalist ilişkilerle yüzyüze gelmesi sonucunda, bu yörelerde esasen var olan toprak yoğunlaşması bu kez daha da belirginleşmiştir.

Bununla birlikte gelirin büyük bir kesimini hâlâ toprak üzerinden rant olarak alan toprak ağalığı henüz tümüyle kırılmış değildir. O nedenle büyük toprak sahipliği adı altında bu kesimi de, bu özelliği ile içermek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ İLE İLGİLİ BİRKAÇ SÖZ

Türk tarımının 1950-1975 yılları arasında gösterdiği bu gelişme, onun pazara açıldığını, kapitalist ilişkilerle daha çok yüzyüze geldiğini gösteriyor. 1950'lerde çok genel çizgileri ile küçük köylülük, yarı-feodal ya da feodal büyük işletmeler ile köye ilişkin tefeci-tüccar sermayesinden oluştuğu anlaşılan bu yapı günümüzde tarım işçileri, yarı kır proleteri, küçük köylülük, orta köylülük, tarım araç ve gereç rantına dayanan büyük işletmecilik, büyük kapitalist toprak sahipliği, ya da kısmen kapitalist üretim ilişkileri ya da feodal toprak ağalığı gibi oldukça birbirinden farklılaşmış bir dönüşüme uğramıştır.

1950'den bu yana geliştiği ileri sürülen kapitalist ilişki-

lerin Türk tarımında yaygın tarım işçiliği ile gelişmiş kapitalist ülkelerdeki gibi, büyük tarım işletme sahipliği doğrultusunda iki ana kutuplaşmayı oluşturmadığı açıktır. Oluşan yapı, emperyalist dünyanın Türkiye üzerinde kurduğu bağımlı kapitalist ilişkiler aracılığı ile tarım üzerindeki sürdürülen sömürünün bir yandan devamını sağlarken, öte yandan kapitalist kutuplaşma olgusu eşiğini olanakların elverdiği ölçüde geriye atılmasına neden olabilecek bir yapıdır. Başka bir anlatımla, Türkiye'nin tarımsal yapısındaki bu gelişme ve dönüşüm, dünya kapitalist sisteminde yer alan ve bağımlı kapitalizm yolu ile sanayileşmeye ve kapitalistleşmeye uğraşan ülkelerin genel bir özelliği olarak gösterilebilir.

Politik alanda geliştirilecek strateji ve bağlaşıkların beliren bu özelliklere göre irdelenmesi kanımızca yerinde olacaktır. O nedenle, Türk köylülüğünün türdeş bir yapı içinde olduğu varsayımına dayanan politik çözümleme ve stratejilerle, tarımın kapitalist ilişkiler içinde kutuplaşmış bir yapıya ulaştığını, bu nedenle köylülüğün sosyalist devrimdeki yerini önemsemeyen görüşlerle ve devrimin önkoşullarını tümüyle ona dayandıran yanlış anlayışlarla günümüzde hâlâ karşılaşmaktayız.

Kuşkusuz sorunun çözümlenmesi ve belirgin stratejilere oturtulması; onun gerçek boyutları ile tanınması ve yapısına ilişkin açık bilgilere ulaşılması ile olanaklıdır. O nedenle bu çalışmada ortaya atılan savların masa başı değil; yerel ve derinliğine yapılacak diğer deneysel araştırmalarla irdelenmesi zorunluluğu vardır. Başka bir anlatımla burada ortaya konulan görüşler, ilerdeki çalışmaların irdelenmesi gereken varsayımlarıdır.

[REŞAT FUAT BARANER]

EN BÜYÜK TEHLİKE!

MİLLÎ TÜRK DÂVASINA AYKIRI BİR CEREYANIN İÇYÜZÜ..

Türkiye'de faşizmin gündemde bulunduğu şu günlerde, Değerli Reşat Fuat Baraner'in, 1940'ların koşullarında, gene gündemde olan faşizmin Türkiye için tehlikesini vurgulayan bu yazısını, faşizmin ülkemizdeki ideolojik köklerini sergilemek amacıyla yayınlıyoruz. Şunu da ayrıca belirtelim ki, bu önemli yazının kaybolmaktan kurtarılarak okura yeniden sunulması onuru *Emekçi* dergisine aittir.

Faşizmi genel tarihsel gelişimi içersinde ele alan arkadaşımız M. Erdost'un yazısında bir bakıma *eksik* kalmış bulunan ve Alman emperyalizminin İkinci Dünya Savaşı günlerinde Türkiye'de önemli boyutlara ulaştırdığı turancılık ideolojisini özel konumu içersinde sergileyen bu yazı, faşizm konusuna, bu açıdan bir *bütünlük* kazandırmaktadır. 1943 yılında F. Erkman imzasıyla bir broşür halinde yayınlanmış bulunan bu inceleme, yalnızca faşizmin, Türkiye'de, turancılık ideolojisiyle sahneye çıkışını ortaya koymakla kalmamakta, bu ideolojinin, "demokrasi"nin pek kısıtlı olduğu tek parti döneminde bile, "demokrasi" açısından ne denli önemli bir tehlike oluşturduğunu da açıklığa kavuşturmaktadır.

Bu incelemenin 34 yıl önce ve o günün koşulları ve mevcut verileri altında yazılmış olduğunu da okurun özellikle gözönünde bulundurması gerektiğini anımsatmakta yarar görüyoruz.

Ö N S Ö Z

Dünyanın dört tarafını kana bulayan cihan harbi içinde ateşin ortasında bulunuyoruz. Hükümetimizin isabetli bitaraflık politikası sayesinde bugün sulh içinde yaşıyoruz. Fakat hiç bir zaman harp tehdidinden mutlak surette uzak bulunduğumuzu iddia edemeyiz. Hattâ tehlikenin pek yakın olduğunu söylersek hiç de hata etmiş olmayız. Zaten hükümetimizin takip ettiği milli müdafa siyaseti ve her zaman silâh elde hazır bulunmamız da bu düşüncenin bir neticesi değil midir?

Her ne kadar bugünkü sulh ve sükûn içindeki yaşayışımızı muayyen nisbetlerde teminat altına alan, hükûmetimizin basireti, ittifak ve dostluklarımız, bugünkü askerî ve si-

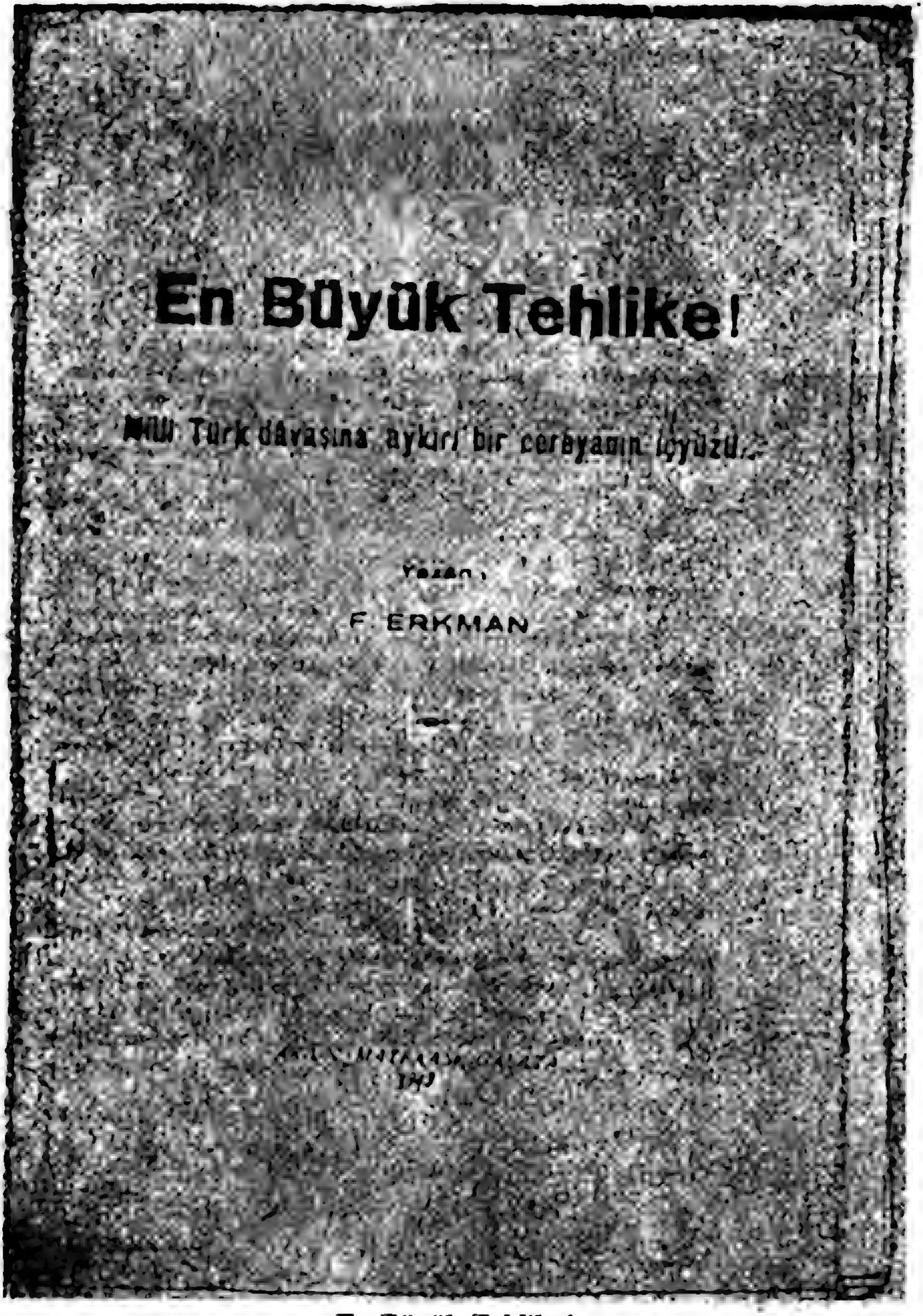
En Büyük Tehlike!

Milli Türk dâvasına aykırı bir cereyanın içyüzü...

Yazan:

F. ERKMAN

En Büyük Tehlike!

Milli Türk dâvasına aykırı bir cereyanın içyüzü...

Yazan:

F. ERKMAN

AK-ÜN MATBAASI, GALATA

1943

yasî şartların hususiyeti gibi bir takım garantiler varsa da aksi istikamette tesir eden âmiller de hiç de zayıf değildir ve gittikçe de kuvvetlenmektedir. Tehlike gün geçtikçe büyüyor.

Sulh ve sükûnumuzu, rahatımızı bozacak dışarıdan gelecek tehlikeye karşı bütün milletçe hazırlanmış bulunuyoruz, her geçen gün de hazırlıklarımızı ikmale bütün varlığımızla çalışıyoruz. Fakat tehlike yalnız bu değil!

Türk milletinin bugünkü huzuruna, asude yaşayışına karşı sinsi ve pusuda yatmış diğer bir tehlike ile de karşı karşıyayız. Memleketimizin hakikî menfaatlerine aykırı, taban tabana zıt gayeler için bizi harbe sürüklemiye uğraşanlar, sulh ve sükûnumuza suikast yapanlar var.

Dikkat!.. Bu suikastçıları uzakta zannetmeyin! Bunlar kendi içimizdedirler.

Ne tarafımıza baksak sözde milliyetçi bir maske altında hakikî hüviyetini gizlemiye çalışan bu suikastçıları, yüksekten atan bir takım parlak cümlelerle millî hissiyatımızı tahrik maksadiyle hararetli bir faaliyet içinde görüyoruz. Bunların, kahvede, vapurda, trende, umumî yerlerde muhtelif meseleleri ele alarak ağızdan propagandalarına pek çoğumuz şahit olmuşuzdur. Ellerinde bulundurdukları gazete ve mecmualarla, çıkardıkları bir sürü kitap ve risalelerle binlerce dimağı zehirlemekte, sakar bir takım düşüncelerle aşılamaktadırlar. Fikir ve iddialariyle sadece Kemalizm prensiplerine aleyhtar bir cephe almakla kalmazlar, ırk, kan vesaire gibi hiç bir ilmî esasa dayanmıyan safsatalarla yurtdaşlık camiamızda zorla ayrılıklar yaratmıya çalışmak suretiyle Cumhuriyet kanunlarını ve nizamlarını hiçe sayarlar; hareketleriyle, sözleriyle, yazılariyle hükûmetimizin dış siyasetine de aykırı hareket ederler.

Muharip taraflardan birine karşı tapınma derecesine varan sempatileri ve taraftarlıklariyle dürüst bitaraflığımızı ihlâl etmiye, hattâ bizi istilâ harbine sürüklemiye uğraşırlar.

Onun için biz bu adamları ne alelâde bir geveze, ne de kendisinin kani olduğu fikri fisebilullah korumak ve yaymak isteyen bir fikir kahramanı sayabiliriz. Böyle bir telâkki afaki olarak onların ekmeğine yağ sürer, tehlikenin daha kuvvetlenmesine imkân hazırlar.

Bunlar memleketimiz için, yurdumuz için muzir adamlardır!

Ortaya attıkları fikir ve iddialarının arkasında, öz millî dâvalarımıza düşman, millî istiklâlimizi tehdit eden sinsi yabancı bir politikanın propagandası gizlidir. Sözlerine, yazılarına hâkim olan hep bu menhus propagandadır.

Bu pan türkist, Turancı, ırkçı, Türkçü kuklalar iplerini tutan yabancı ellerin istediği oyunları onların istediği gibi oynamaktadırlar. Gayelerinin millî olduğunu istedikleri kadar iddia etsinler, bu hareketin ustaca idare edilen manivelâsı yabancı ellerdedir. Yabancı bir istilâ politikasının birer çığırtganı olan bu adamlardan memleketimiz ve yurdumuz için zarardan başka ne beklenebilir?.

Tehlike büyüktür! Bu ırkçı Türkçü cereyana karşı gözümüzü açmak, uyanık bulunmak bugün için bir millî dava, vatanî bir vazifedir.

Her türlü faaliyet ve hareketleriyle yurdumuz ve millî istiklâlimiz için zehirli fikirlerini gençlerimize aşılayan bu sahte vatanperverlerin kim olduklarını, arkalarında kimlerin gizlenmiş bulunduğunu ve düşüncelerinin hakikî mahiyetlerini, maksatlarının ne olduğunu, tahakkuku halinde isteklerinin Türkiyemizi nelere sürükleyebileceğini açığa vurmayı milletini seven, yurdunu mukaddes tanıyan, Millî İstiklâlimize her şeyin üstünde yüksek bir değer veren bir Türk sıfatiyle kendime bir vatan vazifesi bildim.

İşte bu gaye ile bu broşürü yazıyorum. Türk milletinin, bilhassa genç münevverlerimizin önünde bu adamların mahiyetlerini gizledikleri maskeleri hakikaten istediğim gibi kaldırıp atabilirsem ne mutlu. Fakat ben tek başıma bu işi lâyikiyle başaramıyacağımı zannediyorum. Onun için muhterem okuyucularımın bu noksanımı iyi niyetime bağışlıyacaklarına, diğer taraftan da Kemalist; hakikî milliyetçi, demokrat, liberal, ileri düşünceli yurtdaşlarımın bu mühim memleket davasında kendileri için de bir hisse ayıracaklarına eminim ve bu emniyetledir ki bu işe girişmek cesaretini kendimde görüyorum...

MİLLİYETÇİLİK VE TÜRKÇÜLÜK BİR İNHİSAR MALI MIDIR?

"Türk olmağı sevmek ve Türk olmağı kabul etmek Türk milletine mensup olmanın verdiği bütün haklara malik olmak için kâfidir".

İ. İNÖNÜ

Kendilerine bir takım uydurma şecereler düzerek, yedi sekiz göbek yukarıdan beri öz Türk olduğunu, hiç değilse arkadaşları arasında iftiharla ilân eden bu Türkçü efendiler, birbirlerinin öz Türklüğünü bile kıskanırlar ve birbirlerine inanmazlar. Tabiî, âlemi de kendileri gibi bilirler.

Bizzat kendisinin de şeceresi uydurma olunca karşısındakinin şeceresine inanmamakta elbet mazurdurlar; fakat ne de olsa inanmak zarureti var. İlk tanıştıkları gün yekdiğerinin şahsına ve Türkçülüğüne itimat edebilmek için her şeyden önce soylarını, şecerelerini sorarlar, bunun büyük ehemmiyeti vardır. Bu düzme şeyler âdeta bir liyakat mazbatası işini görür.

Birbirlerinden daha muhteris olan bu adamların arasında, en ufak sebeplerle, anlaşmamazlıklar sık sık görülür; böyle bir şey olunca derhal; esasen o Türk değildir, Arnavud'dur, Ermenidir, şeceresi de yalandır. Taşköprülü değil, Rumelilidir, filân gibi sözlerle birbirlerine hücuma geçerler. Uzaktan yakından bu zümre ile ilişiği olan kimseler bunun birçok misallerine şahit oldukları gibi, ikinciteşrin 942 tarihli *Gök Börü*'deki "Hesap veriyoruz" yazısını, Adsız ve Hamza Sadi Özbey'in "Hesap böyle verilir" broşürünü ve saireyi okuyanlar da bu saçma münakaşaları ve kavgaları görmüşlerdir. Bu sahadaki kavga ve münakaşalarda ister lehte, ister aleyhte kullanılmış olsun, delillerinin hepsi de Allah için sağlam! Meselâ birisi diğerinin Perzerenli ve Arnavud olduğunu söylemiş, aksini isbata yeltenenler Erkilet Paşaya sormuşlar, o da bu kasabada bulunduğu için Perzerenlilerin Türk olduğunu söylemiş. Mesele tamam, dava isbat edilmiş oluyor.

Beraber çalıştıkları, ülküdaş saydıkları kimselere bile Türkçülüğü vermeyen bu Türkçüler kendilerinden olmıyan öz Türk evlâtlarına ise büsbütün hasis davranırlar, Türklüğü mıskal ile satarlar. Hele milliyetçiliği sadece kendi inhisarları altında bulundurmak isterler.

Milletini seven, ayni zamanda Türk milletini esaretten kurtardığı için Cumhuriyet İnkılâbını da seven, Kemalizme candan bağlı bir vatandaş bunların nazarında miliyetçi değildir.

Milletini seven, milletinin maddî, manevî sahada yükselmesi için rahat ve huzur içinde yaşamasını isteyen bir yurtdaşı da bu adamlar milliyetçi saymazlar.

Milletini, memleketini seven, millî istiklalimizi her şeyden üstün tutan, her şeyden aziz bildiği bu millî varlığı tehlikeye sokacak herhangi bir yabancı taarruz vuku bulmadan harbi istemiyenlerden hiç kimse bunlara göre milliyetçi olamaz.

Yurdunu, yurtdaşlarını seven, müstakil bir milletin hür olması zaruretini kavramış olan ve bu itibarla da milletinin reşit bir millet muamelesi görmesini istiyen herhangi bir Türk bu adamların kanaatine göre milliyetçi değildir.

Milletini, yurdunu seven ve vatanı, Türkiye Cumhuriyeti Halk Partisi programının birinci maddesinde yazılı olduğu gibi: "Vatan, Türk evlâdının eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerindeki eserleriyle, bugün üstünde yaşadığı siyasal sınırlarla çevrilmiş kutsal yurttur" şeklinde kabul edip, Turandan, kızıl elmadan dem vurmayan bir kimse de milliyetçi değildir.

Yurdunun selâmetini bugünkü harpte bitaraf kalmakta bulan, milletinin hakikî menfaatlerini müdrik bir insan, bu Türkçüler nazarında milliyetçi değildir.

Bugünkü harp meselelerinde demokrasi cephesine uzaktan yakından sempati gösterenler de milliyetçi değildir. Milletini seven, milletinin muasır medeniyet merhalesine ulaşmasını istiyen ve bunun için de müsbet ilimleri esas tutarak din ile dünya ve devlet işlerinin birbirinden ayrı kalmasına taraftar olanlar da bu adamlarca milliyetçi addedilemezler.

Milletini seven, Türk milletinin siyasî, içtimaî sahada yükselişini kendine ideal bilen ve fakat millet ve memleket meselelerinde, ilim sahasında materyalist felsefe görüşüne sahip olan Türk münevverleri bu adamların yanında hiç bir vakit milliyetçi sayılamazlar.

Milletini seven ve bu sevgisini dar hudutlar içinde hapsetmiyerek insanlık sevgisine kadar yükselten, diğer millet-

leri de ayni derecede yüksek gören, kimseye hor bakmıyan olgun seviyede yurtdaşlar da milliyetçi değildir.

Milletini seven, hakikî millî kültür ve san'atın aynı zamanda insanî olmasını istiyen kültürlü hiç bir Türk bu adamların nazarında milliyetçi değildir.

Milletini seven, kadın yurttaşlarımızın da erkeklerle aynı hakka sahip olmalarına, iş sahasında onlarla müsavî tutulmalarına taraftar olan Türkler de bunlara göre milliyetçi değildir.

Velhasıl Halk Partisinin milliyetçi, cumhuriyetçi, inkılâpçı, halkçı, devletçi ve lâik vasıflarını tamamiyle benimsemiş olan yurtdaşların hiç biri milliyetçi değildir.

İyi, yüksek, hatta hakikî mililyetçiliğin ayrılmaz bir unsuru olan daha birçok vasıflar, hasletler sayabiliriz ki, bu zümre tarafından mübah görülmezler; hatta o kadarla kalsa yine iyi, derhal en hafifinden en şiddetlisine kadar, birsürü küfürlerle reddedilir ve bu vasıflara sahip vatandaşlara seksen türlü isnadlarla hücum edilir.. Bu efendiler dar bir tekke zihniyetiyle, kendilerinin saçma sapan fikirlerine iştirak etmiyen, hattâ mumümaşat göstermiyen herkese basma kalıp birer lakap takarlar ve bu hareketleriyle de iddiaları hesabına zaferler kazandıkları zanniyle mağrur olurlar, koltukları kabarır. Kendilerinden olmıyanlar için cevaplar hazırdır. Onlar demokrattır, liberaldir, insaniyetçidir, beynelmilelcidir; hattâ daha ileri giderler, çıfıttır, hiç değilse öz Türk değildir.

Sözde Türktür.. En ağırbaşlı, en temkinli hareket ettikleri zamanlarda ise en hafif manâsiyle, "dar milliyetçi"dir "küçük vatansever"dir.

Okuyucularımın aklma, peki ama bu adamların nazarında milliyetçi olmak için ne gibi şartlar lâzımdır, kimler milliyetçidir? gibi bir sual gelebilir.

Yabancı memleketlerde doğarak revaç bulan ve hüküm süren ırkçı ideolojinin Türkiye'de çömezliğini yapan bu efendiler, bu ideolojiyi tabiatiyle millileştirememiş, Türk sosyetesinin ihtiyaç ve şartlarına göre, müşahhas olarak nazariyesini kuramamış oldukları için bir ithalât malı gibi kalıbiyle memlekete sokmak zaruretinde kalmışlardır. İddialarının fikrî temelini, nazarî esaslarını toplu bir halde efkârı umumiyeye

arzedecek bir eser de veremedikleri için ilmî ve siyasî görüşlerini toplu bir halde tetkik imkânı yoktur. Ancak şurada burada çıkmış muhtelif yazılarda bu derme çatma fikirleri bulmak ve onlardan bir manâ çıkarmak lâzımdır. Esasen bir numaralı türkçü, diye tavsif edilen ve bir çokları arasında lider geçinen Dr. Rıza Nur'un da dediği gibi kendi aralarında tam bir fikir birliği yoktur: ideoloji bakımından Turancı, Türkçü, Anadolucu gibi kısımlara ayrılmaktadırlar.* Bu grupların görüşleri arasmda, bu ayrılığa sebep olan farklar nelerdir? Herbirinin kökleşmiş, doktrinler halinde tebellür etmiş kanaatleri olmadığı için belki kendilerince de malûm değil; isimlerine bakarak bir hüküm çıkarılabilirse de, kendilerinden olmayan için Bektaşi sırrı halinde kapalı kalmaktan yine de kurtulamazlar.

Böyle olmakla beraber, hemen hepsinde müşterek bulunan fikir ve hükümlere dayanarak bu Türkçüler nezdinde kimlerin milliyetçi sayılabilecekleri sualine cevap verebilmek yine de mümkündür. Bunlara göre hakikaten milliyetçi vasfına lâyık görünmek için ırkçı, dinci, esatirci ve harp taraftarı olmak, totaliter rejimlere, diktatörlüklere bağlılık derecesinde hayranlık göstermek, felsefede idealist ve mistik olmak lâzımdır, yani bir kelime ile kendilerinden olmak icap eder.

Şimdi buraya kadar ileriye sürdüğümüz iddiaları isbat için, bizzat bu efendileri dinleyelim:

IRKÇILIKLARI NERDEN GELİYOR?

Bunların hepsi istisnasız ırkçıdırlar. Milleti, Halk Partisi programının ikinci maddesinde tesbit edildiği gibi "ulus: dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı yurtdaşlardan meydana gelen esaslı ve sistemli bir bütündür" şeklinde kabul etmezler. Milleti tarif ederken ırk ve kan birliğini de mutlak şart koşarlar. Hattâ bazılarının fikir ve iddialarında her vakit besmele gibi ağızlarından düşürmedikleri bir de şiarları vardır: "ırkların üstünde Türk ırkı" şiarı... Bu şiar, hattâ hâlâ çıkmakta devam eden *Gök Börü* mecmuasının kapağında Orhon

* "Hesap böyle verilir" — Adsız: Sahife 25.

harfleriyle yazılı. Gümrükten geçen bu mal için menşe şahadetnamesi sormıya lüzum yok; adı üstünde.

Irkçılık nazariyesinin mahiyetinden, hiç bir ilmî esasa dayanmıyan ve bütün insanlık tarihini inkâr eden bir saçma olduğundan burada bahsedecek değiliz. Risalemizin hacmi de zaten buna elverişli değil. Fakat bu cereyanın nerelerde, ne zaman, ne gibi şartlar altında ve nasıl bir maksatla ortaya çıkarıldığını kısaca gözden geçirdikten sonra bunların neden ve nasıl ırkçı olduklarını, millet tariflerine ırk ve kan birliğini niçin şart koştuklarını, vatanı neden hepimizin anladığı manâdan başka anladıklarını daha iyi aydınlatabiliriz. Tarihte ne zaman ırkçılık ortaya atılmışsa orada yabancı milletlerin tahakküm altına alınmak istendiği, ezildiği ve soyulduğunu görürüz. Yüksek ve aşağı ırklar meselesini esaret devrinde esirleri çalıştırabilmek, Ortaçağda kilise ve derebeylik hakimaiyetini devam ettirebilmek için, Yeni dünyanın keşfiyle geniş ölçüde milletlerarası ticaretin başladığı zaman yabancı milletlerin elindeki serveti tâlân edebilmek ve istilâcılık devrinde de müstemleke ve yarı-müstemleke halklarının tazyik ve istismarını mazur göstermek için ortaya atılmıştır. Son zamanlarda Avrupa ve Asya'da bazı memleketlerde yeniden canlanması da muayyen milletlere haksız ve lüzumsuz bir yükseklik izafe ederek diğer zaif ve geri milletleri idareye salâhiyet ve hak iddia etmek suretiyle yeni bir harbin açılması fikriyatını hazırlamak ve nihayet geri milletleri esaret altına almak gayesiyle vukua gelmiştir. Netekim Habeşistan, Çin-Japon ve şimdiki cihan harbi de patladı ve irili ufaklı bir sıra Avrupa milletleri şimdi istilâ ve esaret altında tutulmaktadır.

Bizim memleketimiz için böyle bir ihtiyaç var mıdır? Hayır. İstiklâl Harbinde ve Cumhuriyet İnkılâbiyle yarı-müstemlekelikten kurtulmak ve bu suretle yabancı tahakkümüne karşı millî kurtuluş hareketlerinin iyi bir nümunesini vermiş bulunan anti-emperyalist Türkiye'nin hiç bir istilâ emeli yoktur. Bütün milletlerin hürriyet ve haklarına, millî istiklâllerine sahip olması prensibi Kemalizmin başlıca şiarlarından biridir. Kendi iktisadî istiklâlini çetin mücadelelerden sonra ancak kazanabilmiş ve halen de takviye ile meşgul olan Türkiyemizin diğer milletlere ait servet kaynakları için de

hiç bir hırsı yoktur. Hiç bir devletin toprağında gözümüz olmadığını, milletimizin en büyük salâhiyet sahibi şahsiyetlerinin ağızlarından bir kaç defa dinledik. Şu halde bu maksatlar üzerine temel kurmuş bu nevi cereyanın memleketimiz için hiç bir zarureti ifade etmemesi, bize yabancı kalması gerektir. Bu çeşit cereyanlar bizde ancak kendi hususî menfaatleri için bizi alet olarak kullanmak isteyen yabancı devletlerin teşvikiyle uyandırılmış olabilir. Netekim Meşrutiyet inkılâbından sonra parlamıya başlamış olan pan Türkist cereyanın İkinci Willhelm Almanyası tarafından memleketimize sokulmuş ve körüklenmiş olduğunu bilmiyen yoktur. Yakın ve Orta Şarktaki iktisadî ve siyasî menfaatleri bakımından İngiliz imparatorluğu ve Rusya Çarlığı ile çarpışma halinde bulunan Alman emperyalizmi Yakın Şarkın ve Asya'nın geniş servet kaynaklarından nasibedar olmak için gözünü Türkiye'ye dikmişti: nüfuzu altına aldığı Osmanlı İmparatorluğunu rakiplerine karşı harekete geçirmek istiyordu. Böyle bir harekete esas olabilecek fikriyatın da hazırlanması lâzımdı. Pan Türkist cereyan böyle bir maksat için çok uygun olabilirdi. Çarlık Rusyasının Türkiye üzerindeki beslediği istilâcı emelleri de böyle bir cereyanın yer bulmasına, tutunmasına müsait bir zemin vazifesi görüyordu.

Yurdumuzdan uzak; binlerce kilometre mesafede oturan Tatar, Özbek, Kıpçak, Azerî vesaire gibi milletler de kendi öz camiamızın bir malıymış gibi gösterilerek ta Asya'nın ortalarına kadar uzanan, dallı budaklı büyük bir Türk imparatorluğu kurmak hulyası millî bir ideoloji olarak memleket gençleri arasında yayılmaya başlamıştı. O zaman bu cereyanın önderliğini Ziya Gökalp yapıyordu. İçine bazı Azerî ve Tatarların da katıldığı *Türk Yurdu* ve saire gibi mecmualar bu fikre bir organ, Türkocakları, Türk dernekleri vesaire gibi teşkilâtlar da bu faaliyete bir merkez vazifesini görüyordu.

Şimdiki milletlerarası ve memleket içi şartların hususiyetlerine rağmen bugünkü vaziyet de hemen aynıdır. Diğer memleketlerin zararına istilâ emellerinin tahakkuku ve netice itibariyle kendi hesaplarına diğer milletlerin esaret altına alınmaları için ilimle hiç bir ilişiği olmıyan, sadece siyasî maksadlarla ve menfaatler temini gayesiyle yüksek ve aşağı ırk-

lar, yüksek ve aşağı milletler gibi bir takım bahaneleri ortaya atan bunlardır.

Büyük devletler birbirleriyle harbediyorlar. Harbi açanlar, Birinci Cihan Harbindeki maksatlarını aynen güdüyorlar. İngiliz ve Alman imparatorlukları, İngiliz imparatorluğunun nüfuz mıntakalarının ve müstemlekelerinin paylaşılması uğurunda savaşıyorlar. Bugünkü Almanya da, İkinci Wilhelm Almanyasının Şarka doğru genişleme politikasını takip ediyor. Yüksek ve aşağı ırklar fikrini ortaya atan devletler sadece harbi kendi halklarına makul ve zaruri göstermek için bu çareye baş vuruyorlar. Bu devletlerin kendi giriştikleri harpte kendilerine müttefik kazanmak istemeleri de gayet tabii bir şeydir. Esasen her harpte muharip taraflar ayni gayeyi temine uğraşırlar. Bunlar ayrı ayrı ülkelerde oradaki şartlara, hususiyetlere göre, oraya mülayim gelecek ve taraftarlar kazanacak bir takım fikirleri yaymak suretiyle kendi lehlerine bir cereyan yaratmak ve rakip tarafa karşı fiilî bir cephe kurmak isterler. Bizi alâkadar edenler içinde müslüman birleşik Arap birliği, Türk birliği vesaire misal olarak gösterilebilir. Bugünkü güne tekaddüm eden yıllarda ve bilfiil harp senelerinde bu propagandaya bilhassa ehemmiyet verilmesi buna iyi bir delildir.

EFENDİLER NE HALT EDİYORSUNUZ?

Bizim memleketimizdeki Türkçülük cereyanı da yine büyük bir Türk imparatorluğu kurulacak vaadiyle Türk milletini yabancı isteklere alet olarak kullanmaktan başka bir maksat gütmemektedir. Bu cereyanı bizim aramızda yaşatmak isteyen devletlerin bundan bekledikleri gaye gayet sarihtir. Çünkü, Türk olduğu iddia edilen topluluklar karşı tarafta bulunuyorlar; bizi böyle lüzumsuz ve faydasız bir sergüzeşte atmak suretiyle kendi karargâhlarını bizim zararımıza kuvvetlendirmek istiyorlar.

Bu memleketler, zimamdarlarının öz menfaati için giriştikleri harpte rakipleriyle karşı karşıya çarpışsınlar, kozlarını varsınlar kendi kendilerine paylaşsınlar. Biz Türkler, kestaneyi onlar hesabına ateşten almak istemeyiz, onların elinde adi bir maşa derekesine düşemeyiz. Kemalist Türkiye'nin yurt-

ta sulh, cihanda sulh şiarı; diğer milletlerin işlerine hiç bir surette karışmamak azmi katîdir.

Şimdiye kadar söylediklerimizi biraz daha aydınlatalım:

Bu cereyanın başında bulunanlar, daha doğrusu bu cereyanın memleketimize sokulmasına vasıta ve alet olanlar arasında Zeki Velidî, İyas İshakî, Muharrem Feyzi Togay, Resulzade, Ahmet Caferoğlu vesaire gibi Tatarlar, Azeriler de vardır. Bu cereyanı asıl körükleyenler de kendi halkları tarafından kovulup yurtlarından atılmış olan bu adamlardır. Bunlar kendi öz vatanlarından kaçarak buraya gelmiş kimselerdir. Bazıları buraya gelmeden önce uzun seneler Almanya'da bulunmuşlar, buraya geldikten sonra da bu devletle ve Japonya ile sıkı temaslarını devam ettirmektedirler. Birinci Cihan Harbinden sonra kendi milletlerinin bugünkü idare ve devlet sistemini kabul etmesiyle menfaatleri haleldar olan bu efendiler sırtlarını, hem bizlere, hem de kendi öz memleketleri halkına tamamiyle yabancı olan devletlere dayayarak kendi şahsî menfaatleri hesabına Türkiye'yi tehlikeli bir oyuna sokmak istiyorlar. Bütün o memleket halklarının da Türk olduğunu, bizimle aynı ırktan bulunduğunu ileri sürerek onları kurtarmanın millî bir vazife olduğunu bize telkin etmek istiyorlar. Kendi halkları eğer bugünkü idarelerinden memnun değilse, istiklâl ve hürriyetleri, iddia edildiği gibi zorla ellerinden alınmışsa, bu efendiler neden doğrudan doğruya kendi milletleriyle bu işi yapmıyorlar? Yirmi seneyi mütecaviz bir zamandan beri bütün gayretlerine rağmen bu işi yapamadıklarına bakılırsa iddialarının haksız, yersiz ve yalan olduğunu, öz memleketlerinde hiç bir akis bulamadığını kabul etmek lâzım geliyor.

Bu efendiler bizlere, hattâ öz yurtlarının düşmanlarına bu işi yaptırarak hazıra konmak istiyorlar. Bir ara harp talihi Şark cephesinde Sovyetler aleyhine dönmüş gibi göründüğü sıralarda bu efendilerin keyfi yerine gelmiş, ayranları kabarmıştı. Hatta bir rivayete göre bu efendiler kendi aralarında toplanarak Kırım'da, Azerbeycan'da vesairede teşkili arzulanan müstakil millî hükûmetler içinde nezaret sandalyelerini paylaşmağa ve muvakkat hükûmetler sıfatiyle Şark cephesine gitmeğe bile karar vermişler!..

Yurdumuzda misafir olarak bulunan, samimî misafirper-

verliğimiz sayesinde yüksek mevki kazanıp kendilerine oldukça müreffeh bir hayat temin etmiş olan bu efendiler yerlerinde rahat otursalar hakikî Türklüğe, Türkiye'ye daha iyi hizmet etmiş olurlar. Bugünkü faaliyet ve istekleriyle bu adamlar nimetleriyle perverde oldukları biz Türkiyelilerin gözlerini oymak istiyen nankör birer kargadan başka bir şey olamazlar.

Bu iddiayı ortaya atanlar sadece bu yurt kaçakları olsaydı ve faaliyetleri sadece "kültür cemiyeti" adı altında kurdukları fesad ocaklarına münhasır kalsaydı, mesele bir dereceye kadar basitleşirdi ve insan onlara efendiler, sığındığınız bu alicenap memlekette rahat ve uslu oturun, sizden başka bir şey istemiyoruz! diyebilirdi.

Fakat bunlarla beraber ve bunların geniş faaliyetlerine müsait zemini hazırlıyan, can ve gönülden uğraşarak Türk milletine tamamiyle yabancı olan bu fikirler nam ve hesabına çalışan yerli yurtdaşlarımız da var. Gazetelerde bu adamlara günlük sütunlar veriliyor, yazacakları makaleler için gazete ve mecmua sahifeleri emirlerine amade tutuluyor, verecekleri konferanslara Halkevlerimizin salonları açık bulunduruluyor; hiç lüzumu yokken ve Türk okuyucularının hemen bir tek yazısını bile okumadığı İyas İshakî gibi birisinin bilmem kaç seneye varan yazıcılık hayatının resmen jübilesi yapılıyor, hattâ mekteplerimizde bile körpe genç dimağlara propaganda yapacak şekilde konferanslar verdiriliyor.

İşte bunların nam ve hesabına çalışan yurtdaşlarımızdır ki insanın canını sıkıyor ve Türk sosyetesi bu adamları katiyen affetmiyecektir. Bu adamlar tabiî diğerleri gibi pek değilse de biraz daha kapalı şekilde ayni Türkçülük iddiasiyle, ayni propagandayı yapıyorlar. Ustaca yaptıkları bu propaganda da Kemalizm prensiplerine bağlı ve hükûmetimizin takip ettiği siyasî hattâ sadık gibi görünerek sadece millet aşkıyle hareket ettiklerini söyliyorlar. Böyle propagandalara gündelik gazetelerde, mecmualarda hemen hergün rastlamak mümkündür. Bu hususta sahifeler dolusu misaller gösterebiliriz. Fakat biz, broşürümüz küçük olduğu için, siyasî bir maksadı olmadığı takdirde Türkçülük ve Türkiyat meseleleriyle hiç uğraşmaması lâzım gelen birinin, emekli general Emir Erkilet'in bazı yazılarını ele almakla iktifa edeceğiz.

Meselâ Erkilet Paşa, *Çınaraltı* mecmuasının 22'nci sayısında "1942 yılına girerken" başlıklı yazısında Türkiye'nin sulhçu siyasetini sözde makul bulduktan sonra:

"Fakat kimsenin yerinde, mal ve varlığında gözü olmıyan ve âdi kinler gütmeyi yüksek millî seciye, şeref ve şiarına yaraştırmayan bir millet olmaklığımız her nerede olursa olsun kendi milletdaşlarımızla ilgilenmekten bizi menedebilir mi? Hayır, millî seciye, millî şuur ve millî duygu sahibi er bir millet ve büyük bir ulus olmak için gereken vasıfların başında ırkdaşa ve milletdaşa sevgi ve saygı vardır. Bu milletler her ferdi kendi kanından olan diğer fertleri nerede ve nereden olursa olsunlar, sormak, aramak, iyi veya kötü durumlarını öğrenmek ve onlara *elden gelen yardımı yapmakla** mükelleftir." diyor Bu ırkdaş ve milletdaşlarımız kim? Bizden kim ve ne zaman yardım istemiş. Bunu Türk milleti bilmiyor, böyle bir şeyin de farkında değil.. Görülüyor ki Erkilet seksen dereden su getirerek millî hislere hitaben ve dokunaklı sözler söylemek suretiyle aynı gayeyi telkin etmek istiyor.

Yine ayni muharrir, ayni mecmuanın 24'üncü sayısında "Milliyetçilik neden lâzımdır?" başlığı altında:

"Milliyetçiliğin gayesi ise soy, kan, dil, tarih, anane, âdet ve kültür bağlarının manen ve maddeten birleştirdiği bir milletin muhtelif kısımlarını esir iseler kurtarmak, *bir araya getirmek** ve kendi işlerini görür bir hale koymaktan ibarettir."

Az aşağıda:

"Milliyetçilerin gözleri hiç kimsenin ne toprak, ne mal, ne de varlığında değildir. Onun öz dileği öz milletini kurtulmuş ve *tek bir millî bayrak altında birleşmiş** görmekten ibarettir." diyor. Bu ne perhiz, bu ne lâhana turşusu! Kültürleri, tarihleri, psikolojik hususiyetleri, hatta dilleri bile ayrı olan, kendi ayrı hayat ve ekonomilerine sahip bulunan bu milletleri Emir Erkilet niçin bizdenmiş gibi gösteriyor? Onları bize manen ve *maddeten* bağlayan ne gibi bağlar vardır? Onların oturdukları yerlerin bizim yurdumuzla müşterek hudutları yok. Aramızda yabancı ülkeler var, kimsenin top-

* Tarafımızdan italik dizilmiştir.

rağında, varlığında gözümüz olmadığına göre bu milletleri niçin kendi bayrağımız altına almak istiyoruz? Onlar böyle bir şey istiyorlar mı? İstemiyorlar.. Nihayet istedikleri bile farz ve kabul edilse niçin biz kan dökelim, niçin biz fedakârlığa katlanalım; burada ne bizim, ne de bizden hiç bir suretle yardım beklemiyen Kırım Tatarlarının veya şimal Türklerinin menfaati var.

Bir diğer yazısında ayni muharrir Şimal ve Kırım Tatarlarının da Türk olduğunu iddia ederken, yazısını, "Bize düşen vazife ise, bu gibi ayrılıklara mani olarak her gün birliğe doğru yürümek ve ayrılık görenlere değil, birliği isteyenlere yardım etmektir."* cümlesiyle bitiriyor. Ortada bu birliği istiyenler pek açık görünmüyor. Biz mi? Muhakkak ki değil! Şimal ve Kırım Tatarları mı? Onlar da değil! O halde kime yardım edecek imişiz? Sadece Zeki Velidi'lere, Muharrem Feyzi Togay'lara ve hempalarına mı? Yoksa yabancı devletlere mi! Kime?..

Bir an için Kırımlıların, Kazanlıların, Azerbeycanlıların vesairenin şimdiki hayat şartlarından ve devlet sistemlerinden memnun olmadıkları farzı muhal kabul edilse bile bu işi neden biz üzerimize alıyoruz, varsınlar kendileri yapsınlar! Bizim onlar hesabına dökecek kanımız, feda edilecek canımız ve malımız yok! Bütün Türk ve Tatarları içine alacak büyük Türk imparatorluğu!

Yabancı devletlerin ve onların Türkiye'deki uşaklarının inanır gibi göründükleri ve Türk milletini inandırmak istedikleri bu ham hayal karşısında insan gayri ihtiyari Cumhuriyet inkılâbımız zamanında hilâfet lağvedilirken saltanatla alâkadar ve binnetice yabancı devletlere hizmet eden mürteci zümrelerin bir Türk halifenin idaresi altında bütün islâm âlemini birleştirmek için sarfettikleri boşuna gayretlerini hatırlıyor... O zaman onlar islâmları bizim idaremiz altına almak hayaliyle yaşıyorlardı, şimdiki Türkçüler de Meşrutiyetten sonraki selefleri gibi bütün Türkleri birleştirecek muazzam bir imparatorluk hayalinin peşindeler. Filhakika bunlar tam manasiyle aynı şeyler değildir. Fakat böyle bir sergüzeşte atıldığı takdirde Türkiyemiz için doğacak netice

* *Çınaraltı* mec. No. 26: "Şimal ve Kırım Türkleri Tatar mıdırlar?".

aynı olacaktır. Bu münasebetle okuyucularımıza, o vakit bu halife taraftarlarına karşı Gazi Mustafa Kemal'in söylediği bir iki cümleyi hatırlatmak isteriz:

"Böyle bir hükümdarın (halife namı altında bir hükümdarın) temini mevkii için bir avuç Türkiye halkını hasr ve tahsis etmek, onu mahveylemek için tatbik olunagelen tedbirlerin en müessiri olmaz mıydı?

"Halifeye, dünyaya meydan okutmak ve onu umum islâm ümuruna tasarruf sahibi kılmak fikrinde olanlar, bu vazifeyi yalnız Anadolu halkından değil, onun sekiz on misli nüfustan mürekkep olan büyük islâm kütlelerinden talep etmelidir. Yeni Türkiyenin ve yeni Türkiye halkının, artık kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek bir şeyi yoktur... Başkalarına verecek bir zerresi kalmamıştır...

"Bir an için farzedelim ki, dedim, Türkiye, mevzuubahis vazifeyi kabul etsin... Bütün âlemi islâmı bir noktada tevhid ederek sevk ve idare etmek gayesine yürüsün ve muvaffak dahi olsun! Pekâla ama, tahtı tabiiyet ve idaremize almak istediğimiz milletler derlerse ki, bize büyük hizmetler ve muavenetler yaptınız, teşekkür ederiz. Fakat biz müstakil kalmak istiyoruz. İstiklâl ve hâkimiyetimize kimsenin müdahalesini muvafık görmeyiz! Biz kendi kendimizi sevk ve idareye muktediriz!

"O halde Türkiye halkının bütün mesai ve fedakârlığı sadece bir teşekkür ve dua almak için mi ihtiyar olunacaktır?

*"Millete şunu da ihtar ettim ki, kendimizi cihanın hâkimi zannetmek gafleti artık devam etmemelidir. Hakikî mevkimizi, dünyanın vaziyetini tanımamaktaki gafletle, gafillere uymakla, milletimizi sürüklediğimiz felâketler yetişir!. Bile bile ayni faciayı devam ettiremeyiz."**

Millî İstiklâl savaşında ve müteakip yıllarda Türk milletine önderlik etmiş olan Atatürk tarafından söylenen bu veciz sözler, sadece o zamanki şeniyeti, hakikati aksettirmekle kalmaz, bugün de derin bir gerçeği ifade etmektedir. Bu cümleler içinde geçen *islâm* yerine Türk kelimesi kullanılacak olursa, pantürkist hareketin, büyük Türk imparatorluğu

* *Nutuk*, 1927 tabı, s. 432-433.

fikrinin halkımız için ne feci bir mahiyet taşıdığını gösterir. Bu sözlere her hangi bir ilâvede bulunmak, değerini azaltmaktan başka bir şeye yaramaz.

O halde yabancılar tarafından ve sadece kendi menfaatlerine bir alet olarak ortaya çıkarılan bu Turancı, Türkçü fikirlerin mürevviçlerine, Türk milletinin en gür bir sesle söyleyeceği bir tek şey vardır:

—Efendiler, ne halt ediyorsunuz?

NİÇİN HARP İSTERLER!

"Harp zarurî ve hayati olmalıdır. Hayatı millet tehlikeye maruz kalmadıkça harp bir cinayettir".

ATATÜRK

Harp taraftarlığı ırkçılığın ayrılmaz bir parçasıdır. Bugün ırkçılık iddiasını umumi politikasına prensip olarak kabul eden devletler totaliter devletlerdir. Bu devletler tarafından ırkçılığın ne gibi bir maksatla çıkarıldığından yukarıda kısaca bahsetmiştik. Irkçı olan bu devletler prensiplerinin tabiî ve zarurî bir neticesi olarak harp taraftarlığı ile maddî, manevî bütün varlıklarını seferber etmek suretiyle bütün cemiyeti bir harp makinesi haline sokmıya gayret etmişler, muvaffak da olmuşlardır. Yüksek ırkın! diğerlerini idare imkânını kazanması, yüksek milletin diğer aşağı milletleri hakimiyeti altına alabilmesi için, biricik yol ve vasıta tabiatiyle harptir hem de istilâ harbi. Onun için ırkçılığın bu devletlerin ideolojilerine girmiş en mühim bir unsur olması icap eder. Irkçılığın liderleri ve mürevviçleri tarafından bu memleketlerde harpçilik lehinde ciltlerle kitaplar yazılmış, hakikî edebiyat yerine hiç bir edebî ve sanat kıymeti olmayan muazzam bir harp edebiyatı yaratılmıştır. Gençlik müesseselerinde, mekteplerde ön safta ırkçılığı gözönünde bulunduran, Ortaçağı andıran bir terbiye sistemi tatbik edilmektedir. Çocuk en küçük yaşından itibaren harpçi bir ruhla yetiştirilir.

Irkçı olunca harpçi olmak da şarttır. Yoksa harp olmazsa ırkçılık hiç bir manâ ifade etmeyen boş bir söz olmaktan ileri geçemezdi.

Efkârı umumiyeyi harpçilik tarafına çekebilmek için,

ırkçılığın ideolojisini yapan nazariyecilere ve onları takip eden diğer kalem erbabı her fırsatta harbin insan tabiatında mevcut bir haslet ve milletlerin yaşayabilmesi için tabiî bir zaruret olduğunu, ictinabı kabil olmadığını, harplerin medeniyet getirdiğini, ırkları yükselttiğini ve tasfiye ettiğini iddia etmişlerdir. Bunlara göre yerinde rahat rahat yaşayan ve kendi refah ve hayatını temin için sulh ve sükûn içinde, hiç kimseye zarar vermeden çalışan milletlere karşı açılan istilâ ve tecavüzi harpler mukaddes bir şeydir.

Bizim mahut ırkçılarımızda da aynı şeyi görüyoruz. Onlardaki ırkçılık fikri kendilerine ait orijinal bir buluş olmadığı gibi, ırkçılık prensibi Türk ırkçılığının kendine has müşahhas bir hususiyeti de değildir. Bizim ırkçılar da diğerlerinin bu husustaki fikir ve görüşlerini aynen kullanmışlar, onların söylediklerini elifi elifine tekrarlamaktan başka bir şey yapmamışlardır. Bizim ırkçı Türkçülere göre de harp, insanî bir zarurettir, yaşamak için lâzımdır.

Bizdeki ırkçıların fikriyatçıları arasında geçinen bir Peyami Safa vardır, onu hepimiz yazılarından tanırız. İşte, malûm mektebin, malûm köhnemiş fikirlerini bir gramofon plağı gibi tekrarlamaktan başka hiç bir şey yapmayan bir mütefekkir!..

"Hayat bir mücadeledir.. Harp, canlı mahlûkların en alelâde fonksiyonudur."* diyerek alelitlâk harbi canlı mahlûkun yemek içmek gibi tabiî bir ihtiyacı gösteriyor. En insaflı, en mutedil davrandığı zamanlarda bile "sulh ve harbi ayni şey olarak" gösterir. "Birkaç damla kanın, ikisi arasındaki iştirâk, heyecan ve hedef birliğini ortadan kaldırmıyacağını"** söyler.

Aynı fikri Peyami Safa'dan başka diğer bütün ırkçılarda da görürüz. Yalnız diğerleri onun gibi içine biraz felsefe çeşnisi karıştırarak tumturaklı cümlelerle ifade edemezler ve daha bayağı bir ifade ile ve açık söylerler. Meselâ Eyuboğlu M. Zeki isminde birisi, sulhu "dışı yaldızlı, içi kof ve ruhları, dimağları uyuşturan bir martaval"*** sayar.

Bir diğer fikir kahramanı da alelitlâk harbin lüzum ve

* *Çınaraltı*, No. 38: "İlim karşısında milliyetçilik"
** *Çınaraltı*, No. 48: "Milliyetçilikte ideal".
*** *Gök Börü*, s. 5: "Kökten bir değişiklik lâzım".

zaruretini hocaları gibi ilmî(!) bir tarzda isbata kalkışamazsa da, onlardan kaptığı fikir kırıntıları ile aşağıyukarı aynı tekerlemeyi yapar:

"Savaşın insanî olduğunu düşünmeğe lüzum yoktur. Milliyetçilikle savaş bölünmez bir bütünlüktür. Savaş millî davanın temelidir."*

Zaten umumiyetle düşünmeye de lüzum yoktur sadece verilen emri yerine getirmek gerek...

Ayni yaveleri derece derece değişen ifadelerle fakat ayni renk ve boyada bütün türkçülerde görmek kabildir.

Meselâ Nihal Adsız da *Çınaraltı* mecmuasının 35'inci sayısında "Türk gençliği nasıl yetişmeli?" başlığı ile yazdığı bir hezeyannamede:

"Biyoloji bakımından hayat bir savaştır. Tarih de hayatın milletler arasındaki çarpışmalardan ibaret olduğunu ve medeniyetin ilerlemesine de savaşların sebep olduğunu katî olarak isbat ediyor." diyor.

Al Timur Kılıç imzasiyle, *Çınaraltı*'nın 7'nci sayısında çıkan "Harp" adlı bir yazıda da mücadelenin değişmez bir kanun olduğu, insan ırkları arasındaki mücadelenin de harp olduğu ve harbin en büyük medeniyet nâkili vazifesini gördüğü söyleniyor.

Bugünkü harp başladığından beri Cumhurreisimiz İsmet İnönü'nün hemen hemen her nutkunda harp insanlık için bir âfet ve medeniyeti tahrip eden bir müsibet olarak gösterildiği halde bu efendiler, harbi, medeniyeti nakleden, tekamül ettiren; iyi bir vasıta olarak ve ısrarla gösteriyorlar. Buna şaşmamak lâzımdır!

Bu ırkçı türkçülerin harple ilgili bütün yazılarına bir göz gezdirecek olursak söylediklerinin birbirinin aynı olduğunu, hiç bir yenilik göstermediğini görürüz. Nitekim yine aynı adam, aynı yazıda bu mevzularla az çok ülfeti bulunan ve yabancı dillerde bu mevzu etrafında çıkan eserlerden bir kaçını okumuş olan herkesçe malûm yavelerden birisini daha tekrarlıyarak "Harp iyi ırkları fena ırklardan tefrik eder, ırkları tekâmül ettirir, tasfiye eder" diyor.

Peki ama efendiler, ulu orta bir harptir tutturmuşsunuz!

* *Gök Börü*, Sayı: 2, "Savaş ve insanlık", Nuri Yegün.

Hangi harpten bahsediyorsunuz? Mücerret olarak harbe, cinsi ve mahiyeti tayin edilmeden ne aleyhtarlık, ne de taraftarlık edilebilir. Harplerin müşahhas olarak ele alınması ve öylece tetkik edilmesi lâzımdır. Harplerin mahiyetini tesbit için ise, ne maksatla yapıldığını tetkik etmek lâzımıdır.

Taarruz ve istilâ harpleri, müdafaa harpleri var, millî kurtuluş harpleri var. Hiç şüphe yok ki, bunlardan son ikisi mergup ve mukaddestir. Sulh ve sükûn içinde yaşarken hiç bir sebep olmadan, durduk oturduk yerde vatanına bir yabancı tarafından tecavüz edilmiş bir milletin yurdunu, şerefini, namusunu korumak için giriştiği bir harp elbetteki mukaddestir, elbetteki meşru ve muhiktir. Yabancıların hükmü altında esir veya yarı esir yaşayan bir milletin millî kurtuluşu, millî istiklâli için kalkınmasından, silâhına sarılmasından daha yüksek, daha asil ve mert bir hareket nasıl tasavvur edilebilir! Bu her iki nevi harp de bütün milletlerin hiç tereddütsüz son ferdine kadar genç, ihtiyar bütün efradını, bütün evlâtlarını varını yoğunu seve seve feda ettiği harplerdir. Bu harplerde milletler varlıklarım, en aziz bildikleri millî istiklâllerini korumak veyahut kazanmak için savaşırlar.

Tarihte, hakikaten insanlık için müterakkî bir adım teşkil eden, diğer nevi pek çok harpler de vardır. Her demokrat, her ileri düşünceli insan bu harpleri takdir eder, faydalı bulur. Müterakkî sayabileceğimiz harplerin yaşadığımız devirlere göre bir takım hususiyetleri de olmak lâzım gelir. Meselâ Avrupa'da millî devletlerin bir birlik halinde teşekkül ettikleri devre (1789-1871) esnasında pek çok harpler olmuştur. Bu harplerin herbirinde yeni bir millî devletin kuruluşu, bir millî birliğin teazzuvu görülür ki, bu da bir harbin müterakkî, medeniyet ve insanlık hesabına hakikaten faydalı olması için kâfidir. Bu devirde yapılan harplerde millî devletlerin teşekkül, millî birliğin gelişmesi veya kurulması için, düşman olan yabancı mutlakiyet idarelerine karşı harp edilmiştir. 82 sene süren bu devrede Avrupa kıtasının belli başlı dört büyük millî devleti kurulmuştu: Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya... Bu devletlerin teşekkülü ancak bir çok harplerden sonra tahakkuk edebilmiştir. Avrupa'da bu millî harpler zincirinde sonuncu halkayı teşkil eden 1871 Prusya-Fransa harbinde de Prusya, hem derebeyliğin dağınık

idaresinden, hem de Fransız ve Rus mutlakiyet idarelerinin tazyikinden kurtulmuştu. Bu devredeki harplerde de alelusul rakip memleketler soyuluyordu, birçok insan ölüyordu, şehirler harap oluyordu. Fakat bütün bunlar bu harplerin müterakkî ve insan medeniyetine, milletlerin kurtuluşuna yardımcı mahiyetini ortadan kaldırmak için bir sebep teşkil edemezler.

Fakat bundan sonraki devrede Avrupa kıtasında geçen harpler büsbütün başka bir mahiyet almıştır. Artık başlıca millî devletler teşekkül etmiş, iktisat ve siyaset bakımından bütün dünya paylaşılmış, nüfuz mıntıkaları halinde şu veya bu devletin elinde toplanmıştır. Bundan sonra gelen harplerde —tabiî bu, devletlerin birbirleriyle olan çarpışmaları— kuvvetlinin zayıfı ezmesi, elindeki lokmayı kapması, hiç değilse paylaşması bahis mevzudur. Fakat bu devrin de müterakkî harpleri vardır. Bunlar da herkes tarafından takdir ve takdis edilmeğe lâyiktir: kurtuluş harpleri, millî istiklâl harpleri.

Müstemleke ve yarı-müstemleke halklarının emperyalist devletlere karşı giriştikleri harpler de bu meyandadır. Ecnebilerin istilâsından yurdumuzu kurtarmak için giriştiğimiz millî savaşımız bunların en parlak ve muvaffak misallerinden birini teşkil eder.

Şimdi içinde bulunduğumuz harp şartları altında da muhik görülecek ve takdis edilecek bir harp tipi de müdafaa harbidir. Millî istiklâlini, yurdunu muhafaza ve müdafaa için istilâcılara karşı savaşan bir millet, silahına sarılırken en asil, en şerefli bir hakkını kullanıyor demektir, en meşru bir yolda yürüyor ve mukaddes bir harbe girmiş demektir.

İstilâ emeliyle başka milletlere saldırmış, kendi siyasî ve iktisadî hâkimiyeti altına almak maksadiyle diğer milletlerin istiklâline balta vuranlara karşı bütün milletlerin; dolayısiyle beşeriyetin başına azılı bir belâ kesilen tecavüzü bertaraf etmek, milletlerin hür olarak istedikleri gibi yaşamasını temin etmek gayesiyle girişilecek harp de muhakkak ki meşru ve müterakkî bir harptir, insanlık için faydalıdır.

Bunların dışında emperyalist harpler dedikleri tecavüz ve istilâ harpleri de vardır ki, bunlar hiç bir zaman hoş görülemez, mazur gösterilemez, takdir ve takdis edilemezler.

İşte bunun içindir ki, biz alelitlak harpten bahsedilemez, ulu orta harp aleyhtarlığı veya taraftarlığı yapılamaz, demiştik.

Bütün dünya ırkçıları tarafından ileri sürülen bir iddia da yukarıda söylediğimiz gibi harplerin ırkları tasfiye ettiği, yükselttiği, iddiasıdır. Buna akıl erdirmek cidden güçtür. Karşılıklı iki millet veya millet grupları birbirleriyle harp ediyorlar. Cenkleşen bu milletlerden mağlup olanı, fazla zaiyat vereni için ırkta yükselmesi ve tasfiyesi değil, şimdiki harp metodlarına ve gemi azıya almış ihtiraslara bakılırsa ırkın daha fazla inhizamı, inhitatı bahis mevzuu olabilir. Galip gelen taraf için vaziyet pek başka türlü değil. Bu harp sonunda tabiî bir çok zayiat ve telefat vermiş olacak. Irkların, milletlerin medeniyet yolundaki ilerleyişlerinin ölçüsü olan kültür müesseselerinin, medeniyet eserlerinin harap olmasından sarfınazarla, muzaffer çıkan milletin harpçilik maneviyat ve cesaretinin yükselebileceği bir ihtimal olarak kabul edilebilse de biz bunu ırkın tasfiyesi olarak ele alamayız. Birçok telefat vermek suretiyle, ırk itibariyle karışık olanların ortadan kalkması yolu ile mi ırk tasfiye olunacak? İnsanın aklına gayri ihtiyarî şöyle bir sual geliyor:

Harbe iştirak eden orduların ezici çokluğunu teşkil edenler köy ve şehir çocuklarıdır; halktır; yoksa bu ırkçı efendiler bu halk tabakalarını hakir görüyorlar da ırkın tasfiyesi namına bunların ortadan kaldırılmasını mı istiyorlar? Bu nokta ırkçı efendilerce izaha muhtaç bir halde durmaktadır. Ne ise biz yine sadede gelelim:

Mutlak olarak harp taraftarlığı yapan bu ırkçı türkçülerin istedikleri, bize tavsiye ettikleri harp nedir: Nasıl bir harptir? Tabiî bu meseleyi açıktan açığa pek ortaya atamıyorlar ama bunu fikirlerinden çıkarmak mümkündür. Bazen coşarak kapalıca bir ifade ile dışarı vurdukları da vakidir. Meselâ: Oğuz Türkkan isminde bir zıpçıktı *Gök Börü* mecmuasının birinci sayısında "Türkçülüğe bakış" adlı yazısında: "Ani bir hadisenin ufuktaki o dağlara (tabiî Kafkas dağları kasdediliyor) bizi yıldırım hızıyla, yarın veya öbür gün yanaştırmayacağı ne malûm?" diyor. İşte beklenen, tavsiye edilen harp!

Irkçılar içinde bu adam kendini bilmezin biridir, onun sözleri bizim fikir davalarımız için esas olarak alınmaz diye

itiraz edenler bulunabileceğini şimdiden tahmin ediyorum. Fakat Türkiyemiz herhangi bir yabancı devletin taarruz ve tecavüzüne uğramadığı müddetçe mahut türkçülerimiz tarafından bize tavsiye edilen harp, demin harp nevilerini ayırırken bahsettiğimiz sonuncu kategoriden bir harpten başka bir şey olamaz. Böyle bir harbe ise Kemalizm prensipleri ve hükümetimizin dış siyaseti de manidir. Ondan başka böyle bir harbin doğrudan doğruya yurdumuz ve milletimiz için faydalı olmayacağına da hiç şüphe etmemek lâzımdır, bu ancak mütecaviz ve istilâcı devletlere bir hizmet olur; böyle bir hareket de ittifaklarımıza, dostluklarımıza aykırı olduğu gibi bitaraflık politikamızı da ihlâl eder.

Biz "yurtta sulh, cihanda sulh" taraftarıyız; hiç kimsenin toprağında, varlığında gözümüz yoktur. Şu halde efendiler, ne diye harpçılık çığırtkanlığı yapıyorsunuz? Bu hareketlerinizle bizi —Atatürk'ün söziyle ifadelendirelim— bir cinayete mi sevketmek istiyorsunuz?*

YALNIZ TOTALİTER SİSTEMİN DEĞİL, TOTALİTER DEVLETLERİN DE AŞIKI, HAYRANIDIRLAR

Irkçı türkçülerimizin demokrasi aleyhtarlığını herkes bilir. Bunu isbata hacet yoktur; görünen köye kılavuz istemez. Bozkurtçu, Gök Börücü gibi sokak çığırtkanlarının yazılarından tutunuz da daha ağırbaşlılarının gazete ve mecmualarında yaptıkları neşriyatın da hemen her satırında bunu sezmek mümkündür. Hattâ bunların demokrasi aleyhtarlığı o kadar sarih, o kadar küstahça ve cüretlidir ki kendilerine bahşedilen demokratik haklardan istifade ederek, hattâ Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza, Kemalizm ve Cumhuriyet İnkılâbımızın prensiplerine, Cumhuriyet Halk Partisi programına aykırı ve zıt fikirlerini ortaya atmaktan bile

* Harp hakkındaki fikirlerimizi kâfi derecede açık söylediğimiz için okuyucularımızın nazarında bizim de mahutların aksine olarak umumiyetle harp aleyhtarı olduğumuz zehabının uyanmayacağını biliyoruz. Fakat her ihtimale karşı açıkça söyleyim ki istilâcılar tarafından yurdumuza yapılacak her hangi bir taarruza karşı milletimizin kahramanca savaşarak başta yurdumuzu, millî istiklâlimizi korumasını ve böyle bir harpte millî satvetimizi göstermek için de şimdiden hazır bulunmaklığımızı can ve gönülden isteriz. Esasen bunun aksini düşünen bir Türkün mevcudiyeti bile tehayyül edilemez.

çekinmezler. Bunlardaki demokrasi aleyhtarlığı şüphesiz ki, tesadüfî değildir. Bugün dünyanın hiç bir yerinde bir tek ırkçı yoktur ki aynı zamanda demokrat ve demokrasiye taraftar olsun. Onlar halktan bahsettikleri, milliyetçilikten dem vurdukları zaman demagojilerinin en yüksek hünerini, marifetini gösterirler.

Bizim ırkçılarımız da Avrupa'daki ülküdaşları gibidir. Onlar da demokrasi rejimini istemezler, totaliter idare sisteminin hasretini çekerler. Bu totaliter rejim hayranlığı sadece bu kadarla kalsa iyi. Meselâ totaliter rejimle idare edilen Alman milletine, Alman ordusuna, Alman tekniğine hayranlıkla başlar.. Daha doğrusu propaganda da bu en mülâyim şekil olarak kabul ve tatbik edilir, hattâ bu hayranlıklar bazan o kadar ileri gider ki, kabından taşarak, en mukaddes varlıklarımıza kadar dil uzatır.. Tapınma derecesine varan bu hayranlık, bazılarında, bugün bütün milletimizin medarıiftiharı olan ve icabı halinde yurdumuzu, millî istiklâlimizi, şeref ve namusumuzu kahramanca korumaya azmetmiş, hazır ve muktedir olan şanlı ordumuzu ve onun yüksek komutanlarını bile dolayısiyle küçük gösterecek dereceye çıkar. Hiç şüphesiz ki, Alman askerî tekniğini herkes gibi biz de takdir ederiz. Osmanlı saltanatı zamanında ordumuzun islâh ve tensiki içinde Almanlardan ne kadar faydalandığımızı biliriz. Mamafih arada şunu da söyleyelim ki, Alman komutanları bizim ordumuzda çalıştılarsa bunu bizim milletimiz için değil, kendi devletleri hesabına ve ancak devletlerinin menfaatinin müsaadesi nisbetinde yapmışlardır. Her ne ise biz işin bu tarafını geçelim. Bu böyle olduğu halde ordumuzda generallik rütbesine kadar ulaşmış bir muharrir; Emir Erkilet, Von der Goltz paşanın "bir hiçten bir türk ordusu" kurduğunu söyledikten ve Türk Alman silah arkadaşlığını ballandıra ballandıra anlattıktan sonra "Türkiye topraklarında ve bizzat kendi eseri olan bir Türk ordusunun başında vefat ettiği için her halde teselli duyarak gözlerini dünyaya yummuş olacağından eminim"* diyor.

Birinci Cihan Harbinden beri bazılarının ağzından hiç de düşmeyen, sakız gibi mütemadiyen çiğnenen şu Türk-Al-

* *Cumhuriyet* gazetesi, 1.5.942, "Von der Goltz paşa ve Türk-Alman silah arkadaşlığı".

man silah arkadaşlığı.. Bunun nasıl bir tuzak olduğunu anlamak için bu silah arkadaşlığının sonunda Türk milletine hüsran ve mağlûbiyetten başka ne verdiğini şöyle bir düşünmek kâfidir zannederiz. Von der Goltz paşanın şahsına gelince onun da Türkiye ve Türk ordusu hakkındaki şahsî düşüncelerinin bizim için pek de dostane telâkkisine imkân bırakmıyacak mahiyette olduğunu gösteren bazı delillere tesadüf ediyoruz.*

Her ne ise, şimdi asıl maksadımıza gelelim:

Millî istiklâlimizin, hudutlarımızın kahraman bekçisi, bütün güvenimizi bağladığımız Türk Ordusunu Von der Goltz paşa bir hiçten yaratmış ve bu ordu bizzat Von der Goltz paşanın bir eseri imiş. Şimdi Von der Goltz paşanın yattığı toprakların müdafasını kahraman omuzlarına salâhiyetle alan ordu Türkiye Cumhuriyeti Ordusudur, Millî Türk Ordusudur. Von der Goltz paşanın ordusu değildir. Osmanlı saltanat ordusu da niçin onun eseri oluyormuş? Bu ordu bizzat Türk milletinin ve yüksek kumandanlarımızın eseri değil midir? Bu ordu bugünkü varlığını millete, Mustafa Kemal'e, İsmet İnönü'ye, Fevzi Çakmak'a en büyük rütbeden en kü-

* 1897 senesinde yazılıp *Deutsche Rundschau* mecmuasında intişar eden bir yazısında Von der Goltz paşa Türkiye'nin Avrupa'daki arazisini terkederek sadece Anadolu'ya çekilmesi fikrini iddia ediyor ve bu meyanda Boğazlar hakkında:

(Hükümeti Osmaniyenin faaliyetini takip edenler bu hükûmetin Türkiye'nin hayatına asla taallûk etmeyen mesali ile —ki bunların en mühimi boğazlar meselesidir— vakit geçirdiğini elbette farkeylemişlerdir. Halbuki son zamanlarda bunun da ehemmiyeti çok azaldı. Boğazların mevcudiyeti bugünkü günde Türkiye için bir zamanı emniyet ve mahfuziyet değil, belki bir sebebi gailedir.)

(Doktor Yek, "Balkan harbinden sonra Şarkta Almanya", sahife 85)

Bundan başka,

(Balkan harbinin Bulgar zaferiyle neticelenmesi sebeplerini izah eden bir Bulgar zabiti:

"... Bulgar zabıtanı geçen ilkbaharda Goltz paşa tarafından bir Alman risalei mevkutel askeriyesine yazılıp müşarünileyhin 910 senesinde hazır bulunduğu Osmanlı manevraları hakkında tenkidatını havi bir makaleyi kemali dikkatle mütalaa eylediler. Bu makalede serdolunan mülâhazat zamanımızın en maaruf sevkülceyş muallimlerinden biri olan Goltz paşanın bizzat kendi tarafından Türkiye'de mesbuk olan mesaisinde pek az semerat hasıl olduğunu ve orduyu Osmaninin kıymeti fenniyesi hakkında katiyen hayalata kapılmadığını ihsas ve işrab eylemekteydi. Goltz paşa efradı askeriyede manevra kabiliyeti mevcudiyetine mütevakkıf olan harekâti asakiri Osmaniyeye icra ettirmek katiyen caiz olmadığını ve asakiri merkume bir kütlei kesife halinde sevki idare edilmedikçe onlarla bir muvaffakiyet istihsali ihtimali hemen mefkut bulunduğunu makamı ihtarda beyan ediyor. Biz bunu okuduk ve o zaman Osmanlı ordusunun halini anladık.." diyor.)

Aynı eser, sahife 120-121.

çük rütbeli subayına varıncaya kadar komutanlarına borçlu değil midir? Von der Goltz paşanın bu orduda ne hakkı vardır? Bugünkü Erkilet, Almanların eseri olabilir, fakat Türk Ordusu aslâ! Almanlarla Umumî harpteki silah arkadaşlığımızın bizi düşürdüğü feci mağlubiyetten Türk milleti, Türk ordusu sadece kendi kuvvetiyle, kendi kendine güvenerek silkindi, kurtuldu.

Erkilet istediği kadar Alman taraftarlığı yapabilir ama, general olarak çalıştığı orduyu bu derece düşürmek, milletimizi ve yüksek komutanlarimızı bu kadar küçük görmek doğrusu biraz fazla. Hattâ insanı samimiyetle söylenildiğinden şüpheye düşürecek kadar fazla.. Böyle söylemekle Erkilet aynı zamanda millî kahramanlık menkıbeleriyle asırları dolduran askerî tarihimizi ve ananelerimizi de inkâr etmiş oluyor.

İşte böyle abes bir şekil alan totaliterizm hayranlığı muhakkak ki, kendi millî davalarımızın, öz sosyetemizin ortaya çıkardığı orijinal, millî ve mahallî şartların doğurduğu bir zaruret değildir. Irkçılarımız şimdiye kadar göstermiş bulunduğumuz diğer ana prensipleri gibi bunu da taklitçilik yoluyla dışardan almışlardır.

Totaliterizm hayranlığının dışarı malı olduğunu belirtmek için yorulmaya bile değmez. Haricin tesiriyle yapıldığının en önemli buhranı da bu efendilerin sadece mücerret olarak totaliter rejim taraftarlığıyla kalmayıp, mevcut totaliter devletlere hayran olmaları ve bu hayranlıklarını da alenen açığa vurmayı kendilerine âdeta bir vazife bilmeleridir.

Totaliter devletlerin gerek harpte gerekse diğer herhangi bir sahada, en ehemmiyetsiz bir muvaffakiyeti bile, sanki kendilerine aitmiş gibi, bu adamların koltuklarını kabartır, bir bayram havası içinde, meselenin ehemmiyetine göre, uzun kısa neşeli günler geçirmelerine sebep olur. Böyle bir anda el alemden utanmasalar, sokak ortasında kucaklaşıp birbirlerini tebrik edecekler. Belki bunu da yaptıkları oluyor, ama biz şahsen şahit olamadık.

Cumhuriyet, *Tasviri Efkâr* gazeteleri başta olmak üzere ırkçı geçinen bütün neşriyatta, doğrudan doğruya veya dolayısıyla totaliter devletlere sempati gösteren, hulus çakan yazıları hergün bulmak mümkündür. Irkçılar sanki taksitle

ödenecek bir borçmuş gibi bu hareketlerinde sadakat gösterirler. Totaliter devletlerin lehine yazı yazmak fırsatını bulmadıkları gün hiç değilse gazetelerindeki büyük puntolu başlıklarla bu borçlarını eda ederler.

Meselâ seciyesi her boyaya girmeye müsait olan ve son zamanlarda da ırkçılığa kapılanan Yusuf Ziya Ortaç:

"Don nehri şarapnel yağmuru altında lâstik teknelerle geçildi. Karadenize dağlardan hücumbotları indirildi...

"Mucize! Mucize!"* diyerek haykırırken insanın gözü önüne babasının getirdiği bir hediyeye çok sevinen bir çocuğun heyecanlı neşesi geliyor.

Bir gün Hitler'in bir nutkunu radyoda dinlerken Almanca bilmediği halde, bu ne ses, bu ne ses ya Rabbim! diyerek heyecan ve sevinçten düşüp bayıldığı rivayet edilen** Peyami Safa'ya ne dersiniz?

İşte bu Peyami Safa elinde ustaca kullandığı kalemine, vaziyet ve şartlara göre istediği şekilde elâstikî inhinalar verdirerek mütemadiyen totaliter devletleri metheder durur.

Birçok yazıları usta bir gazeteci diliyle yazılmış âdeta bir methiyeden, bir kasideden başka bir şey değildir. Yalnız bu yazıların içinde her zaman kimyadaki katalizör vazifesini görebilecek felsefe ve içtimaiyat terimleri, fikir ve söz kalabalığı bulunur. Türk okuyucunun ağzına acı gelecek zehirli hapları yaldızlayarak yutturmak lâzım geldiğini Peyami Safa pek iyi bilir:

"Tarihin yaman bir tecellisi olarak, büyük davamız lehine ilim, felsefe ve realite birbirine sarılıyor. İşte yeni dünya —yeni nizam— bu eşsiz ve güzel kucaklaşmadan doğuyor."***

Bu yazısında Peyami mücerret olarak ortaya attığı totaliter sistem hayranlığını neticede konkre bir halde totaliter devletlere kadar teşmil ediyor, bütün Avrupa milletlerinin ve hiç şüphesiz bu arada Türk milletinin de zararına kur-

* *Çınaraltı*, No. 42, "Muzice"

** Peyami'nin Hitler'in sesine bayılabileceği pek de gayri varit görülemez. Çünkü bu zatın anlaşılan Almanların sesine karşı bilhassa zaafı vardır. Çünkü ikinci, üçüncü derecede bir operet şarkıcısından daha ileri gidemeyen Erna Szak'ı da 24 Mart 941 tarihli *Tasviri Efkâr*'da "radyoda dinledim, bu bir ses değil, mucizedir" diyerek göklere çıkarıyordu.

*** *Çınaraltı*, No. 41, "İlim karşısında milliyetçilik, 60 felsefe ve milliyetçilik".

mak için uğraşılan yeni nizama kollarını açıyor, gel, gel! diyor.

Yazılarında temkinli olmayı hiç bir zaman ihmal etmek istemediği halde Peyami, bazen de hislerine fazlaca mağlup olmaktan kendini kurtaramıyor. Bu harpte totaliter devletlerin zaferine —öyle istediği için olacak— çabuk inandı ve bu inanını mevsimsiz, henüz sırası gelmeden açığa vurdu; biraz daha beklemesi icap ederdi:

"Tarihte hiç bir harp, zaferini bu kadar peşin vermemiştir. Adeta bugünkü harp başladıktan sonra birbirini kovalayan yıldırım zaferleri..."* Hakikaten biraz acele bir hüküm!

Her ne ise bu efendiler istedikleri kadar totaliter rejim taraftarı olurlar, Kemalizmden uzaklaşırlar. Hattâ —milliyetçilikle pek kabili telif değil ama, biraz daha geniş davranarak söyleyelim— totaliter devletlere hayran da olabilirler. İsteyen Hitler'in sesiyle bayılıp ayılsın, isteyen bıyıklarını taklit etsin, isteyen kâkülünü alnına doğru uzatsın...** Bu kendilerinin bilecekleri bir iş sayılabilir ve her koyun kendi bacağından asılır, deyip geçilebilir. Fakat iş maalesef bu kadarla kalmıyor, bu hayranlığa aktif bir propaganda mahiyeti de veriliyor. İşte buna Türk efkârı umumiyesinin tahammülü yoktur. Bizi de onlara benzetmek istiyorlar. Halbuki biz Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk'ün dediği gibi yalnız kendimize benzeriz. Bu propagandanın pek çok kereler daha da ileri götürülerek hükümetimizin haricî siyasetine aykırı ve zıt bir istikamette inkişaf ettirildiği de oluyor. Yeni nizam makul ve iyi bir şey gibi gösterilmekle kalmıyor, yeni nizam hareketine bilfiil iştirâk etmemiz tavsiye ediliyor. Yunus Nadi, 20 ikinci teşrin 941 *Cumhuriyet* gazetesinde:

"Esas itibariyle Avrupa memleketlerinin kendi aralarında işbirliğine dayanan yeni bir nizam çevresinde, yeni bir hayat merhalesine intikal etmelerini makul görmiyecek aklı başında tek adam bulunmaz." diyerek yeni nizamı daha mülayim bir şekle sokmak gayretini de göstermiş iken Peyami Safa 26.1.942 tarihli *Tasviri Efkâr*'da Avrupa'da bir kıta şuuru meydana gelmekte olduğunu, bizim de Avrupalı olduğu-

* *Çınaraltı*, No. 4, "İnsan yok; millet var".
** Oğuz Türkkan, Adsız.

muzu ve yeni Avrupa kuruluşunda fiilî bir rol oynamamız lâzım geldiğini açıkça söylüyor.

Görülüyor ki, neticede dönüp dolaşıp bizim de bu harbe, hem de totaliter devletlerle bir safta karışmaklığımız isteniyor. Hükûmetimizin mütemadiyen tekrarlanan şaşmaz bitaraflık siyasetine rağmen bu efendiler bu cüreti nerden buluyorlar? Hükümetimizin haricî siyasetine aykırı hareketleri sadece Mihver taraftarlığı etmekle kalmaz; bunun tabiî bir neticesi olarak müttefikimiz ve dostumuz olan devletlere de çatılır, ağız dolusu küfürler, hakaretler yağdırılır. Meselâ kendisi bir çekirge kadar cılız olduğu halde coştuğu zaman, Peyami, koskoca dev Amerikayı illetler içinde kıvranan veremli bir pehlivan gibi görür.* Müttefikimiz İngiltere'yi de tehdide varacak kadar ileri gider.** Hele hepsinin birden komşumuz Sovyetler Birliği'ne karşı yazdıklarını zikre bile hacet yok.

Şu halde bu efendiler Cumhuriyet hükümetimizin dış politikasını da beğenmiyorlar, ne istedikleri ise meydandadır. Irkçılıklarının nereden geldiği, hangi harbi ve niçin istedikleri, bizim içtimaî bünyemizin kabul edemeyeceği bir rejimin aramızda avukatlığını, yardakçılığını yaptıkları anlaşıldıktan sonra bu efendilerin ne biçim milliyetçi oldukları kendiliğinden meydana çıkıyor. Milliyetçiliği başka kimselere vermemelerinin sebebine gelince, o da gayet basittir: çünkü milliyetçilik onların elinde bir kalkan vazifesi görüyor ve bu kalkanın altında onlar sadece bize aykırı ve zararlı fikirlerin spekülasyonunu yapmakla kalmıyor, bu zararlı görüşleriyle, ağızlarından hiç düşürmedikleri ve sözde çok sevdiklerini durmadan tekrarladıkları milletlerine karşı suikastler hazırlıyorlar.

* *Tasviri Efkâr*, 11 Haziran 1941.

** *Tasviri Efkâr*, 18 Mart 1942.

BU ADAMLAR MEMLEKETİMİZDE EN KOYU İRTİCAI TEMSİL EDERLER

"Türk milleti hâkimiyetine sahip olduğu bu devre gelinceye kadar ıztırap ve inhitatına sebep olan avamilin mahiyetini anlamıştır. Bu avamili vahimenin her ne şekil ve mahiyette olursa olsun tecdidi faaliyet etmesine müsamaha edemez.!"

ATATÜRK

Bugün bütün dünya ölçüsünde ırkçıların en mürteci zümreyi teşkil ettiğinden, bilmeyiz ki, aklı başında olanlardan hiç şüphe eden var mı? İnsanlığın asırlarca süren mücadelelerden sonra elde ettiği hürriyet, müsavat, uhuvvet gibi şeylerin ortadan kaldırıldığı, hatta bu ulu fikirleri dimağlardan ve kalplerden bile söküp atmak için barbarca metodlarla saldırıldığı, Ortaçağ zihniyetiyle kitapların merasimle yakıldığı, memleketlerinin şerefi ve medarı iftiharı olan şahsiyetlerin, alimlerin, mütefekkirlerin, sanatkârların memleketlerinin dışına kovulduğu, insan cemiyetinin asırlarca uğraşarak kazandığı kültürünün inkâr ve tahrip edildiği bir rejimde ırkçıların en koyusunun hüküm sürmekte olduğundan şüphe etmek için insanın gözlerini kapaması ve tarihi bilmemezlikten gelmesi icap eder. Bizim ırkçılarımız da aynı zihniyette kimselerdir.

Türkçü geçinen bu baylar ırkçılığı kabul ettikten sonra bu prensibin teferruatını da bütün mantıkî neticeleriyle benimsemek zaruretindedirler. Almanca bir darbı mesel vardır: A diyen B'yi de söylemelidir. Nitekim de öyle oluyor. Bizim ırkçı Türkçülerimiz de fert hürriyetine, fikir ve vicdan hürriyetine, bütün insanların hem doğuş ve hem yaşayışında müsaviliğine, kadınların iş hayatında ve memleket idaresinde erkekler gibi aynı haklara sahip olmasına taraftar değildirler... Bu fikirleri kabul edenler onların nazarında milliyetçi olmadıktan başka millet ve yurt için zararlıdır, haindirler. Onların nazarında Atatürk de, İsmet İnönü de, hakikî Kemalistler de, Cumhuriyet Halk Partisinin umdelerini tam manasiyle benimsemiş olan bütün Türkler de türkçü değildirler, binaenaleyh milliyetçi değildirler. Bunu bittabi vaziyet icabı bugün açığa vuramıyorlar. Fakat kendi içlerinden

böyle düşündüklerine hiç şüphe yoktur. Meselâ: Atatürk'ün önderliğiyle Türk Tarih Kurumu'nun çalışmaları neticesinde ortaya çıkan tarih telâkki ve eserlerini tenkit ederken: "görülüyor ki, Türk tarihi, tımarhane metodlarına göre kurulmak istenmiştir."* diyen ve "Dalkavuklar sofrası" isimli hezeyannamesiyle bugüne kadar gelen geçen Türk millî inkılâpçılarının en büyüğü olduğunda bütün dünyanın ittifak ettiği Atatürk'ü tezyif eden Adsız'ın başka türlü düşünmesine imkân var mı! Aksini iddia etse yalan söylemiş olur.

Türk sosyetesinin bugün, manevî bir perişanlık içerisinde bulunduğunu söyleyen ve bundan kurtulmak için mutlaka dinde reformlar yapılmasını** isteyen ve dini vicdanlarımıza kuvvetle yerleştirmekten başka bir çare görmeyen*** bir Orhan Seyfi bugünkü lâik cumhuriyetimizi kuranlara ve onun başında bulunanlara samimî olarak takdir gözüyle bakabilir mi?

Kadınların iş hayatından evlerine dönmesini isteyen bu türkçü efendilerin "bütün dünyada kadınlar devletin yüce duraklarına kadar yükselirken, en ulu kahramanlar yetiştiren Türk kızlarının saygısız görülmesine aslâ katlanmıyacağız" diyen İsmet İnönü'ye, "dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir" diyen Atatürk'e samimî surette bağlı ve gerçekten hürmetkâr olmasına imkân tasavvur olunabilir mi?..

Millî kurtuluş inkılabımızın bu iki büyük önderine karşı vaziyet böyle iken sadece onların yolunda sadakatla yürüyen diğer vatandaşlara karşı nasıl olabileceğini düşünmeye bilinmez ki artık ihtiyaç kalır mı?

Maziye bağlılık, onu unutmamak: bugünü iyi anlamak, geçen günlerden ders alarak fenalıkları tekrarlamamak, birikmiş tecrübelerden istifade ederek daha iyi bir istikbal hazırlamak için gereken vasıfları kazanmak ve buna çalışmak için lâzımdır. Fakat bu bağlılık aslâ maziye dönüş şeklini almamalıdır.

Halbuki bu efendilerde iş böyle olmuyor. Onlar Türk İnkılâbının bütün kazançlarını tezyif ediyorlar; uzun fikir

* *Çınaraltı*, No. 1, "Türk tarihine bakışımız nasıl olmalıdır?".
** *Çınaraltı*, No. 41, "Dinî reform".
*** *Çınaraltı*, No. 39, "Türkçülük ve din"

mücadelelerinin, yıllarca süren savaşların sonunda ulaştığımız bugünkü mevkiin ana desteklerini bir tekmede yıkmak istiyorlar. Meselâ kendini bilmezin biri ortaya çıkarak küflü bir edâ ile şapka inkılâbına "başlıkta türklük" yapalım, harf inkılâbına, "Okullarda grekçe, lâtince değil, gök türkçe, uygurca okutmalı, arapça, farsça, eski harfler hakkında malûmat verilmeli"* diyerek Cumhuriyet İnkılâbının çok ileri birer adım olan müsbet verimlerine meydan okuyor. Geriliğe, Ortaçağ zihniyetine karşı açılmış haklı ve müterakkî bir mücadelenin bu değerli semereleri artık Türk halkının kalbine yerleşmiş, Türk gençleri bu reformları tam manâsiyle benimsemiş bulunmaktadır. Türk halkı mukaddes bildiği bu inkılâpçı kazançlarına dil uzatılmasına müsaade edemez..

Irkçı türkçülerin en cüretlilerinden, en küstahlarından biri olan Adsız, ortaokullardan yabancı dil derslerinin kaldırılmasını istiyecek kadar ileri gidiyor.** Bu adamın bir muallim olduğu da gözönüne getirilirse vaziyetin fecaatı büsbütün sırıtır. Böyle bir teklif saltanat zamanında bile hoş görülemezdi. Bu nevi isteklerle ortaya çıkan bu adamların eski dızgallılardan, sarıklı softalardan ne farkı var?

Düşünce itibarile geçmiş devirlerin mürtecilerinden farksız olan bu efendiler tatbikatta memleketimizde mevcut hemen bütün mürteci kimselerle de bağdaşmış vaziyettedirler. Türk İnkılâbını hazmedememiş, inkılâp neticesinde menfaatleri haleldar olmuş, eskiden beri yurdumuzu yabancılara peşkeş çekmiş birçok kimseler şimdi bu karargâhta toplanmışlardır: İrtica olsun da nasıl olursa olsun!..

Millî kurtuluş inkılâbımıza iştirâk etmek hamiyetini (!) göstererek yola çıktığı halde "seciyesizdir" diyerek ve İnebolu'dan yüz geri çevirterek inkılâp merkezimizin içine almak istemediği kimseler,*** inkılâbın ileri hamlelerini bir türlü kavrayamadığı ve muhalefete geçtiği için inkılâp karargâhından kovulanlar,**** şüpheli görülen hareketleri yüzünden inkılâp şeflerinin teveccüh ve emniyetini kaybederek

* *Gök Börü*, No. 4, Oğuz Türkkan "Milliyetçiliğe doğru".
** *Çınaraltı*, No. 35. "Türk gençliği nasıl yetişmeli?".
*** Akbabacı Yusuf Ziya.
**** Dr. Rıza Nur, Ali İhsan Sâbis vesaire.

iş başından uzaklaştırılanlar* şimdi bu türkçülerin birer şefi vaziyetindedirler.

Elhasıl yakın mazimizde ortaya çıkmış ve hiç birimizin henüz unutmadığı mürteciler, hangi sınıf ve zümreden olursa olsun hepsi bugünün modası bir kıyafet altında buraya gelmiş bulunuyorlar ve istedikleri şey yine ayni..: geriye dönüş!..

Türk milleti terakkî ve inkılâp yolunda ulaştığı mevzilerden bir adım geri çekilmek niyetinde değildir. Belki daha da ileri gitmeğe azmetmiştir. Onun için bu efendiler iyice bilmelidirler ki, istekleri katiyen yerine gelmiyecektir ve Türk milleti buna katiyen müsaade etmiyecektir.

NETİCE

Yukarıdan beri yazdıklarımızla bu efendilerin neye ve kime hizmet ettiklerini açığa vurabildiğimizi sanıyoruz. Bu adamlar davalarında samimî değildirler. Birçokları bizzat kendilerinin iddia ettikleri gibi şeflik hülyasında, en hafif manâsiyle megaloman kimseler. Eğer bunlar fikir ve davalarında hakikaten samimî olsaydılar, fikir ve iddialarına feragatle hizmeti bir gaye bilir ve aynı fikirler etrafında toplanmış göründüklerine nazaran birbirleriyle iyi geçinmeleri icap ederdi. Halbuki iş tamamile aksine... Herbiri diğerinin kirli çamaşırlarını ortaya çıkarmakta, diğerleriyle âdeta yarış halinde.. Kendi aralarında geçen anlaşmamazlıklar ve kavgalardan dolayı İstanbul mahkemelerinde kimbilir kaç tane dava dosyaları var, mütemadiyen muhakeme edilir dururlar.

Şahsî menfaatler bu efendilerin ef'al ve harekâtında ön safta gelen âmillerdir. Bize yabancı ve çok zararlı olan fikirlerin avukatlığını, vaizliğini yapabilmek de zaten başka türlü izah edilemez. Aralarında samimiyet bulunmadığını, siyasî bir takım emellerin hüküm sürdüğünü bizzat Dr. Rıza Nur da itiraf ediyor.**

Vatan sevgilerinin de bir pamuk ipliğine bağlı ve sudan olduğunu yine zımnen kendileri itiraf ediyorlar.

* Emekli general Emir Erkilet.
** "Hesap böyle verilir", s. 25.

Reha Oğuz, bir gün Adsız'a: "Başka birisi sizin uğradığınız haksızlıklara uğrasaydı, iradesi sarsılarak vatana ihanet etmeğe kadar giderdi"* diyor. Demek ki vatana ihanet bu efendi nazarında gayet basit, gayet kolay bir şey. Bunun için biraz haksızlığa uğramak, iradesi sarsılmak kâfi. Ne kadar derin ve köklü vatan sevgisi?!.

Adsız da kitabına, sadece iradesinin zayıf olmadığını isbat maksadiyle bu satırları almakla iktifa ediyor. Bu risalede rakibini altetmek için en ufak, en ehemmiyetsiz noktalar ve dedikodular üzerinde sahifelerle yazı yazıyor da bu hususa dokunarak muhatabının vatanseverliğinin derecesini açığa vurmak aklına veya daha doğrusu işine gelmiyor. İşte bunlar böyle adamlar.

Vatanseverliklerinde bile samimî olmadıktan sonra bu efendilerin fikirlerinde samimî oldukları nasıl kabul edilebilir? Meselâ Orhan Seyfi birkaç yazısiyle din meselesi üzerinde ısrarla duruyor, türkçülerin dindar olması şarttır, diyor. Fakat mutekid bir adam sıfatiyle mutlak olarak din taraftarı olduğu için bunu yapamıyor. Türkler az bir istisnasiyle müslüman olduğu için türkçülerin dindar olması lâzımdır** diyor. Böyle bir maksat için sadece dindar görünmek de kâfi değil mi? Sahte bir müslümanlık da aynı işi görür. Çünkü burada din sadece bir alet olarak kullanılıyor. Din hususunda böyle olduktan sonra diğer fikirlerinde de aynı maksadın hâkim olmasına hiçbir mâni tasavvur edilemez.

Fakat bu adamlar o kadar çok neşriyat yapıyorlar, o kadar çok teşkilâtlı çalışıyorlar ki, birçok kimseleri bu batıl ve aykırı fikir hesabına kazanabiliyorlar. Bütün yazılarında müthiş bir demogoji ve ağız kalabalığıyle millî hissiyata hitap etmek suretiyle birçok gençleri hakikaten kandırabiliyorlar, ellerindeki gazete ve mecmualardan maada Terakkii Maarif Cemiyetinin çıkardığı Bozkurt yayını, Aylıkurt yayını, daha bilmem ne kurt yayını ismi altında bir sürü broşürler ve bir sürü kitaplar neşrediyorlar. Ellerinde bulundurdukları teşkilât, hattâ gizli cemiyetleri bile var. Yabancı Türklerin ve Tatarların maarif, kültür vesaire gibi

* "Hesap böyle verilir".

** *Çınaraltı*, No. 39, "Türkçülük ve din".

isimlerle kurdukları cemiyetler, resmî sıfatlarına tamamiyle aykırı bir şekilde plânlı olarak tam manâsiyle siyasî faaliyette bulunuyorlar ve genç dimağlara zehirli fikirlerini aşılıyorlar. İçlerinde muallim olanlar, memuriyet ve vazifelerini suiistimal ederek fikirlerinin propagandasını yapıyorlar.. Gençleri içine toplayan Bozkurt kahvehanesi, Turan kıraathanesi, Türkistan çayhanesi vesaire gibi isimlerle açılan kıraathanelerde gençlere ve mektep talebesine aynı kurt masalları mütemadiyen vaaz ediliyor. Divanyolu ve Üniversiteye yakın semtler bu kıraathanelerle doludur. Yaylım ateşi halinde durmadan devam eden böyle bir faaliyet neticesinde bazı gençleri iğfale tabiî muvaffak oluyorlar.

Bu itibarla ırkçı türkçüler arasında bu fikirlere, iddialara samimî olarak aldanmış gençler de bulunuyor. Bu gençler etraflarına dikkatli bir göz atacak olurlarsa önlerinde, arkalarında, yerli, yabancı kimlerin bulunduğunu görebilirler. Başlarında bulunanlar içinde kendi yurtlarından kaçtıktan sonra, milletlerinin sözde kurtuluşu namına, öz yurtlarının düşmanlariyle birleşmiş, beynelmilel irtica ile kucak kucağa çalışan kimseler var. Ecnebi ajanları, tımarhane kaçkınları, dejenereler var. İnkılâbımıza set çekmek istiyen her türlü mürteciler var. Bu efendilerin hayranlıklarını, çığırtkanlıklarını yaptıkları totaliter devletlerin ise Türkiyemiz hakkındaki emelleri malûm.. Bu, Osmanlı saltanat hükûmeti zamanındakinin tamamiyle aynıdır. Bugünkü şartlar bu isteklerin açığa vurulmasına mâni oluyorsa, artık ortadan kalktı demek değildir. İngiltere İmparatorluğuna karşı mücadelede Almanlar Türkiye'yi bir geçit saymakta, Sovyetlere karşı mücadelelerinde bir alet olarak kullanmak istemektedirler.

Dr. Kurt Köhler tarafından Türkiye'de Alman propagandasının ana hatları hakkında Alman propaganda nazırına verilen bir raporda bakınız Türkiyemiz için ne söyleniyor:

"Balkan memleketleri organik olarak Almanya'ya bağlıdırlar ve bunlar Küçük Asya'ya doğru bir köprü vazifesini görürler. Anadolu ise jeopolitik bakımdan bütün ön Asya ve Mısır için bir geçittir. Gazi Mustafa Kemal Türkiyesi zihniyet, dinî hayat vesaire gibi bazı farklara rağmen diğer müslüman memleketleri tarafından hâlâ önder bir devlet

olarak tanınmakta ve sevilmektedir."*

Vaziyet böyle olunca totaliter devletlerin Türkiye'ye niçin ehemmiyet verdikleri kendiliğinden ortaya çıkar. Kısacası, bu efendilerin iftiharla çığırtkanlığım yaptığı devletlerin topraklarımızda gözü vardır. İtalyanların mücessel imparatorluklarının hudutlarını nereye kadar uzatmak istediklerini hepimiz biliriz.

Beynelmilel vaziyet ve bugünkü harp şartları kahraman ordumuzun şanlı satveti ve hükümetimizin uzak görüşlü haricî politikası bu devletlerin birgün Türkiyemize saldırmasına mâni oluyorsa tehlike yok demek değildir.

Tehlike elle tutulur derecededir. Devlet ve hükûmet şeflerimizin nutuklarında her zaman işaret ettikleri tehlike işte budur ve her zaman hazır bulunmamız için verdikleri emirler bu yüzdendir. Bu devletler evvelce olduğu gibi şimdi de ve her yerde takip ettikleri usule sadık kalarak bizi de içimizden kazanmağa uğraşıyorlar. Fakat bizim yurdumuz ne bir Kisling Norveç'i, ne de bunun benzerlerinden birisidir.

Türk milletinin münevverleri olduğu gibi halk kütleleri de bizdeki ırkçıların nasıl olduğunu biliyor. Bizzat kendi arkadaşları tarafından bile bir ruh hastası olarak gösterilen bir Oğuz Türkkan 18 milyonluk "Türkiye'nin gençliğe türkçülük dersi veriyorum"** diyecek kadar küstah olabilir. Hakikî Türk gençliği bu adamların, bu cereyanın hakikî mahiyetini anlayacak kadar uyanık ve yurt meselelerinde hassastır. Atatürk'ün Cumhuriyet ve İnkılâbı emanet ettiği gençliğin böyle bir adamın derslerine ihtiyacı olmaz. O dersini büyük hocaları Atatürk, İsmet İnönü ve bizzat realiteden almış ve almaktadır.

Kendilerinden başka hiç kimseye yurtseverliği ve milliyetçiliği vermeyen bu efendilerin ne yaptıkları, yurdumuza, milletimize ve inkılâbımıza, dolayısiyle ihanet şeklinde nasıl bir tehlike teşkil ettiklerini gösterdikten sonra bütün Türk milleti namına kendilerine sorabiliriz.

Peki ama efendiler sizin milliyetçiliğiniz ve yurtsever-

* Yakın Şarkta Alman propagandası hakkında bir muhtıra, sahife 11, yazan: Dr. Herbert Melzig.

** *Gök Börü*, No. 5, "Yeni genç".

liğiniz bu mu? Türk milletine onları başka devletlerin hesabına mahva sürüklemekle mi muhabbet ve bağlılık gösterilir? Hayır, Türk milletini siz yalanlarınızla uzun zaman kandıramazsınız. Yurtsever ve milliyetperver maskesi altında hakikî çehrenizi, Türk vatanını, milletini, istiklâlini, yurdunu samimî, hakikî bir sevgiyle seven, yurdun ve bu milletin istiklâlini korumak için sıra gelirse hayatını fedadan çekinmiyecek olan evlâtları çırıl çıplak ortaya atmayı kendilerine bir vatan borcu bileceklerdir.

Ben bu vatanın, bu yurdun böyle bir evlâdı olduğum için benim gibi olan bütün yurtdaşlarımı sizin gibilerle hakikî bir mücadeleye çağırabilmek ve sizin hakikî hüviyet ve çehrenizi meydana çıkarmak istiyor, ve evvelâ ben elimi yüzlerinizi örten maskelere doğru uzatıyorum.

Bu broşür yüzlerinizdeki maskeleri söküp atamazsa bile, hiç olmazsa, sıyrılan maskenin aralığından arkada başka çehreler, dış hüviyetinizin gerisinde başka hüviyetler bulunduğunu gösterebilirse ne mutlu bana...

İstanbul, 1943
İmza: *F. Erkman*

A. F. MİLLER

TÜRKİYE VE BOĞAZLAR SORUNU

ÇEVİREN

AZER YARAN

Sovyetler Birliği Tarih Bilimleri Doktoru A. F. Miller'in, 9 Ocak 1947'de Moskova Konferans Salonunda halk için verdiği "Türkiye ve Boğazlar Sorunu" adlı konferans, boğazlar sorununun tarihsel konumunu ve gelişimini ele almakta, Türk dış politikasının boğazlar sorunuyla sıkı ilişkisini vurgulamakta ve özellikle, İkinci Dünya Savaşının ertesinde, Sovyetler Birliği'nin, (boğazlarla ilgili olarak ileri sürülen güvenlik isteminin) Türkiye'den *toprak talebinde* bulunmayı içermediğini, —pek açık olmasa da— özel olarak belirtmektedir.

Boğazlar sorunu, bugün güncel bir sorun değildir, ama *canlı* bir sorundur, ve bu ölçüde de öğrenilmesi gerekli bir konudur. Çünkü boğazlar sorununu, Karadenizden ve boğazlardan olduğu kadar, Ege, Kıbrıs ve Akdeniz sorunundan, emperyalizmin bu bölgedeki egemenlik sorunundan soyutlamak da mümkün değildir.

Doğaldır ki, Miller'in yazısının, konunun kısa bir özeti olduğunu, Sovyetler Birliği'nin, boğazlar konusundaki yarı-resmi görüşünü yansıttığını, okur, ayrıca, gözönünde tutacaktır.

KARADENİZ BOĞAZLARININ ÜÇ ÖZELLİĞİ

Sovyet ve Türk hükümetleri arasında yapılan ve basında çıkan diplomatik yazışma, kamuoyunun ilgisini, en eski, ama uluslararası politikanın değişmez güncellikteki bir konusuna, Karadeniz boğazları sorununa yöneltti.

Sanmıyoruz ki, birkaç yüzyıl boyunca böylesine bir canlılığı koruyan bir başka uluslararası sorundan sözetmek olanağı bulunsun. Ortaçağlar ve yeni zamanda Avrupa'yı çalkalayan uluslararası çatışma ve çekişmeler çoktan tarihin malı olmuşlardır, ama boğazlar sorunu günümüze değin canlı kalmıştır. Kuşkusuz, İspanya miras mücadelesini, Yedi Yıl Savaşını, 19. yüzyılın ve 20. yüzyılın başlarının uluslararası ilişkilerini şimdi de arada bir anımsamak yararlıdır. Ama tüm bunlar, hatta bize zaman bakımından en yakın sorunlar, tarihin gidişi içinde artık çözümlenmişlerdir. Ve kırk

yıl önce o denli gürültü koparan Fas ve Bosna bunalımları, üçlü ittifakın üçlü itilafla mücadelesi, ve bilinen Doğu Sorunu — tüm bunlar, geçmişin öğretici dersleridir, ama bizim için artık çözülmesi sözkonusu sorunlar olmaktan çıkmışlardır.

Karadeniz boğazları sorunu ise çözümlenmemiş olarak duruyor. Bu sorun bir dizi tarihsel dönemden geçti, biçimini ve bir ölçüde de içeriğini değiştirerek o dönemleri geçirdi, ama kesin ve sağlam bir çözüme kavuşmadı ve zamanımıza kadar bugünkü uluslararası politikanın güncel sorunu olarak yaşamaktadır.

Bu sorunun esası nedir ve yaşama gücünün nedenleri nelerdir?

İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve bunlar arasında yer alan Marmara Denizi eskiden beri "boğazlar" genel adıyla bilinirler. Cebelitarık, Tatarski, Magellan ya da başka herhangi bir boğazdan sözederken zorunlu olarak bunları adıyla belirtiyorlar, İstanbul ve Çanakkale boğazları için ise, ek açıklama yapmaksızın kısaca "boğazlar" demek yeterli sayılıyor. Bunlar tarihte, politikada ve yazında böyle bir ün kazanmışlardır. Ve bu durum raslantı değildir.

Karadeniz boğazlarının üç özelliği, herbiri ayrı ayrı, ya da ikisi birarada diğer boğazlara da özgü olan üç ayırdedici niteliği vardır, ama bu üç niteliğe birarada yalnızca Karadeniz boğazları sahiptir.

Birincisi, Karadeniz boğazları çok dardırlar. İstanbul Boğazında en dar yer yaklaşık 600 metre, Çanakkale Boğazında yaklaşık 1.300 metredir. Bu nedenle onları "kilitlemek", yani boğazlardan deniz araçlarına yol vermemek, ya da bir bölümüne verip diğerlerini buralardan geçirmemek kolaydır.

İkincisi, boğazların iki yakası da aynı devlete, Türkiye'ye aittir. Kuşkusuz, bundan, tümüyle (hiç bir ciddî hukukçu tanıtlamaya kalkışmaz) boğazların Türkiye'nin alışılmış karasuları olduğu sonucu çıkmaz. Ama bazı Türk ilgilileri egemenlik anlayışını çarpıtarak bazan Türkiye'nin boğazları kendi isteğine göre yönetmek hakkını tanıtlamaya çalışmışlardır.

Üçüncüsü, ve Karadeniz boğazlarının en önemli özelliği,

bunlar açık denizle (Akdeniz), boğazlardan başka çıkışı olmayan ve kıyılarında yalnızca boğazları elinde tutan devletin değil, ona göre ölçü ve anlam bakımından birçok kez daha büyük olan bizim ülkemizin de aralarında yer aldığı diğer devletlerin toprakları bulunan kapalı bir denizi (Karadeniz) birleştirmektedirler. Aynı şekilde önemli bir başka nokta, Karadeniz boğazları bizim ülkemiz için yalnız açık denizle tek ulaşım yolu değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin Karadenizdeki ve diğer denizlerle okyanuslarda bulunan toprakları arasındaki tek deniz yoludur.

Karadeniz boğazları, devletimiz için ekonomik ve özellikle stratejik bakımdan büyük önem taşıyagelmiştir ve taşımaktadır. 1910 yılında tüm Rus hububat ticaretinin %73,7'si, manganez filizi ihracatının %92,9'u, demir filizi ihracatının %61,5'i, ray ihracatının %100'ü ve çimento ihracatının %70'inden fazlası vb. boğazlardan geçiyordu. Rus ihracatının hemen hiç bir türü yoktu ki, Karadeniz yoluyla şu ya da bu ölçüde bir ilintisi olmasın. Sovyetler zamanında İkinci Dünya Savaşından önce SSCB ihracatımn hiç olmazsa %55'i güney limanlarından, yani gene boğazlardan gerçekleşiyordu.

K. Marx, yaklaşık yüz yıl önce Karadeniz ticaretinin geleceğini değerlendirirken, özel olarak, bunun boğazlarda, İstanbul ve Çanakkale boğazları kıyılarında oluşan duruma bağlı bulunduğunu belirtiyordu. Marx şöyle yazıyordu: "Hızla büyüyen bu ticaret, Karadeniz ile, onun anahtarları olan Çanakkale ve İstanbul boğazlarını yöneten güce güven duymasına bağlıdır. Bunları kim elinde tutarsa, Akdenizin bu son uzantısına geçişi, keyfine göre açabilir ve kapatabilir."*

Karadeniz boğazlarının stratejik anlamı daha da önemlidir. Coğrafî haritaya göz ucuyla atılacak bir bakış bile Güney-Doğu Avrupa'yı Doğu ile birleştiren deniz bağlantılarının tüm önemini anlamaya yeter. Ülkemizin savaşları tarihinde boğazların oynadığı büyük rol geniş anlamda bilinmektedir. Kırım savaşını anımsayalım; Alman kruvazörleri "Geoben" ve "Breslau"nun boğazlarda ortaya çıkarak Türkiye'yi savaşa sürüklediği Birinci Dünya Savaşı yıllarını anımsaya-

* Friedrich Engels, "Türkiye Konusunda Gerçek Sorun", Marx, Engels, *Doğu Sorunu [Türkiye]*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 32.

lım; itilaf devletlerince boğazlardan gerçekleştirilen müdahale yıllarını, ve, son olarak, yakın zamanın dersleri olan, düşman savaş gemilerinin boğazlardan Karadenize sızdığı İkinci Dünya Savaşı olaylarını anımsayalım.

Bu koşullarda tek başına bir devlet, yalnızca boğazlardan iki yakası kendisine ait ve doğa boğazları dar yarattı diye bunları kendi özel isteklerine göre yönlendirebilir mi? Doğaldır ki, yapamaz. Ne de olsa boğazlar, kıyılarıyla birlikte buralara egemen olan devletin sıradan bir "evi" değildir; burası aynı şekilde diğer devletlerin "evlerine" giden yoldur.

Karadeniz boğazları sorunu, yalnız başına Türkiye'nin değil, tüm Karadeniz devletlerinin çıkarlarını en iyi biçimde sağlama bağlamak, yani Karadeniz devletlerine Akdeniz ile sağlam bağ güvencesi vermek ve bununla birlikte Karadenizin güvenliğini korumaktan ibarettir. Bu tanımlamadan çıkarak Karadeniz boğazları sorununun tarihini zaman sıralamasına göre gözden geçirelim.

BOĞAZLAR ÜZERİNE RUS-TÜRK İKİLİ ANLAŞMALARI

Karadeniz boğazları konusu 17. yüzyıl sonlarında uluslararası anlam kazanmıştır. Bugün, Karadeniz boğazları sorununun 250. yıldönümünü, Petro I'in bir Rus filosu kurulması direktifinin 250. yıldönümüyle yanyana belirtmek olanaklı sayılabilir. Bu iki olay arasında bir iç ilişki vardır.

17. yüzyıl sonunda Rusya, Azak Denizi ve Karadeniz kıyılarındaki eski topraklarına dönüyor. Azak'ın alınmasından sonra Türkiye artık tek Karadeniz devleti değildir. Rus filosu kuruluyor, Karadenizde Rus mallarının yeniden düzenlenmesi, ve buna bağlı olarak, Rus deniz araçlarına Karadeniz ve boğazlarda dolaşma hakkının sağlanması konusu gündeme geliyor.

Karadeniz boğazları sorunu da bu zamandan sonra beliriyor. Karadeniz kıyılarında iki devlet, Rusya ve Türkiye olunca, bu konu her şeyden önce bir *Rus-Türk* sorunu niteliği kazanıyor.

Gerçekten boğazlar sorununun gelişmesinin ilk aşama-

sında (17. yüzyıl sonundan, yaklaşık 19. yüzyıl ortalarına kadar) boğazlar rejimi, deniz araçları için buralardan geçiş ve Karadenize giriş kuralları daha çok Rus-Türk ikili anlaşmalarıyla düzenleniyordu.

Boğazları Rus gemilerine açmak için Petro I zamanında yapılan ilk girişimler başarısız olmuştu. 1698 tarihli Karlofça kongresinde Duma-danışmanı Prokoyif Bogdanoviç Voznitsin bu konuyu ortaya getirdi, ama Rusya'nın müttefikleri —Avusturya, Venedik (Venetsiya) ve Polonya— Rusya'dan ayrılarak, 1699 yılında Türkiye ile ayrı anlaşmalar imzaladılar ve Rus diplomatın görevini zorlaştırdılar. Voznitsin, Karlofça'da, ne Türkiye ile barış anlaşması imzalayabildi, ve, ne de, özellikle ticarî gemicilik konusunda Türk delegelerden uygun bir yanıt alabildi.

Ardından, 1700 yılında, 17. ve 18. yüzyılların sınırında İstanbul'a gelen bir başka Rus diplomatı Yemelyan İgnatyeviç Ukraintsev, Petro'nun verdiği görevle, Karadeniz ve boğazların Rus ticaret gemilerine açılması için yeniden çabalar gösterdi. Ama Ukraintsev de Türk hükümetinden olumsuz karşılık aldı. Türk hükümetinin temsilcisi Mavrokardato, baştercüman, ya da, Ukraintsev'in raporlarında adlandırıldığı biçimiyle "Sultan haşmetmeablarının gizli işler sekreteri" Rus elçisine şu karşılığı vermişti: "O denizlerin tek hükümdarı Sultandır, oralarda bir başka hükümdar olamaz. Ve devlet (Türk devleti) o denizlere temiz eldeğmemiş bir kız gibi sahiptir, ve değil oralarda birinin seyretmesine, elini sürmesine bile hiç bir zaman izin vermeyiz."

Ne var ki, bu kibirli yanıt, hem hukukî, hem de fiilî anlamda yeterli dayanaklardan yoksundu. Rusya'nın 1768-1774 yılları savaşlarındaki başarısı Türkiye'yi ortaya çıkan olguyu kabul etmeye zorladı: Rusya Karadenizin kıyılarında sağlam olarak yerleşmişti ve onu "sultanların eldeğmemiş kızı" saymak artık olanaksızdı. 1774 tarihli Küçük-Kaynarca Antlaşmasına göre Karadeniz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Rus ticaret gemilerinin özgürce dolaşmasına açılmışlardı.

Böylece boğazlar sorununun bir bölümü, ticaret gemilerinin geçişi konusu çözümlenmişti. Bu hakkı ilk kez Rusya aldı, ve sonradan aynı hakkı Karadenizde ticaretle uğra-

şan diğer devletler için de elde etti. Rus politikasının iki değişik yanı karıştırılarak bazan Rusya'nın bu girişimi unutulmaktadır: Rusya'nın boğazlarda ticaret gemilerinin geçişine ilişkin tavrı ve savaş gemilerinin geçişine ilişkin tavrı. Rusya Karadenizli olmayan devletlerin savaş gemilerinin Karadenize sokulmasına her zaman karşı çıkarak gösterdiği direnci tüm ülkelerin ticaret gemilerinin buraya girmesini elde etmekle de göstermişti. Bunda bir çelişki yoktur. Ticari ilişkilerin çıkarları için Rus hükümeti, Karadenize yabancı ticaret gemilerinin girmesinde ısrar ediyordu, ama bununla birlikte eğer bu denizde yabancı ülkelerin savaş gemileri bulunursa bundan ticaretin yarar değil, zarar göreceğini gözönünde tutmak için bütün dayanaklara sahipti.

Rusya'nın boğazların tüm ülkelerin deniz ticaretine açılması konusundaki girişimi ve, bundan da fazlası, bu ticaretin Türkler tarafından bozulmasına karşı koruma, hakkı bazı anlaşmalarda ifadesini bulmuştu. Sözgelişi 1826 yılında Akkerman'da imzalanan Rus-Türk antlaşmasında, Türkiye, "Osmanlı hükümetiyle dost, ve henüz bu hakka sahip olmayan devletlerin gemilerine eski ölçülerle Karadenize giriş izni konusunda, ve bu gemiler aracılığıyla Rusya'ya mal getirilmesi ve Rus mallarının mezkur devletlere ihracının hiç bir engellemeyle karşılaşmaması esasına göre" Rusya'nın önerilerini "gereken saygı ve dikkatle" kabul etmeyi yükümleniyordu.

Bu konuda, 1829 tarihli Edirne antlaşması daha da belirleyici özelliktedir. Rus gemilerinin ve "Osmanlı İmparatorluğu'nun ilân edilmiş bir savaş durumunda olmadığı" diğer devletlerin gemilerinin boğazlardan geçişini engellememek konusunda Türkiye'nin yükümlülüğüne işaret eden antlaşma daha sonra şöyle diyordu: " ve eğer (Allah bundan korusun) bu madde kapsamındaki kararlardan herhangi biri ihlâl edilecek olursa ve ilgili Rusya bakanının önerisine derhal ve tam karşılık gelmezse, o takdirde Babıâli her şeyden önce Rusya imparatorluk sarayının bu kötü niyetli eylem için aynı türden bir ihlalde bulunmak ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı derhal misillemeye girişmek hakkına sahip olduğunu kabul eder." Böylece bizzat Türk hükümeti, bu anlaşmada, eğer Türkler boğazlarda ticarî denizcilik öz-

gürlüğünü engellerse, Rusya'nın Türkiye'ye karşı "misilleme hakkına" sahip olduğunu kabul etmişti. Diğer bir deyişle, Rusya'nın Karadenizde uluslararası ticareti koruma hakkı kabul ediliyordu.

Küçük-Kaynarca barışının imzalandığı andan itibaren, yani 1774 yılından sonra, ve daha geniş olarak 1829 tarihli Edirne antlaşmasından sonra ticaret gemilerinin boğazlardan geçmesi konusunda ciddî güçlükler doğmamıştır. Türk hükümetiyle, transit gemilere yüklemeye çalıştığı aşırı vergi, harç ve gümrükler, Türk yöneticileri tarafından çıkarılan pürüzler nedeniyle bazı çekişmeler olmuştur, ama bütün bunlar ilkesel nitelikte değildirler.

Boğazlarda ticarî dolaşım özgürlüğü ilkesi sağlama bağlanmıştı, ve buna artık kimse karşı çıkmıyordu.

Savaş gemilerinin geçişi konusu oldukça karmaşık durum gösteriyordu. Boğazlarda ve Karadenizde yabancı savaş gemilerinin, üstelik davetsiz olarak bulunmasının Türkiye için olduğu gibi Rusya için de tehdit yarattığı tümüyle açıktır. Bu konuda iki Karadeniz devletinin çıkarları uyuşuyordu. Bu nedenle boğazlardan savaş gemilerinin geçiş kuralları bu dönemde her şeyden önce *ikili* Rus-Türk anlaşmalarıyla düzenlenmiştir. Gerçekten de bu en mantıklı ve doğru yöntemdi. Eğer, daha önce söylendiği gibi, Karadeniz kıyıları iki devlete, Türkiye ve Rusya'ya ait ise, o zaman bu iki devlet, Karadenize hangi gemilerin geçip, hangilerinin geçmeyeceğine karar vermek durumundadırlar. Yalnızca bunlar, bu iki devlet, kendi "evlerinin", Karadenizin güvenliğini korumak hakkına sahiptiler. Buna bağlı olarak, Karadeniz boğazları rejiminin düzenlenmesi de Karadeniz devletlerine bağlı olmak zorundaydı. O çağdakiler de sorunu böyle anlıyorlardı. 19. yüzyılın başında Rusya İmparatorluğunun başbakanı Kont A. R. Vorontsov, sözde ticaretin (bu denizde hiç bir zaman bulunmamış olan) "korsanlar"dan korunması için Fransız savaş gemilerinin Karadenize girmesi yolunda Taleyran'ın savlarının temelsizliğini gösterirken şöyle yazıyordu: "Karadenizi hem kanallardan [yani boğazlardan —*A. M.*] başka girişi olmayan ve hem de toprakları yalnız burayı kıyılarıyla çevreleyen devletlere ait bir göl ya da kapalı deniz olarak başka türlü saymamak gerekir."

Türkiye de bu durumu anlıyordu. 1799 yılının başlarında Pavel I zamanında yapılan Rus-Türk ittifak antlaşmasına göre Rusya savaş gemilerini Karadeniz boğazlarından geçirmek hakkını elde etti. 1805 yılında imzalanan ikinci Rus-Türk ittifak antlaşmasında Karadenizli olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçişinin yasaklanmasıyla birarada Rus savaş gemilerinin buralardan geçme hakkı daha açık olarak belirtilmişti. 1805 antlaşmasının 7. maddesi şöyle diyordu: "İki yüksek akit tarafı Karadenizi kapalı deniz saymak ve hangi devletin olursa olsun savaş gemisi ya da silahlandırılmış hiç bir aracın belirmesine izin vermemek konusunda anlaşmaktadırlar. Bunlardan herhangi birinin silahlanmış olarak buraya girmeye kalkışması durumunda ise, iki yüksek akit tarafı böyle bir girişimi ittifaka karşı *casus foederis* saymayı ve karşılıklı güvenliğin sağlanması için tek araç kabul ettikleri deniz kuvvetlerinin tümüyle buna engel olmayı taahhüt etmektedirler. Bu konuda doğaldır ki, majesteleri Bütün Rusya İmparatorunun savaş gemileri ve taşımacılığı için İstanbul Boğazından serbest geçişe ara verilmeyecek Babıâli buna bütünüyle bağlı olarak, her bakımdan yardımda bulunacak ve her türlü kolaylığı gösterecektir."

Kuşku yoktur ki, bu maddede belirlenen durum, aslında, Rusya ve Türkiye arasında Karadenizin ve Karadeniz boğazlarının Rus-Türk ortak savunmasına ilişkin anlaşmadır. Böyle bir durum, yalnızca Rusya için değil, Türkiye için de en elverişlisiydi. Boğazların ve Karadenizin yabancı saldırıya karşı ortaklaşa savunulması konusunda Rusya ile ittifaka giren Türkiye, en güvensiz sınırlarında kendine rahatlama sağlamıştır.

Ne var ki, burada Batı Avrupa devletlerinin müdahalesi gibi yeni bir etken ortaya çıkmaktadır. O dönemlerde Türkiye belirgin biçimde zayıflamıştı ve yıldan yıla dış politikada (daha sonra iç politikada da) bağımsızlığını sürekli olarak yitiriyordu. Türkiye'nin bağımlı ülke durumuna dönüşmesi yalnızca bir tek on yıllık değil, uzun bir süreçtir. Ama tartışmasız olan, 19. yüzyıl başında, artık, Asya, Afrika ve Avrupa'da büyük toprakların Türklerce elde tutulmasına ve, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Babıâli adından da anlaşıldığı

gibi padişahının, veziri azamının ve hükümetinin tumturaklı unvanlarına karşın aslında bu devlet eski ululuğun ancak bir gölgesiydi. Türkiye giderek artan biçimde yabancı güçlerin etkisine giriyor, yabancı diplomasinin verdiği ödevleri uyguluyor, kendi çıkarlarından Avrupa devletlerinin politikası yararına özveride bulunuyordu.

Napoléon'un ününün ve gücünün doruğuna eriştiği 1806 yılında Türkiye Fransız diplomasisinin etkisine kapılarak Rusya'ya karşı eski antlaşmalardan ve 1805 tarihli ittifak antlaşmasından doğan yükümlülüklerini ihlâl etmeye, ve özellikle, Rus savaş gemilerinin boğazlardan geçişini engellemeye başladı. Türkiye'nin tutumu, 1806-1812 Rus-Türk savaşına götürdü, bilindiği gibi Türkler yenildiler, politik bakımdan ve toprak alanında zarara uğradılar.

O zaman İngiltere'nin, müttefiki Rusya'nın yardımına koşmakta ivedi davranması ilginçtir, ama onun bu girişiminin nedeni, aslında Boğazlar ve Karadeniz bölgesinde stratejik konumlar elde etmekti. 1807 Şubatında, savaş başladıktan hemen sonra (tam söylemek gerekirse, o zamanlar genellikle kışın savaşılmadığı için kara savaşları henüz başlamamıştı) Amiral Decourt komutasındaki İngiliz filosu, Çanakkale Boğazını yararak İstanbul'u tehdit etmeye başladı. İngilizler, Türklere, diğer isteklerle birlikte Çanakkale Boğazındaki kalelerin yönetimlerine verilmesi talebini içeren bir nota verdiler. Decourt başarı sağlayamadı, ve geri çekilmek zorunda kaldı. İngiliz tarihçiler bu olayı önemsiz sayarlar ve anımsamayı sevmezler. Gerçekten de bu olayın savaşın gidişine hiç bir etkisi olmamıştır, ama boğazlar konusunda bu olayla ilgili olarak sonraları antlaşma pratiğinde rolünü oynayan yeni bir durum doğmuştur.

İngiltere ve Türkiye arasında 1908 yılı sonbaharında barış görüşmeleri başladığı zaman Türkler barış antlaşmasına, Decourt'un İngiliz donanmasının geçişine benzer durumların yinelenmesini önleyebilecek bir maddenin sözleşmeye konmasını önerdiler. Türklerin önerdiği madde şöyle diyordu: "Savaş gemilerinin İstanbul limanına girebilmeleri önceleri daima yasak olduğundan, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu eski talebinin bundan böyle barış zamanında hangi devletin olursa olsun bütün gemilere karşı gözetilmesi gerektiğin-

den İngiliz sarayı da bu kurala uymayı taahhüt eder."

İngilizler, bu maddeyi kabul etmeye razı oldular, ancak madde "redaksiyon" değişikliklerine uğradı. Türk temsilcilerinin, doğu diplomasi sanatı konusundaki oldukça yaygın düşünceye karşın, İngilizler için tam yenilmez sağlamlıkta durmadığından mı, o sırada sürmekte olan Rus-Türk savaşına bağlı duruma ilişkin düşüncelerin ona etki yapmasından mı, ve İngilizlerin "Georgiya süvarisini" (yani, sözün doğrusu altın soverenleri) harekete geçirdiğinden mi, her nedense, en sonunda, madde kesin redaksiyon durumunda, Türk hükümetinin ona başlangıçta vermek istediğinden tümüyle başka bir anlam kazandı. Madde İngiliz "redaksiyon" düzeltmelerinden sonra şu görünümdeydi:

"İstanbul kanalına, bu arada Çanakkale Boğazına ve Karadeniz Boğazına (yani İstanbul Boğazı — Bosfor) savaş gemilerinin girmesi her zaman yasaklanmış olduğundan, ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu eski kuralının ileride de barış zamanında her devlete karşı gözetilmesi gerektiğinden, Britanya sarayı aynı şekilde bu ilkeye uymayı vaadeder."

Bu iki redaksiyonun (ilkinin ve sonuncunun) karşılaştırılması, 1809 tarihli İngiliz-Türk antlaşmasına giren Osmanlı İmparatorluğu'nun "eski kuralı" deyiminin gerçekte bir İngiliz türetmesi olduğunu açıkça göstermektedir. Karadeniz boğazlarının istisnasız tüm ülkelerin savaş gemileri için kapatılması Türkiye'nin bütünüyle "eski kuralı" değildi, bu, tam anlamıyla, sultanın boğazları yabancı savaş gemilerine açmak ve kapatmak hakkıydı. Türkiye'nin Karadeniz boğazlarını tek başına yönettiği zamana kadar savaş gemilerine izin verilmesi konusunda sultan kendi yargısına göre karar vermek iradesindeydi. Bu konuda, Türk madde tasarısında da söylendiği gibi, Türk hükümeti, genellikle yabancı savaş gemilerinin İstanbul limanına gelmesini yasaklıyordu. Son antlaşma metninde ise "İstanbul limanı" yerine artık iki boğaz, —Çanakkale ve İstanbul boğazları— belirmişti, sultanın savaş gemilerine izin vermek ya da vermemek hakkı ise Türkiye'nin bütünüyle yeni bir yükümlülüğüne dönüşmüş, hangi devletin olursa olsun yabancı savaş gemilerine izin vermemek biçimini almıştı.

Bu antlaşmaya karşın, gene de boğazlar rejimi sorunu

daha birkaç on yıl boyunca Rus-Türk ikili anlaşmalarıyla çözümlenmiştir.

Bu Rus-Türk anlaşmaları arasında Hünkâr İskelesi'nde (İstanbul Boğazının Asya yakasında bulunan ve o zamanlar Mısır paşasıyla savaşan Türk sultanının yardımına gelen Rus birliklerinin durdukları yerde) imzalanan 1833 tarihli ittifak anlaşması özellikle büyük anlam taşıyordu. Hünkâr İskelesi antlaşması gizli (ne var ki, kısa zamanda herkesin öğrendiği) maddesinde, antlaşmanın açık bölümüne göre Türk sultanının yardım için Rusya'ya karşılık olarak vermek durumunda bulunduğu Çanakkale Boğazının yabancı savaş gemilerine kapatacağı konusuyla yetiniliyordu. İstanbul Boğazı değil, Çanakkale Boğazı kapatıldığından ve Rusya, Türkiye'nin müttefiki olduğu için, doğal olarak kendiliğinden Rus savaş gemileri boğazlardan geçmek hakkına sahip olacaklar, yabancı savaş gemileri ise ne İstanbul'da ve önemlisi ne de Karadenizde bulunamayacaklar.

Hünkâr İskelesi antlaşması Rusya'nın rakiplerinin geniş hoşnutsuzluğuna neden oldu. Petersburg'daki İngiliz ve Fransız elçilikleri Rus hükümetine bir protesto notası yönelterek İngiltere ve Fransa'nın bu antlaşmayı "yok" sayacaklarını bildirdiler. Rus dışişleri bakanlığı bu protestoyu reddetti ve kendilerinin İngiliz ve Fransız notalarını "yok" sayacaklarını bildirdi. İngiltere ve Fransa'nın Rusya ve Türkiye'yi boğazlara filolarını yollamakla korkutma girişimleri de bir başarı sağlamadı, ve Avusturya başbakanı Meffernit kızgınlıkla Türk hükümetinin artık bundan böyle Babıâli değil, "Âli Kapıcı" boğazlarda Rus hizmetinde bir kapıcı olduğunu söyledi.

BOĞAZLAR REJİMİ KONUSUNDA ÇOK YANLI ANLAŞMALAR

Aslında Avrupa ülkelerinin protestoları ve tehditleri değil, bizzat Nikolay I'in gerici politikası Rusya için elverişli olan Hünkâr İskelesi antlaşmasının hedeflediği sekiz yıllık süreyi bile tamamlayamamasına neden olmuştur.

Nikolay I, devrime ve Avrupa'daki devrim tehdidine karşı mücadeleyi kendine en önemli ödev edinmişti. Onun bakış

açısından Fransa'daki temmuz monarşisi gerçek bir devrimdi, Louis-Philippe ise ona göre jakoben gibi bir "barikatlar kralıydı". "Devrim mikrobu"nun tüm Avrupa'da yaygınlaşmasından korkan ve Fransa'ya alabildiğine ateşli bir nefret duyan İmparator Nikolay, nerede olursa olsun, bu orada. Doğuda da yalnızca Fransa'yı soyutlamak ve ona karşı gerici devletler bloku oluşturmak için Rusya'nın çıkarlarını feda etmeye hazırdı. Bu yüzden, Nikolay I, Yakın-Doğudaki bağımsız politikadan, demek ki Hünkâr İskelesi antlaşmasının Rusya'ya Türkiye'de sağladığı belirleyici (üstün) etkiden vazgeçti, ve Türkiye konusunda çok yanlı anlaşmalar yoluna gitti.

1833 sonbaharında o, Avusturya ile, Rusya'nın Doğudaki hareket özgürlüğünü sınırlayan (Münhengretski) anlaşmasını imzalamıştı. Mısır paşasıyla Türk sultanı arasında (doğrusunu söylersek, İngiltere tarafından kışkırtılan) yeni bir çatışmanın yaklaştığı 30 yılları sonlarında Nikolay I, sultana ilk çatışma sırasında olduğu gibi yalnız Rusya'nın değil tüm büyük Avrupa devletleriyle ortaklaşa, ama Fransa olmaksızın, ve buna bağlı olarak Fransa'ya karşı, destek sağlaması konusunda İngiltere ile anlaşmaya vardı.

Böylece, Hünkâr İskelesi antlaşmasından vazgeçen Nikolay I, Fransa'yı soyutlamak için İngiltere'yle anlaşmakta büyük çıkar görüyordu. Ne var ki, bu konuda İngiltere en büyük çıkarı elde etmiştir: İngiliz dış politikasının yöneticisi Lord Palmerston, Hünkâr İskelesi antlaşmasını "daha genel nitelikte bir antlaşma içinde eritmek" istediğini çok önce açıklamıştı. Öyle de oldu. 1840 yılında Londra'da Fransa dışında tüm büyük devletlerin katıldığı ve Mısır paşasına yönelik kararlarla birlikte, boğazların Rus gemileri dahil bütün yabancı gemilere kapatılmasına ilişkin Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü "eski kuralını" içine alan bir anlaşma imzalamıştı. Nikolay I, büyük zafer kazandığını sanıyordu: Fransa soyutlanmış, boğazlar kapanmıştır. Gerçekte ise İngiltere kazandı. Fransa'nın soyutlanmışlığı çok sürmedi. Bunu izleyen 1841 yılında Londra'da özel olarak boğazlar konusunda, Fransa'nın da katıldığı ve İngilizlerce yeniden türetilen Osmanlı .İmparatorluğu'nun "eski kural"ının içinde bulunduğu yeni bir anlaşma imzaladı. Bundan böyle bu "es-

ki kural", hatta sanki uluslararası hukukun bir ölçüsüymüş gibi oldu, ve bu durumun Rusya için elverişsizliği yabancı gemilerin boğazlardan geçişinin yasaklanmasıyla sağlanan çıkarı aştı. Rus savaş filosu, Karadenizde kilitli kalmıştı, diğer denizlerden aktarılacak gemilerle ikmali olanaksızdı. Boğazların tüm yabancı gemiler için kapatılması biçimindeki Karadenizin güvenliği güvencesi ise kuşkulu bir değer taşıyordu. Çünkü bu ilke yalnız barış zamanında gözetilmek durumundaydı ve 1840 ve 1841 Londra antlaşmalarının imzalanmasıyla Türkiye, fiilî (ve kısmen resmî) olarak, aralarında Türk hükümeti üzerinde en büyük etkiye sahip İngiltere'nin bulunduğu Avrupa devletlerinin himayesine geçti.

Boğazlar rejiminin *ikili*, ve daha çok Rus-Türk anlaşmaları yoluyla saptandığı boğazlar sorunu tarihinin birinci aşaması burada sona ermektedir. 1840-1841 yıllarından başlayarak, boğazlar sorunu, boğazlar rejiminin *çok yanlı* uluslararası anlaşmalarla kararlaştırılmasında belirleyici özelliğini kazanan ikinci aşamaya girmektedir, ve Türkiye de bağımsızlığını kesin olarak yitirmekte ve Avrupa kapitalist devletlerinin yarı-sömürgesi durumuna dönüşmektedir.

1840-1841 Londra antlaşmalarından başlayarak Birinci Dünya Savaşına değin süren bu dönemde, boğazlar barış zamanında Türkiye dışındaki tüm devletlerin savaş gemileri için kapalı sayılıyordu. Ama İngiltere bu ilkeyi birçok kez bozmuştur. Sözgelişi 1849 yılında o sıralar Rusya ile görüşmeler yürütmekte olan (sorun Macar mültecilerinin idaesiyle ilgiliydi) Türk hükümetine etki yapmak amacıyla İngiltere, Çanakkale Boğazına, Amiral Parker'in filosunu gönderdi. Anlaşıldığına göre İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi Stratford Canning, İngiliz savaş gemileri yardımıyla ve Rus-Türk görüşmelerinin gidişinden bütünüyle bağımsız olarak Türk hükümetinden Türkiye ile İngiltere arasında Hünkâr İskelesine benzer bir ittifak antlaşması imzalanması rızasını koparmak niyetindeydi. Canning başarısızlığa uğradı. Londra'daki Rus büyükelçisi Palmerston'a 1841 anlaşmasının İngiltere tarafından ihlâline karşı protestosunu bildirirken anlamlı biçimde şöyle ekliyordu: "Parker'in neyi yapmak hakkı varsa, Lazarev (Rus Karadeniz filosu komutanı) onu yapmak hakkına sahiptir." Palmerston durumun ciddiyetini he-

men değerlendirdi ve Parker'e Çanakkale Boğazından uzaklaşma emrini verdi. Palmerston bu konu dolayısıyla Canning'e yazarken "Çanakkale Boğazındaki Britanya filosu İstanbul üzerinde ciddî moral etki yapmaz, İstanbul Boğazındaki Rus filosu ise yapar" diyordu.

Bu öykü ve sonraki bir dizi olay tam bir açıklıkla göstermektedir ki, İngiltere boğazların kapatılması ilkesini kendisi için değil, her şeyden önce Rusya için zorunlu sayıyordu. 1853 yılında Rus-Türk çatışması doğduğu zaman İngiltere 1841 tarihli anlaşmayı yeniden ihlâl etti, ve İngiliz-Fransız birleşik filosu boğazlardan Karadenize geçerek Kırım Savaşını başlattı. Bilindiği gibi çarlığın Kırmı Savaşındaki yenilgisi Rusya için ağır koşullar taşıyan 1856 tarihli Paris antlaşmasına götürmüştür. Boğazlar eskiden olduğu gibi Rus savaş filosu için kapalı kaldı, ama Karadenizdeki Rus kıyılarını Batı Avrupa devletlerinin saldırısı durumunda bütünüyle savunmasız bırakan Karadenizin sözde askersizleştirilmesi buna eklendi.

Ama Türkiye de, Kırım Savaşından ağır kayıplara çıktı. Onun ekonomi ve maliyesi yıkılmıştı, tehlikeli dış borçlar yoluna girdi, Batılı müttefikleri ve "hamileri" ise yalnızca bu geri ve yardımsız ülke üzerindeki egemenliklerini pekiştirmeyi düşünüyorlardı. Bizzat Türklerin, Sivastopol savaşı sırasında acı bir hicivle İngilizlerin ve Fransızların Sivastopol'u bir türlü alamadıklarını, ama buna karşılık İstanbul'u çoktan ele geçirdiklerini söylemeleri boşuna değildir.

Böylece, 1856 tarihli Paris antlaşması, iki Karadeniz devletinin, Rusya ve Türkiye'nin durumunu kötüleştirerek boğazlar sorununu daha da karmaşık duruma soktu.

1870 yılında Rus hükümeti Paris antlaşmasının Karadenizin askersizleştirilmesi konusunda Rusya'yı bağlayan maddelerini kaldırdı. 1871 tarihli Londra anlaşması Rus hükümetinin bu kararını onayladı, ama bu anlaşmayla kurulan boğazlar rejimi, 1841 rejiminden hemen hiç bir ayrılık göstermiyordu. Eskiden olduğu gibi boğazlar barış zamanında Rus gemilerini de kapsamak üzere tüm yabancı savaş gemilerinin geçişine kapalı sayılıyordu.

Bu sistem, 1878 tarihli Berlin antlaşmasıyla da korunmuştu. Sultan, bazan, sözgelişi 1891 ve 1894 yıllarında ol-

duğu gibi, Rus savaş gemilerinin üstelik silahsız ve askerî savunması olmaksızın geçişine ferman çıkarmaya karar verdiyse de İngiltere böyle izinlerin alınmasını bile sürekli olarak zorlaştırmış ve sert protestolar göndermiştir. Hatta 1904 yılında Rus savaş gemilerinin Karadenizden Akdenize geçmesini engellemek için boğazlar yakınında bir donanma gösterisi yaptı. Sonunda, Rus-Japon savaşı sırasında Rus filolarının en iyilerinden birinin Japonya-İngiltere müttefiklerinin denetimi altında uluslararası anlaşmalarla Karadenize kilitlendiği anlaşılmıştı.

Kuşkusuz tüm bunlar Rusya için elverişsizdi. Ama diğer Karadeniz devletinin, Türkiye'nin çıkarına mıydı? Olguların ve olayların yansız tahlili boğazlar üzerinde kurulan uluslararası himayenin yanlış ve adaletsiz olduğunu göstermektedir.

Zamanının tanınmış gazetecisi Fransız René Pinon bu konuda zekice bir düşünce ortaya koymuştu. "Sağlıklı bir askerin kilitlendiği evin anahtarını yaşlı bir sakata emanet etmek" —diye yazıyordu Pinon— "en kötü sonuçlar ve zorunluluk karşısında yardım çağıracak bir bekçi dikmek demektir; yardım etmek isteyen çok olur, ama kimse, bunu, karşılığını almadan yapmak istemez. Bu durumda kime acımalı bilemezsin: Karadenize hapsedilen Rusya'ya mı, yoksa buradan çıkışı yasaklayan Türkiye'ye mi?"

Rus diplomasisi boğazlar sorununun Rusya için doyurucu bir çözüme kavuşturulması için birkaç kez girişimde bulundu. Örneğin, 1908 yılında Rus dışişleri bakanı İzvolskiy Avusturyalı meslektaşı Erenthal ile görüşmelerinde Erenthal'ın Rus savaş gemilerinin boğazlardan geçmesini benimsemesi karşılığında Bosna ve Hersek'in Avusturya tarafından ilhakına razı oldu. Avusturya, İzvolskiy ile yapılan anlaşmadan hızla yararlandı ve Bosna ve Hersek'i ilhak etmekte ivedi davrandı. Ama Rusya bu anlaşmadan hiç bir şey kazanmadı, çünkü İngiltere Rus taleplerinin gerçekleşmesine kararlılıkla karşı duruyordu. Britanya Dışişleri Bakanı Edward Grey'in İzvolskiy'e verdiği karşılık Rusya'yı şu seçimi yapmakla karşı karşıya getirdi: Ya boğazların tüm yabancı, bu arada Rus savaş gemilerine kapatılması, ya da yalnızca Rusya'nın değil tüm ülkelerin savaş gemileri için buraların

açık tutulması. Soruna ikinci çözüm biçimi boğazlar rejiminin Rusya için iyileşmesi değil, kötüleşmesi olurdu.

Bu arada İngiliz hükümeti, Babıâli'ye, güya Rusya'nın boğazlara karşı saldırgan niyetler taşıdığını bildirdi, ve Türkiye'den İstanbul Boğazının savunmasını güçlendirmesini istedi. Dahası: bizzat Türkiye'nin protestolarına karşın İngiltere gövde gösterisi amacıyla Türk kıyılarına bir filo gönderdi. Bu koşullarda Rusya önerisinden vazgeçmek zorunda kaldı.

Rus diplomasisince bu türden bir başka girişim, 1911 yılında İtalyan-Türk savaşı sırasında yapılmıştı. İtalya, Çanakkale Boğazını kuşatma niyetini açıkladığı zaman İstanbul'daki Rus büyükelçisi Çarikov Babıâliye Rusya'nın savaş gemilerini boğazlardan geçirmek hakkını elde edeceği Babıâlinin ise boğazların ve hatta Türkiye'nin Balkan topraklarının dokunulmazlığı güvencesini alacağı bir anlaşma önerdi. Bu girişim de aynı şekilde İngilizlerin tepkisiyle karşılaştı. Rus önerisini öğrenen İngiliz dışişleri bakanlığı 1908 yılındaki gibi, "şimdiki durumun boğazlar sorununu kurcalamak için elverişsiz olduğunu" bildirdi. Sonunda "Çarikov'un girişimi" başarısızlığa uğradı; Çarikov bundan sonra Türkiye'den geri çağrıldı.

Böylece Rus hükümetinin boğazlar sorununu barışçı yoldan çözmek için tüm girişimleri sürekli olarak diğer devletlerin, başta İngiltere'nin tepkisiyle karşılaşıyordu.

YENİ ZAMANDA BOĞAZLAR SORUNU

1914-1918 dünya savaşından sonra boğazlar sorunu yeni bir aşamaya, tarihinin üçüncü aşamasına girmektedir. Her şeyden önce dünyada ilk olarak bir sosyalist devletin —Sovyet Rusya'nın— doğuşuyla Karadeniz devletlerinden en büyüğünün dış politikasında kökten nitelik değişikliği olmakta ve buna bağlı olarak onun boğazlar sorununun çözümünde kullandığı yöntemle, bu aşama, önceki ikisinden kesin biçimde ayrılmaktadır. Çarlığın işgalci planlarını kaldırıp atan Sovyet hükümeti, Karadeniz ülkelerinin çıkarlarını ve Karadenizin güvenliği ilkesini alabildiğine büyük bir kararlılık ve dirençle savunmaktadır. Ama bazı devletlerin karşı davranışı ulus-

lararası politikanın bu ivedi çözüm isteyen sorununun halkların barış ve güvenliği bakımından tek geçerli anlamda çözümüne olanak vermemektedir.

Birinci Dünya Savaşının bitimini hemen izleyen yıllarda boğazlar sorununun çözümünde başlıca İngiltere'nin sözü geçiyordu. O, emperyalist planlarını gerçekleştirme yolu üzerinde hiç bir engel, hiç bir rakip bulunmadığını düşünüyordu. Çarlık Rusyası yoktu; İngilizler, Sovyet Rusya'yı çok zayıf sayıyorlardı; kendi müttefikleriyle İngiltere, diplomatik ve başka türden baskı yoluyla hesaplaşacağını umut ediyordu, üstelik savaşın sonuna doğru Yakın-Doğuda İngilizlerinkinden başka hemen hiç bir silahlı güç bulunmuyordu.

Bu nedenle Türkiye'yi savaş-dışı bırakan Mondros mütarekesinin imzalanmasından (30 Ekim 1918) hemen sonra İngiltere, boğazlarda tam egemenliğini kurmak biçimindeki gizli planım gerçekleştirmeye girişti. İngiliz filosu Çanakkale Boğazına girdi ve İstanbul'u toplarının tehdidi altına aldı. 1920 yılında İstanbul artık fiilî olarak da İngilizlerce işgal edilmişti.

Boğazlar üzerindeki yönetiminden yararlanarak İngiltere, Rusya'nın güneyindeki beyaz ordulara yardım etti. Türkiye'yi kesin olarak parçalamak niyetiyle Yunan ordusunu kullanarak Anadolu'ya müdahalesini yürüttü. İngilizlerin baskısı altında güçsüz sultan hükümeti itilâf devletleriyle Sevr antlaşmasını imzaladı. Buna göre, boğazlar, silahsız ve tüm savaş gemilerine açık olarak ilân edilmiş, boğazlar bölgesi ise kendi askerî birlikleri ve polislerini bulundurmak, kendi bayrak ve bütçesine sahip olmak hakkını alan bir uluslararası komisyonun yönetimine verilmişti. Başka bir deyişle, Türkiye, boğazlar ve onları çevreleyen topraklar üzerindeki egemenliğini bütünüyle yitirmişti. Burada, en güçlü deniz devleti olarak İngiltere egemen olmak durumundaydı.

Sevr antlaşması İngiltere'yi zorlayan nedenler yüzünden yaşama geçmedi. İngilizler, yolları üzerinde, Mustafa Kemal Paşa (Kemal Atatürk) yönetimindeki Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi biçiminde, ve Sovyet Rusya'nın yalnızca onayını değil, aynı zamanda desteğini de kazanan, kendileri için beklenmedik bir engelle karşılaştılar. 1921 yılında Kemalist Türkiye ile Sovyet Rusya arasında Türkler için bağımsızlık uğ-

runa savaşımlarında belirleyici rol oynayan dostluk anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşma, boğazlar konusundaki bir maddeyi de içeriyordu. Anlaşma, boğazlar rejiminin Karadenize kıyı ülkelerin yetkisi içine girdiğini öngörüyor, yani en aklauygun ve mantıklı ilkeyi getiriyordu.

1922 yılında, Anadolu'ya müdahalenin yürütülmesi için İngilizlerce gönderilen Yunan ordusu bozguna uğratılarak denize dökülmüştür. İngilizler oyunu kaybettiklerini ve Türklerle eşit haklara sahip olarak görüşmelere gitmek gerektiğini kabul etmek zorunda kaldılar.

Ama Lozan barış konferansında, Türkler bu konferansa galip olarak geldiği halde, İngilizler kendileri için elverişli bir boğazlar rejimini sağlayabilmişlerdir. Bu garip durumun nedeni, olaya ilk bakışta, müdahaleciler üzerinde askerî yengi sağlayan Türklerin, hemen bundan sonra Fransa'ya karşı diplomatik savaşımda İngilizlerin desteğini aramalarındaydı. Bu desteği umut ederek boğazlar konusunda onlara karşı gerilemeye karar verdiler. Lozan'da Karadeniz ülkelerinin çıkarlarını dirençle ve sonuna değin savunan yalnızca Sovyet heyeti olmuştu. Ama, Lord Curzon gibi aşırı emperyalist ve Sovyet Rusya düşmanı biri tarafından temsil edilen İngiltere, müttefiklerinin ve uydularının desteğinden, ve Türklerin yumuşaklığından yararlanarak boğazlarla ilgili kendi anlaşma tasarısını geçirdi.

1923 yılında Lozan'da imzalanan anlaşmaya uygun olarak boğazlar silahsızlandırıldı ve "hangi bayrağı taşırsa taşısın", gündüz ve gece, her bakımdan izinsiz ve hatta Türk yönetimine bildirimde bulunmaksızın tüm savaş gemilerinin geçişi için açık ilân edildi. Bu anlaşma, Sovyet Rusya için tehlikeliydi, ve Sovyet hükümeti Lozan anlaşmasını yeniden gözden geçirmek ve Türkiye'ye boğazları tahkim etmek izni verilmesinden sözetmeye başladılar. Başlangıçta İngilizler, Lozan antlaşmasının gözden geçirilmesine yanaşmadılar. Ne zaman Türkler bu konuyu ortaya getirseler İngilizler zamanı "elverişsiz" saydıkları karşılığını veriyorlardı. Ama 1935 yılında İtalyan-Habeş (Etyopya) savaşı Akdeniz havzasında gergin durum yaratınca İngilizler de Türk üsleriyle ilgilenir oldular, İngiliz-Türk yakınlaşması belirdi, ve İngiltere Türkiye'nin boğazlar konusundaki isteklerine yanaştı.

1936 yılı Haziranında Montreux'de boğazlar rejiminin yeniden gözden geçirilmesi konusunda uluslararası konferans açıldı. Boğazların yeniden silahlandırılması yolunda Türkiye'nin talebi tartışma çıkarmadı. Ama asıl anlaşmazlıklar, savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi ve Karadenize girmesinin kuralları üzerinde doğdu.

Sovyetler Birliği, Karadeniz devletlerinin çıkarlarını dirençli ve kararlı olarak savundu. Sovyet heyeti, Montreux'de, Karadenizli olmayan ülkelerin savaş gemilerinin geçmesinin tümüyle yasaklanmasında direnmeyecek, bu geçişin maksimum düzeyde sınırlanmasını kaçınılmaz saydığını bildirdi, çünkü, işin özünde, Karadenizli olmayan ülkelerin gemilerinin, eğer "nezaket ziyaretlerini" saymazsak, Karadenize girmelerine gerek yoktu. Sovyet heyeti bununla birlikte, açık denizle ulaşımlarının tek yolu boğazlar olan Karadeniz devletlerinin (SSCB için ise, ayrıca, Karadeniz ve diğer denizlerdeki Sovyet toprakları arasında bağ için tek deniz yoludur) doğal olarak, her tip ve tonajda savaş gemilerinin geçişi için, hiç bir sınırlama olmaksızın boğazlardan yararlanmak hakkına sahip olduklarını gösterdi. Sovyet Karadeniz filosu, Karadenize kapatılamaz ve Sovyetler Birliği'nin diğer denizlerden gemilerini Karadenize geçirmesi yasaklanamaz.

Sovyet önerilerinin tüm haklılığına, tutarlılığına ve bununla birlikte ılımlılığına karşın İngiliz heyeti bunlara karşı çıktı. İngilizler, savaş gemilerinin boğazlardan geçiş kurallarıyla doğrudan ilgili bazı sınırlamalara razı olduklarını, ama bu konuda birincisi, savaş gemilerinin Karadenize çıkması için hiç bir sınırlama olmaması gerektiğini, ve ikincisi, boğazlardan geçişe karşı konulacak sınırlamaların Karadenizli olmayan devletler için nasılsa, Karadenizli devletler için de tümüyle aynı olması gerektiğini bildirdiler.

İngilizlerin bakış açısı, onların Karadeniz konusundaki, "uluslararası" açık bir deniz biçimindeki görüşü bütünüyle kanıtsızdı. Karadeniz hiç bir zaman açık bir deniz sayılmamıştır, sonra buradan boğazlar dışında bir çıkış yoktur. Bu, ne de olsa, Cebelitarık'tan girilebilen ve Süveyş'ten çıkılabilen bir Akdeniz değildir. Montreux konferansında İngilizler kendi savlarını temellendirmek için apaçık gülünç bahane-

ler uydurmak zorunda kaldılar: Eğer, sözde, herhangi bir balıkçı teknesi bildirimsiz olarak Britanya sularından ayrılırsa, bunu aramak için İngiliz savaş gemilerinin Karadenize yollanması zorunluluğu, ya da sadece, Karadenizde "bayrağını göstermek" isteği.

İngilizlerin —boğazlardan savaş gemilerinin geçişiyle ilgili Karadenizli ve Karadenizli olmayan devletlerin "eşitliği" konusundaki— ikinci savı da, temelsizdi. Bir yandan Karadenizin sahiplerinin, öte yandan, iyi olasılıkla sahiplerce davet edilen, kötü olasılıkla davetsiz konukların eşit haklara sahip olamayışları anlaşılır bir durumdur.

"Eşitlik" ilkesini Japon heyeti ateşli biçimde destekledi. Hatta Japonlar İngilizlerden de ileri gittiler. Eğer İngilizler Karadenizli olmayan ve Karadenizli devletlerin eşitliğinde direnerek, böylece Karadenizli olmayan devletlerin haklarını genişletmeyi sağlamak istedilerse, Japonlar da o zaman Karadenizli devletlerin boğazlardan yararlanmasını zorlaştırmak istediler. Japon heyeti, sözgelişi, savaş gemilerinin boğazlardan ilerdeki herhangi bir geçişi için Türk hükümetine bildirimde bulunulması konusunda istenilen uzunlukta süreyi, ancak Karadeniz devletlerinin de böyle bir sınırlamaya bağlı olması durumunda kabul etmeye hazır olduğunu açıkladı. Japonların Karadenizde yapacak hiç bir işleri yoktur, Sovyet savaş filosunun burada kilitlenmesi ya da, hiç olmazsa, onun buradan çıkışının bir ay öncesinden bilinmesi isteniyordu.

Bu koşulda, Türk heyetinin tutumu, zorlaştırıcı bir durumdu. O, Montreux'de İngiliz önerilerinin benimsenmesine öylesine bir hazırlık, öylesine bir ivedilik gösterdi ki, örneğin, Türk heyetinin kendi tasarısından alışılmamış bir "incelikle" İngilizlerinki yararına, beklenmeyen vazgeçişini açıklayan Türk gazeteleri bile bu konudaki sıkılganlıklarını ortaya koymuşlardı. Türkiye'nin, Karadenizdeki gerçek çıkarlarını ve Sovyetler Birliği'yle onbeş yıllık dostluğunu kendi Akdeniz politikası ve İngiltere ile yeni dostluğu uğruna kurban ettiği izlenimi doğdu. Bundan da fazlası: gerçekler, Türkiye'nin Sovyet Karadeniz filosunun yer değiştirmesine ya da büyümesine engel oluşturmak için durumdan yararlanmak niyetinde olduğunu göstermiştir.

Konferansta bir ara, Karadeniz devletlerinin savaş ge-

milerinin boğazlardan geçişiyle ilgili madde görüşülüyordu. Türk heyeti, Karadeniz devletlerinin "var olan filolarının" boğazlardan geçmek hakkına sahip olacakları söylenen bir formül ileri sürdü. Türk delegesinden "var olan filo" sözlerinden ne anlaşılacağı, ve bu sözlerde şimdi "var olan filoda" yer almayan, ama sonraki yıllarda yapılacak gemilerin geçişini yasaklamak niyeti bulunmadığı mı soruldu. Türk delegesi biraz bozuldu ve böyle bir sınırlamadan sözetmek istemediği karşılığını verdi. Zaten burada "var olan filodan" sözedilmiştir, "bugünkü filo" değil dedi. Bu deyimi açıklaması isteği üstelenince de, o, "var olan filonun boğazlardan geçiş anında var olacak" filo anlamına geldiğini bildirdi.

Böyle bir "açıklamadan" sonra önerilen formülün anlamsızlığı ortadaydı, ve Türk delegesi bütünüyle gereksiz "var olan filo" sözlerinden vazgeçmek gereğini duydu. Ama bu sırada, o ana kadar ağırkanlı suskunluğunu koruyan İngiliz delegesi canlanıverdi. Türk temsilcisine dönen İngiliz, onların aralarında geçen "özel görüşmelerde", Sovyetler Birliği'nin ileride yapacağı savaş gemilerinin boğazlardan geçmesini yasaklayan bu formülden sözedildiğini anımsattı. Türk delegesi durumun böyle olduğunu kabullendi. Sonra da, Sovyet heyetine karşı bu formülünü önerdiği için, İngiliz heyetine karşı bunu geçirmediği için özür diledi, ve en sonunda başkandan bu skandal tartışma kaydının tutanaklardan çıkartılmasını istedi.

Sovyet hükümetinin kararlılığı Lozan konferansını başarısızlıktan kurtarmıştır. 20 Temmuz 1936'da Lozan'dakini değiştiren anlaşma imzalandı. Bu anlaşma, Lozan'dakinden ve geçmişte boğazlar konusunda imzalanmış diğerlerinden (henüz tam olmamakla birlikte) daha iyiydi, ve Karadeniz ülkelerinin çıkarlarını karşılıyordu. Bu anlaşmada Karadenizli devletlerin Karadenizli olmayanlara göre özel durumu kabul ediliyor, Karadenizli olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlara ve Karadenize girmesi (tonaj ve bulunma süresine göre) sınırlanıyordu, Karadenizli ülkelere ise her türden gemilerini boğazlardan geçirmek konusunda geniş olanak sağlanıyordu.

Ne var ki, Montreux'de imzalanan anlaşma, aralarında bu anlaşmanın değerini küçülten önemli bir eksikliğin de

bulunduğu yeteneksizlikler taşıyordu. Antlaşma, Türkiye'ye, savaş zamanından kendisi savaşta olmasa bile boğazları yönetmek, anlaşmayı yorumlamak ve kendi bakışına göre yaşama uygulamak biçiminde özel hak veriyordu. Antlaşmamn maddelerinden birinin Milletler Cemiyetinin kararlarının gözönünde tutulacağını öngördüğü doğrudur, ama Milletler Cemiyeti, varlığının ilk günlerinden beri güçsüz ve eksik olarak İkinci Dünya Savaşının doğuşundan sonra kesin biçimde iflâs etmiş, ve Türkiye, Montreux'de imzalanan antlaşmanın tek uygulayıcısı ve yorumlayıcısı olarak kalmıştır.

Bu arada, günümüzdeki Türkiye, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında tanıdığımız Türkiye'den bütünüyle başkadır. Türk ulusal burjuvazisi temelden bir evrim geçirmiştir. Eski karşıtları olan feodal-komprador çevrelerle birleşerek demokrasiye karşı acımasız bir savaş yürütmüştür. Türkiye'de yönetici olan "Cumhuriyet Halk Partisi" gerici bir güce dönüşmüştür. Ülkesini ve halkını seven, kendi kararsızlıkları neler olursa olsun geniş siyasal ufka ve büyük iradeye sahip bir insan olan Kemal Atatürk öldü. Bu insan, SSCB ile dostluğun belirleyici önemini anlayan ve kritik devirlerde Türkiye'nin dış politika dümenini yanlış dönüşlerden alıkoyan bir devlet adamıydı. Atatürk'ün ardılları onun geniş ufkuna sahip değildirler, ve Türk hükümetinin İkinci Dünya Savaşı dönemindeki tüm çabaları şu ya da bu yabancı koruyucuya —Almanlara, İngilizlere ve Amerikalılara— yaranmak olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk yöneticileri, 1939 yılında İngiltere ile ittifak ve 18 Haziran 1941'de, yani Hitler'in SSCB'ne saldırısından dört gün önce Almanya ile dostluk sözleşmesi imzalayarak denge kurmaya çalıştılar. Gerçekte, Türkiye değerli hammaddeler sağlayarak, haberalma örgütlenmesine, hitlerci propagandaya olanak vererek vb., Almanlara yardım ediyordu. Montreux'de imzalanan boğazlar anlaşması Türkiye tarafından faşist saldırganların istek ve yararına birkaç kez ihlal edilmişti.

Anayurt savaşı sırasında Türk yönetici çevrelerinin Sovyetler Birliği'ne karşı tavrı hep düşmancaydı. Alman büyükelçisine ve Yakın-Doğudaki faşist casus ve kundakçıların yöneticisi von Papen'e elden geldiğince suç ortaklığı, Türk fa-

şistleri —pantürkistlerin— eylemlerini teşvik, SSCB'ne karşı her türden provokasyon, basında düşmanca propaganda — işte Türk "tarafsızlığının" ortaya koydukları.

Kısa süre önce yayımlanan Alman dışişleri bakanlığının Türkiye'ye ilişkin gizli belgeleri birçok Türk ilgilinin gerçek yüzünü ortaya koymaktadır. Bunlarda, yalnız Yalçın ya da Erkilet adlı birisinden değil, daha etkin kişilerden sözedilmektedir.

Örneğin, belgelerden anlaşıldığına göre, Türk Dışişleri Bakanı Menemencioğlu, Almanların muhbiri rolünü yerine getiriyordu ve Sovyetler Birliği'nde yapılanları onlara bildiriyordu. Hatta, onlara, "Rus sorununun Stalingrad'dan kuzeye doğru ilerlenmesi" (o, Stalingrad'ın düşüşünü halledilmiş bir iş sayıyordu), "Rus birliklerinin dağılması" sonucunu doğuracak olan "Kuybişev-Moskova demiryolunun kesilmesinden ibaret olduğu" öğüdünü veriyordu. Türkiye'nin Başbakanı Saraçoğlu, von Papen ile bir söyleşisinde, işi haddini bilmez bir çılgınlığı kendine uygun görmeye dek vardırarak "kendisinin bir Türk olarak Rusya'nın yokedilmesini coşkunlukla istediğini", ve "Rusya'nın yokedilmesinin Führer'in yüzyılda bir başarılabilecek değerdeki kahramanlığı olduğunu Rus sorununun Almanya tarafından ancak Rusya'da yaşayan Rusların en az yarısı öldürülürse bitirileceğini" söyledi. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "olağanüstü geniş kapsamlı bir söyleşisinde", von Papen'e, onun deyişiyle, "Rus devinin yokedilmesinde Türkiye'nin yüksek düzeyinde çıkarı bulunduğu" ve "Anglo-Amerikan tarafından hiç bir propaganda ve baskının" Türkiye'yi Alman çıkarlarına zarar vermeye yönelik "en önemsiz bir adımı bile atmaya" zorlamayacağı konusunda güvence verdi. Tersine, İnönü, "içinde bulunulan zamanda, Türkiye'nin, tarafsız konumunun artık mihver devletleri için, İngiltere için olduğundan çok daha çıkarlı olduğunu" belirtti.

Bu dönem, Türk politikacılarının, Hitler'in, Kızıl Orduyu dağıtacağını ve İngilizlerin Sovyetler Birliği'ne karşı onunla uzlaşacağını sandıkları sıralardı. Onlar böyle "dünya çapında bir sözleşmede" Türkiye'nin de bir şeyler sağlayacağını düşünüyorlardı.

İkinci Dünya Savaşının gidişindeki kesin dönemeçten,

yani Stalingrad'dan ve Anglo-Amerikan birliklerinin Kuzey Afrika'ya çıkmasından sonra Türk hükümeti, Almanlara fiilî olarak sürdürmekte olduğu yardımı özenle gizlemeye başladı. 1943 yılında İnönü'nün Churchill ve Roosevelt'le görüşmeleri oldu. Türkiye İngiltere ve ABD'den savaş donatımı alıyor, ve Türk basını Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesinin yakın olasılığını ima ediyordu. Ne var ki, Türkler, milyonluk bir orduyu silah altında tutmakla birlikte savaşa katılmadılar. Türkiye'nin o sırada, 1943 yılında, savaşa girmesinin Churchill tarafından istenmediği de olanaklıdır. 1944 yılı başında İngiliz gazeteleri Türkiye'yi savaşa girmediği için kınıyorlardı. Churchill'in ise bir seferinde Avam Kamarasında İngiltere'nin onlara boş yere silah verdiğini, onların silahları kullanmadıklarını, ve "hatta bu silahları temizleyebiliyorlar mı, belli olmadığını" söyleyerek Türklere kızgınlıkla çıkıştığı doğrudur. Ama, görüldüğü gibi, aslında bu bir oyundu. Gerçekte Churchill, galiba, İngilizler Balkanlar'da belirmeden Türk ordusunu el sürülmemiş olarak tutmak istiyordu. O, burada "ikinci cepheyi" açmak, Türklerin yardımıyla Kızıl Orduyu önlemek ve Balkan yarımadasında onun bakış noktasından kabul edilebilir, yani aslında, gerici "düzen" oluşturmak niyeti taşıyordu.

1944 Ağustos-Eylül olayları, Romanya ve Bulgaristan'ın Kızıl Ordu tarafından kurtarılması, Türkiye'nin savaşa girmesini bütünüyle gereksiz kıldı. Savaşın sonunun iyice yaklaştığı 1945 yılı Şubatında, gene de Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş açtı. Bellidir ki, bu, ne Berlin'de, ne de Tokyo'da panik yaratmadı, Türk dışişleri bakanı ise, Mecliste, bu kararın yalnızca San-Francisco konferansına çağrılmak için alındığını açıkça belirtti.

Tüm ilerici insanlığın faşist saldırganlara karşı verdiği sert mücadele döneminde Türkiye'nin böyle tutumunun dünya demokratik kamuoyunda Türk hükümetine hiç de iyi bir san yaratmadığı anlaşılır bir durumdur. Boğazlar anlaşmasının Türkiye tarafında ihlali de gözden kaçmadı. İkinci Dünya Savaşının dersleri, bu anlaşmanın ciddî değişiklikler gerektirdiğini açıkça göstermiştir.

1946 Ağustosunda, üç büyük devlet yöneticilerinin Berlin Konferansına dayanan ve 1936'da Montreux'de kurulan bo-

ğazlar rejiminden hoşnutsuzluğu gözönünde bulunduran Sovyet hükümeti, orada imzalanan antlaşmayı gözden geçirmeyi önerdi. Sovyet hükümeti, 7 Ağustos 1946 tarihli notasında, Montreux'deki antlaşmanın Türk hükümetince bir dizi ihlaline değinerek şu beş öneriyi ileri sürdü:

1° Boğazlar, tüm ülkelerin ticaret gemilerinin geçişi için sürekli açık olmalıdır.

2° Boğazlar, Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin geçişi için sürekli açık olmalıdır.

3° Karadenizli olmayan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçişine, özel olarak öngörülen durumlar dışında, izin verilmez.

4° Karadenizden çıkış ve Karadenize girişin tek yolu olarak boğazlar rejiminin saptanması Türkiye'nin ve diğer Karadeniz devletlerinin yetkisi olmalıdır.

5° Türkiye ve Sovyetler Birliği, en çok ilgili ve boğazlardaki ticari denizcilik özgürlüğünü ve güvenliğini sağlamak yeteneğindeki devletler olarak buraların diğer devletlerce Karadeniz devletlerine düşmanca amaçlarla kullanılmasının önüne geçmek için boğazlar savunmasını ortak araçlarla düzenlerler.

Ama, Sovyet notasının, boğazlar sorununun uzun tarihinin dersleriyle ve özellikle geçen İkinci Dünya Savaşının dersleriyle kanıtlı olan bu basit ve açık noktaları Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. 22 Ağustos 1946 tarihli yanıt notasında Türk hükümeti ilk üç noktaya, koşullu olarak razı olup, dördüncü ve beşinci noktaya karşı, bunlar arasında bir Karadeniz devleti olan Türkiye için kabul edilemez hiç bir şey bulunmamakla birlikte, itiraz ileri sürdü. Karadeniz devleti Türkiye'nin, boğazlar rejiminin Karadeniz ülkelerince saptanmasını istemediği durumu ortaya çıkıyor. O, boğazların ortak, Sovyet-Türk savunması ilkesini, bu ortak savunmanın ne de ifadesini bulduğunu bile henüz bilmeden reddediyor.

Sovyet hükümeti, Türkiye'ye 24 Eylül 1946'da ayrıntılı açıklamalı ve Türk hükümetinin konumunu eleştiren yeni bir nota yöneltmek gereği duydu. Türkiye'nin bu notayı nasıl karşıladığı henüz belli değildir.

Toparlayalım ve bazı sonuçlar çıkaralım.

İlk sonuç: boğazlar sorununun 250 yıllık tarihinde en mutlu devre, boğazlar rejiminin o zaman var olan iki Karadeniz devleti —Rusya ve Türkiye— tarafından, başka devletler karışmaksızın saptandığı dönemdir.

İkinci sonuç, bu sistemin bizzat Türkiye'nin çıkarına olduğunu anlatıyor. Bunu, eski sultan Türkiye'sinin birçok devlet adamı anladığı gibi, yeni Cumhuriyet Türkiyesi'nden de görenler olmuştur. Tanınmış Türk yazarı Halide Edib, ki burada yapısının radikal olmaktan uzak olduğunu söylemek gerekir, kitaplarından birinde, sultan zamanında "Türkiye'nin zayıflığı ve devlet adamlarının körlüğü yüzünden Türkiye'nin boğazlar sorunu gibi yaşamsal önemdeki bir konuda Rusya ile anlaşmaya gidemediğini" yazıyordu. Bununla birlikte, Halide Edib, hemen burada, onun düşüncesine göre, Batı diplomasisi, Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilere sürekli nifak soktuğu için Türk devlet adamlarının başka türlü yapamadıklarını ekliyor.

Kemal Atatürk'ün SSCB ile dostluğa birinci derecede önem verdiği bilinmektedir. Daha Ulusal Kurtuluş Savaşının şafağında, 1920 yılında gerici milletvekillerinin Ankara hükümeti ile "bolşevikler" arasındaki ilişkinin niteliğine ilişkin açıklama isteğine karşılık verirken, Kemal şöyle diyordu: "Biz, kendimiz, bolşevikleri aradık, ve kendimiz onları bulduk. Sovyet Cumhuriyetiyle ilişkiler resmen kurulmuştur." Bir yıl sonra, 1921'de o şöyle söylüyordu: "Biz, Rusya ile dostuz. Çünkü Rusya herkesten önce bizim ulusal haklarımızı kabul etti ve onlara saygı gösterdi." Çok sonra 1936 yılında, Montreux'de imzalanan antlaşmaya bağlı olarak boğazlar konusuna değinen Atatürk, Türkiye ile onun "denizden ve karadan büyük komşusu" arasında "15 yıl boyunca artık değerini göstermiş olan" bir dostluk bulunduğunu "olağanüstü memnuniyetle" belirtiyordu. Hatta yaşamının son günlerinde Atatürk ardıllarına politik vasiyet biçiminde, SSCB ile dostluğun korunması ve geliştirilmesinin gerekliliğine işaret ediyordu.

Türkiye'nin gerçek demokratik kesimlerinin bugün de

SSCB ile dostluğun değerinin ve boğazlar sorununa elverişli çözüm bulunması kaçınılmazlığının bilincinde olduğunu gösteren oldukça yakın zamandan düşünceleri aktarmak olanaklıdır. Bu tutum, İstanbul'da çıkan ve 26 Ekim 1946'da konuyu ele alan *Ses* gazetesine aittir.

"Sovyet notalarında kaygı ve rahatsızlık doğurabilecek ne savaş tehdidi, *ne de toprak talebi* görülmemektedir." Gazete daha sonra, Sovyet taleplerini, *toprak bütünlüğünü ihlâl etmeksizin karşılamanın olanak içinde bulunduğunu* belirtiyor. "Gerçekte —diye belirtiyor gazete— *sözkonusu edilen toprak değildir* ..., ama güvenlik sorunudur. Sovyetler, onların kanısına göre, Türkiye'nin tek başına boğazları saldırılardan koruyamayacağı konusunda kaygı ve rahatsızlıklarını belirtiyorlar." Bu gazetenin adı, *Ses*, "Golos" anlamına geliyor. Gerçekten de bu uyanık bir ses, aklı başında Türk çevrelerinin sesidir. Ne yazık ki, bu gazete, Türkiye'de neredeyse tek demokratik gazete, Türk yöneticilerince sıkıyönetim yasasına göre geçenlerde kapatılmıştır. İşitiyor muyuz şimdi Türk demokrasisinin sesini?

Bizim çıkarabildiğimiz üçüncü ve son sonuç, boğazlar konusundaki sovyet önerilerini reddeden Türk hükümetinin gerici İngiliz ve Amerikan çevrelerinin direktiflerini yerine getirdiği biçimindedir. Bu çevreler Türkiye ile SSCB arasında, onların, boğazlar üzerinde tekelci egemenlik sağlamalarını ve Karadenizi tehdit altında tutmalarını engelleyecek anlaşmalara izin vermemeye çalışmaktadırlar. Çok eski değil, 1946 Eylülünde adı bilinen Wolter Lipman, *New-York Herald Tribun* gazetesinde şöyle yazıyordu: "Akdenizin Türkiye sınırları ardında ve yakınındaki bölge, ABD'nin deniz ve hava gücünü oluşturmak yoluyla Kremlin'i uluslararası sorunların ortaklaşa çözümü için görüşmelere en güvenli biçimde ikna edebileceği ve zorlayabileceği bir yerdir." Basit bir söyleyişle bunun adı şantajdır. Amerikan gericilerinin İstanbul Boğazında da "atom diplomasisi" kullanmayı düşlemeleri, onlarla aynı düşüncedeki İngilizlerin ise boğazlar konusunda 19. yüzyıl politikasına ya da Mondros ve Sevr dönemi politikasına dönmek niyetleri gibi.

Şimdi artık, boğazlar bölgesindeki önemli dayanak noktalarının kurulmasına bazı yabancı subayların katıldıklarına

ilişkin bilgiler var. Türklerin Yeşilköy (San-Stefan) havaalanının komutası bir yabancı subaya bağlanmıştır. Bir başka yabancı subay, boğazda, İstanbul ile Büyükdere arasında bulunan radar istasyonunun yöneticisidir. Karadeniz'in Türkiye yakasında da aynı şekilde, yabancıların yönetiminde radar istasyonları kurulmuştur. Türk filosunun yabancı gemilerin katılmasıyla kısa süre önce yaptığı manevralar da kuşku verici anlam taşımaktadır.

Boğazlar sorununun zamanımızdaki durumunun tarih ve tahlili incelenerek çıkarılabilecek genel sonuçlar böyledir. Kuşku yoktur ki, Karadeniz devletlerinin, ve bu kapsamda Türkiye'nin çıkarları, Karadenizin güvenliği için ivedilikle bu sorunun çözümünü gerektirmektedir.

Pravda Yayınları,
Moskova, 1947

NÜFUS SORUNU VE MALTHUS

K. Marx, F. Engels, *Nüfus Sorunu ve Malthus*, Sol Yayınları, Ankara 1976, Çeviren: Oya Yaylalı, 57x82, 1/16, 296 sayfa.

Ronald L. Meek tarafından Marx ve Engels'in yapıtlarından hazırlanan *Nüfus Sorunu ve Malthus* adlı derleme, başlıca üç kısımdan oluşuyor: Birinci kısımda, Ronald L. Meek'in, Marx ve Engels'in ışığı altında, maltusçuluğu ve yeni-maltusçuluğu değerlendiren bir denemesi, sunuş yazısı olarak yer alıyor. İkinci kısımda, Marx ve Engels'in, genel olarak Malthus'u ve özel olarak maltusçu nüfus teorisini eleştiren pasajları üç ayrı bölümde sunuluyor. Üçüncü kısım, *Sol Yayınları* tarafından eklenen iki ekten oluşuyor: Lenin'in yeni-maltusçuluğu eleştiren bir yazısı —ki bu konuda tek yazısıdır— ile Malthus'un nüfus konusundaki görüşlerinin esaslarını içeren ve tartışmaları başlatan *Deneme*'si.

Kitap, genel olarak Malthus'un eleştirisine yönelmiş bir derleme olmakla birlikte, gerek sunuş yazısının ağırlık noktasının maltusçu nüfus teorisine ayrılmış olması, gerek nüfus teorisiyle ilgili derlemelerin hacminin genişliği, kitabın nüfus ile ilgili tahlillere doğru ağdığını ortaya koyduğu gibi, eklerin içeriği, kitabı, marksist nüfus teorisini öğ-

renecek ve araştıracaklar için bir elkitabı düzeyine yükseltiyor.

Kitabın yayımının ilginç bir de öyküsü var. İlkin *Marx and Engels on Malthus* adı altında Lawrence and Wishart (Londra 1953) tarafından yayınlanan yapıt, bilmediğimiz bir nedenle,* yayından çıkartılarak Ramparts Press'e satılmış. Ramparts Press, kitabı, içeriğine ters düşen, *Marx and Engels on the Population Bomb* gibi, anti-marksist bir ad altında yayınlamakla yetinmemiş, kitaba, aynı nitelikte ayrı bir sunuş da eklemiş. *Sol Yayınları,* Ramparts Press tarafından eklenen sunuşu çıkarmış ve kitabı, maltusçuluk kokan, burjuva bir yorum kokan "nüfus patlaması" ya da "nüfus bombası" gibi bir ad altında yayınlamaktan da kaçınmıştır.

NÜFUS YASASI, DOĞAL VE ÖLÜMSÜZ BİR YASA DEĞİLDİR, BİR İKTİSAT YASASIDIR

Marx, "soyut bir nüfus yasası"nın insanlar için sözkonusu olmadığını belirterek, "her özel tarihsel üretim biçiminin, yalnızca kendi sınırları içersinde tarihsel bakımdan geçerli kendi özel nüfus yasaları vardır" (s. 102) diyor. Marx ve Engels, nüfus yasasının, bir "iktisat yasası" olduğunu düşünüyor, ve iktisat yasalarının, "doğanın sonsuz yasaları olmayıp, gelip geçici tarihsel yasalar" (s. 92) olduğunu belirtiyorlar. Bu nedenledir ki, her özel tarihsel üretim biçimine özgü bir nüfus yasası olacağı gibi, "kapitalist üretim tarzına özgü [de] bir nüfus yasası" (s. 102) vardır, ve nüfus yasasını, doğanın sonsuz ve ölümsüz yasaları olarak nitelemek yanlıştır.

Malthus ise, nüfus ilkesini, "ölümsüz doğa yasası" üzerine kuruyor, ve insanların sefaletini ölümsüz bir doğa yasasıyla açıklıyor. (s. 27). Böylece, sefaletin, genel olarak sınıf sömürüsünden ve özel olarak kapitalizm gibi sınıfsal sömürü sistemlerinden oluştuğu gizleniyor, sefaletin sorumlusu insan toplumu değil, kimsenin kurtulamayacağı ölümsüz doğa yasası olarak sunuluyor. Dolayısıyla, Malthus'un vargıları, "bir bütün olarak egemen sınıfların çıkarlarının yanında ve işçilerin çıkarlarının karşısında" (s. 25) yer alır. "İngiliz işçi sınıfının —diyor Marx— Malthus'a karşı nefreti bu yüzden tümüy-

* *Lawrence and Wishart* ve *Editions Sociales*, Stalin'in ölümünden sonra, Stalin'den alıntılar yapan kitapların tümünü ya yayından çıkarmışlar (örneğin: Varga, *Two System*, Politzer, *Principes Fondamentaux de Philosophie*) ya da Stalin'den yapılan alıntıları çıkararak yayınlamışlardır (örneğin: Cornforth, *Dialectical Materialism*). Ronald L. Meek'in sunuş yazısının iki yerinde (bkz: s. 28, 42) J. Stalin'in "SSCB'nde Sosyalizmin Ekonomik Sorunları" ve "SSCB 18. Kongresine Rapor" adlı yazılarından alıntılara yer verilmiş olması, bizce, sözkonusu yapıtın yayından çıkarılmasının nedeni olmuştur. Parti disiplini ilkesini benimsemekle birlikte, destalinizasyon hareketinin, aşırı da olsa bir eleştiri çerçevesini aşarak katı bir yadsınmaya vardırılmasını marksist bir tutumla bağdaştırmadığımızı ekleyelim.

le haklıydı ve halk, burada, bir *bilim adamıyla* değil, [halkın] düşmanlarının satılmış bir savunucusu, egemen sınıfların utanmaz bir dalkavuğu ile karşı karşıya olduğunu, içgüdüsüyle sezmiştir." (s. 158.) Çünkü Malthus, daha aşağıda açıklayacağımız formüllerine dayanarak. "her ulusta, halkın *alt sınıfları arasında görülen* yoksulluk ve sefaletin" hafifletilmesi için, bu alt sınıfların, yoksulluklarından dolayı bedenen cezalandırılmasını isteyerek şöyle diyecektir: "Daha şimdiden sahiplenilmiş bir dünyaya gözlerini açan insan, *anababalarından haklı olarak talep edebileceği bir geçim olanağı sağlayamıyorsa* ve toplum onun emeğini istemiyorsa, yiyeceklerden en ufak bir pay isteme hakkının olduğunu öne süremez ve hatta, onun bulunduğu yerde işi yoktur. Doğa ona defolmasını söyler..." (s. 15.) Gerçi Malthus, *Deneme*'sinin daha sonraki baskılarından bu pasajı çıkarmıştır, ama onun ardındaki temel görüş, sonuna dek savunulmuştur.

MALTHUS'UN FORMÜLÜ TANITLANMAMIŞ BİR FORMÜLDÜR

Malthus, "halkın alt sınıfları"na, "üst sınıflarca" uygulanmak istenen bu cezayı, nasıl bir mantık temeline dayandırıyordu? Malthus, bütün sistemini dayandırdığı bir formül koymuştur ortaya. Ona göre, nüfus, geometrik diziyle, yani 1+2+4+8+16+32 vb. biçiminde; toprağın üretken gücü ise aritmetik diziyle, yani 1+2+3+4+5+6 vb. biçiminde çoğalır. Arada korkunç bir fark vardır, ve bu nedenle, sahiplenilmiş bu dünyada çocuğuğuna bir geçim olanağı sağlamak durumunda olmayan ana-babaların çocuk yapmaya hakkı yoktur. Bu, kesin bir doğa yasasıdır. Engels, Malthus'un bu iki formülü arasındaki farkın korkunçluğunu belirtmekle birlikte, iki formülün de *doğru olmadığını* belirtir ve Malthus'un geometrik oran için doyurucu kanıtlar getirmediğini, aritmetik oran için ise hiç bir kanıt ileri sürmediğini açıklar. Engels, Malthus'un formülünün geçersizliğini tanıtlarken, aynı zamanda, istihdam edilecek işgücünün nüfusla birlikte artabileceğini ve —Malthus'un ihmal ettiği ve bütün sorunların üstesinden gelebilecek olan— bilimin ise geometrik diziyle ilerlediğini belirterek, çizilen karamsar ve umutsuz tablonun temelden yoksun olduğunu ortaya koyar. Şöyle devam eder Engels: "Toprak üretkenliğinin aritmetik diziyle arttığı nerede tanıtlanmış? Toprak alanı sınırlıdır. Bu çok doğru! [Ama] bu toprak yüzeyinde istihdam edilecek işgücü, nüfusla birlikte artar. Hatta tutalım ki, emekteki artışın neden olduğu verim artışı her zaman emek artışına orantılı olarak artmıyor olsun; gene de üçüncü bir öğe vardır, [bu da] en az nüfus kadar hızlı ve onun gibi kesintisiz olan bilimdir. ... bilim en azından nüfus kadar hızlı büyümektedir. Bunlardan ikincisi, bir önceki kuşağın büyüklüğüne o-

rantılı olarak çoğalır ve bilim de bir önceki kuşağın aktardığı bilgi kitlesine orantılı olarak artar, yani en sıradan koşullar altında bile bilim, geometrik diziyle ilerler." (s. 70.)

DEĞİŞEN SERMAYE İLE DEĞİŞMEYEN SERMAYE ARASINDAKİ ORANSIZ GELİŞME VE NİSPÎ FAZLA NÜFUS

Öyleyse, kapitalist toplumda, akıcı, saklı ve durgun biçimlerde daima varolan nispî fazla nüfusun kaynağı nerededir?

Marx ve Engels, kapitalist toplumda, aşırı nüfusu, işçi nüfusunda meydana gelen nispî fazlalık ile açıklarlar; Malthus ise, aşırı nüfusun, işçi nüfusunda meydana gelen nispî fazlalık ile değil de, nüfusun mutlak aşırı çoğalmasıyla meydana geldiğini ileri sürer.

Daha önce Marx'tan bir pasaj aktararak belirttik ki, her özel tarihsel üretim biçiminin tarihsel bakımdan geçerli kendi özel nüfus yasası vardır, ve kapitalist toplumdaki nispî fazla nüfusu, "kapitalist üretim biçimine özgü bir nüfus yasası"nda (s. 102) aramak gerekir.

Kapitalist toplumun nüfus yasasını inceleyen Marx, bu toplumda nispî fazla nüfusun, yedek sanayi ordusunun nedenini, sermayenin organik bileşiminin, yani değişen sermaye ile değişmeyen sermayenin birbirlerine oranının aritmetik bir biçimde değil, geometrik bir biçimde ilerlemesinde bulur. Yatırılan toplam sermayenin, değişmeyen sermayeye (makineler, hammaddeler, tesisler, vb.) yatırılan bölümü, giderek değişen sermayeye (işçi ücretlerine) yatırılan bölümünden fazla olur ve bu "oransızlık, aritmetik bir biçimde değil, geometrik bir biçimde ilerler" (s. 127), dolayısıyla sermayenin artışına oranla da işçi istihdam edilmez. "... birikimin ilerlemesiyle —diyor Marx—, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye oranı değişir. Başlangıçta diyelim 1 1 iken, bundan sonra sırayla 2 : 1, 3 : 1, 4 : 1, 5 : 1, 7 : 1 vb. haline gelir, yani sermaye artmaya devam ederken toplam değerinin 1/2'si yerine sadece 1/3, 1/4, 1/5, 1/6, 1/8, vb. oranında işgücüne dönüştüğü halde 2/3, 3/4, 4/5, 5/6, 7/8 oranlarında olmak üzere üretim araçlarına dönüşür. Emeğe olan talep, sermayenin bütünü ile değil, ancak değişen kısmının miktarıyla belirlendiğine göre, bu talep, daha önce varsayıldığı gibi toplam sermayedeki artış ile orantılı olarak artacağına, gittikçe küçülen şekilde düşer. Emeğe olan talep, toplam sermayenin büyüklüğü nispetinde ve büyüklüğün artması ölçüsünde artan bir hızla düşer. Toplam sermayenin büyümesi ile birlikte değişen kısmı, yani onunla birleşen emek de büyür, ama bu daima küçülen oranda olur." (s. 99.) Emeğe olan talep, artmakla birlikte, toplam sermayenin artışına oranla, daima küçülen bir oranda olduğu için, işçi nüfusunda nispî bir fazlalık meydana gelir. "Fazla işçi nüfusu —diyor Marx—, birikimin ya da kapita-

list temele dayanan zenginliğin gelişmesinin zorunlu bir ürünü olduğu gibi, tersine olarak da, bu fazla nüfus, kapitalist birikimin kaldıracı ve hatta bu üretim biçiminin varlık koşulu halini de alır. Bu fazla nüfus, her an el altında bulunan yedek bir sanayi ordusu teşkil eder ve bu ordu, tıpkı bütün masrafları sermaye tarafından karşılanarak beslenen bir ordu gibi bütünüyle sermayeye aittir. Fiilî nüfus artışının sınırlarından bağımsız olarak bu fazla nüfus, sermayenin kendisini genişletme konusunda değişen gereksinmelerini karşılamak üzere, daima sömürülmeye hazır bir insan malzemesi kitlesi yaratır." (s. 102.)

NÜFUS DÜZENLEMESİ VE KOMÜNİST TOPLUM

Marx ve Engels, kapitalist toplumda, nispî fazla nüfusun kaynağını, işçi nüfusunda meydana gelen nispî fazlalıkta bulurken, elbette, bu fazlalığın, üretici güçlerin engeli haline gelen kapitalist özel mülkiyetle birlikte ortadan kalkacağını, ve ancak böylece, nüfusla birlikte artan işgücünün üretimde istihdam edileceğini düşünüyorlardı. Ama bu, komünist toplumda, insanların çoğalmasını düzenlemeye, mutlak olarak, karşı oldukları anlamına alınmamalıdır. "Elbette —diyordu Engels—, insan sayısının, sınırlamayı gerektirecek oranda artma olasılığı soyut olarak, vardır. Ama eğer komünist toplum, herhangi bir evrede, insanların çoğalmasını, tıpkı üretimi olduğu gibi, düzene sokma zorunluluğunda kalırsa, bu işi, hiç bir güçlükle karşılaşmaksızın bizzat ve yalnızca bu toplum yapacaktır. Herhalde, bunun yapılıp yapılmamasını, ne zaman ve nasıl yapılacağını ve bu amaçla ne gibi araçların kullanılacağını kararlaştıracak olanlar, komünist toplumun insanları olacaktır. Ben, kendimi, onlara yol gösterme ve önerilerde bulunma durumunda görmüyorum. Bu insanlar, elbette, bizlerden daha az zeki olmayacaklardır." (s. 139-140.)

YENİ-MALTUSÇULUK TEORİSİ VE İŞÇİ SINIFININ SINIFSAL GELECEĞİ

Kitabın "Ekler" bölümünde, Lenin'in "İşçi Sınıfı ve Yeni-Maltusçuluk" adlı bir yazısı yer alıyor. 1913'te yazılan ve Lenin'in bu konudaki tek yazısı olması dolayısıyla ayrı bir önem taşıyan yazı, Pirogov Doktorlar Kongresinde ele alınan düşük sorunuyla ilgili olarak açılan tartışmalar üzerine yazılmış. Yazıda, doğumları önleme ve sınırlamanın, yeni-maltusçuluğun bir biçimi, gerici bir burjuva ideolojisi olduğu belirtilmekte ve küçük-burjuva tutum ile sınıf bilincine sahip işçinin bu konudaki tutumunun karşıtlığının sınıfsal özü açıklanmaktadır.

Lenin, umutsuz bir biçimde yokolmakta olan, geleceğinden

umudunu kesmiş, morali bozulmuş küçük-burjuvazinin, daha çok çocuğun, meşakkatlerine ve acılarına, yoksullaşmalarına ve aşağılanmalarına yol açacağını düşündüğünü, oysa sınıf bilincine sahip işçinin ve küçük mülk sahibi yığınların (yoksulların), "Tanrıya şükür, kendi kendimize geçinip gidiyoruz. Eğer çocuğumuz olmazsa bu kadarı yeter." diye ürkekçe fısıldaşan duygusuz ve bencil küçük-burjuva çiftlere uygun düşen yeni-maltusçuluğa kayıtsız şartsız düşman olduğunu yazar. Lenin şöyle devam eder: "Bizim kuşağın karşı karşıya bulunduğu güçlükler, babalarımızın çektiklerinden daha da zordur." Ama serflik gibi, kapitalizm gibi, küçük üretim gibi, "İşçi sınıfı [da] yokolmuyor, büyüyor, güçleniyor, cesaret kazanıyor, sağlamlaşıyor, kendini eğitiyor ve kavgada çelikleşiyor." (s. 239.)

Lenin, kişisel çıkarlar ile sınıfsal çıkarlar arasında, gelecek açısından bir değerlendirme yapmaktadır. Küçük-burjuvazi, sınıf olarak, umutsuz bir biçimde yokolurken, bu sınıfsal geleceğini kişisel dünyasında yansıtan küçük-burjuva unsurlar, daha fazla meşakkate katılmamak için fazla çocuktan kaçınacaklardır. İşçi sınıfı için durum tam tersidir. Çünkü o, geleceği olan biricik sınıftır. Yeni toplumu kuracak olan, insanlığı kurtaracak olan tek sınıftır. Bu nedenledir ki, fazla çocuk, onun yaşamını daha güçleştirse de, sınıfını güçlendirecek, geleceği kazanacak ve yeni toplumu kuracak gücü büyütecek, çoğaltacaktır. "Yeni yapının temellerini daha şimdiden atıyoruz ve çocuklarımız bu yapıyı tamamlayacaklardır." (s. 239.) Lenin, kişisel çıkarları değil, sınıfsal çıkarları öne çıkarmakta, işçi sınıfının ve küçük mülk sahibi yığınların (yoksulların) sınıfsal geleceğinin, onların bireysel davranışlarında yansıması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenledir ki, bazı sıkıntılardan, acılardan geçecek de olsa, geleceğin zaferini kazanacak ve yeni yapıyı kuracak kuşakların üretilmesi ve yetiştirilmesi için, sınıf bilincine sahip işçiler, gerici ve korkakça olan teori aşılama girişimlerine karşı en amansız sınavı vereceklerdir. (s. 240.)

YENİ-MALTUSÇULUĞUN EMPERYALİZMİN TEORİSİ OLARAK SÜRDÜRÜLMESİ

Yapıtı derleyen Ronald L. Meek, Marx ve Engels'in yaklaşımının, diğer çalışmaları gibi, modern olduğu olgusunu vurguladıktan sonra, seçilen pasajların işçi sınıfı hareketine gerçekten yararlı yanının, marksist yöntemin, birbuçuk yüzyıldan beri gericiliğe hizmet etmiş ve bugün de hizmet etmekte bulunan bazı öğretilerin eleştirilmesine devamlı uygulanışı olduğunu belirtmektedir (s. 52). Yazar, yeni-maltusçuluğun, bugün yurt içinde (yani emperyalist ülkede) ekonomik durgunluk, ve yurt dışında, yani sömürgelerde (ve yarı-sömürge-

lerde) milyonların isyanı ile karşı karşıya olan emperyalizm tarafından, emperyalist ülkenin silahlanmasını ve savaşı isteklendirmede, sömürge (ve yarı-sömürge) ülkelerde ise, en azından kendisine (emperyalizme) karşı pasif bir tutum takınmaya halkı ikna etmede kullanıldığını belirtmekte, bu görüşlerini doğrulamak için değişik ülkelerden örnekler vermektedir.

TÜRKİYE AÇISINDAN YAKLAŞIM BİÇİMLERİNE BİRKAÇ ÖRNEK

Bizim, nüfus açısından yaklaşımlarımız neler olabilir?

Tarihsel yaklaşım olarak: Türklerin, İran üzerinden Anadolu'ya doğru ilerleyişi, nüfus çoğalması ve üretim araçlarının azalmasıyla açıklanır. "Fetihçi barbar halkta —diyor Marx ve Engels—, bu halk için geleneksel ve ilkel üretim tarzından başka bir tarz mümkün olmadığından, *nüfus çoğalması* [altını ben çizdim, —*m.e.*], zorunlu bir şekilde, yeni üretim araçlarının gereksinmesine yol açtığından, savaşın kendisi, daha büyük bir şekilde başvurulan bir normal ilişkiler tarzıdır." (*Alman İdeolojisi*, Ankara 1976, s. 120.) Kuşku yok ki, Osmanlı devleti sözkonusu olduğunda, bu sözlerden soyutlanacak ya da indirgenecek bazı kavramlar vardır. Ama, Osmanlı devletinde de, nüfusun çoğalması, yeni üretim araçları gereksinmesine yol açtığında, ağır basan geleneksel ve ilkel üretim tarzı, gereksinme duyulan yeni üretim araçlarının, nüfusun artışı oranında sağlanmasına engel olacak, ve bu araçlar, savaş yoluyla sağlanacaktır. Osmanlı devletinin Batıya doğru ilerlemesinin temelinde, diğer şeyler yanında, nüfusun çoğalışı ile geleneksel ve ilkel üretim tarzının ne ölçüde etki yaptığını incelemek gerekir. Savaş, gerek çoğalan nüfusa, yeni üretim araçları (özellikle toprak) sağlamak, gerek diğer halkların servetler şeklinde biriktirdikleri artı-ürüne elkoymak bakımından, Osmanlı devletinin gelişmesinin etmeni olmuş, fetihler olanaksız hale geldikten sonra ise, bir yandan bu her dönem dışardan içeriye giren biriktirilen artı-ürünün azalması, devleti, kendi halkı üzerinde yeni vergiler koymaya zorlamış, öte yandan çoğalan nüfus da, üretimin tarımda geleneksel ve ilkel olması ve kentte zanaat loncalarının (ahi teşkilatlarının) sıkı kayıtları yüzünden, üretim aracından soyutlanarak sınıf-dışı olmaya başlamış, bu sınıf-dışı nüfus, içerde birkaç yüzyıl devam eden isyanların (Celâlî İsyanları) etmeni olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş, gelişme, duraklama ve gerileyiş evrelerini araştırırken, üretim ilişkilerinin niteliği yanısıra, nüfus artışı ve dolayısıyla nüfus yasasını, Marx'ın deyişiyle, "her özel tarihsel üretim biçiminin, yalnızca kendi sınırları" (s. 102) saptanarak nüfusun işlevini tarihsel yönden irdelemek gerekir.

Emperyalist sömürü yönünden: Yukarda, Marx'tan uzunca

bir alıntı aktararak belirttik ki, kapitalist toplumda, nispî nüfus fazlası, nüfusun aşırı çoğalmasıyla değil, işçi nüfusta meydana gelen nispî fazlalıkla oluşur. İşçi nüfusta meydana gelen nispi fazlalığın nedeni ise, yatırılan toplam sermayenin, değişen ve değişmeyen sermayeye aynı oranda yatırılmamasındadır. Bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde, biriktirilen artı-değer kitlesi, büyük ölçüde, bir yandan yabancı kökenli sahipleri tarafından yurt dışına aktarıldığı ve öte yandan üretim aracına yatırılarak yurt dışına çıkarıldığı, ülke içersinde yatırılmadığı için, ülke içersinde, sermaye birikimi oranında genişletilmiş yeniden-üretim gerçekleşmez. Kapitalist toplumda, değişmeyen sermayeye, değişen sermayeye oranla, fazla yatırım yapılmasına ek olarak, yarı-bağımlı ülkede, biriktirilen artı-değerin *tümü* bu ülke içersinde yeniden-üretime yatırılmadığı için, değişen sermayeye yatırılan kısım daha da azalır ve işçi nüfustaki nispi fazlalık yarı-bağımlı ülkede daha da yüksek olur. Ülkemizde, akıcı, saklı ve durgun biçimlerde, nispi fazla nüfusun köklerini araştırırken, "kapitalist üretim biçimine özgü nüfus yasasıyla" yetinmemek, yarı-bağımlı ülkenin bu özel tarihsel durumunu da gözönünde bulundurmak gerekmektedir.

Güncel yönden: Bazı emperyalist ülkeler, belirli bir süre, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden geniş ölçüde emek-gücü emmiştir. Özellikle Almanya, bu ülkelerin başında gelmektedir, diğer emperyalist ülkeler de, belirli ölçüde emek-gücü soğurmuştur. Bunun, emperyalist ülke açısından olduğu kadar, bağımlı ve yarı-bağımlı ülke açısından da bir değerlendirmesini yapmak gerekir. Emperyalist ülkeler, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerden nispi fazla nüfusun bir kısmını emerek, bir yandan emperyalist ülkede emek-gücünün fiyatını düşürmekte, bir yandan kendi ülkesi emekçileriyle bağımlı ve yarı-bağımlı ülke emekçileri arasında bir kastlaşmayı oluşturmaya çalışmakta, bir yandan da sermaye ihraç edemediği ülkelerin emek-gücünü hem istihdam ederek ve hem de metaını satarak onu sömürme olanağı sağlamaktadır. Bağımlı ve yarı-bağımlı ülkeler yönünden ise durum daha değişiktir: bir kere, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkede, işçi sınıfı saflarına katılan nispî fazla nüfusun bir kısmı, belirli bir süre için emilerek, ülkede, kapitalizmin özelliğinden doğan bunalımın doğuracağı devrimci dalga yatıştırılmakta; ikincisi, ülkeye işçilerin gönderdiği dövizle kapitalist sınıf (devlet) canlanma ve güçlenme olanağına kavuşmakta; üçüncüsü, işçi sınıfı saflarına katılan *canlı* ve *becerikli* unsurlar, emperyalist ülkelere çekilerek, onların küçük-burjuva olma özlemlerini gerçekleştirmelerine bir ölçüde olanak sağlayarak, devrimci harekette nispî bir düşüşe yol açılmış bulunmaktadır. Doğru devrimci bir siyaset izleyebilmek için, nüfus yasası açısından, bu özel tarihsel koşulların gözönünde tutulması gerekir.

SONUÇ

Değindiğimiz bu birkaç yaklaşım, sanırım, nüfus sorununun önemini ortaya koyacak niteliktedir ve gerek tarihsel derinliği, gerek güncel genişliği olan bir toplumsal tahlilin nüfus sorunundan soyutlanamayacağına birer örnek oluşturmaktadır. Marx ve Engels, her tarihsel üretim biçiminin yalnızca kendi sınırları içersinde tarihsel bakımdan geçerli nüfus yasaları olduğunu belirterek, kapitalist üretim biçimine özgü nüfus yasasını saptamakla yetinmişlerdir. Bugün, *emperyalist sistem içinde*, içinde bulunduğumuz özel koşullar nedeniyle, tarihsel bakımdan geçerli özel nüfus yasasını saptamak ise, doğrudan, yarı-bağımlı ülke devrimcisine düşen bir görevdir. Yeni-maltusçuluğun günümüzde aldığı —emperyalizm tarafından önerilen nüfus planlaması dahil— yeni biçimlerini, marksist yöntemle ele almak, yeni-maltusçuluğun gerici niteliğini açığa çıkarmak, bu konuda devrimci tutumu belirlemek gereği vardır. Marksist yöntemin nüfus yasasına uygulanmasında, *Nüfus Sorunu ve Malthus*, sorunun esaslarını saptama bakımından, temel bir derleme olarak, dilimize kazandırılmış bulunuyor.

M. E.

ÜLKE

YAYINLARI

■

ŞEFİK HÜSNÜ

TÜRKİYE'DE SINIFLAR

●

AHMET KARDAM

CHP NEDİR, NE DEĞİLDİR?

■

P.K. 512. KIZILAY-ANKARA

HAZIROL KALBİM

METİN DEMİRTAŞ

ŞİİRLER

ÇIKIYOR

■

CEM YAYINLARI

TÜRKİYE YAZILARI

AYLIK KÜLTÜR EDEBİYAT DERGİSİ

■

FİYATI: 15 TL. ALTI AYLIK ABONE 50, YILLIK 100 TL.

■

YAZIŞMA VE HAVALE ADRESİ

P.K. 387, KIZILAY-ANKARA

SOL
YAYINLARI

MARX, ENGELS
SEÇME YAPITLAR
3 CİLT

●

MARX, ENGELS
DOĞU SORUNU
[TÜRKİYE]

●

STALİN
LENİNİZMİN SORUNLARI

ONUR
YAYINLARI

İBNİ HALDUN
MUKADDİME
BİRİNCİ CİLT

■

ONUR KİTABEVİ — ZAFER ÇARŞISI, 26
YENİŞEHİR, ANKARA

İLKE

ÜÇ AYLIK SİYASAL DERGİ

Sahibi: *Vahap Erdoğdu*; Yazılişleri Müdürü: *Ali İhsan Torun*; Yönetim Yeri: Bağlar Caddesi, Seyran Sokak 13/a, Ankara; Yıllık Abone: 150 TL. (Yurtdışı aboneler, ayrıca 100 TL. posta gideri eklemelidir); Basıldığı Yer: *İlkyaz Basımevi*, Ankara; Yazışma ve Havale Adresi: P.K. 512, Kızılay-Ankara.

40 lira